

20 17509 150
კონსტანტინე კავანეჯი

სოციალური უსტეტიკის
გაშუქვლები

გამომცემადი
თეიმურაზ ჩიქოვანი

კონსტანტინე კაკანელი

სტყიარსი მსთმტიკის
საფსუკვლევი

36336

ორგანოტროკიზვი

გამომცემლი თომა ჩიჭინაძე

ტფილისი 1926

სტამბა გაზეთ „ზარია ვოსტოკა“-სი, საშა წულუკიძის ქ. № 4.
შეკვეთ. № 1379 ▼ ტირაჟი 3000.
მთაფლიტი № 182.

C. CAPANELLI

**FONDEMENTS DE L'ESTHETIQUE
SOCIAL**

ORGANOTROPISME

კონსტანტინე კაკანელი

სოციალური ესთეტიკის საფუძვლები

ორბანოტროპიზმი

გამომცემელი თომა ჩიქვაძე

წიგნის ტყუპობა

ქართული კულტურის წარსული თავის ორგანიულ ვითარებაში თანდათანობას მოკლებულია და შეიცავს უფრო ცალკეული ეპიზოდების არიტმიულ დენას, ვიდრე წყობასა და გარკვეული გზით მიმართებას: თითქო საქართველოს მიწა-წყალი თავის გეოლოგიურ-გეოგრაფიული უსწორ-მასწორობით, ტეხილებით და ღროტოებით ქართველი ხალხის ისტორიული შემოქმედების სიმბოლიურ სახეს წარმოადგენს, თითქო ქართული ნების-ყოფის სოციალ-კულტურული ვითარებასა და საქართველოს ბუნებრივ პირობებს შორის არსებობს თავისებური შეფარდება. დაულაგებელი, უსისტემო და ქაოტიურ-აზიურია ქართული სული თავის ისტორიულ წარსულში; ფიზიოლოგიური მომენტი ანელებს ქართული სულის ისტორიულ-გენეტიურ წვასა და შემოქმედებით წვალებას: შორეულ წარსულიდან ატალახებული სოციალური ყოფა ჯელალ-ედინებისა, ქაიხოსროებისა და ბოჯა-ხანების ჩვეულებათა გადანაშთებით, უკუღმართად ჩაღვიკილი ქართული სხეულისა და საზოგადოებრივობის უჯრედიულ ხვეულებში, მემკვიდრეობით მოდგმათა რიგებში გადმოცემული, ხშირად ალაღობებდა ქართული რასის ისედაც მოთენთილ ნების-ყოფას. ქართულმა სულმა თავისი ისტორიული სახეობა ჩამოაყალიბა სუპერ-ისტორიულ პირობებში და ისიც ეპიზოდებით.

მხოლოდ მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში ქართული კულტურის მიმართება იხრება გარკვევით ევროპისაკენ და ქართული სულის ისტორიულ-აზიური ფორმები თავიანთი ჭრელი ორნამენტალიზმით თანდათანობით იცრიცებიან: მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში ქართული საზოგადოებრივობის დათანწყობებასთან, კლასობრივი იდეოლოგიის წარმოსახვასთან ერთად, იწყება ქართული კულტურის სისტემატიური ინტელექტუალიზაცია; აზიურ-ტირანიული ღრეობა და მკონარეული ლირწებრივობის განგაში ქართველი ხალხის ცხოვრებაში იცვლება სახელმწიფოებრივობისა და სოციალური ყოფის პირობებით. ლიტერატურასა და საზოგადოებაში შემოდიან არა სალალობოდ, არა ნათესავეებისა და ნაცნობობის გასართობად, არამედ გარკვეული სოციალ-ფილოსოფიური იდეებით, საზოგადო მოღვაწეობისა და შემოქმედების ახალი ზრახვებით, ახალი

მიზნებით. მაგრამ სიახლის მიმდინარეობა ცხოვრების საჭიროებამ-
თანდათანობით პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ ზრუნვისაკენ გადა-
ხარა და ქართული კულტურის ფენებში ჩარჩა ცუდი წარსულის ნა-
ლეკი წოდებრივი პრეტენზიებისა და „უჩემოთ ვინიმღერობის“ სახით.
ხოლო საერთაშორისო მოძრაობათა იდეოლოგიური ჰაერეთი სულ-
სხვა მიმართებით ეძახის ქართულ შემოქმედებას.

ინდივიდუალისტურ-თეოლოგიური კონსტრუქცია სულისა და
განცდის, მოკლებული ისტორიულ საფუძვლებს, შინაგან სიმართლეს,
იდეოლოგიური ჰაერეთის განახლებას ეწინააღმდეგება და ამიტომ
ბუნებრივია პოლიტიკურ-სოციალურ რევოლუციასთან ერთად ძირე-
ული რეფორმა აზროვნებისა, მეცნიერებისა და ლიტერატურულ-ესთე-
ტიურ ცნებათა: რეორგანიზაცია ესაჭიროება არა მარტო სოციალ-
ისტორიულ წყობას სამყაროსას, არამედ კულტურულსა და იდეოლო-
გიურსაც: სული ადამიანისა, გადახრილი სუჰერ-ისტორიული ვითარე-
ბისაკენ, სული, განთავისუფლებული კუთხებრივ-ინდივიდუალისტურ ნა-
კუჭებისაგან, საჭიროებს ახალ ნორმებს მორალისა და სოფლგაგები-
სას, ახალ იდეოლოგიურ აზარმაცებს ნებისყოფათა მოძრაობისას ხე-
ლოვნებისა, მეცნიერებისა და ცილოსოფიის არეებში.

წუთისოფლიურ ჩოჩქოლისა და მოძრაობაში, რღვევისა და გა-
ნახლების ქარიშხალში რა სახის უნდა იყოს მიმართება ადამიანის-
სულისა?

— კაცობრიობა ქანაობს უფსკრულზე: უნდობლობა მეფობს
ხალხებში; ისტორიული კათეგორიები იცრიცებიან და იხეთ-
ქებიან; დიდი არმიები, შეიარაღებული თავიდან ფეხამდი, უცდიან
ბრძანებას სისხლის დასადგურელად; არსენალებს განადგურებისა აწყობენ
ნერვიული სიჩქარით; სამყაროს კომპასი ირწევა არეუდარვეით; ადამიანი
ტრაგედიული ტორტმანით თხოულობს ყოველდღე, რომ მეცნიერებამ
გამოიგონოს ისეთი რამ, რაც შექმნის ატმოსფერას უჩვეულო ყოფისას;
თითქო რაციონალიზმისა და ისტორიული მეშჩანიზმის წინააღმდეგ
ეწყობა გრანდიოზული შეთქმულება; სამყაროს სასოწარკვეთით და-
ღებული აქვს ხახა და შემოქმედებითი სული უცდის სოციალურ
ატალღებათა ჰარმონიულ განრიგებას, რათა მოჟნახოს არსებობის
შეუჩერებელ დენას ფორმულა შე დ ა რ ე ბ ი თ უფრო სწორი და ღწური.

ცხოვრების ნორმა ინდივიდუალისტური ეპოქებისა დაიშალა:
ის, რაც შეადგენდა არსებობის აზრსა და ღირებულებას ოჯახისა,
რელიგიისა, წოდებრივი რეგალიებისა და პრივილეგიების სახით,
ადამიანის სულს დღეს არ უდგება; ტრადიციულ ღირსებათა არე-

დაცარიელდა და ადამიანი დარჩა უსაზღვროების არეზე ისე, როგორც ლამანჩელი რაინდი სიერა-მორრენის ხეობაში თავისი დამტვრეული ფარ-ხმალით; ინდუსტრიისა და წარმოების ვითარება ასხეაფერებს ისტორიულ ეპოქებს და ყოველ პერიოდს კულტურისას თან მიაქვს, თან მოაქვს თავის სტილი და სული. ბუნების თანდათანობით გარდაქმნასა და ფერის-ცვალებაში ადამიანი იცვლება თვითონ სულით, იდეებით, განცდებით, ილუზიებით: პირამიდების აშენება ნილოსის თვალ-გადაუწვდენელ ცხელ ქალებზე და საცოდავი ქოხების შეკოწიწება ციმბირის ცივ ტაიგებში იწვევენ სხვადასხვა ილიუზიებს და განცდებს, სხვადასხვა სახის გრძნობებსა და იდეალებს.

ცივილიზაციის ისტორია წარმოადგენს დროულ-სივრცულ-წვალებათა იდეოლოგიურ ფორმულებს და ყოველ პერიოდს ევოლუციისას აქვს თავისებური ტანი და სული, თავისებური ფიზიკო-მატერიული კონსტრუქცია და იდეურ-ინტუიტური სიმბოლოები.

წარმოების ვითარებასთან კაცობრიობა დრო-გამოშვებით იცვლის საყოფა-ცხოვრებო ნორმებს, იდეებს, ილიუზიებს, განცდებსა და ჩვენი დროის ადამიანს ისე არ გამოადგება ძველი ისტორიულ-კულტურული პრინციპები, — იდეური განსახეობანი თავიანთი ზედროული აბსოლიუტებით და უნივერსალებით როგორც ორგანიულად-გავსებულ ვაჟ კაცს არ გამოადგება ბავშობის დროის ტანისამოსი. საყოფა-ცხოვრებო ნორმების გამოცვლისათვის კულტურისა და სოციალ-ეკონომიურ სტრუქტურათა სახეცვლილებასთან სწვრივად-ჩვენი სული მოითხოვს სოფლმხედველობის ძირეულ რეფორმას სოციალური გადახრით და სოციოლოგიური მიმართულებით; ნიშნები ამისა ჩვენ უკვე გვაქვს მეცნიერებასა და ფილოსოფიაში, ხელოვნებასა და საზოგადოებრივ მოძრაობებში; თუ თეოლოგიური იდეალიზმი ოდესღაც გამომსახველი იყო ინდივიდუალისტური აბსოლიუტებისა და მისი საზღვარ აკილებული პრეტენზიების, სოციოლოგიური ორგანოტროპიზმი გამომსახველია რელიატივისტური სოფლ-გაგებისა: სოციოლოგიური ორგანოტროპიზმი, როგორც იდეოლოგიური სინთეზი მარქსიზმისა და ბიოლოგიზმის მიზნად ისახავს არა სოციალური კანონების გამოსახვას, არამედ სოციალურ სტრუქტურათა იდეოლოგიურ ფორმების ანალიზს და ფილოსოფიურ ესთეტიურ აბსოლიუტების განმარტებას სოციალურ საჭიროებათა შემოქმედებით ნებისყოფით. სწორედ აქედან იწყება ჩვენი ფილოსოფიური ომი კანტისა და ნეოკანტიანელების წინააღმდეგ, სწორედ აქედან ერღვევა საფუძველი კანტისა, შილლერისა და ინგლისელი ევოლიუციონისტე-

ბის ესთეტიურ ფილოსოფიას—„თამაშისა“ და „წმინდა ხელოვნების“ თეორიას, რომელსაც დღემდე ქადაგებენ როგორც ჩვენში, ისე ევროპაში და რომელიც ყოველთვის თავდება დეკადანსის ყოველგვარი ფორმით და მისტიციზმით.

ჩვენს მღელვარე საუკუნეს შეუძლიან თამამად გაიმეოროს დოსტოვესკის რასკოლნიკოვის სიტყვები: მე ადამიანი არ მომიკლავს, მე პრინციპი მოვკალიო. ღირებულებათა გადაფასების ეპოქაში პრინციპი, რომელსაც გამოეცალა არსებობის საფუძვლები, ვეღარ გამოადგება იმას, ვინც ცხოვრობს ახალსა და თავისებურ სოციალ-ისტორიულ პირობებში.

წინამდებარე წიგნი შეიცავს ავტორის გულწრფელ ცდას აზროვნებისა და ხელოვნების პრობლემათა თეორიულ გადაჭრაში შეიტანოს გარკვეული სისტემა სოფლგაგებისა: სოციოლოგიზმის ო ბიოლოგიზმის უკანასკნელი მიღწევებით ჩვენ ვიცავთ სოციოლოგიურ სოფლგაგების პრინციპს ო რ გ ა ნ ო ტ რ ო პ ი უ ლ ფ ო რ მ უ ლ ი თ. ამ შემთხვევაში „სოციალური ესთეტიკის საფუძვლები“ შეადგენენ „სული და იდეის“ ფილოსოფიური თეზისების გაგრძელებას სრულებით გარკვეული სისტემით აზროვნებისა, რომელიც უარყოფს ყოველგვარ აბსოლიუტიზმს, და ემყარება რა სოციოლოგიურ რელიატივიზმს, მიიმართება საკუთარი გზით, მატერიალიზმისა და ორგანოტროპიზმისაკენ. ჩვენი მიზანი სრულებით არ არის ხელოვნების გადაკავშირება საზოგადოებრივ ცხოვრებასთან: ერთი მხრით ჩვენ ეს მიგვაჩნია საკმაოდ გარკვეულ ცნებად (პლენხანოვი, ტოლსტოი, რესკინი), მეორე მხრით ეს თავის თავად გამომდინარეობს ჩვენი დებულებებიდან: ჩვენ გვაინტერესებს გენეზისი შემოქმედებითი სულისა და მისი ვერბალურ-ესთეტიური ფორმების მიმართება ცივილიზაციურ ხვეულებში.

სოციალური საჭიროების ორგანოტროპიული ურთერთობა, რომელსაც ჩვენ ვარკვევთ ამ წიგნში, გაადგილებისა და შეფარდების პრობლემა, რომელთა საშუალებით ჩვენ ვარღვევთ რაციონალისტურ-ინდივიდუალისტური ესთეტიკის საფუძვლებს—თამაშისა და წმინდა ხელოვნების თეორიას, უსაზღვროების იდეა სიყვარულით და შემოქმედებითი სევდით, აი რას უპირდაპირებთ ჩვენ ბურჟუაზიულ-მისტიურ დეკადანსის magischen idealismus-ის სხვადასხვა მიმართულებებს; ხელოვნების ჰიპერტროფიის პრობლემა, ჩვენი ღრმა რწმენით, ცივილიზაციის ჰიპერტროფიის პრობლემა არის: და კულტურის წყობათა საერთო რეორგანიზაცია თავის თავად გამოიწვევს ხელოვნების რენესანსს, ხოლო ეს რენესანსი ხელოვნებისა დაიჭერს კავშირს არა რელიგიასთან, როგორც წარსულში იყო, არამედ მეცნიერებასთან;

თვით მეცნიერება თანდათანობით მიიღებს გაშლილ სახეს, დაუახლოვდება ხელოვნებას ძირითად ფორმებში და გედივით ამაყი: კისერიანი ინტეგრალები, რომელთა საშუალებით აინშტაინი, პენ-ლევე, პუანკარე, მინკოვსკი და სხვები უსაზღვროებათა-სივრცეებს ანგარიშობენ, არ იქნებიან მომავალში ისე დაშორებულ ხელოვნებას, როგორც დღეს არიან. ჩვენ არ ვეთანხმებით ერნესტ რენანს, როდესაც იგი ამბობს: მეცნიერება მტერია ხელოვნებისო; ჩვენ ვერც შპენგლერს დავეთანხმებით, როდესაც იგი უარყოფს ხელოვნების ღირებულებას: აპრიორიზმის და საერთოდ კანტის ფილოსოფიის თვალსაზრისით რენანიც მართალია ღ შპენგლერიც: ხელოვნებას თავის თავად ღირებულება არა აქვს, მაგრამ ჩვენთვის თავის თავად არამც თუ ხელოვნება, არამედ არც ერთი ფორმა შემოქმედებისა არავითარ ღირებულებას არ წარმოადგენს: ყველაფერი ღირებულება იმდენად, რაოდენად არსებობს სოციალურ ურთერთობაში, რაოდენად ემსახურება სოციალურ საჭიროებას: ხომალდი, დატვირთული ძვირფასი ნივთებით, რომელიც მიაპობს ოკეანის ტალღებს და მიეჩქარება ნიუ-ორკიდან ლონდონისაკენ, დიდ ღირებულებას წარმოადგენს იმიტომ, რომ ემსახურება ადამიანთა და სახელმწიფოთა ურთერთობას—სოციალურ ცხოვრების საჭიროებას. მაგრამ იგივე ხომალდი, ჩაძირული ძვირფასი ნივთებით ოკეანის უფსკრულში, განა წარმოადგენს რაიმე ღირებულებას კაცობრიობისათვის?—არ არსებობს ღირებულება გარეშე ურთერთობისა და სოციალური საჭიროების, მაგრამ ხელოვნება ხომ ფუნქციაა სოციალური ცხოვრების და ღირებულება მისი განიზომება სოციალური საჭიროებით, პლანეტალური ურთერთობით, რასაც მკითხველი დაინახავს ამ წიგნში.

ჩვენ გულწრფელ მადლობას ვეტყვით მას, ვინც კულტურულ-ჰუმანიურ გულთბილობით და ცოდნით განიხილავს ჩვენს აზრებს, ხოლო ყოველგვარ ბარბაროსულ ლანძღვა-გინებას, რომელსაც ხშირად ჰქონებია ადგილი ჩვენს წარსულში და რომელიც ტალახში სერის ქართული მეტყველებისა და მეცნიერების თქმას, ჩვენ ვუპასუხებთ სიჩუმითა.

კონსტანტინე კაპანელი.

სეზონური ჯანჯანი

რეფლექსი და აზრი

ჩვენი დრო ღირებულებათა გადაფასების დროა; გადაფასებას მოითხოვს ცხოვრების ყოველი მხარე, კულტურის ყოველგვარი ფორმა: ტექნიკა და ინდუსტრია ისე საჭიროებენ ცვლილებებს, ფერისცვალებას, როგორც მეცნიერება და ფილოსოფია. ცხოვრების ძველი ნორმები საკმაოდ დაცვეთილი და დაცრეცილია: კულტურის მატერიული და იდეური მხარეები ერთნაირად ატარებენ დაღებს ამ დაცვეთილობისა და დაცრეცისას. აზრი ადამიანისა სულის მიმართებასთან ერთად იზრება საერთო ევოლიუციისაკენ: თეოლოგია, რომელიც ამაგრებდა და იმედებით ასულდგმულებდა ინდივიდუალისტურ კულტურას, თანდათანობით ადგილს უთმობს სოციოლოგიასა და ბიოლოგიას—სოციალური კულტურის ერას.

სოციოლოგიისა და ბიოლოგიის შემოქმედებითი ხასიათის სინთეზმა შეარყია ფილოსოფიისა და საერთოდ სოფლმხედველობის ძირეული პრინციპები: განსაკუთრებით შეიცვალა მდგომარეობა ფსიქოლოგიისა და გნოსეოლოგიური იდეალიზმისა; სხვადასხვა სახის „ჩიკიერებანი“, „ფუნქციები“, „ტრანსცენდენტური მოვლენები“, რომლებიც იძლეოდნენ სულისა და აზროვნების „განმარტებებს“ და რომელთა გამეორებანი მებსიერებისა, ყურადღებისა, გრძნობისა და ნებისყოფის აბსტრაქციებით ტრაფარეტებად გადაიქცენ ჩვენში, ბოლოს და ბოლოს ჰკარგავენ მეცნიერულ ღირებულებას: სადაც აზრი ემყარება ზედროულ მოცემულობას, იქ მეცნიერებას ადგილი არა აქვს, იქ რჩება მხოლოდ თეოლოგია; ამ მხრივ გერმანელი ფილოსოფოსების შუკპესა, ჰუსსერლისა, კოჰენის და სხვათა გნოსეოლოგიური იდეალიზმი იგივე თეოლოგიაა, მხოლოდ რომანტიულ-მეტაფიზიკური გადახრით.

სოციოლოგია ბიოლოგიის დახმარებით უარყოფს ყოველგვარ „მოცემულობისა“ და „უნივერსალიების“ პრობლემას: ის, რაც დოგმატიურად მოცემული იყო ძველს აზროვნებაში, სოციოლოგიური თვალსაზრისით გენეზისის პრობლემად იქცა, ხოლო ფილო-გენეტიური იდეა არსებობისა და უსრულებლად ტრიალებს არსისა და მდგომარეობის შორის ურთერთობაში—ორგანოტროპიულობაში. ფი-

ლოგენეტიური პროცესი მცენარეულისა და ცხოველური სამყაროსა გვიჩვენებს თუ როგორ სხვადასხვა ცხოვრების პირობებში—წყალში, მიწაში, მიწაზე, ჰაერში წარმოიშვა, ჩაისახა არსებობის ირგანიული ცხოვრების ფუნქციები, უჯრედიული რეფლექსები: რეფლექსიური მოძრაობა გარკვევით ეტყობა ერთუჯრედიან ცხოველს, რომელიც გაჭირვების დროს უცბად იკუმშება, ვიწროვდება, იკვეცება, ხოლო კარგს პირობებში ფართოვდება, იშლება სამოქმედოთ—აქტივობას იჩენს. ერთუჯრედიან ცხოველებს აქვთ ერთგვარი რეზერვი ენერჯისა, რომელსაც ისინი იღებენ გარედან ჰაერისა და კვების საშუალებით; მაგრამ, ამავე დროს მათ აქვთ ერთგვარი რეზერვი სულ სხვა წყაროდან—მემკვიდრეობით მიღებულ ჩვეულებებიდან.

მემკვიდრეობით მიღებული ორგანიული ჩვეულებები თანდათანობით ცვლიან უჯრედიულ სტრუქტურას და ამ ცვლილებებში სისტემატიურად იქმნება სიადვილე ჩვეულებათა გამოვლისა, რომელიც შეადგენს ინდივიდუალური ცხოვრების სიმდიდრეს: როდესაც ტანს მდგომარეობა დაუწყებს გალიზიანებას, ორგანიულ ჩვეულებათა ენერჯია რეფლექსების სახით წინააღმდეგობას უწევს მდგომარეობას. ეს საპასუხო რეაქციები ტანისა შესაძლებელია იქაც, სადაც ტანს არა აქვს ნერვიული სისტემა, მხოლოდ უკანასკნელ პირობებში საპასუხო რეაქციას იძლევა არა რომელიმე ნაწილი ტანისა, არამედ მთელი ტანი.

ნერვიულ სისტემაში ენტელექიურად განაწილებულია ოთხი სხვადასხვა სახის შრომა ორგანიული ლაბორატორიისა: პირველი—ვეგეტატიური ფორმა, რომელიც ლორწოიანი გარსებისა და შინაგანი ნასკვების საშუალებით ასაზრდოებს ტანს; მეორე—საბერავო—საწმენდი ნაწილი, რომელიც შედგება ფილტვებისა და გესავალი მილებისაგან, საიდანაც ორგანიული ლაბორატორიის ჟანგეული აორთქლება გადის და ტანი სუფთავდება; მესამე—ხერხემალი და მოგრძო ტვინი, როგორც ლაბორატორიის დინამო-სადგურები, საიდანაც ლაბორატორია იწყებს მუშაობას; მეოთხე—პატარა ტვინი და დიდი ტვინის ზოლებიანი ნაწილი, რომელნიც საბოლოოდ აწესრიგებენ ორგანიული ცხოვრების მოუსვენარ ლელვასა და მუშაობას. კოსმიური ცხოვრების ფილოგენეტიურმა ვითარებამ მოგვცა სხვადასხვა სახის რეფლექსები: რეფლექსები მემკვიდრეობითი და თანშობილი ხასიათისა კუნთების თეთრი ბურთულების და სპერმატოზოიდების; ეს რეფლექსები გაადგილებულია ნერვიული სისტემის ვეგეტატიურ ნაწილში. ჩვეულებრივი, მარტივი ორგანიული რეფლექსები შეადგენენ სპეციალური ორგანოების თვისებებს და გენეტიურად ესენიც თან-

შობილნი არიან; ორგანიული, ჩვეულებრივი რეფლექსების დაყოფა შეიძლება ორად: ეგზოგენიური რეფლექსები (რეფლექსები კანისა, კუნთებისა, გარსებისა), რომელნიც წარმოიშობიან გარედან მოქმედებისაგან; ენდოგენიური რეფლექსები (რეფლექსები მოძრაობისა, დაღლისა, კვებისა და სხვა...) რომელნიც დამოკიდებულნი არიან ტანის შინაგანი მიზეზებისაგან.

ენდოგენიური და ეგზოგენიური რეფლექსები წარმოადგენენ ერთგვარ წყაროს უმალლესი, კრებითი ხასიათის რეფლექსებისათვის, რომელთა ორგანიზაცია მოითხოვს ჩვეულებრივი ორგანიული რეფლექსების კოორდინაციებს, ერთმანეთთან გადაკავშირებას: ჩხვლეტისა, ან დაწვის დროს ჩვენს ხელს ამოძრავებს თვითდაცვითი რეფლექსი, რომელიც უკავშირდება მხედველობის რეფლექსს და როდესაც თვალი დაინახავს ცხელს, ან წვეტიან რამეს აცნობებს გასაჭირს ხელს; აქ ხდება ერთგვარი კოორდინაციული განკუთხვა საჭიროებით გაღიზიანებულ უჯრედებისა და ყოველი აქტი ტანისა გამოწვეულია ან გარედან გაღიზიანებით და ან შიგნიდან იმპულსებით: ნერწყვის დენა საჭმლის მიღების წინ და სექსიური თრთოლვა სქესთა ერთმანეთთან დაახლოვების დროს ორგანიულ-დინამიურ განკუთხვათა „ფედერატიული“ შეფარდება არსებობის ბიოლოგიურსა და სოციალურ საჭიროებასთან. კრებითი ხასიათის რეფლექსები თავიანთი ბიოლოგიური და სოციალური როლებით გაიყოფიან: სტენიურ თვითდაცვისა და საორიენტაციო რეფლექსებად; სტენიური რეფლექსები ამოძრავებენ ადამიანისა და ცხოველის ტანს მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების დროს; როდესაც სხეულს არსებობის პირობები ხელს უწყობენ, სტენიური რეფლექსები იწვევენ ტანში სიამოვნებისა და ბედნიერების გრძობას; თვითდაცვის რეფლექსები ყოველთვის სტენიური ხასიათისაა: ცხოვრების უარყოფითი პირობები, როდესაც ემუქრებიან სხეულს და სხეული ცდილობს ყოველგვარ საშუალებით—შეკუმშვით, შეკვეციტ ან გადახრით გადაურჩეს მდგომარეობას, ჩვენ გვაქვს თვითდაცვითი რეფლექსი; საორიენტაციო რეფლექსი ირჩევს ბრძოლის მეთოდებს—იხრება ხან თვითდაცვისა და ხან აგრესივობისაკენ იმის მიხედვით, თუ რა შესაძლებლობას ხედავს სხეული არსებობის რეალურ პირობებში. სტენიური, თვითდაცვისა და საორიენტაციო რეფლექსები ბიოლოგიურ სინამდვილესთან არის გადაკავშირებული და ყოველი მათგანი ასრულებს მოვალეობას უფრო ფიზიოლოგიური კეთილდღეობისათვის.

გარდა ამ რეფლექსებისა არის წმინდა სოციალური ხასიათის რეფლექსები: წაბაძვისა, მიმიკისა და სიმბოლოებისა; სოციალური

ხასიათის რეფლექსები იქმნებიან საუკუნეთა განმავლობაში თანდათანობით: მათი მექანიზმი მომდინარეობს მემკვიდრეობით და თან იმატებს რეალურ ცხოვრებაში ინდივიდუალურ შეჩვევებს, ტანისა და ნერვული სისტემის წვალების შედეგებს; მოდგმიდან მოდგმაში ნელ-ნელა გადადიან კუნთბრივი შეჩვევანი და ყოველგვარი ფორმა ჩვენი ტანის მოძრაობისა, ჩვენი ნებისყოფის სახიერებისა მხოლოდ რეპროდუქციაა რეფლექსიურ ცენტრებში შენახული ბიოლოგიური მეხსიერებისა; რაც უფრო აწვალებს არსებობა ტანს, მით უფრო ტანი ინახავს თავის ატომიურ-იონიურ წყობაში ფილოგენეტიურ ცვლილებათა და წვალებათა მოდუსებს; სული ტანში დინამიური აორთქლებდა მატერიულ-იონურ ცვლილებათა, და ეს დინამიური ფორმა ორგანიული აორთქლებისა მიღებულია არა როგორც უნივერსალური „რელია“, არამედ როგორც ეპიფენომენი, როგორც შედეგი განსაკუთრებული პირობებისა.

ჩვენი ტანის სპეციალური ორგანოები თავიანთი სპეციფიური თვისებებით, ჩვენი ხელებისა და ფეხების ავტომატიური მოძრაობანი ამეტყველებისა და ბგერითი განწვალების პანტომიმური პირობებით მხოლოდ რთული კოორდინატებია შეფარდებითი რეფლექსებისა. ტანი რეფლექსების კომპლექსია; ინდივიდუალობა და მისი ყოფა-ქცევის ფორმები წინასწარ განსაზღვრულია მოდგმათა ფილოგენეტიური ორგანოტროპიზმით.

ქვეყნად არ ასებობს ისეთი ტანი, რომელიც სრულიად დამოუკიდებელი იყოს სხვა ტანებისაგან; ყოველი არსი იმყოფება არსთა შორის და იმდენად, რაოდენად ისაზღვრება ერთეული მრავლობით, ერთეულში იქმნება ორგანიული წყობა შეფარდებით მრავლობასთან:

მდგომარეობისა და არსის შორის არსებობს მუდმივი ურთერთობა შემოქმედებითი ხასიათისა: მდგომარეობა მოქმედებს არსზე, არსი მოქმედებს მდგომარეობაზე. შემოქმედებითი ურთერთობას მდგომარეობისა და არსის შორის, რომელიც სამყაროს ყოველ კუთხეში თავისებურია, ჩვენ ვეძახით ორგანოტროპიზმს. ამ ურთერთობაში შეუძლებელია ადამიანის გონებამ დაუშვას რომელიმე აბსოლიუტი, რომელიმე ზედროული კათეგორია: აქ სრული რელიატივური სოფლგაგებაა და რეფლექსოლოგია ეძიებს იმ ფენებს, იმ ნაკეცებს ორგანიულ ცხოვრებაში, რომელიც დალეკილია ორგანოტროპიულ ურთერთობაში არსისა და მდგომარეობის შორის; რეფლექსოლოგიის საგანია შესწავლა ორგანიზმის შეფარდებით მოქმედებათა; შეფარდებითი მოქმედება არსისა ისაზღვრება მემკვიდრეობით და ინდივიდუალურად შეძენილი რეაქციებით, დაწყებული მარტივი ორგანიული

რეფლექსებით, რომლებიც წუთისოფლად საზღვრავენ ადამიანის მოქმედებასა და საერთოდ ყოფა-ქცევას.

ვინაიდან მემკვიდრეობის პირობები ოჯახურ-სოციალურ არეებში სხვადასხვაობენ აღზრდისა და მდგომარეობის მიხედვით, ყოველი პიროვნება წარმოადგენს თავისებურობას განუმეორებელს დროულ სივრცეულად; შეცნობა და შემდეგ განვითარება შინაგანი პროცესისა ორევალი ასოციაციებით ატარებენ უსათუოდ ინდივიდუალურ ხასიათს: განსახება შინაგან განცდათა ყოველთვის ვერ არის აბსოლუტურად სწორი, რადგან სიტყვა არის მხოლოდ სიმბოლო, ნიშანი, რომელსაც ხშირად არა აქვს სხვადასხვა ადამიანისათვის ერთი და იგივე მნიშვნელობა და ამიტომ იწვევენ ხშირად არა ერთ და იგივე აზრს, არამედ მხოლოდ მსგავსებით აზრებს; გარდა ამისა აზრი, გამომსახველი განცდისა, რამოდენიმე დღის შემდეგ და მით უფრო წლებისა ივსება შემოქმედებითი განსახეობით, ინდივიდუალური ფანტაზიებით, რაც ხელს უშლის უსათუოდ სიღწურესა და სისწორეს ადამიანის მეობისა ობიექტიური თვალთახედვით. უკიდურესი ინდივიდუალიზაცია ამ შემთხვევაში ყოველთვის თავდება სოლიპსიზმით და რაოდენად სული ადამიანისა დამძიმებულია ფილოგენეტიური ნალექებით, იმდენად გონება მოკლებულია შინაგანი ხილვის დამოუკიდებლობას რეალურად თავისუფლებას: კანტის Kritik der reinen Vernunft-თავიდან ბოლომდე ამ თვალთახედვით შეიცავს პარალოგიზმს, ვინაიდან reine Vernunft თავის თავად არ არსებობს; გნოსეოლოგიური იდეალიზმი ნეოკანტიანელებისა ემყარება წმინდა გონების პრიმატზე და ამიტომ შეცდომაზეა აწყობილი მთელი ფილოსოფია იმათი, რომელნიც როგორც ჰუსსერლი, შუპკე, კოჰენი და საქართველოში ნუცუბიძე ფიქრობენ, რომ ჭეშმარიტების დასაბუთება შეიძლება ლოგიურად: გნოსეოლოგიურ-იდეალიზმს ავიწყდება, რომ ის, რაზედაც ლოგიური კანონები ემყარებიან, არის მხოლოდ ორგანოტროპიული კორელიაცია უმაღლესი ბიოდინამიური რეფლექსებისა; პრობლემა ფაქტიური მოცემულობისა ბოლოს და ბოლოს არის პრობლემა იდეოლოგიის ფილოგენეტიური დალეკისა; ცნების ბუნებაში ყოველთვის შედის ელემენტი გენეტიური და რაოდენად ცნება გენეზისის არეში გადადის, ლოგიკისა, მისი ძირითადი კანონებისა და ჭეშმარიტების პრობლემა თავის თავად იხსნება. ლოგიური დებულებები იქმნებიან ორგანოტროპიულ ურთერთობათა ხვეულებში, როგორც ჩვენი ტანისამოსი ის მოყვანილობა ჩვენი კუნთების ხანგრძლივ მოძრაობაში.

ცნება და ღირებულება გაადგილებულია სამყაროში: ყოველ კუთხეს და ყოველ წუთს არსებობისას აქვს საკუთარი მყარობა და

კემპარიტება, საკუთარი გამართლება და საკუთარი პრინციპი; ფაუსტი-სა და ჰამლეტის უბედურებანი შედეგია გნოსეოლოგიური აბსოლუტიზმის პრეტენზიებისა და თავაწყვეტილი ტრანსცენდენტური იდეალიზმისა, რომელსაც მარადობის წყურვილი ახრჩობს, მაგრამ შემოჭილია ორგანოტროპიული გენეტიზმით. განა ტრანსცენდენტური იდეალიზმის ფორმულა არ არის ჰამლეტის სიტყვები: „ნიგვზის ნაჭუქში რომ ვიყო მოთავსებული, მაინც ის ვიქნები, რაც ვარ“-ო. თავის თავად ეს არ არის მართალი: არამც თუ ნიგვზის ნაჭუქში, არამედ უბრალო მდგომარეობის გამოცვლის შემდეგ ამას ჰამლეტი ვერ იტყოდა; ჰამლეტი რომ ერთი საუკუნით ადრე დაბადებულიყო ან ერთი საუკუნით გვიან, ჰამლეტი არ იქნებოდა: სხვა იდეები და სხვა ილიუზიები სხვანაირად დაატრიალებდნენ მის ცხოვრებას და ქვეყნის ურთერთობას; „დაირღვა დროთა შორის კავშირი და მე უნდა შევეერთო ეპოქებო,“—განაგრძობს დანიის ტრაგედიული რაინდი და აქაც კანტის ტიპის ადამიანი ნათლად მოსჩანს: დრო ორ მოვლენათა შორის და სივრცე ორ წერტილთა შორის სხვადასხვა ადგილიდან სხვადასხვა მოცემულობით იხედებიან; კაცობრიული სოფლმხედველობა შეიცავს გაადგილების პრობლემას; ჩვენ ვერ ვიტყვიტ—*universalia in rem*, ვერც *universalia ante rem*; უნივერსალიები აზროვნებაში მარქსისა და აინშტაინის შემდეგ ისე საცოდავია, როგორც ძველი ტანისამოსის სასირცხვილო ნაგლეჯები; ვინც აბსოლიუტებსა და უნივერსალიებს ქადაგებს ფილოსოფიაში, ის ცხადია ისევ იმ საშუალო საუკუნეებისაკენ იხედება, საიდან წარმოიშვნენ ეს უნივერსალიები თავიანთი ფეოდალურ-არისტოკრატიული პრეტენზიებით და „წმინდა გონებით“.

Reine Vernunft კანტისა იგივეა რაც *les données immédiates* ბერგსონისა; განსხვავება მხოლოდ საკითხისადმი მიდგომაშია: დასაყრდენი კანტისათვის ინტელექტია, დასაყრდენი ბერგსონისა ინტუიციია; ინტელექტი - სტატიურად გაყოფილი ფორმაა აზროვნებისა, ფორმა მოცემული მათემატიკურ კოორდინატებსა და სქოლიებში, ფორმა უძრავი, უნივერსალური, შემცველი ყოველობისა; ინტუიცი — ელვიური გაალებაა შინაგანი ხილვისა, ინტელექტის მხოლოდ ისეთი მომენტებისა, რომლებშიაც ორგანიული წვა ანათებს არსებობას, როგორც კედლის ხერელიდან შემოჭრილი მზის სხივი ანათებს ჰაერში განიავებულ მტვერს; ვერც ინტელექტის ბლაგვი წახნაგები, ვერც ინტუიციის მისტიურ-ელვიური გაალებანი ვერ იხედებიან დროულ-სივრცულ მრავლობის გარეშე: არსი და მისი სული, აზრი და მისი ფორმები განსაზღვრულია ერთი

მხრით ფაქტიური მდგომარეობით, მეორე მხრით გენეტური პროცესის დეტერმინიზმით: აქტი ინტელექტისა და ინტუიციის ბუნება-ცნებისა ყოველთვის ატარებს ორგანოტროპიულ რეფლექსებს და ის, რასაც გნოსეოლოგიური იდეალიზმის მომხრენი მიაწერენ სულს ან „წმინდა გონებას“, შესაძლებელია იყოს ნაყოფი კორდინატების მექანიზაციისა; რიცხვობრივ ცვლილებათა გამრავლება აწყობს მატერიაში ხარისხის სხვაობას ღვინ იცის განა ცოცხალი არსი თავის სულით ღ ინტელექტით მართლა ეგრე დაშორებულია არაორგანიულ ბუნებას, როგორც ინტელიქტუალისტები ფიქრობენ? აული და მისი განყენებული ფორმა ინტელექტი ისეთივე პროდუქტებია ბუნებისა, ყოვლობისა, როგორც შექარი და ქინაქინა; ყოველი სხეული ქვეყნად ერთგვარი აპარატია გალიზიანებათა და მძლეობათა: ყოველი ტანი ერთგვარი აკუმულიატორია იმ გავლენათა, რომელთაც ახდენენ სხვა ტანები, ან ზოგადათ რომ ვთქვათ, მდგომარეობა; ყოველი მდგომარეობა თავის წყობაში ინახავს ევოლიუციის ფილოგენეტიურ ფორმებს და საგანთა ფაქტიურ ურთიერთობის შედეგებს; შემოქმედებისა და სულის გამალიზიანებელი იმპულსთაგანი ერთი ფილოგენეტიზმია, მეორე — გარემყარობა; გავლენა გარემყარობისა აპერცეპციულად ემყარება ორგანიული ევოლიუციის ფილოგენეტიურ შესაძლეობას; სინთეზი ფილოგენეტიზმისა და ფაქტიური მყარობის შემეცნებაში აპერცეპციის საფუძველია; შემეცნება შიუძლებელია, თუ არ არის ინტეგრალური შეხვედრა ფილოგენეტიზმისა და ფაქტიური მყარობის. გნოსეოლოგიური იდეალიზმი ივიწყებს აპრიორიზმის ფილოგენეტიურ პირობას და პრობლემაბიოლოგიური მეხსიერებისა, რეფლექსებისა, ჩვეულებათა კუნთებრივ-ნერვიულ კოორდინატებისა ცალკე პრობლემად მიაჩნია; ამ მიზნით ცდილობენ კოპენი ღ ჰუსს ერლი, ვედენსკი ღ ნუცუბიძელოგიკის არეთა გაფართოებას: პრეტენზიას აცხადებენ ჭეშმარიტების მეცნიერებასა ღ უნივერსალიების რეგენერაციაზე; თქმა არ უნდა ეს თავისებური დეფორმაციაა ძველი ინტელექტუალიზმისა, მაგრამ ცოტა არ იყოს ისე დაგვიანებული, რომ ინტელექტუალიზმს ვერ იხსნის დაღუპვისაგან.

ინტელექტუალიზმი თავის ლოგიურ-ალეთოლოგიური საკითხებით ერთგვარი ფორმულაა ინდივიდუალისტური კულტურისა და როგორც ინდივიდუალისტური კულტურა თავის კონსტრუქციაში მოკლებულია სწორედ იმ ჭეშმარიტებას, რომლის დასაბუთებას ცდილობს თვითონ; კაცობრიობის სული მე-XIX საუკუნემ სოციალური ევოლიუციისაკენ გადახარა და წარმოების ვითარებამ გამოიწვია ღირებულებათა გადაფასე-

ბის სურვილი. ბიოლოგიამ ერთი მხრით, სოციოლოგიამ მეორე მხრით მახვილი ჩასცეს აბსოლიუტებისა და კათეგორიების სამყაროს: დარვინმა მოუსპო არსებობის საშუალება თეოლოგიას; მარქსმა გამოუნახა მამოძრავებელი იმპულსი კულტურას, აინშტაინმა, ბერგსონმა და შპენგლერმა დაცრიცეს აბსოლიუტიზმი აკადემიური და ფილოსოფიურ-ესთეტიური; ჰანრი პუანკარემ აინშტაინზე კიდევ უფრო ადრე გარკვევით დასვა რელიატივიზმის პრობლემა—*la valeur de la science*. აზრის მიმართება ყოველთვის ისაზღვრებოდა კულტურისა და იდეოლოგიის საერთო ევოლიუციით და დღესაც ეგრე ხდება: თუ საშუალო საუკუნეებიდან დაწყებული მეთვრამეტე საუკუნემდე აზროვნების დირიჟორი იყო თეოლოგიური იდეალიზმი, ჩვენი დროის იდეოლოგიური მეთაურებია სოციოლოგიური შერჩევანი არსებობის საჭიროებისათვის და ბიოლოგიური ფილოგენეტიზმი.

ბიოლოგიაში სიმბიოგენეზით და ევოლიუციის შემოქმედებითი ნახტომებით სამყაროს ორგანიული ფორმების ახსნა-განმარტებისათვის ამეორებს რომელი პოეტი-ფილოსოფოსის სიტყვებს: *Desine quapropter novitate exterritus ipsa expuere ex animo rationem sed magis escri, indicio perpende et si tibi vera videntur, dede manus aut si falsum est accingere contra*;* და ამასთანავე სპობს ძველს უფსკრულს სულისა და მატერიის შორის იმით, რომ მატერიის ციტოდურ-იონურ განწვალებაში ეძიებს სულიერობის პრინციპს. ბიოლოგიურ სამყაროში ჩვენ ვხედავთ ორგანიულ ფორმათა შორის რეფლექსიური კოორდინატების ვითარებას არსებობის საჭიროებათათვის: სპეციფიური თვისებანი ჩვენი გრძნობათა ორგანობისა ალბად რთული რეფლექსების ფორმებია და სულის შემოქმედებითი გამახვილება მხოლოდ სინთეტიური შედეგია ორგანოტროპიულ გადახრათა; ფაქტი სულიერ სფეროში თითქმის ყოველთვის რეფლექსიური მოვლენაა: დაუჯერებელია, რომ ენის ელექტრიზაცია არ იწვევდეს ქიმიურ ცვლილებებს გალიზიანებასთან ერთად; რა არის ბოლოს და ბოლოს ენის ელექტრიზაცია, თუ არა ქიმიური ცვლილებები? და რა არის ქიმიური ცვლილებები თუ არა ის, რასაც ჩვენ გემოვნებას ვეძახით; ამრიგად გემოვნების ორგანიული შეცნობა უბრალო გამოყოფაა ენის ორგანოტროპიული მდგომარეობიდან იმ მომენტისა, რომელსაც ჩვენ ვამჩნევთ გემოვნების სახით.

არსებობის ყოველ მოვლენაში—იქნება ეს ქვის ნატეხი შარაგზაზე, თუ იდეა თავის ქალაში,—მოცემულია სინთეტიური ფორმულა შემოქმედებით ცვლილებათა რეფლექსიური კოორდინატებისა. სული

* Lucretius. De rerum natura.

და ინტელექტი თავის ლოგიურ-რაციონალისტური ნორმებით ისეთივე პროდუქტებია სამყაროს ბიოდინამიურ ცვლილებათა, როგორც ელექტრონი და სინემატოგრაფი. სამყაროში მოძრაობის ყოველგვარი კვალი განმეორებითი მოძრაობის სიძნელეს აადვილებს: ცვლილება ტანისა, ჩვეულებად ქცეული, ბოლოს და ბოლოს ტანის თვისებას შეადგენს და კვლავყოფდება ორგანიული რეფლექსების სახით მით უფრო ადვილად, რაც უფრო ხშირი იყო მისი სტიქიურ მექანიკური განმეორება კოსმიური არსებობის დენაში: საგანი და არსი ერთნაირად ინახავენ ორგანიული ცვლილებებით შექმნილ თვისებებს და მით უფრო ვირტუოზულად მათ ასახიერებენ, რაც უფრო ხშირად არსებობის ორგანოტროპიული პირობები მოითხოვენ ორგანიულ ცვლილებათა კვლავინდებურ ვითარებას.

აქ არის კოსმიური სულიერობის დასაწყისი და ენტელექციის პირველი ნახტომის დინამიური ფორმა—*élan vital*.

გრძნობისა და მეტყველების სიმბოლიური განიშნებით განმეორებითი მოძრაობა უფრო მარჯვეა, ვიდრე პირვანდელი; მოძრაობის იონიური და ბიობლასტიური ენერგია არ იკარგება—რჩება ჩვეულების სახით; შემოქმედებითი ევოლიუციის ყოველი საფეხური ხასიათდება ორგანიული განცდის მოგონებით, გახსენებით, გაკვლავყოფებით. განმეორებით მოძრაობა ამზადებს რეფლექსოლოგიურ ნიადაგს მოძრაობათა შორის ერთგვარი ხარვეზის შეგრძნობისათვის, რომელსაც ჩვენ ვეძახით ხელოვნებაში რიტმის შეგრძნობას;—სულის მოძრაობის ჩვეულება ბოლოს და ბოლოს რიტმის პროცესია; რიტმი იგივე სულია; „უასკო“, არაორგანული ბუნება ისე გამოსახავს ჩვეულების ძალას, ენერგიის სულს, როგორც მცენარეული და ცხოველური: ქრონომეტრი, როგორც ამბობენ, კარგი თვისებისაა, თუ კი დიდხანს იყო ხმარებაში; ძველი წინწილა ხშირად უკეთესია, ვიდრე ახალი; კარი რამოდენიმე დღის შემდეგ გაკეთებისა და ჩამოკიდებისა უფრო მარჯვედ იკეტება, ვიდრე პირველად რომ ჩამოკიდეს.

ერთი სიტყვით:—განმეორება ერთი და იგივე განცდისა მატერიულ-იონურ წყობაში იძლევა ტანის ბიოლოგიურ მეხსიერებას: კონდუქტორი მატარებელს მიყვება, მას გაქანებული მატარებლის კიბეზე ძინავს, სხეული ისე შეჩვევია მდგომარეობას, რომ ინტელექტის მაგიერობას ასრულებს და გააზრება არ არის საჭირო, რომ ტანმა შეინახოს თავის თავი მარდათ; თითი, რომელიც თქვენ რამოდენიმე დღის წინად იტკინეთ, მიუხედავად იმისა, რომ მოგიჩაათ უკვე, თავის თავად, გონების, ინტელექტის დაუკითხავად კიდევ დიდხანს ერიდება ყველაფრის მიკარებას: როდესაც თქვენ ხელი ჯიბეში მივაქვთ,

თითი განზე იწვევა რეფლექსიურად მანამდისაც, სანამ თქვენ მიეცემით გააზრებას თითის შესახებ, თითქო თითი იყოს შეიარაღებული საკუთარი, ავტონომიური ხასიათის ინტელექტით,—მეხსიერების დინამიური გაღვარებით—სულით. არა მარტო ყოველ უჯრედს, არამედ ყოველ „ციტოდს“, ყოველ „ბიობლასტს“, სხეულისას აქვს საკუთარი, ავტონომიური განცდა და სული, საკუთარი „ინტელექტი“. სული ინდივიდუალური მხოლოდ კონსოცრციული ნალექია მატერიალ-იონურ წვალებათა, ნალექი პატარა ჰომუნკულების, რომელთა რიცხვი და შინაგან წვათა განმეორებანი ხარისხობრივად იძლევიან ტემპერამენტს ინდივიდუალობისას.

ყოველ ტანში პატარა სურვილების მთრთოლვარე მოძრაობა სურვილთა ატალღებას იძლევა; სურვილთა ატალღება, ჩვეულებად ქცეული, ამზადებს ინტერვალებს რიტმისა და მუსიკისათვის. ამეტყველება სტატიური ფორმაა მატერიის დინამიური განცდისა და რყევის: წყალთა მასების ხმაურობა, მცენარეთა რხევა და შრიალი, ცხოველების ღმუილი ისეთივე ფორმებია კოსმიური მეტყველებისა, როგორც ჰეგელის დიალექტიკა ღ ჰი უ გ ო ს ვერბალიზმი; ძაღლებს შეუძლიათ ყფით, კუდის აქნევით, ტანის რეფლექსიური კონფუსიებით ზოგიერთი იდეის გამოსახვა; ზღვის ლომი ითვისებს ადამიანის მოქმედებებს თავისებურად და იმეორებს მათ დროგამოშვებით ფსიქიური ნიშნების ამყოლოებით.

შეთაური ირემი აჩერებს ჯოგს განსაკუთრებული ხმებით და ნიშნებით; მაიმუნები, განსაკუთრებით გიბონები ხშირად იკრიბებიან საბაასოდ, ზოგიერთ ფრინველებს შეუძლიათ ხმების გაბგერება, არტიკულიაცია; შტაინტალი ამბობს: ენა არ არის თანშობილი თვისება პრეისტორიული ხასიათისა, ადამიანი ჰქმნის ენასო; ნუარე მეტყველების ევოლიუციას განცდისა და ნებისყოფის განვითარებას უფარდებს. მეტყველება არის ამოძახილი მუსკულების მოძრაობისა; კუნთებრივ-ნერვიული ენერჯის დახარჯვა საფუძველია რიტმიული მოძრაობის. რიტმიული მოძრაობა ყოველთვის სწვრივადათ ხდება ამეტყველებასთან: ჯერ კუნთებრივ-ნერვიული რყევა, შემდეგ ყვირილი, როგორც განიავება და ფსიქოლოგიური შვება; შემდეგ არტიკულიაცია და ვოკალიზაცია: ხმა ისეთივე კუთვნილებაა ჩვენი ტანის, როგორც კუნთების ელასტიურობა; გაბგერება კერძობითი ფორმაა ორგანიულ—ფსიქიური ღელვის; სიტყვა სიმბოლიური გამოსახულებაა აღელვებული კუნთების მოძრაობისა და რიტმის. სიტყვას აქვს ორგანიულ-ფსიქიური შეთანაბრებითი ლოკალიზაცია, მაჩვენებელი იმისა, რომ სიტყვა სუ-

სტი არის როგორც სიმბოლო; პლასტიკა და ორატორული მეტყველება გვაგონებს შემოქმედებითი ევოლიუციის შორეულ წარსულს— ჩვენი ორგანიულ-ბიოლოგიურ სპირიტუალიზაციის ემბრიონალურ ეპოქებს: დავიწყებულის გახსენება როდესაც გვინდა, ჩვენ წარბზე ვისობთ ხელს; როდესაც სურვილი გვაქვს ვინმეს ჩვენი სიყვარული დაუმტკიცოთ, ხელს გულზე მივიდებთ, როგორც სიმბოლოს გრძობის ლოკალიზაციისას, ზიზლის გამოსახატავად პირის კუთხეებს ვაკეთებთ და ხელებს ვიქნევთ ნერვიულად. სწორედ აქ ცხადყოფდება დრამატიული ელემენტი ჩვენი სულიერი ცხოვრებისა: სწორედ აქ ისახება ღრმა ორგანიული მოთხოვნისებზე ადამიანის ბუნებისა განსახიეროს თავისი შინაგანი არსება არისტოტელის „კათარსის“ არეში. სულიერობის ნერვილ-ორგანიული აკვეთა შინაგანი ხილვის დრამატიული ემბრიონია: მატერიას აქვს თვისება შეინახოს თავის ატომიურ-იონურ წყობაში ყოველგვარი შინაგანი რყევის კვალი: მოძრაობა აადვილებს ყოველთვის მოძრაობის განმეორებას; ფსიქოლოგიური ფესვი ჩვენი მეტყველებისა არის უსათუოდ ჩვენი კუნთების მოძრაობა და ამ მოძრაობის რიტმიული ენერჯია—ქორეოგრაფია არის პირვანდელი სახე ესთეტიური დასაწყისის; ცეკვა ორგანიულ-ფსიქიური აღელვების პრიმიტიული ფორმა: მართალია, ტანის მოძრაობა ვერ გამოსახავს სავსებით სულის მოძრაობას, მაგრამ სულის მოძრაობაზე ჩვენ შეგვიძლია ვიქონიოთ ერთგვარი წარმოდგენა ყოველთვის, როდესაც ჩვენს სულსა და ნერვებთან ერთად ირხევა ჩვენი ტანი. ჩვენი სულისა და ჩვენი ტანის შორის არსებობს ერთგვარი უმეშვეო კავშირი: წარბის მუსკულის შეკვეცა ნიშნავს ყურადღებას: წამწამის მუსკულის აწევა ნიშნავს ჩაფიქრებას. ცხვირის ნესტოების მუსკულის გაფართოება წყრომის გამოხატავს. პირის კუთხეთა მუსკულების გაწევა ზიზლის ნიშანია; მთელი სახე ადამიანის წარმოდგენს ერთგვარ სცენას, სადაც სულიერი მოვლენები, როგორც მსახიობები, იძლევიან ორგანიულ-ფსიქიურ განცდათა გამოფენას. ტანი ადამიანის რთული ინსტრუმენტია, რომლის ნაწილები თავიანთი უჯრედული სულებით უკრავენ აკომპანიმენტს მთლიანი ინდივიდუალობის სულიერობისას. სიმღერა ფსიქიური რეზონანსია ორგანიული აღელვების და პირველყოფილი ადამიანის მეტყველება ალბად დაიწყო სიმღერით: ყოველი ერი პირველად წყობილ-სიტყვიერებით ლაპარაკობს, გრაფიული და პლასტიკური ხელოვნება სტატიური ფორმებია ორგანიულ-ფსიქიური აღელვებისა და რიტმის; სანამ ადამიანი დაიწყებდა ენის მოძრაობას, კუნთებრივ მოძრაობაში იყო და ღელავდა, როგორც ბავშვი რომელიც იწყებს წერა-კითხვას.

დღესაც წითელკანიანი ინდოელები ერთმანეთს ესაუბრებიან კუნთებით და თითების რხევით. კუნთების ამოძრავება სულიერი აღლვებისა და ნებისყოფის არითმიის მაჩვენებელია. ნებისყოფის არითმია თავის თავად ერთგვარი დრამატიზაციის პროცესია და ორგანიულ-კუნთებრივი გამომეტყველება ჩვენი ტანისა თავის ფიზიოლოგიურ-ანატომიური ნაოჭებით, ნერვიულ უჯრედული განცდებით და ჩვეულებით თავისებური ცხადყოფაა ყოვლობის ენტელექტის შემოქმედებითი ევოლიუციისა და მისი ფორმების განსახიერების.

კულტურულ-ესთეტიური ასახვა წუთისოფლური მიმდინარეობის როგორც მთელი ჩვენი გარეგარდობათა ორგანოებით, ისე მთელი ჩვენი შინაგანი, ხილვით—ინტუიციით მოხერხებისა და გამჭვირახობის ნაყოფია: ხელოვნების არე უფრო ფართეა, ვიდრე მეცნიერების: თვით მეცნიერება ერთგვარი ფორმაა ხელოვნების; განყენების შესაძლებლობა ადამიანის სულში ესთეტიურ განცდისა და წვალების პროდუქტია. მოწყობილ ტანში ფილოგენეტიურად, ნერვიული სისტემა ემსახურება ტანის აქტივობას იმდენად, რაოდენად ტანის კუნთებრივ მოძრაობებში ავტომატიურად უკავშირდებიან ერთმანეთს ორგანიული რეფლექსები; ხოლო რეფლექსების ერთმანეთთან დაკავშირებას იწვევს ორგანიული ცხოვრების ესთეტიური ინტერესები—ინტერესები თვითდაცვისა და ორიენტაციის არსებობისათვის ბრძოლაში: სული ინდივიდუალური, რომელსაც კანტი და ნეოკანტიანელები უყურებენ როგორც ერთგვარ ვალდებულებათა აბსოლიუტს, თავის შინაგან წყობაში სოციალ-გვარეული კათეგორიაა და არსებითად დამოკიდებულია სოციალურ ურთერთობისაგან; გნოსეოლოგიზმი და ონტოლოგიზმი სულის სტატიური შეხუთვაა და ხელოვნური განსაზღვრა ნებისყოფის შემოქმედებითი დანართებისა: აზრი ტანის რეფლექსიურ მოძრაობათა თავისებური ფუნქციაა და ყოველთვის, როდესაც სული სახიერდება სულიერ მოვლენებში, ჩვენ ვხედავთ პარალელურად კუნთებრივ მოძრაობათა ავტომატიურ ფორმებს, რომელთა საშუალებით ნებისყოფა კუმშავს წარსულის ორგანიულ ჩვეულებებს აწმყოში მოქმედებისათვის.

სწორედ ამიტომ ჩვენ უარვყოფთ ინტელექტუალიზმს და მის გნოსეოლოგისტურ ფილოსოფიას, რომელიც მხოლოდ იდეოლოგიური ფორმულაა ინდივიდუალიზმის სტატიური პათოსისა.

განაწილება და შემოსავლება

გაადგილება და შეფარება

ქეშმარიტებას სახავენ არა იდეები, არამედ მდგომარეობანი: აზრის ღირებულება მდგომარეობის რეფლექსია; ყოველი აზრი ჩნდება არა მარტო ადამიანში, არამედ საგანშიაც; აზრი იმდენადაა აზრი, რაოდენად საგნობრივი და კორელიატიურია. აზრი, სიტყვებში გამოსახული, მდგომარეობის საშუალებით საგანს ერთვის ორგანოტროპიულად; ქეშმარიტება არ არსებობს გარეშე მდგომარეობისა: უძრავი, სტატიური ფორმები ლოგიური წყობისა სინამდვილეს არ შეეფერება; ცნება აისახება მდგომარეობის განცდაში და არა ლოგიურ-სტატიურად ჩაწყობილ ინტელექტში; თვით ინტელექტი ორგანოტროპიული კოორდინატების რეფლექსიური ფორმაა: ინტელექტს წინ მიუძღვის ინსტინქტი, ინსტინქტი რეფლექსების ქსოვილია, გამაგრებული, გამტკიცებული ჩვეულებებში; ინსტინქტის ორგანიული წვალება, ცრეცა ინტელექტის თვითმჭვრეტ სხივებს იძლევა. ერთი სიტყვით, სული წარმოუდგენელია ორგანიული წვალებისა და განცდის გარეშე: წინადადება, რომელშიაც გამოსახულია ჩვენი აზრი ცხოვრების შესახებ, შემადგენელ წყობაში მიყვება მდგომარეობის განცდას და სწორედ ეს საუკეთესო დამამტკიცებელია იმისა, რომ არ არსებობს არავითარი ზოგადი და სტატიური რეალია (realia) ინტელექტუალური ხასიათისა. ლოგიკა თავის ისტორიულ ფარგლებში ეწინააღმდეგება მდგომარეობისა და განცდის ქეშმარიტებას: ჩვენ უარვყოფთ სილლოგისტურ ლოგიკას, მის ფორმალურ დებულებას არა მარტო იმ მოსაზრებით, რომელიც წამოაყენა სტიუარტ მილმა, არამედ სულ სხვა მოსაზრებითაც; სტიუარტ მილმა შეარყია სილლოგისტური ლოგიკის შინაგანი წყობა, ჩვენ ვხედავთ შეურიგებელ წინააღმდეგობას მდგომარეობის განცდისა და მეტყველების კონსტრუქციის შორის ძველი სილლოგისტური ფორმისა: აზროვნების ლოგიურ-სტატიური ფორმა იწყება ცხოვრების საჭიროების მიხედვით; ცხოვრების საჭიროება იძლევა განცდის ინტენსივობას, განცდის ინტენსივობა დინამიურ სახეს აძლევს მეტყველების კონსტრუქციას; ავიღოთ კონკრეტული მაგალითი, რომელიც არღვევს,

სუბიექტისა (ქვემდებარე) და პრედიკატის (შემასმენელი) შორის სტატიურ ურთერთობას; წინადადება ავიღოთ ყოველდღიურ ცხოვრებიდან, რომ უფრო თვალსაჩინო იყოს განმარტება: „მე ვიყიდე გუშინ წითელი ქათამი“.

ლოგიურ-სინტაქსიური შემეცნებით ამ წინადადებაში ლაპარაკია იმაზე, რომ მე ვიყიდე ქათამი: „მე“ სუბიექტია, „ვიყიდე“ პრედიკატი; „წითელი“ განმარტება და სხვა. რეალური ცხოვრების ასახვაში აზროვნების პროცესი ყოველთვის ასეთი შემეცნების ფორმას ვერ მიიღებს: სუბიექტისა და პრედიკატის შორის ურთერთობა მდგომარეობასთან იცვლება და რაოდენად ცვალებადია ძირითადი ფორმები მეტყველების ლოგიური კონსტრუქციისა, იმდენად ცვალებადია ღირებულება აზრის მიმართებისა; ყოველ მომენტს მდგომარეობის განცდისა სუბიექტისა და პრედიკატის ურთერთობა გადააქვს აზრის სრული შეცვლით და გამახვილების პათოსით ერთი ადგილიდან მეორეზე: ყოველი სიტყვა ამ წინადადებაში მიიღებს როგორც სუბიექტისა, ისე პრედიკატის ხასიათს, თუ კი ჩვენი მდგომარეობა, რომელიც აძლევს წინადადების ყოველ გამოთქმას ერთგვარ ინტონაციას, მოითხოვს ამას: წინადადებაში — „მე ვიყიდე წითელი ქათამი“, თუ კი ჩემი ოჯახურ-სოციალური მდგომარეობა გაამახვილებს სიტყვას „მე“, მაშინ „მე“ იქნება მართლა სუბიექტი, თუ არა და-არა: მაშინ სუბიექტი იქნება სხვა რომელიმე სიტყვა, რომელსაც გაამახვილებს ჩემი მდგომარეობის სოციალური საჭიროება; თუ მე ოჯახში შემოვედი ერთგვარი აღელვებით და ჩემი ცხოვრების საჭიროება მოითხოვს, რომ მივაქციო ყურადღება სხვებისა იმაზე, რომ მე ვიყიდე წითელი ქათამი და არა თეთრი, შავი და კრელი, ცხადია აზრი მთელი წინადადებისა და მაშასადამე სუბიექტიც იქნება გამოსახული ჩემს ინტონაციაში, რომელიც მიყვება სოციალური საჭიროების განცდას და რომელიც გამოითქმება სიტყვაში — „წითელი“. თუ მე მდგომარეობა მიმიღებებს გაამახვილებით წარმოვთქვა სიტყვა „ქათამი“, თუ მე განსაკუთრებული ყურადღებით უნდა ვთქვა, რომ ვიყიდე ქათამი, (და არა ღორი, ბატი, ცხვარი ან სხვა რომელიმე ცხოველი), აზრი, სუბიექტის მაჩვენებელი, გადმოვა სიტყვაზე — „ქათამი“. ჩვენ ვვაქვს ამ ანალიზში ცოცხალი მაგალითი იმისა, რომ აზრის მიმართებას იძლევა მდგომარეობის განცდა და სტატიური დათანწყობება აზროვნებისა, ლოგიურ-სინტაქსიურად მიღებული, სინამდვილეს შორდება: სინამდვილე ქცევადი და დინამიურია და ყოველი მდგომარეობა სინამდვილისა ამახვილებს მეტყველების ფსიქიურ საფუძველს

თავისებურად: ღირებულება აზრისა წინადადებაში ეფარდება მდგომარეობის შეცნობას, ხოლო მდგომარეობის შეცნობა მიიმართება სოციალური საჭიროების ინტერესის მიხედვით. სოციალური საჭიროება შესაძლებლად ხდის აზროვნების ვიწარების დანახვას, განსაკუთრებით ლოგიური წყობის კონსტრუქციას: აზროვნების ლოგიურ წყობას, რომელიც ღვთაებრივ და ტრანსცენდენტურ მოვლენად მიაჩნიათ გნოსეოლოგიური იდეალიზმის წარმომადგენლებს, ჩვენ უკავშირებთ ორგანიულად, უმეშვეოდ სოციალურ საჭიროებათა კოორდირებას და ამით მათელი საიდუმლოება „წმინდა“ გონებისა, მისი ანტინომიებისა, აპრიორული პრინციპებისა და სქოლიების იღებს ჩვენს თვალწინ პლანეტარულს და ორგანოტროპულ ხასიათს; შემეცნების პროცესი უკავშირდება სოციალურ საჭიროებათა გენეტიურ ევოლიუციას და ყოველი ფორმა ინტელექტისა ითარგება პლანეტარული ყოფის ჩვეულებათა ხვეულებში.

გნოსეოლოგიური მიმართულება აზროვნებისა—ჰემმარიტების ლოგიური ძიება გარეშე სოციალური ურთერთობისა წარმოადგენს უსაფუძვლო პრეტენზიებს ადამიანის სულისას: საზოგადოებრივი ფსიქოლოგია თანდათანობით აცხადებს სითამამეს და წარმოების ვითარებაში ამუშავებს სოფლმხედველობის ისეთ სისტემას, რომელიც აკმაყოფილებს კოლექტიურ ინტერესებს, ადამიანთა ურთერთობაში შექმნილ სურვილებს; რაოდენად ცხოვრების პირობები და ნივთები ადამიანთა გარშემო ქაოტიურ-სტიქიურ მოძრაობაში ეწყობიან თანდათანობით სოციალური სურვილების მიხედვით, იმდენად ადამიანთა სურვილებსა და პირობებს შორის იმართება ერთგვარი საორიენტაციო ჩვეულება შემოქმედებითი ნებისყოფისა. მთელ სამყაროში ჩვენ ვხედავთ ასეთი ხასიათის ურთერთობას; პლანეტები მოძრაობენ განსაკუთრებულ ურთერთობაში; დედა-მიწა ოკეანებით და ხმელეთებით ისე შეგუებულია სამყაროს ურთერთობას, როგორც თევზი წყალში ყოფნას; მოაშორეთ თევზი წყალს, ჩათხარეთ მიწაში და მათი ნივთები დაილუპება; დედა მიწა, მოწყვეტილი პლანეტებთან ურთერთობას, გადავარდება გარესქნელში და აგრეთვე დაილუპება; სამყაროში შეუძლებელია ცალკეული ყოფა, განაპირებული დგომა: ყოველი ნივთი შემოკრულია ნივთებით და არსებით; ყოველი არსი შემოკრულია არსებით და ნივთებით: მათი ურთერთობა ჰქმნის მათი ტანების ფორმებს, მათი განცდებისა და იდეების სახეებს. ურთერთობას აქვს შემოქმედებითი ხასიათი: აიღეთ ხე და ტყე; ხეები ტყეში ერთმანეთზე ახდენენ გავლენას და ამ გავლენაში მოძრაობს ორგანიული ყოფის ენერგია: ამოჭერთ რამოდენიმე ძირი

ხე და ეს იქონიებს გავლენას მახლობელ ხეებზე, მათ შეხვდებით ნაკლები სისველე, ნაკლები ნოტიო და მეტი მზის სხივები. აიღეთ ჯოჯი; ყოველი ცხოველი ჯოჯური ცხოველების პირობებს ეგუება და ითვისებს ჯოჯის ფსიქოლოგიას, ინსტინქტიურ-ორგანიულ მოძრაობებს, სოციალური ყოფის კორელიაციას; ბიზონები, სირაქლეები, ნიანგები, ქვემძრომები, ფრინველები—საერთოდ მთელი ცხოველური სამყარო აწყობს და ახერხებს წუთისოფლურ ყოფას ორგანოტროპიული ურთერთობით—შეგუების შემოქმედებითი სწორწონაობით. განა ეგრევე არ ხდება ადამიანებში? მათ პროფესიულ და სოციალურ საქროებათა ურთერთობაში? განა წარმოების იარაღები, კულტურული შემოქმედების ხერხი, მიღწევანი ხელოვნებისა და მეცნიერების ორგანოტროპიული ორგანიზაცია არ არის? ყოველ კუთხემ სამყაროში აკეთა ის, რის გაკეთება შეიძლებოდა; ყოველი პროფესია ირჩევა გენეტიური მემსიერების და მდგომარეობის ურთერთობით; ბუნების შესაძლოება ხელს უწყობს ამ ურთერთობას; სადაც წითელი თიხაა, ადამიანი აკეთებს ქურჭელს, სადაც დიდ-ძალი ხე-ტყეა, ადამიანი აშენებს და დურგლობას ეჩვევა; სადაც რკინა ბლომად არის, ადამიანი ზენკლობას სწავლობს; მდგომარეობა იძლევა ორგანოტროპიული შემოქმედების შესაძლოებას, ნებისყოფის ვირტუოზულ წრთენისა და ვარჯიშობის ორგანო-ფსიქიურ მოთხოვნილებებს, შემდეგ ინტელექტიურ რეფლექსებს, ასოციაციებს და აპერცეპციებს; ლოგიური აპერცეპციები და ასოციაციები სხვადასხვაობენ ისე, როგორც მდგომარეობანი: ბუშმენის ასოციაციები სხვა წყობისაა, პარიზელი ინტელიგენტის ასოციაციები სხვა წყობის; სულელები ისე სხვადასხვაობენ, როგორც მათი მდგომარეობანი.

ჩვენს სულს არა აქვს არც ერთი ისეთი ხასიათის თვისება, რომელიც არ იყოს შეძენილი ან მემკვიდრეობით, ან ინდივიდუალურად სოციალურ არეში: ჭეშმარიტებისა, ცნობიერებისა, ლოგიკისა და მორალის პრობლემა არსებითად დამოკიდებულებისა და შეფარდების პრობლემაა; ქვიყანა ისე არის მოწყობილი—ისეთი ხასიათისაა საგანთა და მოვლენათა წუთისოფლური დენა, რომ „ერთში“ რაც ისახება, ის წარმოადგენს „მეორეს“ გავლენას: ერთმანეთზე ახდენენ შემოქმედებითი ხასიათის გავლენას არა მარტო ცხოველები და ადამიანები, არამედ მცენარეებიც; მცენარე მცენარეზე ახდენს გავლენას, მიუხედავად იმისა, რომ მოძრაობა არ შეუძლია; ტყეში მაგალითად ყოველი ხე იღებს არსებობისათვის იმდენ წინათლესა და იმდენ ნოყიერებას, რაოდენი მას ერგება სხვა ხეთა შორის; სოციალური ურთერთობის პრინციპი ბუნებრივად აწყობილია და ყოველი ბუნე-

ბრივი მოვლენა ემორჩილება მას დროულ-სივრცეულად. მთელს სამყაროში—ბუნების ყოველ კუთხეში სოციალური შეფარდების ფორმები არსებსა და მოვლენებს აძლევენ მიმართებას. დამოკიდებულები-სა და შეფარდების საკითხი ჩვენთვის უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე რომელიმე აბსოლიუტი: ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ყოველგვარი ატრიბუტები, ყოველგვარი კათეგორიები, რომელთა შესახებ ესოდენ მჭკვრეტეყოლებას ხარჯავენ არისტოტელი, კანტი, სპინოზა, ლეიბნიცი, ბერნადო ბოლცანო და სხვები, წარმოადგენენ სოციალ-გენეტიურ ჩვეულებათა კოროლარებს

არსისა და მისი შემეცნების ცალკეული, სრულებით განაპირებული დგომა შეუძლებელია: შემეცნებისა და საერთოდ აზროვნების ბუნება ვერ იარსებებს პირობებისა და შეფარდების გარეშე; აზრი იმდენად არის დასაბუთებული, რაოდენად შეფარდების გამო-მსახველია, რაოდენად „ერთში“ მოსჩანს „მეორეს“ გავლენა: წარმოვიდგინოთ, რომ ერთი ღამის განმავლობაში ჩვენი ძილის დროს ქვეყნად ყოველი არსი ათასჯერ გადიდდა; სახლი, რომელშიაც ჩვენ ვცხოვრობთ, ტახტი, რომელზედაც ჩვენ ვწევართ, თვალები, რომლებით ჩვენ ვიხედებით, თითები, რომლებითაც ჩვენ ვწერთ, მაგიდა, რომელზედაც სადილს ვჭამთ, ლუკმა, რომელსაც პირში ვიდებთ, პირი თვითონ, კბილები, მთელი ტანი და ჩვენს გარშემო მთელი სამყარო საგნებით და მოვლენებით—ერთი სიტყვით ყველაფერი ღამის განმავლობაში ათასჯერ უფრო გადიდდა. შევანჩნევდით თუ არა ჩვენ ასეთ საყოველთაო მოცულობის გადიდებას, ასეთი არაჩვეულებრივი ხასიათის მოვლენას?—ცხადია არა: ვთქვათ, ჩემი ოთახიდან ჭიშკარამდი გუშინ იყო ორასი ნაბიჯი; ღამის განმავლობაში ეს მანძილი შეიქმნა ათასჯერ მეტი, მაგრამ ჩემი ფეხებიც ხომ ათასჯერ უფრო დიდი იქნება გუშინდელზე და თუ ეს ვგრეა, მაშინ მე ოთახიდან ჭიშკარამდი რომ მივიდე, დამჭირდება დღეს იმდენი დრო, რაოდენიც გუშინ დამჭირდა. ჩემი ორგანიზლი ენერგია დაიხარჯება იმდენი, რამდენი გუშინ დაიხარჯა და ფსიქიურად, განცდის სფეროში ჩემთვის არსებითად არაფერი შეიცვლება. ვინ იცის—შეიძლება სამყაროში ასეთი ცვლილება შეფარდებათა ყოველ წუთს ხდება, მაგრამ ჩვენ ვერ ვამჩნევთ: შემეცნების ჩვეულება შემეცნების ფორმებს ხდის სავალდებულოდ და როდესაც ლაპარაკობენ ლოგიური პრინციპის შესახებ, ივიწყებენ თითქმის ყოველთვის, რომ ლოგიკა მთელი თავის ფორმულებით და კათეგორიებით პლანეტარული და სოციალური საჭიროების გამონაწურია: მდგომარეობის შეფარდება აწყობს ლოგიურ პრინციპებს და ყოველ კუთხის, ყოველი კლასის

ლოგიკა ისე თავისებურია, როგორც ესთეტიკა; ბურჟუაზიული ლოგიკა სულ სხვა სახისაა, პროლეტარული კი სულ სხვა არის: ყოველი მდგომარეობის სოციალური ინტერესი თავისებურად ასაბუთებს თავის არსებობას და მდგომარეობასთან ერთად იცვლება ჩვენი სულის ლოგიკურ ესთეტიური პრინციპი. ცხადია, სილლოგიზმის ფორმები ლოგიკის სახელმძღვანელოებში ჩაწერილი, დარჩება ისე როგორც იყო, მაგრამ ყოველი თავისებური წყობა სოციალური მდგომარეობისა, მიუხედავად იმისა, რაც ლოგიკის სახელმძღვანელოში არის ჩაწერილი, თავისებურად ფიქრობდეს. იქნება, თავისებურად განიცდიდეს იქნება და ამაში შინაგანი სიმართლე უსათუოდ მდგომარეობით განისაზღვრება, რა არა იმით, რაც სილლოგიზმებშია ჩაწყობილი.

პრობლემა ლოგიკური სუბსტანციისა წარმოუდგენელია, თუ არ არის კონკრეტული მატარებელი მეობისა და რა არის მეობა, თუ არა ერთგვარი კონა პერცეპციებისა; როდესაც ჩვენ შინაგანი ხილვით ვიჭრებით იმაში, რასაც ეძახიან „მე“-ს, ვაჩვენებთ რომელიმე პერცეპციას: მეობის შეგრძნობათა სამყარო ყოველ წუთს შეიცავს მდგომარეობის რომელიმე ვლენას; სიტბო, სიცივე, სინათლე, სიბნელე, სიყვარული, სიძულვილი, სიამოვნება, ტანჯვა პერცეპციებია; ჩვენ ვერ დავიჭერთ მეობის ვერც ერთს წუთს პერცეპციათა გარეშე და როდესაც ჩვენ რამეს განვიცდით, ან რაზე ვფიქრობთ, ჩვენს მეობაში იწყება პერცეპციათა მთელი მოძრაობა, მთელი ლელვა; ამ ფსიქიურ ლელვაში განსაკუთრებით გამოიყოფა რომელიმე მომენტი, რომელიც ეთანხმება ჩვენი ყოფის სოციალურ ინტერესს და აქ არის როგორც ლოგიკის, ისე ესთეტიური დასაწყისის პრინციპი: ჩვენ ვიგებთ ადვილად ისეთ აზრებს, რომელთაც აქვთ მსგავსება ჩვენს აზრებთან; ჩვენ ვიგრძნობთ რომელიმე სიხარულს, ან ტკივილს მორალურ ხასიათისას იმდენად, რაოდენად გადაკავშირებული ვართ საყოფა-ცხოვრებო ინტერესით ჩვენი აზრებისა და განცდების სოციალურ არეებთან; საკვირველია ურთერთობა თვით აზრისა და განცდის შორის: აზრი მაშინ შეითვისება, როდესაც აფექტია პროცესს გაივლის; ხოლო ამისათვის აზრს ესაჭიროება სოციალური არე და შეფარდებათა ობიექტები: საკმარისია მე რომ შევხედო მხიარული სახის ადამიანს და იდეა-შეცნობა აფექტის სახით შესცვლის მთელს ჩემს სულიერ განწყობილებას, მიუხედავად ჩემი ლოგიკური და ესთეტიური პრინციპებისა; საკმარისია მე დავინახო გაბრაზებული ადამიანი, რომ ჩემში გამოიწვიოს ერთგვარი მსგავსი ხასიათის სულიერი მოვლენა, მაჩვენებელი შეფარდებისა იდეებში. ამრიგად იდეები და გრძნობები მართლდებიან ცხოვრებაში ერთგვარი შეფარდებით

და ურთერთობით: სხვათა იდეები და აზრები, სხვათა გრძნობანი და ილიუზიები იმდენად გასაგებია ჩემთვის, იმდენად ირკვევა ჩემს ცნობიერებაში, რაოდენად ჩემი სული, ჩემი ცნობიერების სამყარო — ჩემი მე თავიანთ ფორმების გენეტიურ ცვლილებებში ისეთივე მდგომარეობაში იყვნენ, როგორც სხვათა სულები, სხვათა იდეები და ცნობიერებანი. ლოგიური, მორალური, ესთეტიური „დასაწყისები“ კი არ წარმოადგენენ მარადიულ უნივერსალიებს, არამედ დროულ-სივრცულ კოროლარიებს, შემუშავებულს თანდათანობით სოციალურ ჩვეულებათა ფორმებში; სხვათა აზრები და გრძნობები ჩვენში მხოლოდ მაშინ გამოიწვევენ ამყოლებას, როდესაც შესაძლებელია ფსიქოლოგიურად იდეათა და გრძნობათა სოციალიზაცია; შეცნობა რომელიმე ფაქტისა ცხოვრებაში მდგომარეობს გარკვეულ შეფარდებათა შეცნობაში: არც ლოგიური, არც მორალური, არც ესთეტიური, არც რელიგიური ფაქტი ცალკეულ კათეგორიას არ წარმოადგენს და ბოლოს და ბოლოს ფაქტის რეალობა გამოისახება ურთერთობაში, რომელსაც ადგილი აქვს ყოველგან, სადაც სამყაროში არსი იკავებს რომელიმე ადგილს არსთა შორის; სული ყოველთვის დაინახავს თავია სურვილებში იმას, რაც მდგომარეობის გავლენამ შექმნა სულში, ხოლო მეორე სული თავის განცდებსა და სურვილებში უკავშირდება პირველს იმდენად, რაოდენად გენეტიურად წარმოისახენ საერთო მდგომარეობაში, საერთო ყოფაში. სულისა და ინტელექტის ორგანიზაცია წუთისოფლად წარმოადგენს სოციალური ცხოვრების გენეტიურ ფუნქციას და ყოველი სულიერი მოვლენა — ყოველი გრძნობა, ყოველი იდეა ისეთივე სოციალური ფენომენია, როგორც ყოველი მოვლენა, ყოველი არსი.

წუთისოფელი უთვალავ ფერებში სხვადასხვაობას გვიშლის თვალწინ. საიდან არის ეს სხვადასხვაობა გვარებისა, ჯიშებისა, რასებისა, ხასიათებისა, ფორმებისა? ვინ ჩამოაყალიბა სახეები კანონთა, ჩვეულებათა, ზნეობათა, იდეათა, გრძნობათა? ვინ შექმნა მასალა აოსებობისა, წყობა სხეულისა, დახრილობანი ტემპერამენტისა, თვისებანი მოვლენათა, უხეირობანი და ბოროტებანი ბაქტერიებისა? — ყველაფერი ყოველგან განასახიერა არსებობის საჭიროებამ: ბერგსონის შემოქმედებითი ევოლიუცია და არისტოტელის ენტელექტია ბოლოს და ბოლოს არსებობის საჭიროებათა ორგანოტროპიული რეალიები; მეტყველება, რელიგია, მეცნიერება, ტრადიცია, ფილოსოფია, ესთეტიური გემოვნება რეფლექსოლოგიური ფორმებია. პლანეტარულ საჭიროებათა სოციალური და კლასობრივი განცდებისა; პირობები, რომელთა შორის ტრიალებს ყოველდღიურად არ-

სებობის საჭიროებისათვის ადამიანი, ჰქმნიან თანდათანობით, ტანჯვით, წვალებით, ღელვით ტემპერამენტსა და სულის თვისებებს; ადამიანი ითვისებს ყოველგვარ ჩვეულებას, ყოველგვარ გრძნობას სოციალურ წვალებათა ხვეულებში; არ არსებობს არც ერთი თვისება პლანეტარული ყოფისა, რომელიც არ იყოს გენეტიური შედეგი არსისა და მდგომარეობის შორის ორგანოტროპიული ურთერთობის; იდეები არიან მატერიულ-იონურ წვალებათა ასხივოსნებანი და იდეოლოგიათა მოდიფიკაციებს აწყობს სოციალურ საჭიროებათა *l'influence de l'habitude*. კოსმიურ უსაზღვროებაში ყოფას ყოველთვის აქვს სული ორგანოტროპიული და კუთხური ხასიათისა; რაც უფრო შორს გაიშლებიან მეცნიერულ-ასტრონომიულ პერსპექტივებში სივრცეები და არეები უსაზღვროებისა, მით უფრო პლანეტარული განცდა კაცობრიობისა შეიგრძნობს სევტას ეფემერულ არსებობისას, მით უფრო ღრმად და მწვავედ სიყვარულის რელიგია შეიპყრობს შეშინებულ სულს: კაცობრიობის მომავალი კერპი იქნება კოსმიური ეროსი, მარადიული ქალურობის რომანტიული გააღებით, გაშლილი სამყაროში და შეკუმშული ადამიანის სულში ორგანოტროპიულ გადანაშთთა აპერცეპციებით.

სული თავის ასოციაციებით და ტემპერამენტით გენეტიური ფორმაა შემოქმედებითი ევოლიუციისა, რომლის ყოველ მომენტში იჭრება ნებისყოფის ინტერესი, რომლის ყოველი აკრიბუტი გამონაყურია სოციალურ-კლასობრივ და პროფესიულ გადახრათა: მას შემდეგ, რაც არსებობს აზრი, არსებობს აზრის გამოყენებითი პრინციპი; ანტიურ ქვეყნებში აზრი ემსახურებოდა არისტოკრატიულ ესთეტიზმს და სამყარო მაშინ ადამიანს ეჩვენებოდა როგორც ორანჟერეა ცისფერი ლივლივით და წრეწირული გუმბათით; საშუალო საუკუნეებში აზრი თეოლოგიას ემსახურებოდა და სულიერ მოვლენებს ერთმანეთთან აკავშირებდა სუპერსტორიული თეიზმი; ბურჟუაზიულ-კაპიტალისტურ სამყაროში აზრი ემორჩილება საესებით აგრესიულ ინდივიდუალიზმის აპეტიტს: ლოგიკა თავის სილოგეზმებით და ვერბალური იმპერატივებით წააგავს იმ როსკიპს, რომელიც დღეს ერთს ეკუთვნის, ხვალ მეორეს და ამავე დროს ურცხვად სდგას ორლენის ქალწულის რაინდულ პოზაში; ლოგიკა გნოსეოლოგიზმით და მორალიზმით გადანაშთია მეშჩანურ-ინდივიდუალისტური სულის კონსტრუქციისა და სოციალური ესთეტიკის პრინციპი მოითხოვს გნოსეოლოგიის განყენებულ, მეტაფიზიკური აპოლოგეტიკიდან დარჩენ მხოლოდ თეორიას იდეათა სოციალური შეთანხმებისა—თეორიას სოციალური საჭი-

როებისა, თეორია აქტივიზმისა და პრაქტიციზმის. ქვეყნად პრაქტიკული ცხოვრება რომ არ ყოფილიყო, არც ლოგიკა და არც მორალი არ იქნებოდა; ლოგიკა და მორალი სუპერისტორიულად კი არ ჰქმნიან პრაქტიკას, არამედ პრაქტიკა და მისი საჭიროებებითი გამახვილება ჰქმნის ლოგიკისა და მორალის პრინციპებს; ამავდროს ლოგიკასა და მორალს შეუძლიათ პრაქტიკის მიმართების გადახრა და არსებობის კონსტრუქციის ფერისცვალება: იდეა პრაქტიკისა და საჭიროების ეპიფენომენია, ხოლო დრო გამოშვებით პრაქტიკა და სოციალური საჭიროება იდეის გავლენას განიცდიან; მდგომარეობა და იდეა ისტორიულად შემოქმედებით ურთერთობაში არიან, თუმცა იდეა აქტიურ მოქმედებას იწყებს მხოლოდ მაშინ, როდესაც სოციალური საჭიროება ამახვილებს იდეის გავლენას. როგორც წინადადებაში აზრი იცვლება სოციალური საჭიროების განცდის ცვლილებით, ისე იდეოლოგიის ისტორიულ ვითარებაში აზრის მიმართება და ღირებულება იცვლება შეფარდებით სოციალ-კლასობრივი ინტერესისა: რაოდენად წარსული კაცობრიობისა დახეობილი იყო ყოველ საუკუნეში კლასებად და რაოდენად თიხოვული კლასი გამოდიოდა ისტორიულ მოძრაობათა ხელმძღვანელად, იმდენად სოციალური არე იდეოლოგიისა იკუმშებოდა კლასობრივი ინტერესების და საჭიროების საზღვრებში; მეცნიერება, ფილოსოფია, ხელოვნება, ხუროთმოძღვრება და სხვა დარგი შემოქმედებისა ყოველთვის ყოველი ხალხის ცხოვრებაში იმდენად სახიერდებოდნენ, იმდენად ვითარდებოდნენ, რაოდენად რომელიმე კლასის ინტერესებისათვის საჭირო იყვნენ; ამიტომ არასოდეს, არც ერთ ეპოქაში შემოქმედებასა და მეცნიერებას, ფილოსოფიასა და ხელოვნებას არ ჰქონებიათ თვითარსობითი და დამოუკიდებლობითი ხასიათი: გონებისა და სულის სახეობითი ფორმები ყოველთვის გამოყენებით თვისებას ატარებდნენ; გონება ადამიანისა კაცობრიობის წარსულში არასოდეს „წმინდა“ არ ყოფილა: ინტელექტის ყოველი ფორმა, აზრის ყოველი ასხივოსნება, გრძნობისა და ნებისყოფის ყოველი აფექტი ორგანოტროპიულად გადაკავშირებულია მდგომარეობის საჭიროებასთან; ყოველი ტანი ცდილობს შეეგუოს მდგომარეობას, შეეჩვიოს არსებობის პირობებს გეოლოგიურს, კლიმატიურს, ატმოსფერულს, სოციალურს; ყოველი სხეული წუთის-სოფლად იღებს ისეთ ფორმას, იკეთებს ისეთ გარეგან, თუ შინაგან ორგანოებს, რომელნიც შეეფარდებიან მდგომარეობის მყარობადას, საგანთა და მოვლენათა ირაციონალურ, სტიქიურ დენას; სამყაროში არ არსებობს არც ერთი ტანი, რომელიც არ განიცდიდეს

გავლენას სხვა ტანებისას და მოვლენებისას, რომელიც არ იყოს აქტუალური მდგომარეობით, გარემყარობით აირჩიოს ესა თუ ის ნიშანტება; მდგომარეობა რეგულიატორია იმ ქიმიურ-ბიოლოგიურ ცვლილებათა და მოძრაობათა, რომელნიც ხდება სხეულში; ყოველი სხეული სამყაროში წარმოადგენს ერთგვარ ქიმიურ ლაბორატორიას, რომელშიაც ჩვეულებით განმტკიცებული „წესით“ მიმოდინ ქიმიურ-ბიოლოგიური პროცესები.

შემთხვევების ტრანსტერაპიული
პრინციპი

შემოქმედების ორგანოტროპიული პრინციპი

კაცობრიობის სოფლგაკება კონცენტრიულად შლის დროულობისა და ვრცეულობის არეს: ევკლიდის პოსტულატებისა და პტოლემეის ჰორიზონტიდან, თეოლოგიურ-რელიგიურ აბსოლიუტებისა და თელეოლოგიურ-რაციონალისტურ კათეგორიებიდან თანდათანობით, იჭვებისა და რყევის განცდებით, გააზრებათა და განსახეობათა გრძნეულ კოორდინატებით ჩვენ შევდივართ ლობაჩევისკისა, ოიმიანისა და აინშტაინის კოსმოლოგიურ სფეროებში, საიდანაც სოკრატის ტიპის ადამიანები და კანტის მორალი თავის მძიმე ტერმინოლოგიით და კათეგორიებით ისე საცოდავად მოსჩანან, რიგორც ლამანჩელი რაინდი და მისი ფარხმალი სიერა-მორენის ხეობაში.

კაცობრიობა თითქო თანდათანობით შედის დაუსრულებელ სამხეცეში: შეიარაღებული მეცნიერებით და ტექნიკით, საფსე იჭვებით და ფორმულებით, შებოჭილი კუთხური ჩვეულებებით და სოციალ-ოჯახური ინტერესებით, სული ჩვენი თანდათანობით უსაზღვროების ქაოსში იჭრება; დრო იყო, როდესაც ადამიანს ჰქონდა რწმენა უკვდავებისა, ღვთაებრივობისა და სტაბილიზმის: ლოცვებით და იმედებით, პრეტენზიებით და პრივილეგიებით ადამიანი ინუგეშებდა წუთისოფლად თავს და ყოველ წუთს თავას ყოველდღიურ არსებობას იგი აფირადებდა რომანტიზმით და ილიუზიებით; შეიცვალა ფსიქოლოგიური ჰაერეთი: პაპების potestas clavium ის და ინდულგენციების მაგიერ ადამიანმა დაინახა ქვეყნად ბრძოლა არსებობისათვის თავის კომპარული შემთხვევებით, მიკრობებით და შეგუების უცნაური ჩვეულებებით. ფერდალურ არისტოკრატიული პათოსისა და მოკაზმულობის ნაცვლად ადამიანი შეყურებს დიდ ქალაქთა მღელვარე ქუჩებს, ვიტრინების ბორიალებასა და მაშინების გრაგანს.

რელიგიურ-ეკლესიური დოგმატები, სუბსტანციები, სქოლიები და კათეგორიები აზიის ხოჯა-ხანებისა და დასავლეთი ევროპის ფერდალების სასახლეებში შეთხზული, ეგოცენტრისტული

„ქეშმარიტებები“ ცეზარებისა, კოროლებისა და ეპისკოპოსების, სოციალ-ისტორიული სტრუქტურა სხვადასხვა ხალხისა, დატვირთული ტროპიული ინტერესების სილლოგიზმებით და აყოვლადებულ სქოლასტიური პათოსით, ჩამოეკიდა ცივილიზაციის ენორმულ ისტორიას, როგორც სასირცხვილო ნაგლეჯები ძველი ტანისამოსისა. ფილოსოფიური სისტემები და ლიტერატურული ტიპები ევროპისა ფსიქოლოგიური რეალებია კუთხებრივ-ეროვნულ ტრადიციებისა, რასიულ-ისტორიულ კერძობათა. ყოველგვარ ღირებულებას ამ ქვეყნად აქვს მხოლოდ ადგილობრივი ხასიათი: ყველაფერს აქვს მნიშვნელობა მხოლოდ განსაკუთრებული ჯგუფისათვის, განსაკუთრებული საზოგადოებისა და ეპოქისათვის; მნიშვნელობისა და ღირებულების საკითხი ბოლოს და ბოლოს ინტერესისა და საჭიროების საკითხია; არ არსებობს არავითარი კათეგორიები, არავითარი პრინციპები, არავითარი ლოგიური კანონები საყოველთაო ხასიათისა, მარადიული ღირებულებისა; პრობლემას დროისას, სივრცისას, მოძრაობისას, მორალისას კაცობრიობა ყოველ საუკუნეში სოციალ-ფსიქოლოგიურ რეზულტატებს უთანაბრებს: ფსიქოლოგიური ათვალებით აინშტაინის კოსმოლოგიური რელიატივიზმი ისეთივე სიმბოლიური გამოხმაურებაა ჩვენი დროის სოციალ-ისტორიული რყევისა და პლანეტარული განცდისა, როგორც ნიუტონის სელესტიური მექანიკა იყო თავის დროის გაზვიადებული თეოლოგიური რაციონალიზმის მათემატიკური სიმბოლიკა.

კაცობრიობის სოფლგაგება ყოველთვის ისტორიული და ტროპიულია; სამყაროს წყობა და სახეობა ერთეულების ქაოსია: უდიდესი ქეშმარიტება მხოლოდ ტროპიული განცდის დათანწყობებაა: სული ჩვენი იხედება წუთისოფლად სოციალ-ტროპიული ინტერესებისა და საჭიროების თვალებით. სისტემები და პრინციპები, ღმერთები, ზეაკები, კანონება და იდეალები განსხეულებულია ტროპიულ-კუთხური ტანჯვით და ილიუზიებით. რა არის ნიუტონის ზეაკი, თუ არა გერმანელი არისტოკრატის პათოსი? რა აქვს საერთო ზარატუსტრას ინდოელთან? განა ტოლსტოი ზიზლით არ უყურებს შექსპირს და განა ამ ზიზლში არ ისახება მთელი ფსიქოლოგია ბარინიზმისა და მისი თვისებური მორალის? განა ძველი ეგვიპტელი ღვთიური სიხარულით არ ივსებოდა, როდესაც ლოცულობდა ნილოსის წინაშე? განა ეგვიპტელისათვის უმაღლესი ქეშმარიტება არ იყო ნილოსის ღვთაებრივი კეთილმოქმედება—ეგვიპტის ქალების დანოყიერება? განა აქ სოციალ-ტერიტორიული ინტერესი არ ჰქმნის იდეას ღვთაებრივობისა,

და ძლიერებისას? განა საშუალო საუკუნეების ქრისტიანები ცრემლებით არ ივსებოდნენ და როზგებს არ ირტყამდნენ საიქიოსათვის? განა საუკუნეთა განმავლობაში ევროპელები ერთმანეთს ცეცხლში არ წვავედნ ზიარების საკითხისათვის? განა მთელი ერები არ იბრძოდნენ მუმიებისა და ჩონჩხებისათვის? ვინ იცის რამდენი გულუბრყვილო პატრიოტი მიდიოდა ბრძოლის ველზე pour le roi, pour la patrie?—მაგრამ, ყველაფერი ეს დღეს ისე სასაცილოა ჩვენთვის, როგორც ტიბეტის დალაი ლამა ლოცვის პოზაში. ყველაფერს, რასაც ისტორიაში ერთ დროს დიდი აზრი ჰქონდა, რაც უდიდეს ჭეშმარიტებად ითვლებოდა, რისთვის თავს იკლავდნენ და ხშირად ერთმანეთსაც ხოცავდნენ შეუბრალებლად, ჩვენ დღეს მას ირონიით ვუყურებთ: დრომ და პირობებმა თან წაიღეს აზრი ცხოვრებისა, სული ეპოქების. ყოველ ეპოქას, ყოველ ტერიტორიას, ყოველ კუთხეს, ყოველ ჯგუფს აქვს სული და სტილი, თავის საკუთარი მეობა, საკუთარი განცდა და ინდივიდუალობა, რომელსაც ბუნება არ იმეორებს მთლიანი იგივეობით და რომლის ნაწილები დაუსრულებელ ხეტიალსა და ცვალებადობაში არიან. ჩვეულება ორგანიულ-ფსიქიური, რომელიც ყალიბდება საუკუნეთა განმავლობაში განსაკუთრებულ მიწა-წყალზე, განსაკუთრებულ სოციალ-ისტორიულ პირობებში, მემკვიდრეობით მიღებულ ფსიქოლოგიურ ატრიბუტებისა და ორგანო-ტროპიულ შეფარდებულებათა საშუალებით იძლევა კულტურისა და ცივილიზაციის ღირებულებებს: დიადი ლაბორატორიალოგიურ-გნოსეოლოგიურ და მეტაფიზიკურ-რელიგიური კათეგორიებისა ისტორიულ-კულტურული ჩვეულებათა; ყოველ ეპოქაში მტკიცდება გაბატონებული კლასისა და ჯგუფის სოფლგაგება; ყოველ ისტორიულ პერიოდში ფილოსოფია და ესთეტიკა, მორალი და რელიგია გამოსახვენ რომელიმე კლასისა და ან ჯგუფის სულიერ მოთხოვნილებებს; კანტის სოფლმხედველობა ფსიქოლოგიური გამოკრთობათა იმ პიეტურ-ინდივიდუალისტური და რაციონალისტურ თეოლოგიური სულიერი განწყობილების, რომლებით შებოჭილია კანტის დროის საზოგადოებრივი აზრი; ყოველ დიდ კულტურას აქვს თავისი ენა, თავისი სტილი და იდეა, რომელიც გასაგებია მხოლოდ იმ ადამიანისათვის, რომლის სული შეჩვეულია და ეკუთვნის ამ კულტურას: სოკრატისა და კანტის რაციონალიზმი ყოველგვარი სუპერ-ისტორიული პრეტენზიებით აბსოლუტური ჭეშმარიტების გამოსახვისა ყალბია, ვინაიდან ჭეშმარიტება, როგორც ასეთი, ვერასოდეს ვერ შორდება დროისა და პირობების ვავლენას, მდგომარეობისა და ისტორიული განცდის ჰაერეთს.

პროცესი ინტელექტუალიზაციისა ემორჩილება დროულ-სივრცეულობას და ძველი არაბეთის დიდი ბრძენი ალფარაბი თავის არაბული ვიზიონიზმით ისე გამოსახავს არაბეთის ტროპიულ განცდის „ქვეშმარტებას“, როგორც კანტი თავის გნოსეოლოგიური დუალიზმით ევროპის ფეოდალურ-არისტოკრატიული რაციონალიზმის აპოგეას და ამ აპოგეის ფსიქოლოგიურ დესტრუქციას.

ყოველი კულტურა ყოველი გეოგრაფიული და გეოლოგიური მყარობისა შეფარდებით იღებს სრულყოფილ ისტორიულ-ფსიქოლოგიურ სახეს და ყოველი სრულყოფა არის ნხოლოდ დროული და კუთხური სიმბოლო რასიულ-ბიოლოგიური შესაძლებლობის ფილოგენიური და სოციოგენიური ტრანსფორმაციისა: რომაელის ტოგა და ევროპიელის სიურტუკი, ანტიური ცირკები და ინგლისელების საფუტბოლო არეები, მიკენის კულტურა და გოტიური სტილი, არისტოტელი და კანტი, ალექსანდრე მაკედონელი და შაჰოლეონი-ბონოპარტი, დანტე და რუსთაველი, ვაჟა-ფშაველა და იბსენი პლანეტარულ ტროპიულ შესაძლებლობათა ფსიქოგენეტიური რეალიებია: ყოველ მათგანს აქვს საკუთარი ფორმა, მიზანი და მიზეზი, ყოველ მათგანს აქვს საკუთარი იდეა, აზრი, სული და არსებობის წყარო: ყველაფერი ეს გამართლებულია ჩვეულებით, ადათებით, ისტორიულ-სოციალური პერიპეტივებით, პოლიტიკურ-ეკონომიური ინტერესებით, ონტოლოგიური საჭიროებებით და ცივილიზაციური ნევროზით.

სამყაროს ყოველ კუთხეს აქვს განსაკუთრებული შესაძლებლობა აღელვების, ათქრიალებისა და ატორტმანების: ცივილიზაცია თავის ქარხნებით, ქალაქებით, ინსტიტუტებით, ლაბორატორიებით და კოსმეტიკით არის ბიოლოგიური ღელვისა და წვის შემოქმედებითი აკვამლება, აორთქლება, ენერჯის განიავება—élan vital; ცივილიზაცია ყოველობის ინტელექტის ქაოტიური ნახტომია და ყოველი ფორმა კულტურის ტანჯვით ნაქსოვია და ცრემლებით ნარეცი; იერუსალემი, რომი, ბაბილონი, პარიზი, ბერლინი, ნიუ-იორკი, ლონდონი ბიოლოგიური ღელვისა და აორთქლების გიგანტიური სადგურებია.

სამყარო იწვის როგორც ბიბლიური ცეცხლმოდებული ჩირგვი, და ამ წვის ასხივოსნება ანათებს ყოველობის ქაოტიურ სიბნელეს, როგორც ელვა ქარიშხლიან ღამის წყვილიადს: ხალხები თავიანთი ტანჯვებით და ინტუიციებით ანთებენ ცეცხლსა და სინათლეს სამყაროს სხვადასხვა კუთხეებში; ადამიანები თავიანთი ინდუსტრიებით და კომბინაციებით დაძრვიან კომმარულ დაუსრულებლობაში, იგო-

ნებენ პრინციპებსა და თხზავენ კათეგორიებს თავიანთი ინტერესებისა და გემოვნების ფორმებში. პოდგმები და თაობები ამ პრინციპებით, ამ კათეგორიებით იბოჭავენ სურვილებსა და ნებისყოფას; შავს მანტიაში ხვევენ გრძნობათა ცეცხლის ალებს, კეთილშობილ ჩხვლეტას სულისა და გულისას; როგორც ლეგენდარული სიზიფე, ადამიანები უსარგებლო ტვირთის გადატან-გადმოტანაში ითენთებიან და მუდამ დაუკმაყოფილებელ სურვილთა შორის ძიებაში იხრობიან.

მსოფლიო ცივილიზაციის თანდათანობით გაშლაში არ არის მთლიანი დენა, არ არის ერთეულობის მიზანი; სხვადასხვა კუთხიდან სხვადასხვა სახეები და სულები მოსჩანან: არიან ეპიზოდები, პერსონები, კერძობანი, ფრაგმენტები, ინდივიდუალური და სოციალური თავისებურებანი, რომელნიც რიგ-რიგობით იძირებიან მარადობის ხახაში და რომელთა შორის არ არის გამაერთებელი ხიდი, არ არის ფონი გადასავლელ-გადმოსავლელი. *La durée éternelle* არსებობის სასაფლაოზე შლის ახალ-ახალ ჩვეულებებს: უსაზღვროებაში კულტურები და ეპოქები ისე იძირებიან, როგორც არსები და პატარა ხიწვები; ნაპოლეონი დიდი ოკეანის კუნძულზე თავის კონფუსიებით საცოდავად მოსჩანს, როგორც ბელურა ტასმანიის ულრან ტყეში. ფილოსოფოსები, მეცნიერები და გმირები სამყაროს ქაოტიურ განგაშში თავიანთი მოქანცული სხეულებით, თავიანთი ფილოსოფიურ-მორალური სოფიზმებით და პრინციპებით ამეტყველებენ მხოლოდ პირუტყვეულ-მცენარეულ ეგოცენტრ იზმსა და ტერიტორიულ-კუთხურ ჩვეულებებს; აფრიკის ცხელ ქაში დებში ტუარინების ბრიგანდიზმი წარმოიშვა ფსიქო-გენეტიურად, როგორც ევროპაში რაინდობის კულტი, ან ლეიბნიცის მონოდოლოგია: საკმაო სოფუძვლიანობის პრინციპის სოციალ-ტროპიზმი ასაბუთებს, ამართლებს როგორც ერთს, ისე. მეორეს და ბოლოს და ბოლოს წუთისოფელი წარმოადგენს კუთხურ-ტროპიულ ჩვეულებათა დაფარულებელ კაზარმას. ამ ენორმულ კაზარმის სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვა სულებია თავიანთი ინტერესებით, ფეტიშებით, თავიანთი იდეალებით და ილიუზიებით, თავიანთი მორალურ რელიგიური რეგალიებით და ტრადიციებით; ყოველ კუთხეში არიან ღმერთები, პრინციპები, ქეშპარიტებანი, სილლოგიზმები რელიგიისა და ფილოსოფიის, რომელთაც აქვთ აზრი და მნიშვნელობა მხოლოდ განსაკუთრებულ პირობებში; ყოველ კუთხეში არის ლაპარაკი კაცობრიობაზე, ამსოლიუტობაზე, მარადობაზე, მაგრამ ყოველგვარი დასაბუთება ტროპიულია: საბერძნეთის ფილო სოფოსები კაცობრიობაზე

მსჯელობენ და თან ამ მსჯელობაში გულისხმობენ ყოველთვის ბერძნებს, სხვებს ბარბაროსებს ეძახიან; განა ეს ტროპიზმი და ეგოცენტრიზმი არ არის? კანტი ქადაგებს მორალის აბსოლიუტობას ყველა ხალხისა და საუკუნისათვის, მაგრამ მის განყენებულ სისტემატიურ პროფეტისმში გარკვევით იხედება გერმანული სითამამე ბიურგერული პათოსით და სოციალ-ფსიქოლოგიური ტროპიზმით. ტოლსტოი თავის ეთიური მაქსიმალიზმით და ბარინული გაშლილობით კონკრეტული სიმბოლოა რუსული სულის ისტორიულ-ტერიტორიული გაქანებისა და ნირვანული უსაზღვროების შეგრძნობის; რაბინდრანათ თაგორის რიტმიულ მეტყველებაში ირხვეიან მუსიკალურ იდეებად ინდოეთის წარსული, ჰაერი, ბუნება და უღრან ტყეა შტოები. ყოველი დიდი მწერალი და მოაზროვნე აბსოლიუტების მწვერვალებს ხედავს კერძობისა და ისტორიულ ტერიტორიულობის შინაგანი ხილვის თვალებით.

რა არის ბოლოს და ბოლოს ის, რასაც ჩვენ კაცობრიობის ისტორიას ვეძახით?—ერთი პატარა კუთხე სამყაროსა სხვადასხვა განმეორებით და ვარიაციებით: უთვალავი პლანეტები და ქვეყნები დასრიალობენ უსაზღვროებაში; დრამები, ტრაგედიები და კომედიები კუთხურად იშლებიან; ძალთა პერიპეტიები ჯგუფდებიან როგორც სტიქიონთა როია; ჩვენ-კი ვზომავთ ფანტასტიურ უსაზღვროებას ჩვენი სუსტი თვალებით და საერთოდ შეგრძნობათა ორგანოებით, რომელთა სპეციფიური ატრიბუტები მხოლოდ დეტერმინაციაა იმის, რასაც მენ-დებირანი ეძახოდა *l'influence de l'habitude*.

ჩვენ სრულიად ანგარიშს არ ვუწევთ იმას, რომ ჩვენი საზომი ჩვენი მდგომარეობისა და სოციალ-პლანეტარული ასოციაციების ნაყოფია; ჩვენ გვავიწყდება, რომ როგორც წმინდა იტელექტუალური, ისე წმინდა მორალური მიღწევა ჩვენი სულისა მაოლოდ ისტორიულ-კუთხურ ჩვეულებათა ფენომენოლოგიაა.

რაც ხდება ჩვენი პატარა პლანეტის პატარა და ეფემერულ კუთხეებში, ის გვაკვირვებს და მსოფლიო ისტორიას ვეძახით რამოდენიმე საუკუნის ეპიზოდურსა და ფრანგმენტარულ აღწერას; რა არის „მსოფლიო ისტორიის“ არე დაუსრულებლობასთან შეფარდებით—იმ დაუსრულებლობასთან, რომელსაც გვისახავენ ნათლად ჩვენს წარმოდგენაში ბიოლოგია და ასტრონომიული მეცნიერებანი? რა პატარად და საცოდავად მოსჩანს ჩვენი წუთისოფელი თავის ცრემლებით, ტკივილებით და კომბინაციებით კოსმოლოგიური თეორიების სამარეკლოდან? რა უაზროა ჩვენი ყოფა და ტორტმანი როგორც ოჯახური, ისე სოციალური უსაზღვროების გაშლილ სივრცეზე?

საღამო ეამს, როდესაც წუთისოფელი მიიძინებს ფერად სიჩუმეში და ინტელექტი ჩვენი კუთხური არსებობიდან უნივერსალობისკენ მიიწევა თანდათანობით, ჩვენ ვრწმუნდებით, რომ მეტად პატარა ადგილი გვიკავია მუდამ შეუცნობელსა და მარადიულ საილუმოებით მოცულ უნივერსალობაში: მართალია დედა-მიწა, კოპერნიკის შემდეგ არ არის გეოგრაფიული ცენტრი სამყაროისა, მაგრამ ის, რაც დედამიწაზე ხდება, ჩვენ მაინც ყოვლობის ცენტრად მიგვაჩნია და ზვიადი პათოსით ვამეტყველებთ ბალღურ ეგოცენტრიზმს, მუდამ მერყევის და ცვალებადს; ჩვენ ვაზვიადებთ ჩვენს მდგომარეობას არა მარტო სამყაროისა და დაუსრულებლობის წინაშე, არამედ ჩვენი საკუთარი წარსულის წინაშეც; ისტორიკოსების აზროვნება ცალმხრივი და ეგოცენტრისტულია: „საშუალო“ და „ახალი“ საუკუნეები გაჭიმულია თავიანთი ინკვიზიციებით, კარლოსებით, ინდულგენციებით და რეფორმაციებით; რაც უფრო ჩვენთან ახლო არიან საუკუნეები, მით უფრო ბევრს ვლაპარაკობთ ამ საუკუნეების შესახებ, რადგან ჩვენი ცხოვრება და ინტერესი ეგოცენტრისტულად გადაკავშირებულია მახლობელ მდგომარეობასთან. გაივლიან წლები და ჩვენ სულიერად დავშორდებით ყველაფერს, როგორც დაშორებული ვართ დღეს სფინქსებსა და პირამიდებს. ნაპოლეონისა და ლიუდოვიკების „ისტორია“ შეადგენს ტომებს, მხოლოდ ცეზარებისა და მაკედონელების შესახებ ცოტა რამ ვიცით, და რაც ვიცით, იმასაც მთქნარებით და ზანტად ვამბობთ, რადგან სული, შეხუთული მდგომარეობით და ორგანოტროპიზმით, დაშორებია წარსულს, დაშორებია სინამდვილეს, ერთ დროს მწველსა და ცეცხლის მფრქვეველს. ამბობენ: დრაკონები, სალონები, პიზისტრატები არასოდეს არ ყოფილანო, ამბობენ თითქო ეს სახელები იყოს გამოგონილი, ლეგენდარული, — ამბობენ ჰომეროსი არასოდეს არ ყოფილა ქვეყანაზეო, შექსპირს არ დაუწერია „ჰამლეტიო“; საუკუნეები გაივლიან, ქარიშხალი სუსხიანი გადარეცხს არსებობის ტალახსა და ჭუჭყს, დროულ მყარობის პრეტენზიებსა და სოფიზმებს; ჩმახი ცხოვრების petits faits მარადობის ოკეანეში ჩაიძირებიან: ჩვენი კულტურისა და ცივილიზაციისაგან, ჩვენი ისტორიულ-ფილოსოფიური სილლოგიზმებისა და სისტემებისაგან დარჩებიან მხოლოდ მითები და ლეგენდები, მხოლოდ თქმა და ზღაპარი; აფრიკის უდაბნოში შავად აწვერადებული პირამიდები, კელნისა და პარიზის გოტიური სტილის ტაძრები, დიდი ქალაქების მაშინების გრაფანი და ღვედების თქრიალი, უზარმაზარი არეები ისტორიული და სუპერისტორიული პერიპეტეებით დასცინიან ჩვენს ეგოცენტრიზმს

წუთისოფლად, დასცინიან ჩვენს კათეგორიებსა და პრინციპებს, გვიმტკიცებენ, რომ ჩვენი მორალი და ჩვენი სოფლგაგება, ჩვენი ღმერთები და ჩვენი ლოცვები ყალბია sub specie aeternitatis, რადგან გარეშე წრისა, გარეშე მდგომარეობისა, გარეშე l'influence de l'habitude-ისა ყოველგვარ კათეგორიას, ყოველგვარ ღმერთსა და პრინციპს ეკარგება აზრი ცხოვრებაში, ეკარგება საფუძველი მყარობისა, ეკარგება principium rationis sufficientis.

ქვეყნად არიან მხოლოდ პროცესები, არის მხოლოდ დღევა, განგაში, ტორტმანი; ბედისწერა გარდაისახა სტიქიურობასა და ირაციონალობაში; არიან მხოლოდ ტანები და მათი მექანიკური და ფიზიოლოგიური დამოკიდებულებანი ერთმანეთთან; ტანებისა და მოვლენების შორის შემთხვევათა ფერხულია გამართული და ადამიანის გონებამ ვერ გამოანახა ფორმულა შემთხვევათა ლიმიტების გამოსარკვევად; ექსპერიმენტები და პოზიტივიზმი, petits faits ყოველდღიურ არსებობაში, პრაქტიკისა და ინდუსტრიის არითმეტიკა—ყველაფერი ეს საერთო კულტურულ მიმდინარეობაში გარეული, იძლევა ქაოტიურ სურათს და ამ ქაოსში ადამიანებმა შეიტანეს წუთისოფლად ხავიანთი ეგოცენტრიზმი, თავიანთი კუთხურ-ტროპიული სურვილები. ყველაფერს, რაც ამ სურვილებს ეწინააღმდეგება ბოროტება დაარქვეს; ყველაფერი, რაც არ არის მიზანშეწონილი კუთხურ-ტროპიულ ეგოცენტრიზმთან, ტრაგედიათ გამოაცხადეს; შეთხზეს პოსტულატები, კოროლარიები, სილლოგიზმები ტროპიულ-ეგოცენტრისტულ თვალთახედვით და ინტერესებით; ჩინეთის კედლებით შემოხაზეს თავიანთი მიწა-წყალი და ისტორიული პერიოდები; პატრიოტიზმი გამოაცხადეს პრივილეგიად: ქვეყანა ჰიბრალტარის სვეტებთან თავდებო, —ამბობდნენ ელლინები, —ვინც ბერძენი არ არის, ყველა ბარბაროსი და სულელიაო, —აი ტროპიული სოფლგაგების ისტორიული ფორწა.

დღემდე ასეთი ტროპიზმი, მიუხედავად ცივილიზაციის ჰუმანიური პრინციპებისა, მიუხედავად კანტის „მაღალი და კეთილშობილ“ მორალისა, არის ერთად ერთი idée force მატერიალური და სულიერი კულტურისა: განა სახელოვანი გერმანელი ფილოსოფოსები და მეცნიერები არ იყვნენ, რომ ვიღველმ მეორეს დაუდასტურეს ევროპის განადგურების გეგმა სწორედ გერმანული ორგანოტროპიზმისათვის? განა ფრანგებისა და გერმანელების შორის ისტორიული ურთერთობა ორგანოტროპიული კარჩაკეტილობისა და კუთხურობის დიადი ფაქტი არ არის? განა ვუნდტის აზრი ბერგსონის ფილოსოფიაზე, ტოლსტოის აზრი შექსპირის შემოქ-

შედებაზე ღრმად არ არიან გადაკავშირებული ისტორიულ-გენეტიურ და კუთხურ-ტროპიულ ჩვეულებებთან, ადათებთან, განცდებთან? განა ამ დიდ ადამიანების ურთერთობაში ნათლად არ გამოიხედება ლოგიური დებულებებისა, სილლოგისტურ დიაგრამებისა და მორალის პრიმატების ვასალური დამოკიდებულება — ისტორიულ-ტემპერამენტულ ჩვეულებებსა და ფსიქიურ-გენეტიურ ლისანსებისაგან? განა აქ ლოგიკა და ქეშმარიტება არ ემორჩილებიან კუთხურ ფსიქოლოგიას, ისტორიულ მყარობის თავისებურობას, რასიულ-ბიოლოგიურ დეტერმინაციას?

მართალია, ლოგიკისა და გნოსეოლოგიის ზოგიერთს სახელმძღვანელოებში, მათემატიკურ ფორმულებსა და ლიმიტებში აზრი ადამიანის „ქეშმარიტება“-ს ღაღადებს, მაგრამ რით განსხვავდება არსებითად ასეთი ხასიათის „ქეშმარიტების ღაღადი“ იმ პატარა ბავშვის ოცნებისაგან, რომელმაც შემოიგდო ჯოხი ბარძაყთა შორის და რომელიც დარწმუნებულია, დროებით მაინც, რომ შეჯდა ტაიჭზე? ქეშმარიტება სუპერკონდიციური ბერებისა და ეპისკოპოსების პრობლემაა: ინტელექტუალისტებისა და ალეთოლოგისტების მარადიულ ქეშმარიტებას ბოლოს და ბოლოს ისეთივე მნიშვნელობა აქვს კულტურის ევოლიუციაში, როგორც საშუალო საუკუნეების თეოლოგების აზრს ანგელოზთა იერარქიაზე, ან მაგების ასტროლოგიას. ფილოსოფიური იდეა მსოფლიო ვითარებისა, გადაავლებს რა თვალს წუთისოფელს, აისახავს რა წარმოდგენაში ყოვლობის მიმდინარეობას უსაზღვროებასთან გადაკავშირებით, აჩმნევს სხვადასხვა მიწა-წყალზე სხვადასხვა სახეებს ზოოგენიური და ფილოგენიური ატრიბუტებით, ცივილიზაციური თავისებურებებით და ფაქტიურ-ემპირიული ქეშმარიტებებით: ყოვლობის აბსოლიუტურ დენას ჩვენ ვამჩნევთ მხოლოდ იმდენად, რაოდენად ჩვენ ვაკავშირებთ ჩვენს სივრცით წარმოსახვაში ფაქტიურ-ემპირიულ სხვაობათა მყარობებს ერთმანეთთან და რაოდენად ჩვენ ვაწვალებთ ჩვენს შინაგან ხილვაში უნაზეს გრძნობებს ჩვენი სულისა და მეობისას.

ლოგიურ-ალეთოლოგიური ზოგადობანი, იდეალისტურ-რაციონალისტური აბსოლიუტები, სუპერ-ისტორიული და სუპერ-ემპირიული კათეგორიები იმდენად არსებობენ, რაოდენად ჩვენი შემოქმედებითი განსახეობანი აყოვლადებენ კერძო ფაქტებს; ბოლოს და ბოლოს ყოვლობის თვით ის არა, რომელსაც შეიცავს საგანი ჩვენი სოფლვაგებისა და რომელიც ჰეგელს ეჩვენებოდა როგორც გრანდიოზული გაქანება აბსოლიუტური იდეისა, თავის გეოლოგიურ-ფილო-

გენიური მეტამორფოზებით, ისტორიულ-სოციალური ცვლილებებით, რასიულ-ბიოლოგიური ტიპებით, ფილოსოფიურ-ესთეტიური სისტემებით, — ერთი სიტყვით, მთელი მყარობებით და მისი ცივილიზაციური აკვამლებით არის მხოლოდ ერთი და ისიც მეტად ეფემერული წრე. წირი იმ უსაზღვროების, რომლის შიშს განვიცდით ყოველ წუთს. და რომელსაც გვისახავს იდეა კოსმიური დენისა — იდეა მარადობისა.*

ვიზიონერებს, ფილოსოფოსებსა და პოეტებს კუთხურ-ისტორიული სოფლგაგებანი გაუზოგადებიათ თავიანთ ოცნებათა განსახეობებში: ანალოგიებით და სილოგიზმებით აუყოვლადებიათ ჰიპოტეზები, სისტემები აზროვნებისა და თეორიები მდგომარეობათა ინტერესების მიხედვით ჩამოუყალიბებიათ; ქიმიკოსებს, კომბინატორებს და ფაბრიკანტებს აუშენებიათ ინსტიტუტები, ლაბორატორიები, სენსიზორული სადგურები, ობსერვატორიები; მკურნალებსა და ბიოლოგებს მოუწახავთ მარილები, ბალახები, სითხეები, აწყობენ ნარევეს, ამზადებენ მიქსტურებს, ემულსიებს, — მოუწყვიათ ქალაქები და სახელმწიფოები რკინის გზებით და გვირაბებით, ასანსიონებით, ელექტროსა და რადიოს სადგურებით; დალაგებულან, დაწყობილან ფერადი მორთულობით და თავიანთი კუთხურ-ტემპერამენტული სოფიზმებით ადამიანები ერთმანეთს ედავებიან და აჯერებენ...

იდეებსა და ღმერთებს წუთისოფლად იცვლიან, როგორც ტანისამოსებს; დროთა ხვეულა აწყობს კრებნარებს, ბიოლოგიურ წვათა და ნერვიულ-ფსიქიურ დრესვათა ჟანგულებს ანიაგებს დაუსრულებელი წამოწყება მარადიული ცვალებადობისა: სხეულში ხდება მუდმივი ტრანსფორმაცია ენერჯისა იმის მიხედვით, თუ რა დამოკიდებულება აქვს სხეულს სხვა სხეულებთან. არც ერთს ტანს, არც ერთს ხიწვს სამყაროში არ შეუძლია გადალახოს როია საგანთა და მოვლენათა; ღირებულება სიტუაციურია: ყაჩაღისა და მიკრობის არსებობას ბიოლოგიური ევოლიუციის ათვისებით ისეთივე საფუძველი აქვს, როგორც წმინდანისა და გმირის თევგანწირვას. სიკეთე და ბოროტება ისეთივე კანონიერი მოვლენებია დაუსრულებლობის არეზე, როგორც სითბო და სიცივე; წინააღმდეგობანი ჰქმნიან მოწინააღმდეგეთა სიდიადეს და ყველაფერი ღირებულია იმდენად, რაოდენად დროულ-სივრცეული საჭიროება მოითხოვს ღირებულების აუცილებლობას: არ არსებობს ღირებულება თავის-თავად, არის ღირებულება მხოლოდ საჭიროებისათვის.

* იხ. ჩვენი წიგნი „სული და იდეა“, თაური „მარადობის იდეა“.

შეყვარებულები სიყვარულს ერთმანეთს ეფიცებიან, მაგრამ სიყვარულის ამყოლებობაში ერთმანეთს ზიზლით შორდებიან: პოზა დიდებისა და ჭეშმარიტების ჰკარგავს თავის პათოსის სიზვიადეს შემთხვევათა როიაში და ერთეულების მყარობა თავის პრინციპებით და კათეგორიებით ისაზღვრება ონტოლოგიურ მრავლობაში; დიდება და მშვენიერება ცხოვრების ალოგიურად ღრეკილ ხვეულებში მტვრად და ნაფოტებად იქცევიან; მტვერისა და ნაგავისაგან მშვენიერი და დიადი სახეები იქმნებიან.

ცხოვრება უარყოფს ყოველგვარ აბსოლიუტობას—იდებისა, სისტემისა, პრინციპისა, მორალისა და უფლების აბსოლიუტობას: ყველაფერი, რაც არის ადამიანში,—ყველაფერი, რასაც ჰვარავს აღზრდა, მორალი, ტრადიცია,—ყველაფერი, რაც იწვევს მისწრაფებას, იდეალს, ლტოლვას, მოძრაობას სულისა და გულისას, შედეგია დროული და კუთხური შეჩვევის, ტემპერამენტული და ორგანიულ-რასიული დახრილობის: რა მნიშვნელობა აქვს ევროპიელის ილიუზიებსა და იდეალებს ტიბეტის დაღაი-ლამისათვის და რა აქვს საერთო ტიბეტის დაღაი-ლამას პარიზისა ან ლაიპციგის პროფესორთან? უნივერსალური სულიერობის ყოველი სახე—ყოველი მოვლენა ან რეზულტია კუთხური ინტერესებით და სურვილებით; კუთხური ხერხი და კომბინაციები კუთხური საჭიროებისათვის; ცივილიზაცია კუთხური ტანჯვისა და ღელვის აორთქლებაა: ცნებები და იდეალები, გრძნობები და ზრახვები იმდენად იღებენ ზოგად ხასიათს, რაოდენად ერთმანეთს ემსგავსებიან სხვადასხვა კუთხეთა ინტერესები და ჩვეულებები; მათემატიკა და ლოგიკური ყოვლადობა ჩვენს პლანეტაზე კუთხური სულების ჩვეულებათა ერთმანეთთან მსგავსებას წარმოადგენენ და უმძიმესი აბსოლიუტები გერმანელი ფილოსოფოსების, გერმანულ ფსიქოლოგიას გამოსახავენ ისე, როგორც ტუარინების ბრიგანდიზმი გამოსახავს აფრიკის უდაბნოებში დამშეული სხეულების ინტერესებსა და ველურ სურვილებს: სწორი და მრუდი, პათოსანი და უსინდისო, ეგოიზმი და თავგანწირვა ისეთი სიტყვები და ცნებებია, რომელთა მნიშვნელობა და შინაარსი ღირებულება მხოლოდ განსაზღვრულ პირობებში—ტერიტორიისა, ისტორიისა და ოჯახურ საზოგადოებრივ ჩვეულებათა პირობებში.

მარადიული არა რა არის სამყაროში და ამიტომ საბოლოოდ არც წუთისოფლური ღირებულებათა კვალიფიკაციაა მისაღები: ეს კვალიფიკაცია დროულ ჩვეულებათა ეპიფენომენიური შემოქმედებაა და ნაკარნახევია ინტერესებით—ისტორიულ-სოციალური ტრადიციის ფსიქოლოგიური გადანაშთებით; ღირებულება კუთხურ-ტროპიული აქიო-

ტაჟის საკითხია და რაც დღეს ადამიანებს ბოროტებად მიაჩნიათ ქვეყანაზე, ხვალ იმას თაყვანს სცემენ, ხვალ მას ღმერთად აღიარებენ; იდეალი შორეულისა და ზედროულის მხოლოდ დროისა და პირობების შედეგია: რაც ჩვენთვის მარადიულია, ის შეიქმნა დროულ პირობებში; რაც დროულია, ის მარადიული თვალთახედვით ყალბია: რასაც ოდესღაც აღიღებდენ, ის ჩვენ დღეს გვეზიზღება და რასაც დღეს ჩვენ ვადიდებთ, ის მომავალს სასაცილოდ არ ეყოფა: ქე შ მ ა რ ი ტ ე ბ ა დ რ ო ის ა და ე პ ო ჭ ი ს ი ლ ი უ ზ ი ა ა; ყოველი საუკუნე თავისას ამბობს; ყოველი ხალხი თავისებურად ლოცულობს; ყოველი ჯგუფი თავის სოციალური ინტერესების თვალებით იხედება და ყოველი ადამიანი სულის ექსტაზით და სხეულის ნევროზით თავის თავს ინუგეშებს. სამყარო ბაზარია, სადაც ცხოველებს შემოაქვთ ყოველი კუთხიდან თავიანთ საჭიროებებით და ინტერესებით ნაქსოვი სურვილები; წინააღმდეგობათა რკალი გარდაუვალია მარადიულად: ადამიანი, რომელიც თავის მეგობარს შემოსავლიან ადგილს აძლევს, კარგი, პატიოსანი და მშვენიერი კაცია, რაც უნდა ცუდლუტი და უსინდისო იყოს სხვებისათვის; მოსამართლე, რომელიც ათავისუფლებს ავაზაკს, ავაზაკის წარმოდგენაში კეთილშობილი და დიდებული ადამიანია: სოციალური საჭიროებით და ინტერესით შებოჭილია სული და ლოგიკა ადამიანის; სწორედ ამიტომ, ხშირად ბოროტება სიკეთეა, ისე როგორც სიკეთე ბოროტებაა: ქრისტემ ლაზარე გააცოცხლა—სიკეთე უქნა განა?—ლაზარეს ორჯერ სიკვდილი დაჭირდა,—რომ არ გაეცოცხლებია, მხოლოდ ერთხელ მოკვდებოდა. ტყუილი არასოდეს არ თქვაო, ჩვენ ვეუბნებით ბავშვებს, მაგრამ ჩვენ თვითონ ვამბობთ ტყუილს, როდესაც ბავში ავად ვახდება: დალიე, წამალი ტკბილია შეპირებით: ჯარის უფროსი ჯარის კაცს ტყუილისათვის სასტიკად სჯის, მაგრამ ბრძოლის ველზე თვითონ ამბობს ტყუილს, რომ გაამხნოს ჯარის კაცი: მდგომარეობისა და გაჭირვების გარეშე ყველაფერი სოფიზმი და ლეგენდაა: სამყაროს მარადიულ ფერისცვალებაში მარადიულად ცვალებადი ღმერთებია საჭიროება და ინტერესი.

არსებობისა და სამყაროს პატარა კუთხე, რომელსაც იცნობს ჩვენი სული, რომელიც გვაოცებს გეოლოგიურ-ბიოლოგიური ფენებით და სოციალ-ისტორიული პერიპეტიებით, შემოზღუდულია უსახლვროების გარსით და რასაც ჩვენ ჩვენს კუთხურ-პლანეტარულ მყარობაში ვქმნით დიდი ექსტაზით და პათოსით, დაუსრულებლობის ირგვლივობაში მხოლოდ ლანდური ჩვენებაა, მხოლოდ თქმნა: მარა-

დობის ცხელ ხახაში იძირებიან ჯიშები და სახეები, ფორმები და რეალიები, პრინციპები და ღმერთები. ისტორიული ეპოქები თავიანთ სტილებით და კოსტიუმებით იშლებიან და იკეცებიან როგორც ფერადი მარაოები; ბიოლოგიური ბრგვინაობის ორთქლით ინისლება სამყაროს ინტელექტუალური ჰაერეთი და ყალბი პათოსი სქოლასტიური რეგალიებისა ადამიანის სულში ადგილს უთმობს კოსმიურ გრძნობათა ატალღებს; მორალი იხრჩობა ფიზიოლოგიურ წვაში; ისტორიულ კუთხურობათა მეშჩანიზმი იცრიცება და იძენძება... პრინციპს ჰკლავს უსაზღვროების შეგრძნობა და სულის ლტოლვას ანელებს შიში წარმავალობისა. ისტორიოსოფია უარყოფს ისტორიას და სილლოგიზმი ისე გამოიყურება ლოგიკის სახელმძღვანელოებიდან, როგორც სველი ქათამი შემოდგომის ავდარში.

სამეფანო ბობოხა სემული
და ინტელიმენია

სამყარო როგორც სხეული და ინტელექტი

ქვეყანა, რომელსაც ჩვენ ვიცნობთ, ჩვენი გრძნობათა ორგანობისა და ჩვენი შემეცნებითი ბუნების გარეშე ჩვენთვის წარმოუდგენელია: მართალია, რაღაცა არის ჩვენს გარეშე; მაგრამ თვით ეს აზრი ჩვენი, რომელიც აზნობს, რომ რაღაცა ჩვენს გარეშე იმყოფება და ჩვენზე მოქმედებს, არის ნაყოფი ჩვენი გრძნობათა ორგანობისა და სულიერობის შემოქმედების, ორგანიული ლაბორატორიის მუშაობის; თუმცა, ამავე დროს მთელი ჩვენი არსება თავის თავად შემოქმედებაა ჩვენი ორგანობისა და სულიერობისაგან ერთგვარად დამოუკიდებელ მდგომარეობისა, რომელსაც აწყობს ყოველ წუთს სამყაროს ყოველ კუთხეში კოსმიურ ფერისცვალებათა არანჟემანი. სამყარო per se უცნობია ჩვენთვის, მაგრამ როდესაც ჩვენ ამას ვამბობთ, ჩვენი აზრი გამოთქმული ამ სიტყვებში, ვერ შორდება ჩვენს ეპიფენომენურ რეალობას, ვინაიდან ჩვენი გრძნობათა ორგანოები და ჩვენი გააზრებანი უცნობზე იმდენად შესძლებენ მსჯელობას, რაოდენად ჩვენი სუსტი ცნობიერების სამყარო, განსაზღვრული ბიოლოგიურ-ფიზიოლოგიურ პირობებით, ნაცნობიდან გადადის უცნობზე მხოლოდ სახეობით გააზრებაში, მხოლოდ იმ ეპიტეტებით და ატრიბუტებით, რომელნიც მიეწერება ცნობილ მდგომარეობას ტანჯვით, წვალებით სოციალურ საქიროებაში და რომლებით ჩვენი სული და ინტელექტი იძულებულნი არიან დაახასიათონ უცნობი მდგომარეობა.

კანტმა, როდესაც იგრძნო ეს, აიღო და მთელი შემეცნების პრობლემა გადაიტანა პრაქტიკულ ცხოვრებისა და რწმენის სფეროში: სხვა განოსაველი კანტს არ ჰქონდა, აქ ის უნდა დაყრდნობოდა რწმენას, ვინაიდან თეორიული, განყენებული პროცესი ლოგიურ-ალეთოლოგიური ხასიათისა აქ ყოველთვის გათავდება სქოლასტიკით და ვერბალიზმით.

კანტის ფილოსოფია საუკეთესო მაგალითია იმისა, რომ გნოსეოლოგიზმი ფილოსოფიაში არ არის მთავარი მხარე: შემეცნების ანალიზში გულწრფელი მოაზროვნე უსათუოდ წააწყდება საკითხს—

საიდან? ფაქტი ჩვენი ინტელექტიურა ცხოვრებისა გადაკავშირებულია ჩვენ გრძნობათა ორგანოებთან, მათ სპეციფიურ თვისებებთან და მუშაობასთან; ჩვენი მსჯელობა აშენებულია იმაზე, თუ რას ამბობენ ჩვენი თვალები, ყურები, ჩვენი სხეულის მთელი კანი და ლორწოიანი გარსები გემოვნებისა და ყნოსვის ორგანოების; ცხადია, ჩვენ რომ არცერთი გრძნობის ორგანო არ გვექონდეს, გააზრების საშუალებაც არ გვექნება; მაგრამ, მას შემდეგ, რაც კაცობრიობამ გამოიგონა გამადიდებელი შუშა (მიკროსკოპი), ნათლად დამტკიცდა, რომ ჩვენი თვალები რასაც ხედავენ, ისეთი სრულებით არაა სამყარო: ჩვენი თვალები ვერ იღებენ სინამდვილეს იმ ოდენობით, რა ოდენობით ჩვენი თვალები მიკროსკოპიდან ხედავენ სინამდვილეს; ვინ იტყვის—როდის ვიღებთ ჩვენ სამყაროს სწორ სახეს—მიკროსკოპიდან, თუ მარტო ჩვენი თვალებით? ყოველ შემთხვევაში სათვალეებიც იმას ამბობენ, რომ ჩვენი თვალი, როგორც მიმღები ორგანო, ძალიან მგრძნობიარეა, მაგრამ ამავე დროს ძალაან სუსტა და განსაზღვრული თავის ფიზიოლოგიური-ანატომიური და მორფოლოგიური ბუნებით. ერთხელ და სამუდამოდ უნდა დარწმუნდნენ გნოსეოლოგისტები, რომ აზროვნების პროცესის განხილვა გენეტიზმის გარეშე შეუძლებელია და უნაყოფო. აზროვნება ეპიფენომენია სულიერობის და სული თავისთავად დინამიური აორთქლებაა მატერიული განწყობების; აზროვნება ამრიგად ერთგვარი უკუხედვია შესამე საფეხურიდან—თვითჭვრეტაა თავის პირვანდელი ბუნებისა—მატერიული სამყაროსა; სული და ინტელექტი ისეთივე თვისებებია მატერიისა, როგორც სითბო, სინათლე, ელექტრო და რადი.

ინტელექტის ინტუიტიური ხილვა დროგამოშვებით ი.ე ანათებს სამყაროს, მის საგნებს, არსებსა და მოვლენებს, როგორც ელვა ლამის წყვილიაღში; ერთი ან ხახევარი წამით ჩვენ ვხედავთ სამყაროს და მოვლენათა ქაოტიურ როიას; შემდეგ ისევ ბნელი ქაოსი აღებს თავის ხახას: ჩვენი ინტელექტი უინტუიციოთ იღებს სამყაროს მხოლოდ სტატიურ, უძრავ ფორმებს და ინტელექტუალური შემეცნება ერთგვარად ყალბია; ინტელექტი მხოლოდ ინტუიტიურ გაალებაში ჭვრეტს ნივთების კავშირს ადამიანთან; ინტუიტიური გაალება იგივე პოეტური და სიმბოლიური ხილვაა ჩვენი სულისა, რომელსაც სამყარო ეჩვენება როგორც სხეული მთლიანი, რომელიც ოდენობით გაცილებით უფრო დიდია, ვიდრე ჩვენ ვართ, მაგრამ ეს მხოლოდ ჩვენს თვალებში; ჩვენა გრძნობათა ორგანოების მიმღეობასა და შეცნაურებაში ჩვენც ერთგვარ პატარა სამყაროს წარმოვადგენთ: ჩვენში ჩვენი

სხეულის ნერვიულ-უჯრედიულ ხვეულებში, ჩვენი სხეულის ლორწოიან გარსებში უთვალავი არსები და ბაქტერიები ისე თავისუფლად დანავარდობენ როგორც სამყაროში ჩვენ; დრო გამოშვებით ბაქტერიები და ჭიები ჩვენს სხეულში ისეთსავე აჯანყებებს ახდენენ, როგორც ჩვენ ვახდენთ ისტორიაში; სამყაროს უსაზღვროებაში მთელი ჩვენი სურვილებით, იდეალებით, გრძნობებით, ილიუზიებით ბოლოს და ბოლოს ჩვენ იგივე ვართ, რაც ჭიები და მიკროორგანიზმები ჩვენს ნაწლავებში; სამყარო სხეულია, ერთი დიდი სხეული თავის ნერვიული სისტემით, ბიოლოგიურ-ფიზიოლოგიური მყარობით, მორფოლოგიით და ინსტინქტებით. სამყარო, როგორც სხეული, ისე განიცდის თავის ორგანიულ-გეოლოგიურ და ბიოლოგიურ ცვლილებებს, როგორც ცალკეული ადამიანი განიცდის თავის ტანის ცვლილებასა და ტკივილებს; შეიძლება სამყაროში მეტეოროლოგიური მოვლენები, მაგალითად გვალვა, ისეთი რამე იყოს, რაც წააგავს ჩვენი კუჭის დისპეპსიას; განა მდინარეები თავიანთი წყალთა მასების ტალღებით ბუნებაში იგივე არ არიან, რაც სისხლის მიღები ჩვენს ორგანიზმში? განა გაჭირვების დროს ჩვენი ტანი ისე არ იკრუნჩხება კონველსიებში, როგორც ჩვენი პლანეტა გეოლოგიური ფენების რყევითა და ძვრის დროს? განა სამყაროს დრო-გამოშვებით ისე არ მოევიწინება კოსმიური არიტმია და განგაში, როგორც ადამიანებს ისტორიაში? განა პლანეტები ერთმანეთთან სიყვარულით არ არიან შეკავშირებული: ვინ არის, რომ სივრცეში აჩერებს ამ პლანეტებს? რატომ არის რომ პლანეტები უფსკრულში არ ცვივდებიან? ჩვენ ვფიქრობთ, რომ პლანეტები ისე განიცდიან სექსუალურ ატრაქციებს, როგორც ადამიანები და ცხოველები: პლანეტების რიტმიულ რხევაში უსაზღვროების არეზე სჩანს კოსმიური ეროსის თამაში—პლანეტები ეარშიყებიან ერთმანეთს—და, უსაზღვროებაში გადაწოლილნი, ერთმანეთს კოცნიან შორეული ნდომებით; პლანეტები ისე არიან დედლები და მამლები, როგორც დედა-მიწაზე ფრინველები და ცხოველები. პლანეტების უზარმაზარ საშოებში დაბადებისა და სიკვდილის დაუსრულებელი ქარიშხალია და ამ ქარიშხალში ტრიალებენ ჩვენს პლანეტაზე თაობები და არსები თავიანთი ბიოლოგიურ-ფიზიოლოგიური ინტერესებით, სოციალ-ისტორიული პერიპეტეებით, მორალურ-ესთეტიური ჩვეულებებით და კულტურულ-ცივილიზაციური ილიუზიებით.

ამ თვალთახედვით მეტად საცოდავია ჩვენი ყოფა წუთისოფლური: თუ მართლა ჩვენ ქვეყნად გვიკავია ისეთივე ადგილი, როგორც ჭიებსა და მიკრობებს ჩვენს ტანში, მაშინ ჩვენი მორალი, ჩვე-

ნი მეცნიერება, ჩვენი ფილოსოფია და ხელოვნება მხოლოდ კომბინაციები და მოხერხებაა, ნაკარნახევი მდგომარეობით და გაჭირვებით: ჩალის ფასად არ ღირს მაშინ ჩვენი წუთისოფლური ყოფა მთელი ჩვენი ოჯახურ-ნათესაური ფარისევლობით და ობლივიანებით, მთელი გერმანული გნოსეოლოგიით და არისტოტელის სილლოგიზმებით.

წუთისოფელი მხოლოდ ქიმიზმი და ყნოსვაა ტანებისა... სული წვალების აორთქლებაა, იდეა—წვის ასხივოსნება. მთელ სამყაროში, რომელიც წარმოადგენს ერთს ორგანიზმს, ერთს სხეულს, ქიმიური პროცესა დაშლისა და წვის ყოველგან ქრთნაირად ტარდება მეთოდურად, მხოლოდ ფორმებში გამოისახება სხვაობა, რომელიც ახასიათებს ბუნების მოვლენების ბედს ამ ქვეყნად: ტყეში ხე ორგანიზმად ისე ფულტროვდება, როგორც ჩვენი სხეულა მოხუცებულობისა და სისუსტის დროს, მხოლოდ ფორმა ორგანიზულა დაშლის ხისა და ჩვენი ტანისა სხვადასხვა სახისაა; წყალთა მასები მდინარეებისა და ოკეანებში ისე მოძრაობენ, როგორც სისხლას ბუთთულები ჩვენი ტანის სისხლას მალეპში, მხოლოდ პროცესი მოძრაობისა ოკეანებში სხვა ფორმისაა, ჩვენს ტანში კა სულ სხვაა; ვაჟა-ფშაველას თქმით მთები ისე იბუტრებიან ფიქრთა ნისლებით, როგორც ჩვენი თავის ქალა; მთის წყაროს ისეთივე წუხილი და სევდა აქვს თავის ინდივიდუალობის დაკარგვისა, როდესაც ის უერთდება დიდს მდინარეს; როგორც ჩვენ; როდესაც ჩვენი წუთისოფლური ყოფის ბოლოს ჩვენი ტანი უერთდება ბუნებას, როდესაც ჩვენი „მე“, აკინძული ბიოკენეტური წვალებითა, იშლება სამარადეამოდ და მთელი ჩვენი ფორმულებსა და ნორმებში ჩაწყობილ ყოფიდან, მთელი ჩვენი კულტურულივილიზაციურ პრეტენზიებიდან რჩება მხოლოდ ერთი მუჭალა მტვერი, რომელიც გაიფანტება მეტეოროლოგიურ ცვლილებებში და რომელიც გახდება გეოლოგაური ფენების მასალა. უსახლვროებას დაღებული აქვს უძირო ხახა და არსები რიგრიგობით იძირებიან ამ ხახაში: ვერც დამსახურებული პროფესორების ფორმულები, ვერც აჩქარებული დოცენტების ტრაბახი და პრეტენზიები, ვერც გულაჩუყებულ მეოცნებეთა ლამენტაციები ვერ გარდაქმნიან მყარეული არსებობის ბიოდინამიური დენის მეთოდს: არსებობის წყობაში ადამიანს შეუძლია შეიტანოს განრიგების სისტემა, მაგრამ ეს სისტემა დონკიხოტური დაჩება, თუ შეუფარდებელი იქნება მდგომარეობასთან, პირობებთან—ყოფის საჭიროებასთან; ყველაფერი, რასაც ხალხები ისტორიაში აკეავენ, ყველაფერი, რასაც ჩვენ ვხედავთ კულ-

ტურის ევოლიუციაში, ყოველთვის არსებობის საჭიროებით იყო გამოწვეული და არსად ჩვენს პლანეტაზე ცივილიზაციის არც ერთ ფორმაში არ არის მოცემული ისეთი სახე, ისეთი თვისება, რომელიც არ იყოს ნაკარნახევი ორგანიული ყოფას სოციალური საჭიროებით; არ ისტოტელის სილოგოგიზმების კონსტრუქცია, საშუალო საუკუნეების universal-ები, სპინოზას ატრიბუტები, კანტის იმპერატივები, ნეოკანტიანელების გნოსეოლოგიზმი, ჩვენი დროის ბიოლოგიზმი და სოციოლოგიზმი სოციალ-პლანეტარულ წვალებათა რეფლექსებია: იდეოლოგიას რომ დაეაკვირდებით კარგად, რომ ჩაიხედავთ იდეოლოგიის გენეტიურ წარმოშობის შინაგან ხეულებში, აღმოვაჩენთ ყოველთვის იდეების და ილიუზიების გამოყენებით, საჭიროებით ხასიათს.

ისტორიაში არ ყოფილა არც ერთი იდეა, რომელსაც არ ჰქონებოდეს ოდესმე სოციალური საჭიროების მნიშვნელობა; როდესაც ვინმე ამტკიცებს იდეის დამოუკიდებლობას „სიწმინდეს“ (ბერგსონის pure perception, კანტის reine Vernunft), ამტკიცებს ამავე დროს ორგანოტროპიზმის შინაგან სიმართლეს—სახელდობ იმას, რომ მისი საკუთარი ყოფა ხელოვნურად მოწყვეტილია სოციალური ცხოვრების შემოქმედებით, წარმოებით პრაქტიკას; ყოფას ვინაიდან უმეშვეო, ორგანიული დამოკიდებულება არა აქვს არსებობის წარმოებით მიმდინარეობასთან, სული თავის იდეოლოგიურ წარმოსახვებში გაუზრბის სინამდვილეს რეფლექსიურად და იწყება დაუსრულებელი იდეალისტური ბავარდაეი „აბსოლიუტურ ჭეშმარიტებაზე“, „წმინდა ხელოვნებაზე“, იდეის ალეოლოგიურ-თეოლოგიურ პრამატებზე; სწორედ აქ ისახება ორგანოტროპიული ხასიათი იდეისა და მდგომარეობის შორის: სული თავის შინაგანი დუდილის ასხივოსნებით—იდეით ერთვის ტანის სოციალ-პლანეტარულ წვალებაში შექმნილ რეფლექსებს; იდეა ბოლოს და ბოლოს მატერიის სოციალ-პლანეტარული წვალების რეფლექსებია, რეფლექსები აორთქლილი გენეტიურად და პრაქტიკული ცხოვრების საჭიროებისათვის ჩვეულებებში სახეებად და ფორმულებად ქცეული.

სამყარო, რომელშიაც მიმდინარეობს ყოფა მინერალური, მცენარეული და ცხოველური, არის მატერიული განწვალების დაუსრულებლობა და ყოველი მოვლენა წუთისოფლად წარმოადგენს ერთგვარ სახეცვლილებით იგივეობას ამ დაუსრულებელ განწვალებისას. შეუჩერებელი და უთავბოლო რყევა საგანთა, რომელიც განუწყვეტლივ ხდება ჩვენს თვალწინ, მუდმივი წარმოშობა ორგანიულისა და არაორგანიული ფორმების, ხალვათობა ფერადებისა და ბუნების ძალ-

თა დელის არის მხოლოდ ირგვლივობითი მოძრაობა იმ ელემენტების, რომელთა რიცხვი და ხარისხი რჩება ყოველთვის ერთი და იგივე და რომელთა შეუწყვეტელი შემოქმედებითი გადაჯგუფება ჰქმნის მარადიულ სხვადასხვაობის უსაზღვრო ფერადობას. წუთისოფელი მხოლოდ „ელემენტების“ ხეტიალია და ეგვიპტელების რელიგია ბიოლოგიის ერთგვარ შესავალს წარმოადგენს: ემბრიოლოგიური გამოკვლევანი გვიჩვენებენ (ბერიის კანონი), რომ ყოველი უმაღლესი ტიპის ცხოველის ჩანასახი განიცდის სახეცვლილებათა მთელს რიგს, სანამდი მიიღებდეს ბოლოს თავის საკუთარ გვარულ ფორმას. ამნაირად, ენტლექიის კიბე, რომლითაც პირველყოფილ მდგომარეობიდან ამოდის ცხოველთა სამეფო, არის ასლი იმ მდგომარეობის, რომელსაც განიცდის ორგანიზმში ემბრიონი თავის სახის დასრულებამდი: ადამიანის ჩანასახი თანდათანობით ზრდის დროს იღებს სახეებს თევზისას, ფრინველისას, მაიმუნისას და მხოლოდ ბოლოს ადამიანისას. ეგვიპტელი ბრძენი საჟუჟნეთა უფსკრულში ინსტიქტიურად გრძნობდა მცენარეულისა და პირუტყვულ ყოვლობასთან ნათესაობას და თავის წარმოდგენაში ურიგდებოდა იმ ბედს, რომელიც მის სულიერ ყოფას მოელოდა. წინედაც ჰქონდა ადამიანს ერთგვარი წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ არსებობის დაუსრულებელ ჯაჭვში მისი ცხოვრება წარმოადგენდა მხოლოდ ერთ რგოლს, ერთ მარჯვალს და მთელი სიცოცხლე იყო მხოლოდ ელემენტების ტრიალი უთავბოლო და შეუჩერებელი. რაც ყოფილა, — იქნებოა, ამბობდა ისრაელი ბრძენი, დამწვარი განცდით და ნერვიული დღევით. მართლაც ყველაფერი ყველაფერში შედის და ყველაფერიდან ყველაფერი ჩნდება და მეორდება: პურში, რომელსაც ჩვენ ვჭამთ, ჰაერში, რომელითაც ჩვენ ვსუნთქავთ, წყალში, რომელსაც ჩვენ ვსვამთ, ჩვენ ვიზიდავთ, ვიღებთ ნივთიერებათა ქიმიურ შემადგენლობას, რომელიც საუკუნეთა სიღრმეში შედიოდა ჩვენი წინაპრების სისხლსა და ხორცში. იხტიოზაფრებისა და პირველყოფილ „პითეკანტროპუსების“ მარლიებით საზრდობობენ მცენარეები. სურნელოვანი ყვავილი, რომელიც საამოდ აღიზიანებს ჩვენს ყნოსვით ნერვებს, სტიქიური დაგროვება მარადიული მუხვადობის კეთილშობილ ელემენტების და რაც დღეს ნაგავში ყარს, ის ხვალ თეთრ ზამბახად გაიშლება. არაფერი იმიდან, რასაც ჩვენ წუთისოფლად ვხედავთ, არ იკარგება: უძირო სივრცე, პლანეტარული წვით გადაორთქილი, ზღვა და მდინარეები, ცხოველთა და მცენარეთა დაუშრეტელი გზება — ყველაფერი საერთო წყაროდან ჩნდება და ეს წყარო ყოვლობის, მარადიულად მდინარე, როგორც დიდი ოკეანე, არასოდეს არც იკლებს და არც მატულობს.

მცენარე, რომელიც დღეს თავმოყმონედ გაშლილა და იზიდავს ხარბად მზის სხივებიდან. სითბოსა და სინათლეს, ხვალ ბუხრიდან ამ სითბოს და სინათლეს ბნელ ოთახს გადასცემს და ააჩქარებს მოძრაობას პოეტისა ან ვაჭრის სისხლისას. შეყვარებულნი, რომელნიც ერთმანეთს ვნებიან სუთქვაში ჰკოცნიან და სიყვარულს ეფიცებიან, ასრულებენ მხოლოდ ბიოგენეტიურ მოვალეობას:—ენერგია ყოვლობის უნდა გადასცენ ახალ ორგანიზმს, რომლის ჩასახვის დროს ისინი გრძნობენ კავშირს მარადობასთან და თავიანთ სურვილთა აორთქლებაში უერთდებიან უნივერსალობას,—თითქო უბრუნებენ მცენარეებსა, მინერალებსა და პირუტყვებს ბიოლოგიურად მიღებულ ელემენტებს ორთქმავლიდან წვის ენერგია შედის ვაგონების მოძრაობაში; თოფის წამლის ქიმიური დაშლა იძლევა სინათლესა და მექანიკურ ძალას; ვოლტის სვეტში თუთია და ყანგბადი ელექტრიულ ჩქერში გადადიან. ფიზიოლოგიური გალიზიანება იძლევა შეგრძნობას, შეგრძნობა გადადის შთაბეჭდილებაში, შთაბეჭდილება ჰქმნის შეცნაურებას. ბიოლოგიური ზღვა ლელავს: ტალღა ტალღას მისდევს და მოძრაობა იძლევა სახიერებას საგნებისა და მოვლენებისას. სახეცვლილებით იგივეობაში ყოვლობის ენერგია ღებულობს სტატიურ-მატერიულ სახეს და არც ერთი ატომი თავის გრძნეული სხეულისა ბუნებას არ ეკარგება: გოტებისა და ვანდალების ძვლებით დანოყიერებული მინდვრებიდან იკვებება დღევანდელი ევროპა, და პაროზელი ინტელიგენტის სისხლის ბურთულებში მოძრაობენ ბუნების წიაღში სახეცვლილი ატომები ატილასი, კარლოსების და მათი ცხენების. ბუნების თამაში დაუსრულებელია და ყველაფერი ახალი წუთისოფლად არის მხოლოდ სახეცვლილი ელემენტებიდან შემდგარი მარადიული იგივეობა.

მოხვადი და განწვალებადი მატერია: მოგზაურობს: საგნები მხოლოდ დასვენებითი წერტილებია ამ უსაზღვრო მოგზაურობის: ზღვის ტალღების აქაფება, პლანეტების სივრცის უფსკრულში ტრიალი, პირუტყვთა და მცენარეთა ზმორება, ატომთა შორის მიმზიდველობა, სქესების შემოქმედებითი დამძიმება და ერთმანეთისადმი ვნებიანი ლტოლვა, მინერალების ბუყბუყი, სითბო, ელექტრო, რადი და მაგნიტი—ყველაფერი გვიმტკიცებს იმას, რომ მატერიას აქვს შემოქმედებითი ენერგია, აქვს ძალა, აქვს სული. მთელი ჩვენი შემეცნება არის მხოლოდ ცენტრალიზაცია ნერვიული სისტემის განცდითი სულიერობის. ჩვენი სხეულის ყოველ ნაწილს აქვს თავის საკუთარი შემეცნება, თავის საკუთარი ინტელექტი და სულიერობა, რომელიც შედის ინდივიდუალურ სოფლმხედველობაში,

როგორც მდინარე ოკენანში და რომელიც საჭიროების დროს მოქმედობს ავტომატიურად: საკმარისია ჩვენ თითო გვეტკინოს და რომოდენიმე დღე თითო თავისთავად, უჩვენოდ ერიდება ყველაფრის მიკარებას; შეიძლება ეს ვინმემ მიაწეროს შეჩვევას, მაგრამ რა არის ჩვეულება თუ არა განცდითი სახე შემეცნებისა და სულიერობის? არის მხედარი, რომელსაც ცხენზე შეუძლია არა მარტო მარჯვედ ჯდომა, არამედ თავისუფლად ძილი და დასვენება იმიტომ, რომ მასში დაგროვილა მეხსიერება დიდი ხნის ორგანიული განცდის და ჩვეულების, და ეს მეხსიერება მოქმედებს როგორც ბიოლოგიური ენერჯია ინტელექტუალური სახის. ბავში რომ პირველად ანბანის წერას იწყებს, მთელი ტანით მუშაობს: კალმისტარი რომ თითებით უკავია და საწერად ემზადება მაგიდაზე თავდახრილი, მაშინ შისი ტანის ყველა კუნთიც ღებულობს მონაწილეობას წერის პროცესში და ხარჯავს ენერჯიას, ზოგიერთ ბავშს პირიდან ენაც აქვს გამოწეული, როგორც ნიშანი ორგანიული აღელვებისა და ნერვების დაჭიმვის.

მაგრამ ორგანიზმი ინახავს ჩვეულების ენერჯიას და რამოდენიმე წლის შემდეგ ბავშს წერის დროს არ ესაჭიროება არც ნერვების დაჭიმვა, არც ენის გამოგრძელება, არც ორგანიული აღელვება. ინტელექტი არის მოხერხება, ეშმაკეულობა—die Liste der Vernunft, რომელიც იქმნება სტიქიურად მატერიის მუხვადობის პროცესში, როგორც ბიოლოგიური ფაქტი.

სტატიური და დინამიური მხარეები შემეცნებისა და სულიერობის, რომელიც შეადგენს ბერგსონის ფილოსოფიის საგანს, არის იგივე კანტის დუალიზმი—ქველი ფენომენისა და ნუმენის ფილოსოფია, რომელსაც აქვს ადგილი მხოლოდ ლოგიურ განზოგადებისა და სუბიექტივობის სფეროში. ინტუიცია არის განცდის ეპიფენომენა და სული—სულიერ მოვლენათა ცხადყოფა: წუთისოფლის მოვლენებსა და საგნებს ჩვენი ორგანიულ-ნერვიული ჩვეულება აძლევს ღირებულებას და სახიერებას. არა რა არის ჩვენს შემეცნებაში ისეთი რამ, რასაც ჰქონდეს უნივერსალური, კოსმიური ხასიათი: ალპების იქით რაც ჭეშმარიტებაა, ის ალპების აქით სიცრუეაო, ამბობდა პასკალი.

წიწილი, კვერცხიდან ახლად გამოჩეკილი, გამწარებით ეძებს საკენკს ისე, როგორც დედა მისი: მთელი ორგანიული მეხსიერება შემკვიდრებობით გადმოსულა და ცხადყოფდება როგორც ბიოლოგიური ფაქტი, რომელიც ამოძრავებს და ამოქმედებს სხეულს, მატერიას. ყოველი სხეული, რა გინდ პარტივი იყოს ორგანიულად, არის

უნივერსალური ენტელექტის შესვენების წერტილი: პლანეტების სისტემისა და მოძრაობიდან დაწყებული, გათავებული ცხოველებით და ადამიანებით ყველაფერი დაუსრულებელი და შეუჩერებელი შემოქმედებითი მდინარების სტატიური სახეებია. ყოველი საგანი თავის მოძრაობით შეკავშირებულია ყოვლობასთან; ყოველი მოვლენა თავის მსვლელობაში შებოჭილია საერთო ბიოლოგიური თხევის ძლიერებით, რომელიც მუდამ ქსოვს და შლის როგორც პენელოპას დაზგა ოდისეის მოლოდინში... უბრალო ხელის აწევა, ფეხის გადადგმა ჩვენი, ჩვეულებრივი სიანჩხლე და ნერვიულობა ადამიანისა, ფიზიკური და ფსიქიური თავისებურობანი ცხოველების—ყველაფერი წინასწარ განსაზღვრულია წარსულის ორგანიული ევოლიუციის შესაძლებლობით. ბუნებაში გვარებისა და ჯიშების არსებობა ბიოგენეტიური დეტერმინიზაციის ცხადყოფაა: ქათმის კვერცხიდან მხოლოდ ქათამი იბადება, ქერის თესლი ისევ ქერს იძლევა. რა სახისაც უნდა იყოს მდგომარეობა, გვარეული ენერგია, მაინც თავს იჩენს: არსებობს ორგანიული მეხსიერება, როგორც ბიოლოგიური ფაქტი და და მხოლოდ ეს აძლევს ღირებულებასა, ლოგიკას და აზრს ჩვენს ცხოვრებას. გვარეული და ინდივიდუალური ბრგვინაობა არის ბიოლოგიურად დაგროვილი პოტენციის ერთეული სახიერება და სოციალური ფაქტორები ვერ იმოქმედებენ ამ პოტენციის გარეშე ისე, როგორც ექიმი ვერ მოარჩენს ავადმყოფს, რომელსაც აღარ აქვს სიცოცხლის ძალა.

ამბეზველები გენეზი

ახეტყველების გენეზისი

არსები ერთმანეთს ეჯახებიან და ამ დაუსრულებელ დაჯახებათა ხმაა ის, რაც ისმის ქვეყნად, რასაც ჩვენ ცხოვრებასა და წუთისოფელს ვეძახით; უსაზღვროების ყოველ კუთხეში ყოფას აქვს თავის კუთხურ-რეფლექტორული ბრგვინაობა, თავის შინაგანი დრესვა, ღელვა და წვა. მატერია ყოვლობის ენტელექტის სტატიური ფორმაა და როგორც ასეთი გარეგნულად იგივეა, რაც იყო, მაგრამ შინაგან არსობაში ყოველთვის ფერისცვალებაშია: მატერია არსებობის ყოველ წუთს იგივეა სტატიურად, მხოლოდ დინამიურად იგივე არ არის; ამიტომ ითქმის: მატერია არის ოდნავე დროს არ არის—არის სტატიურად, არ არის დინამიურად.

ყოვლობის როიაში, მოძრაობათა და ღელვათა თქრიალში მატერია განიცდის თავის არსობის შინაგან წინააღმდეგობას, წვალეობას; ამ წვალეობაში მატერიის ყოველი ნაწილი თავისებურ რეზონანს იძლევა; ყოველი ატომიურ-იონიური წყობა მატერიისა თავისებურად ხმაურობს მდგომარეობისა და პირობების მიხედვით; არსი გენეტიურად მიღებულ ბიოლოგიურ პოტენციაში—ორგანიულ მეხსიერებაში თავისებურ შინაგან ბრგვინაობას იძლევა; მატერია განცდაშია, არსი წვალეობაშია; სამყარო იწვის და სამარადეამოდ დანთებულ ცეცხლში მწველ განცდათა კონვულსიებით იკრუნჩხებიან ტანები და სხეულები; ბიოლოგიურ მოთხოვნილებათა და სოციალურ საჭიროებათა ინტერესებში ყოველი არსი ერკვევა თანდათანობით და ამ თანდათანობაში სახიერდებიან კულტურა და ცივილიზაცია, მეტყველება და მეცნიერება, ფილოსოფია და ხელოვნება.

კულტურულ-ცივილიზაციური განგაში—წუთისოფლური ხმაურობა კოსმიურად მატერიულ-იონიურ რყევათა შემოქმედებითი სიგნალიზაციაა: ქარის ღმუილი, წყალთა მასების ჩქეფანი, მცენარეთა შრიალი, პირუტყვთა ბლავილი, კაცთა ღრეობა მატერიულ-ორგანიულ ღელვათა სიგნალებია უსაზღვროების ყრუ სიჩუმეში.

რასაც ჩვენ „რაკუნს“ ვეძახით, ის თავისებური გაბგერება და თქმეა; „არს ენა რამ საიდუმლო უსასაკოთა და უსულთ შორის“: ცეცხლის ალი, რომელსაც აჩენს კაჟისა და ფოლადის ერთმანეთთან

დაჯახება, ისეთივე ცხადყოფაა მათი იონიურ-ატომიურ შედგენილობათა ლელვისა, როგორც ჩვენი წამოყვარება და დორბლიანი გაბრაზება ცხადყოფაა ჩვენი ორგანიულ განცდათა და ლტოლვათა. ენა და მეტყველება საერთოდ, რომელნიც გააჩნია წუთისოფლად ადამიანებს, შედეგია ბიოლოგიურ-ისტორიულ წვალებათა, კუთხურ-ტერიტორიულ საჭიროებათა და ჩვეულებათა; ყოველი ადამიანი წუთისოფლად, ისე როგორც ყოველი არსი, თავის არსებობის თავისებურ სიგნალს იძლევა და ეს თავისებურობა შემოქმედებითი სიგნალიზაციისა ისაზღვრება სამყაროს ყოველ კუთხეში ბიოლოგიური და სოციალ-ისტორიული დეტერმინაციით.

არსებობის ყოველი მომენტის შემოქმედებითი გაშლა დამოკიდებულია წინა-მყარობის შინაგანი წვისა და შემოქმედებითი ლელვისაგან; მატერია იმ თავითვე ჩათრეულია ენტელექიურ პალწიტაციაში და ყოველგვარი საჭიროება, იქნება ის ბიოლოგიური თუ სოციალური, მატერიას აძლევს მოძრაობის მიმართებას; მოძრაობის მიმართებით ბიოლოგიურსა და სოციალურ ინტერესების განხორციელებაში არსი აწყობს სამოქმედო არეს სულიერი და ინტელექტუალური მოძრაობის ყოველი პროდუქტი იარაღია ცხოვრების ტექნიკის ორგანიულ-ბიოლოგიური მოხერხებისა და გამჭვირახობის; შემოქმედება რელიგიური, ფილოსოფიური, მეცნიერული, ესთეტიური ცდილობს მატერიული ნიშნებით—სახეებით, რეგალიებით, ლაბორატორიებით, შუშებით, კოლბებით, კათეგორიებით, პრინციპებით განამტკიცოს წუთისოფლად სულის შინაგანი ხილვის სიმბოლიკა; შემოქმედებითი ენერჯის გაშლა სიგნალების გაცემაა სამყაროში: მუსიკით მეტყველებით, მხატვრობით ჩვენ ვაძლევთ ერთმანეთს ჩვენი სურვილებისა და ინტერესების გამომსახველ სიგნალებს ერთგვარ ნიშნებს; ამ ნიშნებით, ამ სიგნალებით ჩვენ ერთმანეთს ველაპარაკებით, ჩვენს იდეებსა და ზრახვებს გამოვსახავთ, ჩვენს ნდომათა და სურვილებს სხვასთან ვაერთებთ; ჩვენი ბგერები და მათი მატერიული ფორმები—ანბანები სქელ ტანიდან წიგნებში ისეთსავე სიგნალებს იძლევიან, როგორც რკინის გზაზე საყვირი ან ზღვის ჩირალი ქარიშხლიან ღამის წყვილიაღში; ისტორიული ეპოქები, სხვადასხვა ხალხთა ცივილიზაციური სახეები, სოციალ-ეკონომიური სტრუქტურები თავიანთი ფერადი კოსტიუმებით, ხვეული პერიპეტიებით და რეგალიებით სახეობითი ფორმები და სიგნალებია, განსახიერებული, გამოწვეული ბიოლოგიური და სოციალური ინტერესებით. შემოქმედების მოთხოვნილება ისე ბუნებრივი და ორგანიული ხასიათისა, როგორც ფიზიოლოგიური ნდომა და სექსუალური გატაცება.

შემოქმედების პროცესი ვართობა და თამაში კი არაა, არამედ არსებობისათვის ხერხი და საჭიროების ტექნიკა; მუსიკალური სიმფონია ან კარგი სურათი ისე ანათებს სულის შინაგან ხილვას, როგორც ელექტრო ბნელ ოთახს; პოეზიას წუთისოფლად ისეთივე სარგებლობა მოაქვს, როგორც ჭაობის გაშრობას; თქმა ისეთივე შევება სხეულისათვის, როგორც ფიზიოლოგიური მოთხოვნილების დაკმაყოფილების გრძნობა; კანტისა: და ინგლისელ ევოლიუციონისტების აზრი ხელოვნების შესახებ მხოლოდ დილექტანტიზმია: ხელოვნება და მეცნიერება ბოლოს და ბოლოს ორივე ხელოვნებაა; მეცნიერება და ხელოვნება ორი სხვადასხვა ფორმის სიგნალია ჩვენი სულის ტკივილებისა და ინტელექტუალურ-ესთეტიურ მოხერხებათა მაჩვენებელი. განცდის რეფლექსიურ-ფსიქოლოგიურ შედეგს შეადგენს ყოველგვარი ხმაურობა, მხოლოდ ადამიანში ორგანიულ-ბიოლოგიური ხმაურობა ათანდათანობით განიწვავლება ბგერებად, რომელთა სახეობითი ფორმა გვიჩვენებს თითქმის ყოველთვის რომელიმე მოქმედებას, შრომას, ენერჯის დახარჯვას: გაბგერება და სიტყვის წარმოთქმა—ეს უბრალო და პრიმიტიული ფორმები ჩვენი მეტყველებისა საჭიროებენ სასუნთქავ ორგანოთა მოძრაობასა და შრომას? განა ყოველ გამოთქმაში არ არის განსახიერებელი მოძრაობითი სქემა ჩვენი კუნთებისა?—ყოველ სიტყვის მოცემულობაში არის ერთგვარი შრომა—შრომა ფილტვებისა, სასუნთქავი ორგანოების, ნერვიული სისტემის; რომ დავაკვირდებით შემოქმედებით განსახეობათა მექანიზმს, დავინახავთ სავსებით გარკვევით ერთ ფრიად საყურადღებო ფსიქო-ფიზიურ მოვლენას: ყოველი ემოცია ჩვენი სულისა ფიზიოლოგიურ-მატერიულ განსახეობისაკენ მიილტვის: სიხარული თავდება სიცილ-ხარხარით—კუნთების ახითხითებით, მწუხარება—კონვეულსებით და ცრემლებით, გაბრაზება—კუნთების ღრეობით; რაც უფრო ძლიერია ემოცია, როგორც განცდა, მით უფრო დიდია მოთხოვნილება სულიერი ამ ემოციის მატერიალიზაციისა. ჩვენ ხშირად ვშიშობთ რამე ცუდი არ დაემართოს იმ ადამიანს, რომლის დიდი მწუხარება სიჩუმეში ტარდება და ნერვიულ-კუნთურ გამოსახვას ვერ პოულობს. ემოცია სუსტდება, როდესაც კუნთები იწყებენ მოძრაობას ემოციის გამოსახატავად; არამც თუ ემოცია, ყოველი სულიერი მოვლენა, როდესაც აღწევს ერთგვარ ინტენსივობას, გადადის ჩვენი ტანის მოძრაობით პროცესში; ამაში არის ღირებულება და სიცხოველე სულიერ მოვლენათა: რა იქნებოდა თავისთავად სულიერი მოვლენა, რომ მისი კუნთებრივ-ნერვიულ მატერიალიზაციას ვერ ახერხებდეს ჩვენი სხეული? რა არის მთელი ჩვენი მეტყველება

გრძნეული სიტყვებით და ფერადი სახეობით, თუ არა ვოკალური შედეგი იმ კუნთებრივ-ნერვიულ მოძრაობათა, რომელთაც აქვთ ადგილი ჩვენს სასუნთქავ ორგანოებში—ფილტვებსა და დიაფრაგმებში? არსებობს ერთგვარი კოორდინაცია მეტყველების, ფორმათა და ფიზიოლოგიურ-მუსკულურ მოძრაობათა შორის: შემოქმედების პროცესი ნაწილობრივ უსათუოდ არის. პროცესი კუნთების მუშაობისა, უჯრედიული წვისა, ექსტიკულიაციისა; შემოქმედებითი პროცესი იწყება კუნთებრივ-ნერვიული მატერიალიზაციით და თავდება ისევ მატერიალიზაციით—ფერებით, მხატვრული სახეებით, ბგერებით, მელოდიით. სული მხოლოდ მეშვეობას ეწევა მატერიულ ფორმათა შორის: კუნთებრივ-ნერვიული მოძრაობა აორთქლდება იდეური სხივებით და ეს სხივები ისევ ქსოვენ შემოქმედებითი წარმოსახვაში მატერიულ ფორმებსა და სახეებს, ტიპებსა და ნაკეთებს. ჩვენი წამოყვრება ისეთივე ორგანო-ნერვიული მოქმედება არის, როგორც ჩვენი ხელების ქნევა და საერთოდ ექსტიკულიაცია: რაოდენად ადამიანი სულიერად მოძრაობს, რაოდენად იგი აზროვნებს, იმდენადვე ღელავს ორგანიულად და კუნთურად: სახის სხვადასხვა გრიმასებით, ტანის სხვადასხვა მოძრაობით, ბგერებით, სიტყვებით—ერთი სიტყვით მთელი ორგანიული კუნთებრივი არსობით ადამიანი, როგორც ცოცხალი არსი, პასუხს აძლევს მდგომარეობისა და პირობების გავლენას და ამ პასუხით, ამ სიგნალებით იგი გამოსახავს თავის სურვილებსა და ინტერესებს; ამ სიგნალებით ადამიანი თითქოს ამბობს: მე მინდა, მე ვფიქრობ, მე ვგაჩნობ. მთელი რიგი სულიერ ლტოლვათა ადამიანს იწვევს მოქმედებასა და მოძრაობისათვის: სული ადამიანის ბოლოს და ბოლოს ემოციებში გამოისახება და არ არსებობს სულიერობის პროცესში ისეთი მოვლენა, რომელიც არ იყოს ერთგვარი რეფლექსი ნერვიული ხასიათისა, რომელსაც არ ჰქონდეს ჩვენი ტანის რომელიმე ნაწილში საკუთარი სამოქმედო არე. ჩვენი ტანი და მისი გარეგანი გრძნობათა ორგანოები აკვეთილია განსაკუთრებულ პირობებში ბიოლოგიური ინტერესებით და სოციალური ხასიათის საჭიროებებით: როგორც ჩვენი ფიზიკური, ისე სულიერი ცხოვრება ინახავენ ისეთ თვისებებს, რომელნიც საჭიროა ან ბიოლოგიური, ან სოციალური საჭიროებისათვის; წუთისოფელი წარმოადგენს ურთერთობას: არსთა, საგანთა, ცხოველთა და ადამიანთა ურთერთობა შეიცავს ცხოვრების ყოველ მომენტს: არსებობის საჭიროებანი და სოციალური ინტერესები ხშირად აერთიანებენ ადამიანებს; ამ გაერთიანებისათვის უდიდესი საშუალებაა მეტყველება როგორც კუნთებრივი, ისე სიტყვიერი ხასიათისა: დღესაც არიან ველურები, რომელნიც ერთმანეთს კუნთებით და ექსტი-

კულიაციით ელაპარაკებიან: წითელკანიან ინდოელებს, — ამბობს ლიობოკი, — ცოტა სიტყვები აქვთ; — თუ ერთმანეთის კუნთების მოძრაობას ვერ ხედავენ, ვერ იგებენ ერთმანეთის აზრს; ამიტომ ისინი მხოლოდ დღის სინათლეზე ელაპარაკებიან ერთმანეთს. კუნთებრივი სიგნალი წარმოიშვება ორგანიული ცხოვრებისაგან უმეშვეოდ და ორგანიზმის მოქმედების შეჩერებასთან ერთად იკარგება; მეტყველური სიგნალი ორგანიული ცხოვრებიდან იწყება, მაგრამ სტატიურად განაგრძობს ორგანიული დღევის სახიერებას; კუნთებრივი სიგნალი გამოიხატება ტანის პანტომიმურ მოძრაობასა და ცეკვაში; მეტყველურ-სიმბოლიურ სიგნალს შეადგენს მხატვრობა, სკულპტურა, დაწერილი სიტყვა; როგორც კუნთების მოძრაობას, ისე მეტყველებას აქვს ბოლოს და ბოლოს ერთი და იგივე მიზანი: — გრძნობათა, აზრთა და სურვილთა სოციალიზაცია, გაზიარება განცდათა და სულიერ მოვლენათა. მეტყველება იწყება ბიოლოგიით და ფიზიოლოგიით: თავდება სოციოლოგიით და კოსმოლოგიით: ჩვენი ტანი ისე არის მოწყობილი, რომ მას ესაქიროება ჰაერი და ნივთიერებათა წვა; ჰაერით გაჟანგულება ორგანიულ პოტენციას იძლევა და ტანი, სავსე ელექტრო-იონიური დინამიზმით, ირჩევს; ჰაერის ჩქერი, რომელიც შედის ტანში, განსაკუთრებით ფილტვებში, ამოძრავებს სასუნთქავ მილებს, იწვევს მათ გაღიზიანებას და გაჟანგულების სხვადასხვა სახით ისევ შორდება სხეულს; ჰაერის მიმოქცევა სასუნთქავ მილებში იწვევს სისტემატიურად მახლობელ კუნთების შეკუმშვას და გაწვევას; ნერვიულ-უჯრედული პალპიტაცია, ჰაერის მოძრაობით გამოწვეული, ჰქმნის ბგერათა ტალღებს; ბგერათა ტალღები სასუნთქავი ღროტოვებით ამოდიან და ეფინებიან სამყაროს სხვადასხვა სახის რხევით.

მეტყველების გენეზისში უნდა აღინიშნოს როგორც უტყუარი ფსიქოლოგიური ფაქტი ის, რომ ხმოვანი ბგერები უფრო ახალი ფორმაციის არიან, ვიდრე თანხმოვანები: წარმოშობა თანხმოვანთა უნდა მიეწეროს ფსიქოლოგიურად იმ ეპოქებს, როდესაც ცხოველური მდგომარეობიდან ადამიანი კიდევ არ იყო გამოსული და როდესაც არტიკულიაცია არ ჰქონდა ეგრე თავისუფალი, ელასტიური, როგორიც დღეს აქვს. ჰაერი მძლავრად აწვებოდა სასუნთქავ ორგანოებს და უკუქცევა გაჟანგულების ვერ პოულობდა თავისუფალ გზას სასუნთქავი მილებით: გამოთქმის ფსიქოლოგიური დაქინთვა და პათოსი თავდებოდა გაღიზიანებულ უჯრედების ბლაგვი ხრანტალით და ნერვიულ-ორგანიული პალპიტაცია ვერ ახერხებდა სრულ გაბგერებას.

სიბუხე და სტყიულური
საჭირთემა

სიტყვა და სოციალური საჭი- როება.

მეტყველების გენეზისი იხედება შორეულ წარსულში და იქ, სადაც ცივილიზაციის ისტორია ვერ ხედავს სიტყვებსა და სიმბოლოების განიშნებას,—ამჩნევს მეტყველების რუდიმენტალურ ფორმებს კუნთბრივ-ნერვიულ მოძრაობაში: სადაც სულს ვერ მოუხერხებია ქარაგმული განიშნება, იქ კუნთები იძლევიან სახეობითი ხასიათის ნიშნებს; შეიძლება კუნთბრივი მეტყველების ატავისტური ნაშთია ის, რომ გამოთქმა ცივილიზაციის დასაწყისში ყოველთვის კონკრეტული და სახეობითი ხასიათისაა.

კაფრები შავ ღრუბლებს „დედებს“ ეძახიან და წვიმას „დედათა რძეს“; ლოცვის დროს კაფრები ცას წვიმა გამოგვიგზავნეო კი არ ეტყვიან, არამედ „გვაწოვიე დედათა ძუძუები“.ო; დაბეჭდილ ანბანებს კაფრები „თესლებს“ ეძახიან.

ბონგოები თავიანთ მუსიკალური ინსტრუმენტებით გამოსახავენ ბგერებს მხეცის ღმულისა, ტალღათა ხმაურობისა, ან ფრინველის ჭიკჭიკის მიმსგავსებით; საყურადღებოა ველური ამერიკელების ქარაგმულ-ესთეტიური თქმა: მამაკაცებისათვის განსაკუთრებული სახელები აქვთ და ეს სახელები ნათლად გამოსახავენ თვისებრივობითი სახეობის ფორმებს ისე, როგორც დედაკაცების სახელები ცხადყოფენ თავისებური სინაზისა, სისათუთისა და სიაზიზის იდეას, განსახიერებულს ორგანოტროპიულად და ყოველთვის შეფარდებულს იმ ინტერესებთან, რომელთაც აქვთ ადგილი სოციალურ ურთერთობაში.

არსებობისათვის ბრძოლაში პროფესიასთან ერთად ისახება მეტყველების პირვანდელი ფორმა და სულის ესთეტიური გადახრა ამა თუ იმ მიმართებით ყოველთვის დამოკიდებულია სოციალ-ინდუსტრიული საჭიროებისაგან. ყოველი ხალხის იდეოლოგია გამოსახავს სოციალურ ტკივილებსა და განცდებს, მეურნეობისა და ინდუსტრიის საყოფა-ცხოვრებო ფორმებს; მეტყველება და ესთეტიკა ითარგებიან ყოფის ინტერესებით; სახეობითი ფორმები ველური ამერიკელების მეტყველებისა მაჩვენებელია საგანთა თვისებრივობის ესთეტიზაციისა ყოფა-ცხოვრების ინტერესების მიმართებით.

მამაკაცთა სახელები:

მატყუარა მგელი,
თეთრი დათვი,
წითელი კამეჩი,
ირმის თავი,
ცხენის კული,
სისხლიანი ხელები.

დედაკაცთა სახელები:

წითელი თაიგული,
გადახრილი ყვავილი,
მტირალი სვეტი,
სურნელოვანი ბალახი,
მთის წყარო,
თეთრი ღრუბელი.

ჩვენს სოფლებშიაც, განსაკუთრებით მთაში დღესაც იხმარება სახელები: ირემა, დათვია, მაყვალა, ძრომელა, მზია; მთაში ეს სახელები ძალიან ხშირია და ნათლად მოწმობენ იმას, რომ მეტყველების პრიმიტიულ ფორმას ახასიათებს სახეობა, ხოლო სახეობა ესთეტიურად ითარგება, იკვეთება არსებობისათვის ბრძოლის საჭიროებებში—სოციალ ინდუსტრიულ წვალებასა და ტანჯვაში, კულტურის ფორმა დასაწყისში ყოველთვის ისეთია, როგორც შეეფერება ხალხის საჭიროებასა და ინტერესებს: მონადირე ხალხის მეტყველება და ესთეტიკა განსხვავდება არსებითად იმ ხალხის მეტყველებისა და ესთეტიკისაგან, რომელიც ეწევა მიწის დამუშავებას: არსებობის საჭიროება სხვადასხვა პირობებში მოითხოვს სხვადასხვა სახის იარაღებს და ხერხს მოქმედებისას; აქედან ცხადია სული ადამიანისათვის მეტყველებით და ესთეტიკით თავის ფილოსოფიით იხრება სოციალურ მდგომარეობისაკენ; მეტყველების გენეზისი გვიჩვენებს, რომ კულტურის დასაწყისში ყოველ გამოთქმას აქვს სახეობითი ხასიათი და ემყარება ფსიქოლოგიურად სოციალურ საჭიროების ესთეტიურ განცდას: წითელ-კანიანი ამერიკელების ლექსიკონში მოცემულია სულის ესთეტიური წყობა და ეროტიული განცდა მდგომარეობასთან ორგანოტროპიულ გადაკავშირებით და კუთხურ-სოციალური ასოციაციებით.

ყოველი სიტყვა—სახე საგნის თვისებისა, რომელსაც გაეცნო ადამიანი არსებობისათვის ბრძოლაში, სოციალურ ურთერთობაში, კოსმიურ-მყარულ პირობებში. ყოველი სახე იმაჟინურია: ცნებითი განყენება ამაზინჯებს სიტყვის ბუნებას; ცნების ევოლიუცია სიტყვას თანდათანობით უკარგავს პირვანდელ სახესა და ღირებულებას, ამრუდებს შეფარდებას სინადვილისა და გააზრების შორის. სიტყვა—სახე პირვანდელ ფორმაში შეფარდებულია სოციალურ საჭიროებასთან: არ არსებობს ხალხის ლექსიკონში ისეთი სიტყვა, რომელიც კონკრეტულად არ ყოფილიყო ფონეტიურ-სიმბოლიური სახე რომელიმე ეპოქის სოციალურსა და ინდუსტრიულ საჭიროებებში; პრი-

მიტიულ მეტყველებაში ნათლად ირკვევა სიტყვის ორი მხარე—საჭიროებითი და სახეობითი. ჩვენი თეორიის მიხედვით მეტყველება შედგება არსებობისათვის ბრძოლისა, მისი ხერხებისა და ფორმების: ჩვენ ვამბობთ—კონკრეტიდან განყენებისაკენ, ერთეულიდან ზოგადისაკენ და არა პარაკულმა; ენათმეცნიერება არ იცნობს არც აზიამი, არც აფრიკაში, არც კუნძულებზე დიდი ოკეანისა ისეთ მართლა ველურ ტომს, რომელსაც ჰქონდეს გვარეულობისა და ჯიშის გამომსახველი სიტყვა ან ტერმინი სიმბოლური ხასიათისა; არიან ველურები, რომელთაც აქვთ სხვადასხვა სიტყვა სხვადასხვა ფერის ძაღლის დასარქმევად, მაგრამ ამავე დროს არა აქვთ სიტყვა, რომელიც ზოგადათ გამოსახავდეს ჯიშურ ცნებას: „ძაღლი“. ასეთ მდგომარეობაშია ცხენის და სხვა ცხოველების დასახელების საქმე. წითელი ცხენი, შავი ცხენი, თეთრი ცხენი ცალ-ცალკეულად თითო-თითო სახელებს ატარებენ; ცხენი რომელიც მიიბის, ისეთი ერთი სიტყვით გამოისახება, რომელსაც არავითარი კავშირი არა აქვს ცნებასთან: „ცხენი“; ჩრდილოეთ ამერიკაში ამბობენ: „თეთრი მუხა“, „წითელი მუხა“, „შავი მუხა“, მაგრამ ვერ იტყვიან საზოგადოთ ისეთ სიტყვას, რომელიც გამოსახავდეს საერთოდ ცნებას: „მუხა“.

ცხოვრების პრიმიტიულ პირობებში საერთოდ გონების განყენებას ადგილი არა აქვს და ამიტომ ველურებს არა აქვთ ზოგად ცნებათა გამომსახველი სიტყვები: პრეისტორიული არსებობის დროს ყოველი სიტყვა გაპოსახავს კონკრეტულ მდგომარეობას და სახეს, თითქო სულის შემოქმედებითი წარმოსახვა იჭერს არსებობის ოკეანეში élan vital-ის სოციალურ საჭიროებათა ფორმებს.

სოციალურ საჭიროებათა ვითარებაში, ეკონომიურსა და ოჯახურ მდგომარეობათა ცვლილებებში სიტყვა განიცდის ერთგვარ ფერისცვალებას—კონკრეტულიდან თანდათანობით ხდება უფრო და უფრო განყენებული; ბოლოს და ბოლოს სიტყვა ჰკარგავს პირვანდელ შინაარსს, და, ეფარდება რა წარმოებითა ვითარებას, ახდენს მეტყველებაში სემანტიურ დეფორმაციას: ასეთია ქართული სიტყვა „დაკეტე“, რომელიც ოდესღაც ნიშნავდა კარებზე ბაწრის საშუალებით კეტის გაყრას, დღეს კი „დაკეტა“ ნიშნავს დახურვას, მიხურვას და არა კეტის გადებას.

ასეთივე სემანტიური დეფორმაციის მაჩვენებელია რუსული სიტყვა: „подлец“, რომელიც ძველ რუსეთში, თითქმის მე-17 საუკუნის დამლევამდე ნიშნავდა ადამიანს, რომელსაც საცხოვრებელი ბინა ჰქონდა ქვედა სართულში; თუნდაც ძალიან პატიოსანი რომ ყოფილიყო, ქვედა სართულში მცხოვრებს მაინც „პო-

დღეს“ ეძახოდენ; დღეს კი ადამიანი შეიძლება ქვედა სართულში ცხოვრობდეს, მაგრამ „პოდლეცი“ არ იყოს; კულტურის ევოლიუციასა და წარმოების ვითარებაში სიტყვამ გამოიცვალა შინაარსი და მიმართება. ამ მხრივ სწორედ მეტად საინტერესოა ქართული სიტყვა—„ცხონება“, რომელიც წარმართულ საქართველოში იხმარებოდა იმ მნიშვნელობით, რა მნიშვნელობით ჩვენ ვხმარობთ ეხლა სიტყვას: „სიცოცხლე“. „ცხონდი მეფეთ მეფეო“, ეუბნება ერთი გმირი მეორეს „ვისრამიანში“, ესე იგი. იცოცხლე დიდხანს მეფეთ-მეფეო. ქრისტიანობის შემოღების შემდეგ საქართველოში სოციალურ ფსიქოლოგიის ევოლიუციასთან სწვრივადათ „ცხონება“ როგორც ცნება იღებს „ტრანზიტულ“ ფორმას—გამოსახავს ცხოვრებას საიქიოში: კულტურის ევოლიუციამ სიტყვას მისცა ახალი შინაარსი, სოციალურმა საჭიროებამ გარდაქმნა სიტყვის მნიშვნელობა.

ადამიანი მოძრაობს ადამიანთა შორის და ყოველი სიტყვა, რომელსაც ადამიანი ხმარობს, პირდაპირ დამოკიდებულებაშია სოციალურ ცხოვრებასთან: სიტყვა იმდენად არსებობს, რამდენად ცხოვრების საჭიროება მოითხოვს სიტყვის არსებობას; თავის თავად სოციალური საჭიროებისაგან დამოუკიდებლად სიტყვას მნიშვნელობა არა აქვს; თუ რომელიმე საზოგადოების სოციალური სტრუქტურა იცვლება, მაშინ სიტყვაც განიცდის ცვლილებას. საყურადღებოა ამ მხრივ ქართული სიტყვა „პატიჟი“, რომელიც რუსთაველის დროს ნიშნავდა ტანჯვას, წვალებას; რუსთაველის ავთანდილი, მულღაზან-ზარის ველზე, მიმავალთ „ცასა შესტირს“, „ეუბნების, ეტყვის“... „მას ჟთხრენ ჩემნი პატიჟნი“, ესე იგი, გადაეცი მას, თინათინს ჩემი წვალებაო. დღეს კი სიტყვა „პატიჟი“ სულ სხვა მნიშვნელობით იხმარება; ცხადია კულტურის ევოლიუციამ—სოციალურ საჭიროებათა ისტორიულმა ცვლილებამ სიტყვას წაართვა ერთი შინაარსი, მისცა მეორე.

სოციალურ საჭიროებათა ცვლილება ადამიანის მოხერხებით, წარმოების ინტენსიური განვითარების გამო ხშირად სიტყვას აყენებს პირდაპირ აბსურდულ მდგომარეობაში; სიტყვის გარეგანი მხარე რჩება, მაგრამ შინაარსი სხვა არის; ასეთია რუსული სიტყვა «чернило», რომელიც ნიშნავდა და ნიშნავს დღესაც ისეთ რამეს, რაც შავად რჩება ქაღალდზე, ან სხვა რამეზე; მაგრამ წარმოების განვითარებამ, სოციალური შემოქმედების გამჭირაობამ, ადამიანის მოხერხებამ წარმოიშვეს სხვა ფერი, რომელიც ცხოვრების საჭიროებას ეხმარება, ემსახურება ისე, როგორც «чернило». რუსულ მეტყველებაში იხმარება ფრაზა «красное чернило»; წარმოიდგინეთ:

შედიხართ სადმე მაღაზიაში და დიდი რჩხით ამბობთ — «дайте мне, пожалуйста, красное чернило»; თან სრულებით არ აკვირდებით, რომ სისულელეს ამბობთ: საიდან შეიძლება წითელი იყოს, თუ შავია! როგორ შეუძლია ვინმეს ქვეყანაზე გააჩინოს: красное чернило? ეს იქნება არა მარტო ქიმიის კანონების წინააღმდეგ, არამედ ჩვენი შემეცნების წინააღმდეგაც. მაგრამ ჩვეულება, სოციალური ფსიქოლოგიით გამტკიცებული, ხშირად ინახავს კულტურის აბსურდულ ფორმებს.

სოციალური საჭიროების ფორმები ერთგვარი არტახებია მეტყველებისა და ხელოვნებისათვის: სული ადამიანისა ვერ გაექცევა ვერასოდეს იმას, რაც მის გარშემო ხდება, რაიც შეადგენს საზოგადოებრივი ცხოვრების მთავარ თვისებებს; თუ კულტურის ევოლიუცია ინტენსიურად მიმდინარეობს, მეტყველებაც მორფოლოგიურად და ფონეტიურადაც აღწევს შინაგან თავისუფლებას და ელასტიურობას; ისტორიული პულსაცია ქსოვს მეტყველების ფორმებს სოციალურ განცდათა დაზგაზე: ხალხის სოციალ-ეკონომიური მდგომარეობა თუ არ იცვლება, არც მეტყველების ფორმა იცვლება; ქართული მეტყველება, განსაკუთრებით პერიფერიებისა საუცხოოდ ამტკიცებს ჩვენს დებულებას: საქართველოს იმ კუთხეებში, სადაც შენახულა ძველი ცხოვრების სტრუქტურა, ძველი სოციალურ-ოჯახური სტილი, მეტყველებაც ინახავს ძველ სიტყვებს; სვანეთში, მაგალითად, დღესაც ხმარობენ ისეთ სიტყვებს, რომელთაც ახალი ქართული ლიტერატურა არ ხმარობს, მაგრამ სახარების უძველეს თარგმანებში მკითხველი შეხვდება ხშირად. სამეგრელოში დღესაც ხმარობენ სიტყვას „შქართუნი“, რაც ნიშნავს საბანს, სახურავს; საყუარდლებოა, რომ ძველ ქართულში ეს სიტყვა იხმარებოდა. „ვის-რამიანი“-ის მთარგმნელი ამ სიტყვას ხმარობს; ეტყობა მაშინდელი საზოგადოებისათვის სიტყვა „შქართუნს“ ქონებია ყოველდღიური თუ არა, აკადემიური საჭიროების მნიშვნელობა მაინც. „ვეფხისტყაოსანში“ სიტყვა „კაპანა“ ნიშნავს ხეცს, ღროტოიან ადგილს, სამეგრელოში დღესაც არსებობს სოფელი „კაპანა“. საერთოდ ჩვენში, როდესაც კულტურის ცენტრალიზაციას ჰქონდა ადგილი, როდესაც პერიფერიებისა და ცენტრებს შორის იყო სოციალური ურთერთობა და მასთან ერთად ფსიქოლოგიური ურთერთობაც, მეტყველების ფორმები უფრო მეტ არეს პოულობდენ ჩვენს მიწა-წყალზე. სწორედ ამ თვალთახედვით აიხსნება ნ. მარტის მტკიცება იმის შესახებ, რომ ზოგიერთი სიტყვები და ფრაზები „ვეფხისტყაოსანისა“ საქართველოს განიპირა ადგილებისათვის უფრო გასაგებია,

ვიდრე ცენტრებისა და ქალაქებისათვის: პერიფერიებში სული სოციალური არსებობისა და რჩა ისტორიული კონსერვაციის ფორმაში, ქალაქებსა და ცენტრებში ცხოვრების ინტენსიურმა მოძრაობამ ჩაქალაქიძველე განცდისა და ყოფის, მასთან ერთად ძველი მეტყველების ფორმაც.

ჩვენი მაგალითებიდან ცხადია, თუ რა დიდი შემოქმედებითი ურთერთობა არსებობს მეტყველებისა და სოციალური საჭიროების ყოველდღიური ვითარების შორის; ამასთანავე ცხადია, თუ რამდენად ყალბია ის აზრი, რომელსაც ევროპაში ქადაგებენ დე-ბონალდი, მიულერი და ჩვენში მათი ატაშეები—აზრი თითქო მეტყველება წარმოადგენდეს რაღაც ზედროულ, პრეისტორიულ კათეგორიას, რომელიც კაცობრიობამ მიიღო დამზადებული მეორე სამყაროდან; ყოველივე სიტყვა სოციალური წვალებისა და ტანჯვის ნაყოფია, ყოველი სიტყვა შრომისა, ან პროფესიის რომელიმე ფორმასთან არის ორგანიზულად დაკავშირებული.

სოციალური სემანტიკის თვალთახედვით აღსანიშნავია მეტყველებაში ორი მომენტი:—ერთი, როდესაც სიტყვა, რომელიც წინად ნიშნავდა საგნის, ან მოვლენის რომელიმე ნაწილს, რომელიმე კონკრეტულ თვისებას, იხმარება შემდეგ თვით ამ საგნის აღსანიშნავად მთლიანად ან-და მსგავსი მოვლენისა: ასეთია რუსული სიტყვა—«МИГ», რომელიც წარმოიშვა სიტყვიდან «МИГАТЬ». აქ ჩვენ გვაქვს შენოქნედებით წარმოსახვაში ეროვნული სიმბოლური მიმზგავსება და შეკვეცა... არის მეორე შემთხვევა, როდესაც რომელიმე სიტყვა წინად იხმარებოდა მოქმედების გამოსათქმელად—იყო ზმნა, მაგრამ შემდეგ თანდათანობით იღებს არსებითი სახელის სიმბოლოს: ასეთია სიტყვა—ar (რომაული), რომელიც ერთ დროს გამოსახავდა ხვანას, თხრას და რომლიდან შემდეგ წარმოიშვა სიტყვა—ars (has latin), აქიდან—სიტყვა არტისტი. საკვირველი რამ არის მეტყველების ევოლიუცია და მისი შემოქმედებითი ფორმები; ერთ დროს სიტყვა ეხებოდა ინდუსტრიას, მეორეობას (ar—ars), დღეს ხელოვნების ერთი ფორმათაგანია (არტისტი).

ჰიმიტიულ ენათა შესწავლამ დაამტკიცა, რომ პირველყოფილი ადამიანი შორეულ წარსულში და დღესაც ზოგიერთ ველურ ქვეყნებში, აგრეთვე ოკეანეთა დიდ კუნძულებზე ყოველთვის სიტყვებს იგონებს რომელიმე ინდუსტრიულს, აგრაარულს, ეკონომიური და სოციალური საჭიროებისათვის: არსებობისათვის ბრძოლის პროცესში უდიდესი ინჟინერია საჭიროება; მეტყველების ყოველი ფორმა ისე, როგორც საერთოდ ხელოვნების

ყოველგვარი სახე ორგანიულად ზეკავშირდება სოციალ-ისცოროიულ საჯიროებათა ფორმებს; ჩვენ ვერ მივიღებთ კანტისა და ნეოკანტიანელების აზრს მეტყველებისა და საერთოდ. ესთეტიურ—ინტელექტუალური დასაწყისის შესახებ; წმინდა გონების სტატიური ფორმები და აპრიორები, რომელზედაც ეყრდნობა კანტი ესთეტიური პრინციპის გამოსარკვევად და რომელსაც პოეტური გატაცებით და იდეალიზმით იმეორებს შილლერი, ჩვენთვის სოციალურ ჩვეულებათა გადანაშთებია. ის, რაზედაც ინტელექტუალიზმი ეყრდნობა, ჩვენთვის ჰკარგავს. მნიშვნელობას, რადგან ჩვენს სულს დღეს სამყაროსთან აქვს ისეთი ხასიათის ურთერთობა, რომელსაც არაფერი საერთო არა აქვს იმ მდგომარეობასთან, რომელშიაც შემუშავდა ინტელექტუალისტების „აპრიორიზმი“.

ლიუდოვიგ ნუარემ* აღმოაჩინა ენათმეცნიერებაში ფაქტი შემდეგი ხასიათისა: ველურების გამოთქმაში ჩვენ თურმე ყოველთვის შეგვიძლია გავარკვიოთ სამი ცნება აგრარულ-სოციალური ცხოვრების დამახასიათებელი: „თხრა“, „ქსოვა“, „ჭრა“; ხალხი, რაც უნდა ველური იყოს, მაინც,—ამბობს ნუარე,—ამ სამი სხვადასხვა ცნების გამომსახველ სიტყვებს უსათუოდ ხმარობს. საყურადღებოა ისიც, რომ ველურების ცხოვრებაში ხელოვნების ფორმები უკავშირდებიან აგრარულ დღესასწაულებს; კულტურული ბერძნებიც კი ტრაგედიათა და კომედიურ ფორმებს ადამიანის განცდისა აგრარული და სოციალური ინტერესებით ხსნიდენ ხოლმე: ტრაგედია წარმოიშობა მაგალითად იკარიონის ვენახის გაფუჭებისა და თხის დაკვლის პროცესისაგან; კომედიის წარმოშობა მეცნიერების აზრით მიეწერება საბერძნეთის სოციალურ უთანასწორობას, რომლის შედეგი იყო ბერძულ ქალაქებში ღამ ღამე ყმების ხეტიალი და ზოგიერთი მებატონის ჭიშკართან დაცივნა, აყალ-მაყალი და სხვა...

მეტყველებისა და ხელოვნების ევოლიუციაში სოციალური ფსიქოლოგია თამაშობს შემოქმედებით როლს: იქ, სადაც სოციალური განცდა უსწორ-მასწოროდ მიმდინარეობს, სადაც საზოგადოებრივი, კოლექტიური სული ისტორიულ ხვეულებში სისრულესა და სისავსეს ვერ აღწევს, სადაც არ არის ერთგვარი ესთეტიური ექსპანსივობა, მეტყველების ევოლიუცია სუსტია, არტიკულიაცია ბლავგი, გაბგერება ბნელი, შეხუთული, ღრუ; ყოველი ეპოქისა და ყოველი ხალხის მეტყველება მით უფრო თავისუფალია და რიტმიული თავის შინაგან ფონეტიურ-მორფოლოგიურ წყობაში, რაც უფრო ძლიერია საზოგა-

* Ursprung der Sprachl. Mainz.

დოების ან მაზე გაბატონებული კლასის სული თავის კულტურულ-ესთეტიური სისრულისა და სისავსის შეგრძნობაში: მეტყველება შეფარდებულია სოციალურ განცდასთან, აგრარულ-ინდუსტრიულ ფორმებთან, კულტურულ-ცივილიზაციურ, ფერადობასთან; მეტყველება დამისი სიმბოლიური ქარაგნები ვერ იარსებებს გარეშე საზოგადოებრივობისა, ხალხის ისტორიულ-ეპოქალური პერიპეტიებისა, გარეშე ჯგუფებისა და მასებისა. მეტყველება დაიწყოს ისეთი ბგერებით და მარცვლებით, რომელთაც კავშირი ჰქონდათ ცხოვრების პრაქტიკასთან, შრომასთან, წარმოების იარაღებთან; მონადირე ხალხის მეტყველება სავსეა ისეთი სიტყვებით, გამოთქმებით, ქარაგმებით, რომელთა საჭიროებას ყოველ დღე გრძნობს მონადირე ადამიანი; იგავ-არაკებში თქმულებებსა და ლეგენდებში, რელიგიურ სიმბოლოებსა და სახეებში სოციალური მდგომარეობა პოულობს თავის გამოსახულებას; ხალხი, რომლის ყოველდღიური ყოფა მიმდინარეობს მრეწველობასა და ვაჭრობაში, ხმარობს სიტყვებს მრეწველობისა და ვაჭრობის დამახასიათებელს: სული არსებობისათვის ბრძოლაში საჭიროებისაკენ იხრება და მეტყველება მარქაფად ემსახურება სულის გადახრის ვითარებას. საზოგადოების კლასობრივი, ჯგუფური და პროფესიული დანაწილებანი ახდენენ თავისებურ გავლენას მეტყველებაზე და ლიტერატურაზე: ყოველ კლასს აქვს საკუთარი ემოციები და იდეები, ამიტომ საჭიროებს სიტყვებს ამ ემოციებისა და იდეების გამოსათქმელად. ყოველ პროფესიას ესაჭიროება მთელი რიგი ნივთებისა, საწარმოო იარაღებისა, განსაკუთრებული ხერხისა, გამჭვირავობისა, რომელთა თანდათანობით ვარჯიშობა—ჩვეულებაში განმტკიცება აწყობს სულისა, აზროვნებისა და შემოქმედების თავისებურ სისტემას; ასე რომ, სისტემა იდეოლოგიისა, ხელოვნებისა და მეცნიერების არ არის *universalia ante rem*: დღევანდელი სული მორალისა და ლოგიკის პრინციპებით, დაწყობილი სოციალური საჭიროების ფარგლებში, შედეგია იმ ურთერთობისა, რომელიც ამოძრავებს თითოეულ წევრს საერთო ინტერესებთან შეთანხმებით და ეს შეთანხმება საზღვრავს ხელოვნებისა და მეცნიერების ფორმათა თავისებურობას ყოველი ეპოქისა, ყოველი ხალხისა და ყოველი კლასის ცხოვრებაში.* სოციალურ ურთერთობას თან ახლავს ერთგვარი გაზიარება ფსიქოლოგიური ხასიათისა, ერთგვარი გრძნობათა სოციალიზაცია, რომელსაც ვერ გაექცევა ვერც ერთი ცხოველი, ეგრც ერთი ადამიანი.

* Lévy — Bruhl: „Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures.“

ყოველი მომენტი ენისა და ლიტერატურის ვითარებისა მატერიული-სტატიური ფორმაა სოციალური მოძრაობისა და ტიპილების კოლექტიური სულის დათანწყობებისა და შემოქმედებითი განრეგებისა. მეტყველება სულის განთავისუფლებაა განცდისაგან: გამოთქმის საშუალება სულის ტიპილებს ანახევრებს, ათავისუფლებს იდეას სოციალური ცხოვრების ამყოლებლაში და ამოძრავებს შემოქმედებით ნებისყოფას; ლიტერატურულ-ესთეტიური ნაწარმოები მონუმენტია განცდათა ემანაციისა: რაც უფრო ღელავს შემოქმედებითი სული ინდივიდუალური ყოფის ნაჭუჭში, მით უფრო მარჯვდქსოვს იგი სოციალურ ურთერთობაში კლასობრივი, ჯგუფობრივი და ისტორიული ხასიათის იდეალებს.

მელოდიური ტონალობა, თქმის რიტმი, სიტყვების წყობა, გაბგერების სისუფთავე მომდინარეობენ გენეტიურად ისტორიულ-სოციალური სიღრმიდან; სული იწმინდება, ირეცხება ისტორიულ ცვლილებათა ქარიშხალში და მეტყველებაც არსებობის ყოველ წუთს ეთვისება თავის კონსტრუქციაში ცხოვრების ცვლილებებს; ხელოვნების რომელიმე ფორმის განსახიერებას ყოველ ეპოქაში წინ უძღვის სოციალური სულისა და იდეოლოგიის დათანწყობება და სანამ მეტყველების, აზროვნების სტილი ეპოქის შემოქმედებაში ასე თუ ისე ჩამოყალიბდება, სოციალური ფსიქოლოგიის შინაგანი ლტოლვა განიცდის განსაკუთრებული სტილისა და ფორმის საჭიროებას; სიტყვების დაწყობა მეტყველებაში მაჩვენებელია ერთგვარი სოციალური განცდისა, სურვილების დაჯგუფებისა და მიმართებათა: სხვადასხვა სახის განცდა სიტყვებს სხვადასხვა ფორმაში აწყობს; ყოფა ასახიერებს მეტყველებას: ქალაქურსა და ინტელიგენტურ ყოფას აქვს თავისებური სიტყვათა წყობა, თავისებური ფონეტიკა, გაბგერება, არტიკულიაცია; სოფლურ ყოფას თავისებური მეტყველება და არტიკულიაცია აქვს; მთა თავის მეტყველების ფონეტიკური თავისებურობით ძალიან განსხვავდება ბარისაგან; ყაზბეგისა და ვაჟა-ფშაველას მეტყველება ფონეტიკურ-სემანტიურ თვალთახედვით დიდ ღირებულებას წარმოადგენს ქართული კულტურისა, განსაკუთრებით ქართული მეცნიერებისათვის: ქართული არტიკულიაციის მხედრულ-ვაჟური პათოსი, რომელიც შეადგენს ყაზბეგისა და ვაჟა-ფშაველას ნაწერების მთავარ თვისებას, ღირსია ცალკე მეცნიერული კვლევა-ძიებისა და არა ლანძღვა-გინებისა; როგორც ზოგიერთებს ემარჯვებად უცოდინარობის და უკულტურობისა გამო. საქართველოს პერიფერიების მდიდარი კულტურა, ორგანიულად შეჭრილი ქართული შემოქმედების ფორმებში, სახიერდება არა მარტო

ხალხურ მუსიკაში, არამედ ხალხურ მეტყველებაშიაც, ხალხურ გამოთქმაშიაც; გამოთქმაში ისმის სულის წვალება—განცდა და ტკივილები არსებობისა; გამოთქმის ტემბრი სოციალური წვალებისა და ტანჯვის რეჟლექსია; ყოველდღიურ ცხოვრებაში ცნობილია, რომ სხვადასხვა სულიერ განწყობილებას სახის სხვადასხვა გამოთქმა აქვს: მხიარული ადამიანის გამოთქმა არ წააგავს მწუხარე ადამიანის გამოთქმას; ყმის გამოთქმა სხვა ინტონაციისაა, მებატონის გამოთქმა სხვა ინტონაციისა, საქმას მეთაურის გამოთქმა არ წააგავს მიმყოლის გამოთქმას; სოციალური საჭიროება იძლევა მეტყველების ფორმებს და გამოთქმის თავისებურობას: ოცი, ოც და ხუთი წლის წინად ჩვენში ადგილი ჰქონდა სოციალური ფსიქოლოგიის სულ სხვა ფორმას; ცხადია მაშინ მეტყველებაც სხვა სახის იყო: მაშინ არავინ ხმარობდა სიტყვებს: „პროფკავშირი“, „კომინტერნი“, „ალმასკომი“, „ადგილკომი“, „პოლიტგანი“; სამაგიეროდ ამბობდნენ „პოლიცია“, „ალმატებულება“, „ბრწყინვალება“, „თავადი“, „გუბერნატორი“ და სხვა... ამ სიტყვებს მოითხოვდა მაშინდელი საზოგადოებრივი ცხოვრების საჭიროება—მაშინდელი ურთერთობა ადამიანთა შორის; დღევანდელი ურთერთობა სხვა სახისაა და ცხადია სოციალური საჭიროება მოითხოვს სხვა სიტყვებს სხვა განცდებისა და სხვა იდეალების გამოსათქმელად.

ვინც დაახლოვებულია ლიტერატურასა და საერთოდ ესთეტიური ხასიათის საკითხებთან, ვისაც აინტერესებს ხელოვნებისა და კულტურის დიადი სახეები, მათი ახსნა-განმარტება, ის ჩვენს წიგნში დაინახავს სრულებით ახალ დებულებას, რომელიც უარყოფს ძველთეორიებს მეტყველებისა და ხელოვნების შესახებ, რომელიც გარკვევით და მკვეთრად ამბობს: მეტყველებისა და ხელოვნების ფორმებს იძლევა სოციალური საჭიროება.

ამ სრულებით ახალ ფილოსოფიურ-სემანტიურ დებულების საილიუსტრაციოდ ჩვენ ავიღებთ ქართული მეტყველების მორფოლოგიურ ევოლიუციას: საქართველოში ისე, როგორც სხვა ქვეყნებში, მეტყველება საუცხოვოდ გამოსახავს სოციალური ფსიქოლოგიის ამყოლებას-შეფარდებას სულის თავისებური გაბგერებისა სოციალ-კულტურულ ვითარებასთან; სოციალ-კულტურული გაშლა ჩვენი ისტორიისა ათავისუფლებს მეტყველების შინაგან ფორმებს და მათე, მეთერთმეტე საუკუნის ქართული მეტყველება უფრო თავისუფალია შინაგანი წყობით, უფრო რატმიულია და მელოდიური გაბგერებაში, ვიდრე მეთოთხმეტე და მეთუთხმეტე საუკუნეთა მეტყველება; სხვა ქვეყნებში, სადაც კულტურის ევოლიუცია უფრო სწორ

ხაზობრივად მიმდინარეობს, უფრო რეგულიარულად ვითარდება, მეტყველებაც თანდათანობით და სისტემატიურად იღებს რიტმიულ სახეს, თანდათანობით და სისტემატიურად განცდა ფსიქოლოგიური იძლევა შემოქმედებითი ხასიათის ღელვით თანხმობანთა აკუმულიაციას და ხმოვან ბგერებს, იწვევს ფონეტიურ-ესთეტიურ არტიკულიაციისაკენ. საქართველოში კი სოციალ-კულტურული ვითარების უსწორ-მასწორობა ახდენს ქართული მეტყველების ერთგვარ „უკანონო“ დეფორმაციას და ყოველი მწერალი თავის პათოსით, თავის სტილით სავსებით ემორჩილება სოციალ-ფსიქოლოგიურ ჰაერეთის დაწოლასა და შეკუმშვას, ნერვიულობასა და კონველსიებს: მარცვლების რიტმიული წყობა, ხმოვანთა და თანხმოვანთა შეფარდებულება, პათოსი თქმისა, გაბგერების ეპიური ან ლირიული ტონი მეტყველების ევოლიუციაში ყოველთვის ყველა ხალხის და ისტორიის ცხოვრებაში სოციალ-ისტორიული განცდის ინსტრუმენტალური ფორმებია; სულიერი სისავსე ინდივიდუალურ მყარობაში იძლევა მეტყველების სრულყოფის ესთეტიურ ფორმას, მდგომარეობა ჰკვეთს მეტყველებისა და ხელოვნების ფორმას, მდგომარეობა სულისა და აზროვნების თერძია; მდგომარეობის შევიწროება და შეკუმშვა იწვევს არტიკულიაციისა და გაბგერების შევიწროებას; მდგომარეობის გაშლა—სოციალ-კულტურული ვითარების გაფართოება იწვევს მეტყველების ესთეტიზაციას: ხალხი რაც უფრო განიცდის სოციალურად და იწვის ისტრიულად პერიოდულ შესვენებებში, მით უფრო რიტმიულია და ლამაზი ხალხის მეტყველება.

არას გვარგებს სიმძიმელი, უსარგებლო ცრემლთა დენა,
 არ გარდავა გარდუვალად მომავალი, საქმე ზენა,
 წესი არის მამათაგან მოჭირვება, ჭირთა თმენა,
 არგის ძალუძს ხორციელსა განგებისა გარდავლენა.

აქ სიტყვათა წყობაში გამოსახულია არა მარტო რუსთაველის დიდი ნიჭი და პოეტური ვირტუოზობა, არამედ მეთორმეტე საუკუნის სოციალური სულის, როგორც შინაგანი სიმდიდრე, ისე ფონეტიურ-ესთეტიური სრულყოფა და თავისუფლება არტიკულიაციისა: ყოველი სიტყვა, აქ მოთავსებული, თავის თავად ატარებს კორელიატიურ რიტმს, თავის თავად გამოსახავს ფონეტიურსა და ვერბალურ თავისუფლებას მეტყველებაში; სიტყვები და მათი მარცვლები ჰარმონიულად ეფინებიან ცნებათა ტალღებს, როგორც ძვირფასი ძოწეული ლამაზი ქალის ელასტიურ კუნთებს; აქ არის სრული ესთეტიურ-ვერბალური მიღწევა, გამომსახველი არა მარტო რუსთაველის

დიდი ნიჭისა, არამედ ეპოქის შინაგანი მოძრაობის რიტმიულობისა, ელასტიურობისა და მოქნილობისა, ეპოქის სულის სისავსისა, სოციალ-ისტორიული განცდის მელოდიისა: მთელს ტაეპში არ არის არც ერთი მარცვალი, რომელშიაც იყოს ფონეტიური სიბლაგვე და არტიკულაციური ხორკლიანობა; ქართული მეტყველებისათვის აქ მოცემულია იდეალური ელასტიურობა და ვიმეორებთ ამას იძლევა არა რუსთაველის პოეტური ტექნიკა, არამედ ეპოქის სული, სოციალური მელოდია.

მე XIII საუკუნიდან მონგოლთა შემოსევამ საქართველოს კულტურის ევოლიუციის ჩარხი უკულმა დაატრიალა და კულტურულ დაცემას თან წოყვა სულის ფონეტიურ-ესთეტიურ გაბლაგვება ქართულ მეტყველებაში:

მკვრელნი, მთქმელნი და რიტორნი, მგოსანნი და ნობაასენი
ვარდბულბულს გაიძახიან ყოველი სული იმთენი
აწლა მიწყე წუნობა, გამცრიცე, გამაყვითენი,
შენი ბრალთა შემშალე თეთრწითლად და პირიმთენი.

ქართული კულტურისა და ლიტერატურის განახლების პერიოდს ახასიათებს გაბგერების შევიწროება და ფონეტიურ-ვერბალური სიბლაგვე, სილრუე, რომელნიც ამოძახილია ბნელი ეპოქების სულის ღელვისა და შეხუთვის: აკუმულიაცია თანხმოდანთა („მკვრელნი“ „მთქმელნი“), ბლაგვი და ხორკლიანი წყობა სიტყვებისა („აწლა მიწყე წუნობა“), ესთეტიურ სიმკვეთრეს მოკლებული სიტყვები („გამცრიცე“, „გამაყვითენი“) თითქოს აქანდაკებენ ხალხის სხეულის მოდუნებას კულტურულ-სახელმწიფოებრივ ძალდატანებაში, თითქო პოეტის სული შეხუთულია ისტორიული ჰაერებით, თითქო გაბგერების ენერგია და ხალხის ჩაძენძილია სოციალ-ისტორიულ უკულქართობაში.

ჩვენი აზრი რომ სწორია, ამას ამტკიცებს სხვა და სხვაობა: მართული გამოთქმისა საქართველოს აღმოსავლეთსა და დასავლეთში; ამ სხვა და სხვაობაში ლაპარაკობს მორფოლოგიურად და ფონეტიურად ისტორიულ-კულტურულ ვითარებათა სხვა და სხვაობა. დასავლეთ საქართველოში გამოთქმა ნერვიული, ხალისიანი, ჩქარი, ინტენსიურ-პათეტიურია; აღმოსავლეთ საქართველოში გამოთქმა მძიმე, ზვიადი, მკვეთრი, სახიერი და მონოტონურია; დასავლეთ საქართველოს ინტონაციაში ისმის მარცვალთა შორის განცდის გაბგერების შინაგანი თავისუფლება, თითქო გამოთქმა ფსიქოლოგიური და ორგანიულ-ნერვიული რეზონანსია ისტორიულ-კუთხური დასვენების.

და სულიერი ენერჯის, რომელსაც ინახავდა ეპოქათა გრძელი რიგი ადმოსავლეთ საქართველოს ეპიურსა და ზვიად გამოთქმაში თითქო კენესის ქართული სული, თითქო ფონეტიურ-მორფოლოგიურ არტიკულიაციაში ვილაც მოსთქვამს აღელვებით, მძიმე ამოსუნთქვით, თითქო ოხრავეს დაჰყვლილი სხეული:

ოხვრა არის შვება უბედურისა.

მეტყველება მატერიულ-ბიოლოგიური განცდის და წვალების ეპიფენომენია: სიტყვათა წყობა ინსტრუმენტალური გამოსახვაა ნერვებისა და სულის კონფუსიების; სტილი ორგანიულ-ნერვიული ემოციების მელოდიაა, გამოსახული სიტყვებში; სტილის სული მდგომარეობისა და ყოფის აორთქლებათა სოციალ-ისტორიული რეფლექსიებითა შენახული და შემოქმედებითი ინდივიდუალიზაციაში გატარებული.

საუცხოვო მაგალითებს სოციალური კულტურის ევოლიუციისა და მეტყველების ფონეტიურ-ესთეტიურ ფორმათა შეფარდებულებისა წარმოადგენენ: ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი, საქართველოს მე XIX საუკუნის ტროპიულ-ფსიქოლოგიური იმაჟები: წერეთლის სული და სტილი დასავლეთ საქართველოს ისტორიული უზრუნველობისა და უდარდებლობის სული და სტილია: თქმა ხალისიანი, ნაივური, ბავშური; გააზრება ჩქარი, ცვალებადი, პათოსის კულტი და ლოგიკის სიძულვილი („პოეტი“ „ხან ესა ვარ, ხან ისა“) — ყველაფერი ეს ახასიათებს წერეთელს, როგორც იმერეთის ესთეტიურ-ინტელექტუალურ განსახეობას, როგორც მდგომარეობისა და ყოფის ორგანოტროპიულ სიმბოლოს; ჭავჭავაძის სული და სტილი აღმოსავლეთ საქართველოს ისტორიული ტკივილებისა და სოციალურ რყევათა მძიმე გაბგერებაა; მკვეთრი სიტყვების ეგზიუბერანსი და მონოტონობა, პათოსი ეპიური, აყოვლადებული პირამიდალურ განცდაში, სასოწარკვეთილების სარკაზმი, ფსიქოლოგიური სისწორე გამოთქმისა, აზროვნების ლოგიური მიმართება („პოეტი“ „მე ცა მნიშნავს და ერი მზრდის“), სოციალური ტონუსი ჭავჭავაძის შემოქმედების მთავარი თვისებებია და ამ თვისებებს ამართლებს ისტორიული განცდა და ბედი აღმოსავლეთი საქართველოსა.

მეტად საყურადღებოა ისტორიული რეფლექსოლოგიის თვალთახედვით ის, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში არამც თუ ფართე მასა, არამედ ხშირად მეცნიერებაც ვერ არჩევენ ერთმანეთისაგან ცნებებს, რომელნიც გამოიხატებიან სიტყვებში — „დაწყობილი“ და „დაწყებული“; ეს ორი სიტყვა აღმოსავლეთ საქართველოში ძალიან ხშირად-

ერთმანეთის მაგიერ იხმარება და სწორედ ეს ფაქტი ცხადყოფს სოციალური განცდისა და სიტყვის ხმარების შორის ფსიქოლოგიურ შეფარდებულებას: აღმოსავლეთი საქართველო ისტორიულად იყო მოუსვენარი გლეჯისა და ბრძოლის არენა; ხალხის შემეცნებით წარმოსახვაში განმტკიცდა, რომ დაწყობილი თუ რამე იყო დაწყებულს ნიშნავდა, ვინაიდან სისტემატიური აოხრება მდგომარეობისა და ყოფის მოითხოვდა დაწყების სისტემატიურ გამეორებას: დაწყობილი ყოველთვის ინგრეოდა და ამიტომ დაწყობას ყოველთვის დაწყება ესაჭიროებოდა; მდგომარეობის უკუღმართმა განცდამ სხვადასხვა ცნება ერთმანეთს ისე დაუახლოვა, რომ ხალხი მათ შორის განსხვავებას ვერ ამჩნევს. მტრები ანგრევენ მდგომარეობას, სოციალურ ყოფას, ამიტომ ყოველთვის იწყებოდა და თუ დაწყებული იყო, დაწყობილი იქნებოდა.

ამ სემანტიურ-ფილოლოგიურ მაგალითში მოცემულია საუცხოვო ფაქტი იმის დამამტკიცებელი, თუ როგორ ერთი და იგივე ისტორიული განცდა აღუღებს ერთმანეთთან სხვადასხვა ცნებას, სხვადასხვა სიტყვაში გამოსახულს. სიტყვა შემოქმედების სტატიური ფორმაა, ცნება დინამიური; სიტყვა რჩება ხშირად, ცნება კი იცვლება: სოციალური კულტურის ევოლუცია ასხვაფერებს მეტყველების იდეოლოგიურ კონსტრუქციას; მხოლოდ იდეოლოგია იცვლება სოციალურ წარმოებასთან ერთად: იდეოლოგიას აქვს პირდაპირი დამოკიდებულება საზოგადოების საჭიროებასა და ინტერესებთან; ცნებაში არ არის არაფერი ზედროული, აბსოლიუტური, არაფერი მარადიული და ღვთაებრივი; ცნება სოციალურ წვალებასა და საჭიროებაში აისახება; ვინაიდან ყოველ ეპოქას აქვს თავის საკუთარი სოციალ-ეკონომიური სტრუქტურა, ყოველ ეპოქას აქვს თავის საკუთარი სოციალური ხასიათის საჭიროებანი; ცნება ესთეტიური, მორალური, ფილოსოფიური ყოველი საუკუნისა და ყოველი ხალხის ცხოვრებაში სხვაფერდება იმის მიხედვით, თუ რა სახისაა ცვლილება ადამიანთა შორის ინტერესებისა და საყოფა-ცხოვრებო მიმართებათა.

სოციოლოგიური კომპლექსიზმი კუთხურ-ტროპიულ სხვაობათა მყარობებში აზროვნების მეთოდოლოგიური გამარჯვებაა: ყოველგვარ აპრიორიზმსა და ალეთოლოგიას, ყოველგვარ იდეალისტურ-აბსოლიუტურ განმარტებას ფილოსოფიისა და ხელოვნების პრობლემისას ბოლო ეღება მას შემდეგ, რაც ადამიანის სულმა იგრძნო თავის ყოფის ეფემერობა დაუსრულებლობის არეზე, მას შემდეგ, რაც სული დაიცრია მეცნიერულ კვლევა-ძიებათა რელატივებით და იჭვებით; აშ-

კარავდება უდავო შეფარდებულება იდეოლოგიისა და სოციალ-კულტურულ მყარობათა ცვალებადობის შორის, აშკარავდება დამოკიდებულება პირდაპირი და ორგანიული ჩვენი სულის ესთეტიურ-ფილოსოფიური გააზრებისა და მდგომარეობის შორის; აზროვნების ფორმებისა და ცნებათა ფაქტიური მოცემულობის საკითხი გენეზისისა და შეფარდებულების საკითხად გარდაიქცა; ღირებულება აბსოლიუტური სულისა და შემოქმედების ფორმათა, რომელიც თეოლოგებისა და რაციონალისტების დეფინიციებში გამოსახავდა ტრანსცენდენტურ ჭეშმარიტებას, რომელიც ჩვენი პლანეტის განსაზღვრულ კუთხეში კოროლებისა, ეპისკოპოსებისა და ინდივიდუალისტების რეგალიებში ელვარებდა ყალბი პათოსით და პრეტენზიებით, *sub specie aeternitatis* საცოდავია.

ინფორმაციის უზრუნველყოფის მეთოდები

ინდივიდუალისტური მომენტი

მეტყველება თავის ევოლიუციაში განიცდის სისტემატიურ გავლენას მდგომარეობისას და რაოდენად ყოფა-ცხოვრების ფსიქოლოგია მოქმედებს კერძო ადამიანის ნებისყოფასა და სურვილებზე, იმდენად საერთოდ მდგომარეობა იძლევა შემოქმედების ერთგვარ ფარგლებს; შემოქმედება როგორც მხატვრული, ისე განყენებული იწვევს შემოქმედში ექსტაზს, ორგანიულ ეროსს, რომელიც წარმოუდგენელია გარეშე იმ ურთერთობისა, რომელსაც ადგილი აქვს ორგანიული ცხოვრებისა და მდგომარეობის შორის; ექსტაზი დიონისიური ან აპოლონური შეუძლებელია გრენლანდიაზე და ციმბირში, შეუძლებელია ისეთ პირობებში, სადაც არსისა და მდგომარეობის შორის ურთერთობა არ იძლევა ორგანიული სისავსის შეგრძობას, სადაც ბუნება და მისი კლიმატიურ-გეოგრაფიული თავისებურობა ხელს არ უწყობენ ამ შეგრძობის განცდას.

საერთოდ, სულის არა მარტო გარეგანი ფორმა, არამედ შინაგანი გაშლის საშუალებაც გადაკავშირებულია სოციალური ევოლუციის ინტენსივობასთან: სული იკლავება ცხოვრების ხვეულებში და შემოქმედების სტილი და ფორმა ყოველი საუკუნისა სოციალური საჭიროების წნევით იქმნება. საბერძნეთის შემოქმედების ფორმები, მეტყველებისა და აზროვნების არქიტექტონიკა, ორნამენტები და ქანდაკებანი, თვით მათემატიკურ-ფილოსოფიური დებულებანი აკვეთილია საბერძნეთის სოციალ-იატორიული განცდით, მდგომარეობისა და არსობის შორის ურთერთობით: სოფლმხედველობა ხალხისა, რომელსაც არ ჰქონდა დაუსრულებლობის წარმოდგენა, რომელიც ქვეყნის ბოლოს ხედავდა ჰიბრალტარის სვეტებთან და რომლისათვის ს სამყარო იყო ერთგვარი მოედანი განსაზღვრული ბილიკებით და არეუბათ, არსებობის წარმოსახვაში, მისი ფილოსოფიურ-მათემატიკურ გაინტეგრალებაში იყო მარტივი, როგორც ევკლიდის პლანიმეტრიული ხაზები და წრეწირები; თავის განცდას და სხივოსან აკვამლებას სული ასახიერებდა კუნთურ-პლასტიურ ფორმებში; „გამრუდებას“ და „დატეხას“ ადგილი არ ჰქონდა: სოკრატის დროს საბერძნეთი ნაწევარს არ იცნობდა და 1-სა და 3-ს შორის იცნობდა მხოლოდ ერთ ოდენობას—2; ელინი ვერ ხედავდა განწვავლების პრო-

ცესს—სიღრმეს, ხვეულებს, სულის ტეხილობას, ვინაიდან სოციალური ფსიქოლოგია, გაშლილი განსაზღვრულ არეზე და შემოზღუდული თვითშეცნობის სიამაყით, იყო სრულებით გარკვეული, დასრულებული, წყობილი; სხვაა სულ ეგვიპტისა და ინდოეთის ფსიქოლოგია და უსრულებლობის შეგრძნობით, უსაზღვროების ხედვით: ბუდდა და აწვევრადებული პირამიდები კოლოსალური სიმბოლოებია უსაზღვროების შეგრძნობისა და საბერძნეთის კულტურაში მსგავსი ამ სიმბოლოებისა არა არის რა: პლატონის ფილოსოფიური ინტუიცია მხოლოდ იმიტაციაა იმისა, რაც ორგანიულად განიცადეს ინდოეთმა და ეგვიპტემ; საბერძნეთმა უსაზღვროება შეკუმშა და ოლიმპიის ლამაზ ფერდობებზე იხილა საიდუმლოება ცისფერი სიჩუმისა: ანფანტური და ნაივურია ელლადის სული, მარტივი და მწყობრია მისი შემოქმედების ფორმები. ელლადა არ იცნობს ფაქტის სიღრმეს, სიტუაციის რთულობას, სხვაობათა ნარევებს; სამყაროს შეცნობა ელლადურ ფორმაში ყოველთვის პლასტიური და ღიაა: ელლინური სული შეიცნობს მხოლოდ უკიდურესობას: ტრაგედია ან კომედია, დრამა ჩვენი გაგებით—დრამა ტრაგი-კომედიური უცნობია ელლინისათვის; ესხილე, სოფოკლე, ევრიპიდე თავიანთ დრამებში არასოდეს მიზნობრივ ფაქტებს არ იღებენ; ჩვენ არ ვიცით—ესხილის ტრაგედია ან სჩანს: როგორ და რა პირობებში მოიტაცა ცეცხლი პრომეთემ? ჩვენ არ ვიცით ოიდიპოს მეფემ როგორ მოკლა მამა და როგორია მისი ქორწილი დედასთან? დრამიდან არა სჩანს როგორ დამარხა ანტიგონემ ძმა? ფაქტი უკვე მომხდარია და ტრაგედია უკვე განსახიერებულია დასაწყისშივე; ფაბულა ტრაგედიისა მხოლოდ სულის გაწმენდისათვის ვითარდება—თავის შედეგებით; არქიტექტონიკა შემოქმედების ისახავს მორალურ-დიდაქტიურ მიზანს და თეატრი განსახიერებს მხოლოდ მომხდარი ფაქტების შედეგებს იმდენად, რაოდენად ეს შედეგები არღვევენ ელლინური სოფლმხედველობის ძირითად პრინციპებს და იწვევენ ამით ტანჯვისა და სასოწარკვეთილების გრძნობას; წუთისოფლურ ჩვეულებებს, განმტკიცებულს ადამიანის სულში ბერძნული ტრაგედია უპირდაპირებს ბედისწერის გარდაუვალობას და დეტერმინიზმის ბორკილებს; პრომეთე, ანტიგონე, იქსიონი, ალკესტა ტრაგედიული არსებობის რეალიებია იმდენად, რაოდენად ტრაგედიის ფაქტი უკვე მიღებულია, გარეშე ყოველგვარი კრიტიკისა და გადაფასებისა, გარეშე ყოველგვარი იქვეებისა: არც ერთი იქვანარევი ქცევა პრომეთესა და ანტიგონეს მოქმედებებში არ მოსჩანს.

ელლინიზაციის პერიოდი ელლინური სოფლმხედველობის რღვე-

ვის პერიოდია—წარმართული სულის დაცრეცისა და განწვალების პერიოდი მისტიურობის შეგრძნობამდე; პითაგორიზმი ელლინური სულის რღვევის თვითშეგრძნობაა და ქრისტიანული ფილოსოფიის ფესვები ელლინიზმის დაშლაში მაგრდებიან; საშუალო საკუნეებში კიდევ უფრო დაცრეცეს სული ადამიანის: სამყარო ადამიანისათვის გახდა კოშმარული მოჩვენება; ბედის წერა გარდაისახა და მეფისტოფელის პოხაში ჩადგა; ბრახმორეულმა ადამიანმა ამოიღო ხმალი თავის მეობისა და სულის სინაზის დასაცავად; ინდივიდუალიზმმა შემოზღუდა ფეოდალური ყორეებით ეზოები და არსებობის სევედა შეანელა თავის სულის სიღრმეში გულის დამის ალერსით: სულმა უარყო წუთისოფლური სიტლანქე და გულის დამა—ხშირად ქუქყიანი საცვლებით ჩაგოდრებული დედა-ქაცვი, ბეატრისედ გახდა.

სული, დაქანცული ბრძოლით და წუთისოფლური კოშმარებით, სული მადიებელი ცხოვრების აზრის, სული დათენთილი და საგსე იქვეებით, ისვენებს ქალის კალთაში და ამით ივიწყებს მარტოობას, უსამართლობას, ამ ქვეყნის შეურაცყოფას; გულის დამა წუთისოფლური ნუგეში იყო სულისათვის, რომელიც ბრუნდებოდა ბრძოლის ველიდან აღელვებული სექსუალურ-ეროტიული პალპიტაციით, შემთხვევით ბევრჯერ დამარცხებული, მაგრამ სივრცით წარმოსახვასა და ოცნებაში განაგრებული. რელიგია სდევნიდა მიწიერ ყოფას, ვრძობისა და სექსუალობის ინტერესებს ინკვიზიციებით, მაგრამ რაინდობის კულტი და გულის დამა საშუალო საუკუნეთა განმავლობაში იცავდენ ვრძობისა და სექსუალობის ინტერესებს, სხეულს, ეროტიკას, იცავდენ მანამდე, სანამ ნატურალისტური წარმოების დაშლა ადგილს დაუთმობდა ქალაქების გამრავლებას და ნერვიულ მიხელა-მოსვლას ცენტრებში, სანამ ჰუმანიზმი დაუბრუნებდა ფსიქოლოგიურად ახალი ეპოქების კულტურულ ვითარებას, ნიადაგს მოუშხადებს ინდივიდუალიზმის რესტავრაციას სოციალურ პირობებში.

საზოგადოება არსებობს ინდივიდუალების წყალობით, მათი თავისუფალი შეთანხმების ძალით; პიროვნებას აქვს ბუნებრივი უფლება შეთანხმებისა მეორე პიროვნებასთან, საზოგადოება არის იარაღი ინდივიდუალურად დასახულ მიზნებისა; საზოგადოება საჭიროა მხოლოდ იმისათვის, რომ მიადწიოს საზოგადოების თითოულმა წევრმა ბედნიერების მაქსიმუმს; ასეთია ფორმულა XVIII საუკუნის სოფლმხედველობისა და იქ იპოვა დასაყრდენი ემანუელ კანტის მორალურმა იმპერატივმა: „ნუ უზამ სხვას იმას, რაც შენთვის არ გინდა“. იმპერატივის ფორმულა ამოღებული სახარებიდან, ეკუთება

რუსსოს და კანტის დროის საზოგადოებრივ სოფლგაგებას, ფსიქოლოგიას; კათეგორიული იმპერატივი იყო სინთეტიური დებულება საშუალო საუკუნეებიდან მიღებული ფეოდალურ-არისტოკრატიული ინდივიდუალიზმისა და თეოლოგიურ-ეკლესიური ეთიკის გაერთიანების ნიადაგზე წარმოშობილი, იმ ნიადაგზე, რომელიც ფსიქოლოგიურად მოამზადა ჰუმანიზმმა და რეფორმაციებმა. ჰუმანიზმმა— ინდივიდუალობის მთლიანობის მაძიებელმა შეაერთა ეს ორი სხვადასხვა გვარი იდეოლოგიურ-კულტურული მიმდინარეობა ევროპის ახალ სოფლმხედველობაში. ცივილიზაციამ ფეოდალურ ეზოებიდან, დაღვრემილ მონასტრებიდან ქალაქებში გადასულმა, მიიღო ახალი მორალური ხასიათის სანქცია: „მიზანთა წყობაში ადამიანი მიზანითავეს თავად“— ამბობს კანტის ეთიკური პრინციპი; პოლიტიკურ ეკონომიაში იწყება საზოგადო მეურნეობის ატომიზაცია; საშუალო საუკუნეებრივი მექანიკური განაილება ქვეყნიური დოვლათის კერძო საკუთრებად გრძელდება მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ადგილი ეთმობა თავისუფალ კონკურენციას, რასაც სდევნიდა აგრესიული ინდივიდუალიზმი ფეოდალური წესწყობილებისა. საზოგადო ბედნიერება ადამიანს შესაძლებლად მიაჩნია მხოლოდ მაშინ, თუ-ყოველი ცალკე პიროვნება თავისთვის განახორციელებს ბედნიერებას: „დღე, ყოველმა თქვენგანმა იფიქროს საკუთარ თავის ბედნიერებაზე და ეს ჩვენ მალე მიგვიყვანს საერთო ბედნიერებამდე“,— სწედა გოეთე სენ-სიმონისტებს. ლიბერალური ბურჟუაზია, რომელიც ევროპის დიდ ქალაქებში შეიქმნა მემკვიდრე ფეოდალური არისტოკრატისა, აცხადებს პრეტენზიებს აბსოლიუტურ თავისუფლებაზე და მორალური კანონი ითხოვს, რომ ადამიანი არასოდეს უარს არ ეუბნებოდეს თავის უსაზღვრო სურვილებს, თუნდაც ეს იყოს საზოგადოებისთვის მავნებელი: ლიბერალური ინდივიდუალიზმისათვის საზოგადოება არის ერთგვარი სააქციონერო კამპანია, რომელიც საჭიროა ინდივიდუალური ინტერესების დასაცავად; ლიბერალური ინდივიდუალიზმის სახელმწიფო სისტემა— მანჩესტერის სკოლის პოლიტიკური თეორიაა, რომელსაც ფორდინანდ ლასალ იუწოდებს ბარბაროსულად მოწყობილ (Die indirecte Steuer, s. 116) საექსპლოატაციო საზოგადოებას; რუსი ფილოსოფოსი, აზროვნების კონსტრუქციით მისტიკოსი ვლ. სოლოვიოვი შემდეგი სიტყვებით ახასიათებს ლიბერალური ინდივიდუალიზმის თავაწყვეტას: „მოისპორა ტრადიცია, რომელიც თვითეულ პიროვნებას ჰქმნიდა საზოგადოებრივი ჯკუთის უმაღლეს ელემენტად, ახალმა კულტურულ-ცივილიზაციურმა მოძრაობამ ადამიანი მიაკუთვნა თავის-თავს; ინდივიდუა-

ლობა თითქო განთავისუფლდა, მაგრამ საფუძველი და საზრდო დაკარგა; კერძო ეგოისტური ინტერესი, შემთხვევითი აფექტი, წვრილმანი უმნიშვნელობა—ატომიზმი ხელოვნებაში აი უკანასკნელი სიტყვა დასავლეთის ცივილიზაციის *; „თუ ისტორია კაცობრიობისა, — განაგრძობს სოლოვიოვი, — არ უნდა დამთავრდეს ამ უარყოფითი შედეგით, თუ გამოჩნდება ახალი ისტორიული ძალა, მისი ამოცანა იქნება შემუშავება ცხოვრებისა და ცოდნის ისეთი ელემენტების, რომ შეარიგოს „უმალღეს დასაწყისში“ ერთმანეთთან მტრულად განწყობილი ელემენტები. შერიგებითი ხასიათის „უმალღესი დასაწყისი“ გულისამობს ზეინდივიდუალურ პრინციპს, რომელიც იქნება გარეშე ყოველგვარ ეგოიზმისა, ალტრუიზმისა, უტილიტარიზმისა და რომელსაც არსებობის სიღრმეებში, სოციალური დუღილის ქვაბში ასახიერებს წარმოებისა და ინდუსტრიის განვითარება. ყოველი კერძო ადამიანი, დაკარგული ინდივიდუალისტურ ატომისტურ საზოგადოებაში, დაავადებული თვითგანპქტიცებისა და მარტოობის სფეროში, ინდუსტრიისა და კაპიტალისტური წარმოების დიფერენციაციით იძულებულია განეწყოს სოლიდარულად საზოგადოებასთან, ეგოიზმისა და ალტრუიზმის მორალის ზღუდეებიდან გადავიდეს სოციალური ურთერთობის სოლიდარიზაციაში; უდიდესი ხელის შემშლელი ყოველ კერძო ადამიანის არსებობისათვის ბრძოლაში არის მარტოობა სულიერი და მატერიალური, ატომიზმი კულტურულ-ცივილიზაციური, განკერძოება ფიზიკური და მორალური; ბურჟუაზიულ-კაპიტალისტურ საზოგადოებაში „ინდივიდუალისტური დასაწყისი“ ღრღინის სოციალურ ურთერთობათა ენერჯიას და ამით ნიადაგს უსპობს ყოველგვარ ნიქს და ორიგინალობას; პიროვნება იღუპება არა იმიტომ, რომ იგი იყოს შრომის ფუნქციის მანქანა, არამედ იმიტომ, რომ ინდივიდუალისტური წარმოება საშუალებას არ აძლევს მას აიორჩიოს შრომის სპეციალური დარგი თავის ნიქსისა და სიმპატიის შეფარდებით; პიროვნება იტანჯება არა შრომის სპეციალიზაციით და განწყვლებით, არამედ იმით, რომ სოციალური არე შეზღუდულია ინდივიდუალიზმის ჩინური ყორეებით. ცხოვრების ბილიკები დაკავებულია და ყოველი შემთხვევის სადარაჯოზე დგას კერძო წარმოების ნიადაგი; მეცნიერებისა და ხელოვნების სხვადასხვა ფორმა ისე არის მორთული, რომ დააკმაყოფილოს სურვილები წრისა; ფილოსოფია, ესთეტიკა, ხელოვნების სხვადასხვა ფორმა მაკლერობენ; ბურჟუაზიული ინდი-

* Вл. Соловьёв, „Философ. начало цельного знания.“ журн.

ვიდუალიზმი, შეიარაღებული მეცნიერებისა, ფილოსოფიისა და ხელოვნების დიადი არსენალით, ორგანიულად ვერ სცილდება კომერციულ-მაკლერულ სინამდვილეს, ვერ იხედება სოციალურ ურთერთობათა კონსოლიდაციის სფეროში, რომლის ფსიქოლოგიური ნიადაგისტორიულად მომზადებულია ინდივიდუალიზმის რღვევით; კაპიტალიზმის გაშლა მსოფლიო მასშტაბით, ოკეანებისა და კუნძულების გაცნობა თანდათანობით აფართოებენ კაცობრიობის სულსა და სოფლმხედველობას; წარმოებისა და მრეწველობის ვითარება თანდათანობით იხლართება ადამიანის სოციალურ ურთერთობათა პერიპეტეებში და სული, ოდესღაც შეზღუდული ფეოდალურ-არისტოკრატიული ინდივიდუალიზმით, თანდათანობით ეშვება კოსმიურუსაზღვროებაში.

სელთვნება და სტრიალური სული

ხელოვნება და სოციალური სული

მრავალ საუკუნეთა აბსოლიუტიზმს ფსიქოლოგიურად გამოეცალა საფუძველი; აბსოლიუტიზმი ხმლისა და ყკლესიის, ერთდროს გამაგრებული ინტელექტუალური მორჩილებისა და მოცემულობის აბსოლიუტიზმით, თეოლოგიისა და ეპისკოპოსების აბსოლიუტიზმით, დაცარიელდა შინაგან წყობაში; იდეოლოგია ინდივიდუალიზმისა და იდეალიზმის, იდეოლოგია მეობის აბსოლიუტური პრეტენზიებით და რელიგიურ-მორალური მისწრაფებებით დამთავრდა ჰამლეტისა და ფაუსტის პრობლემებით; ადამიანი, რომელიც ოდესღაც თავის თავს ინუგეშებდა ფარ-ხმალით და ეკლესიით, დარჩა თავის იჭვების ამარა; სევდა შეიპარა კაცობრიობის სულში—სევდა მარტოობისა და რღვევის; ინდივიდუალიზმის განგაში და ელვარება ფეოდალურ სასახლეებში გაჰქარა; სული, რომელიც შეყვარებული იყო ინდივიდუალიზმს, სევდით და იჭვებით აივსო; რომანტიზმმა წესი აუგო ინდივიდუალიზმის დამარცხებას, მან ფრედებისა და სარდანაპალების ქაოტიურ სურვილებს, მათი სასახლეებისა და ციხე კოშკების ნგრევას; რომანტიზმმა აღიარა სასოწარკვეთილებით, რომ ძლიერა პიროვნებისა და მისი წუთისოფლური გაქანებისაგან რჩება მხოლოდ ერთი მუჭა-ლა მტვერი; რომანტიზმმა არწივის ჰორიზონტიდან დაინახა, რომ ამ ქვეყნად ნაპოლეონები ისე საცოდავად ჰქრებიან, როგორც ბელურები ტყეებში ქარიშხალის დროს.

საფრანგეთის რევოლიუციამ და parvenus-იმპერატორმა კაცობრიობის მოაზროვნე ნაწილს დაუმტკიცეს, რომ ცხოვრებაში აბსოლიუტებს ადგილი არ აქვთ, რომ ცხოვრება არის დაუსრულებელი ფერისცვალება და პრინციპების დაღუპვა, რომ დიადი და მშვენიერი წუთისოფლად თავდება ნაგავით და არარაობით; ნაგავისა და მტვერიდან ჩნდებიან მშვენიერი სახეები და დიადი ფაქტები.

მეორე მხრით, საფრანგეთის რევოლიუციის შემდეგ, ბუნების-მეტყველების განვითარებამ, სოციოლოგიისა და ბიოლოგიის მიღწევებმა მოჰლეს ბოლო ყოველგვარ ალეთოლოგიურ-ეპისკოპოსურ აზროვნებასა და სოფლმხედველობას; ბიოლოგიისა და სოციოლოგიაში განმჯიციდა პრინციპი ვაადგილებისა, ლოკალიზაციის; მდგომარეობა და ცხოვრების პირობები ყოველი არსის მოძრაობას აძლევენ მიმარ-

თულეზას, სულისა და ტანის ფორმებს; არა რა არის წუთისოფლად-მარადიული და ზედროული; ყოველი ფორმა სულისა და ტანის შემოქმედებაა დროისა და მდგომარეობის გავლენის; სამყაროს სურათი, რომელსაც ვხედავთ ჩვენ, შედეგია წვალებისა, გეოლოგიურ ევოლიუციათა; ყოველი არსი, მოძრაობს რა კოსმიურ როიაში, განსაზღვრულია თავის მოქმედებებში მდგომარეობით; ისტორიამ და მეცნიერებამ გაატიტვლეს ყოფა წუთისოფლიური, ჩამოგლიჯეს სოფლმხედველობიდან ტრადიციულად განმტკიცებული პრინციპები; ქალაქური ცხოვრების ვითარებამ, კაპიტალიზაციის უსამართლო პროცესმა სავსებით გაანადგურეს პიროვნება; ქალაქი გახდა სიმბოლო კოსმიურ ქაოსისა, და ადამიანმა იგრძნო საშინელი სევდა მარტოობისა, უიმედობისა, სასოწარკვეთილებისა, იგრძნო რომ იძირება ქაოსის ხახაში.

ეკონომიურად შეძლებული კლასი დიდი ქალაქის კაფერესტორანებში თავიანთ მეტრესებთან ივიწყებს ინდივიდუალიზმის დაღუპვას, მარტოობის გრძობას: შემოქმედება და ხელოვნება დავიწყებისა და გართობისათვის, თამაშისა და სიამოვნებისათვის,—ამბობს ქალაქის სული; აზრი, იდეა, შინაარსი საინტერესო არ არის; ფერები და ფორმა, კოსმეტიკა, საღებავი, სურნელოვანი წყლები, ლამაზი ტანები, სულის სიმთვრალე, გაღიზიანება ნერვებისა რაც შეიძლება მეტი,—აი კაფერესტორანული იდეოლოგია დიდი ქალაქის, სული ცივილიზაციისა და კულტურის; ალკოგოლით დასუსტებულ ნერვებს ეზარება განცდა ძლიერი, ეზარება ტრაგედია, შექსპირი, არ უყვარს მეცნიერება, სერიოზული გააზრება; დათენთილი სული ვერ ითმენს შინაგანი ხილვის განათებას და ნერვები მიეჩქარებიან სინემატოგრაფში, სადაც არის ფერებისა და ლანდების ბორიალება, ისეთივე აჩქარებული მოძრაობანი, როგორიც ახასიათებს ბურჟუაზიულ ურბანიზმს: მდგომარეობამ შექმნა სულიერი განწყობილება და სულიერი განწყობილება ორგანოტროპიულად მიიღტვის მდგომარეობისაკენ; სული მიეჩქარება განიავეებისაკენ, სულმა დაკარგა ეპიური სიმშვიდე, ხელოვნებაში შემოიჭრა ნევროზი; ინდივიდუალიზმი იხრჩობა თავის ნაჭუჭში; დაღლილი, დათენთილი ტანი, გრძობს რა უკანასკნელ წუთებს, მიეჩქარება კაფერესტორანებში მეტრესებთან სათრეველად და სალალობოდ; განცდა განცდას ახჩობს და ნერვიულ კონვულსიებში ისმის გედის სიმღერა დიდი ქალაქისა—დეგენერაციის მწარე თქმა და კოსმარული ვიზიონები ბოდლერისა და ვერლენის ლამენტაციებში, ექსპრესიონისტურ დაქინთვასა და ფუტურისტულ ღრეობებში. სოციალური ყოფა აძ-

ლევს მიმართებას შემოქმედებას, სოციალური ყოფა მოქანდაკეა ხელოვნების ფორმების: გოტიური სტილი, აწვერადებული და საზღვარ-აცილებული, რელიგიური ლტოლვის სტატიური ფორმაა; იმპრესიონიზმი ევროპის დიდ ქალაქისა ვიტრინების ალივლივებითაა შთაგონებული; ექსპრესიონიზმი გერმანული დაჰინთვის პათოსია; სოციალური ფსიქოლოგიის ინტენსივობა სულის გადახრის მიმართებით ჰქმნის ხელოვნებისა და მეტყველების ფორმებს. კულტურის ევოლიუცია ასხვაფერებს ცნებებსა და მეტყველების იდეოლოგიურ კონსტრუქციას; ცნებას აქვს პირდაპირი დამოკიდებულება სოციალურ საჭიროებასა და ინტერესებთან; ცნებაში ისე, როგორც მეტყველებაში არ არის არაფერი აბსოლიუტური, არაფერი ზედროული, არაფერი მარადიული და ღვთაებრივი: ყოველი ცნება თავის გამომსახველი სიტყვით, (რომელიც ერთგვარი სავიზიტო ბარათია ცნების) აისახება მეურნეობისა და სოციალური კულტურის ევოლიუციაში და ვინაიდან ყოველ ეპოქას აქვს თავის საკუთარი სოციალ-ეკონომიური სტრუქტურა, ყოველ ეპოქას აქვს თავის სოციალური ხასიათის საჭიროებანი, ცნება ესთეტიური, მორალური, ფილოსოფიური ყოველი საუკუნისა და ყოველი ხალხის ცხოვრებაში სხვაფერდება მის მიხედვით, თუ რა სახისაა ცვლილება ადამიანთა შორის მატერიალური ინტერესებისა და სოციალურ ურთერთობათა.

სოციალ-ტროპიული კომლექსიზმი აზროვნების სწორად აღებული მეთოდოლოგიური პრინციპია—პრინციპი ახალი იმდენად, რაოდენად სოციალური კონსტრუქცია მეთოდოლოგიისა იაქვიფება ორგანო-ტროპიზმში; ყოველგვარ აპრიორიზმსა და ალეთოლოგიას, ყოველგვარ იდეალისტურ-აბსოლიუტურ განმარტებას ფილოსოფიისა და ხელოვნების პრობლემებისას ორგანო-ტროპიზმის შემდეგ ბოლო ეღება; აშკარავდება უდავო კავშირი კაცობრიობის იდეოლოგიისა და სოციალ-კულტურულ მყარობათა შორის; აშკარავდება დამოკიდებულება პირდაპირი და ორგანიული სულის ესთეტიურ-ფილოსოფიური გააზრებისა მდგომარეობასთან; აზროვნების ფორმებისა და ცნებათა ფაქტიური მოცემულობის საკითხი გენეზისის და შეფარდებულების საკითხად გადაიქცა. სულიერობა არის თვისება მატერიისა იანთიფე, როგორც რადი და ელექტრონი; ჩვენს ამეტყველებასა და გააზრებას ისე ესაჭიროება ორგანიულ-მატერიული დრესვა და წვა, როგორც ელექტროსა და მაგნეტიზმს; ჩვენი გრძნობათა ორგანოები მხოლოდ არხევენ, ასახიერებენ, ავითარებენ იმ განცდათა ფსიქიურ კაპიტალს, რომელიც ჩვენი ნერვიული სისტემის უჯრედიულ ხვეულებში გადმოლტკა წინაპართა ბიოლოგიურ-ფიზიოლოგიურ ღელვამ. წინაპართა

განცდა ისე, როგორც ყოველი ეპოქის განცდა, ვითარდებოდა და საზიერდებოდა მეურნეობისა და მატერიალური კულტურის განსაკუთრებულ პირობებში. მეცნიერებისა და მატერიალური კულტურის ფორმა კაცობრიობისა დამოკიდებულია გეოგრაფიულისა და მეტეოროლოგიურ პირობებისაგან: ეგვიპტის ოჯახური და საზოგადოებრივი მეურნეობის ფორმა შეფარდებულია ნილოსის მიდამოების გეოგრაფიულსა და მეტეოროლოგიურ პირობებთან; საქართველოს მეურნეობა და სოციალური კულტურა საქართველოს ჰაერისა და მიწა-წყლის თავისებურობასთან არის დაკავშირებული; ხელოვნება და საერთოდ შემოქმედება ყოველი ხალხის ისახება სოციალურ ევოლუციის ფარგლებში.

სიტყვა ყოველ ეპოქაში იქმნება ნივთის საჭიროების დროს; ფერები და ნაკეთები ხელოვნებაში იარაღებია იმ სულიერი სისაყვის გამოსახატავად, რომელიც დაგროვდა სოციალ-ისტორიულ პროცესში და რომელსაც მიმართებას აძლევდა ადამიანთა ურთერთობა, შექმნილი ეკონომიური და ბიოლოგიური ინტერესებით: არსებობის განსაკუთრებულ პირობებში ადამიანი იჩენს ერთგვარ ხერხს და ოსტატობას; სხვადასხვა პროფესია—პროფესია ნადირობის, თევზაობისა, მიწის მუშაობისა, ვაჭრობისა და მრეწველობისა აიხსნება არა ტრანსცენდენტურად მოცემული ნიჭიერებით, არა ზემთაგონებით, როგორც ფიქრობენ ყველა კათეგორიის რაციონალისტები და ალეთოლოგისტები, არამედ ბუნებრივ-მატერიალურ შესაძლებლობით და ინტერესით; თავისებურობა რასიული ჩვენთვის არ არის *universalia ante rem*; რასა შეგუებისა და ბიოლოგიური წვალების შედეგია: არავითარი მარადიული რეალია რასას არა აქვს და რასიული თავისებურობა ისე, როგორც ჯიში, ხშირად იცვლება მატერიალურ და სოციალურ ურთერთობაში; ბიოლოგიური ფაქტი სოციალურ პირობებში განიცდის ფერისცვალებას და თუსოციალ-მყარეული პირობები ხელს არ უწყობენ, შეიძლება ჯიში როგორც ბიოლოგიური ფაქტი გადაშენდეს, გადასხვაფერდეს. ხელოვნება ყველა ხალხისა და რასის ეძიებს ისეთ ფორმებს, რომელნიც გამოსახავენ მეურნეობისა და სოციალ-კულტურულ საჭიროებათა ასოციაციებს; ავსტრალიელები და ესკიმოსები რასიულად და ანტროპოლოგიურად დიდათ განსხვადებთან ერთმანეთისაგან, მაგრამ მათი, ერთნაირი მეურნეობა—წარმოება და სოციალური საჭიროების ინტერესები მათ ხელოვნებათა ფორმებს ერთმანეთს ამსგავსებენ; ყველა რასის ყველა მონადირე ხალხს ერთნაირი არქიტექტონიკის ხელოვნების ფორმები აქვს; ყველა რასის ყველა მიწის მუშა ხალხს აქვს ერთნაირი არქიტექტონი-

კის ხელოვნება. სოციალური საჭიროების ინტერესი არის დირიჟორი და კონსტრუქტორი ხელოვნების ფორმების: რაც უფრო ერები თანდათანობით კულტურის ევოლიუციაში ერთნაირ სოციალ-ეკონომიურ პირობებში იქნებიან, მით უფრო საერთო იდეები და საერთო განცდანი ექნებათ მათ; მრეწველობის განვითარება და ქარხნების გამრავლება სხვადასხვა მიწა-წყალზე ერთ და იგივე იდეოლოგიურ სტრუქტურას სახავენ; თუ აზროვნების და ხელოვნების ევოლიუციის წარსულში სულს კუთხური ტროპიზმი ახასიათებდა, მომავალში ინდუსტრიისა და სოციალური კულტურის ცენტრალიზაციასთან შეფარდებით სული გაიშლება თავის ესთეტიურ-ფილოსოფიურ ზრახვებში უნივერსალურად და კოსმიურად: სული კულტურისა და ცივილიზაციის მიილტვის მარადობისა და უსაზღვრობისაკენ, მაგრამ კაცობრიობა, მიმოდანტული სხვადასხვა მიწა-წყალზე ტომებად, შებოჭილია სამყაროს სხვადასხვა კუთხეში ადგილობრივი მდგომარეობით და სოციალ-ტროპიული ინტერესით.

ესთეტიური გრძნობის გამოსახვა პირვანდელი ფორმაა კულტურისა და ცივილიზაციის: ორნამენტიკამ წარმოშვა და განავითარა ტექნიკა; ცეკვამ და კოსმეტიკამ ხელი შეუწყეს კაცობრიობის გამრავლებასა და ქვეყნის კულტურულ მოშენებას სქესების ერთმანეთთან დაახლოვებით; პოეზიამ და მუსიკამ ავარჯიშეს სოციალური ტემპერამენტი და მისი ნებისყოფის სიძლიერე, რასაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა არსებობისათვის ბრძოლაში და საერთოდ ბიოლოგიურ-ორგანიულ თავდაცვაში.

ყოველი ფორმა ხელოვნებისა და ლიტერატურის გამოწვეულია სოციალური ინტერესით და ძელი ესთეტიური ფილოსოფია სილამაზისა და ძმენიერების ღვთა ბრივობისა ხელოვნება თამაშის თეორიით მოკლცებულია აკადემიურსა და ფსიქოლოგიურ საფუძველს: ხელოვნება თამაში კი არ არის, არამედ უუნქცია სოციალური ცხოვრებისა: მართალია, ხელოვნების მიმართება ხშირად ნაკრახვივა ბიოლოგიური მოთხოვნილებით, მაგრამ თვით ბიოლოგიური მოთხოვნილების დაკმაყოფილება მოითხოვს ერთგვარ სოციალურ არეს, ერთგვარ ერთერთობას სხვა არსებთან და ამიტომ ბიოლოგიური ინტერესის განხორციელება ყოველთვის სოციალური მხერხებისა და შესაძლებლობისაგან არის დამოკიდებული; სოციალური კულტურის ევოლიუცია ახდენს ხელოვნების ფორმების სახეცვლილებას: ქორეოგრაფიას ეკარგება ის მნიშვნელობა, რომელიც მას ჰქონდა პრეისტორიულ მდგომარეობაში, ვინაიდან საზოგადოებრივი ჯგუფები გამრავლდენ და ტექნიკურად შეუძლებელი შეიქანა ერთი ცეკვის

გარშემო შემოერთება მრავალი ათასი ადამიანისა: ვიწრო თემში, რამოდენიმე ათი კაცისათვის კიდევ შესაძლებელი იყო კუნთურ-მიმიკური გამოსახვა შინაგანი განცდას; რომელიც წარმოადგენდა პლასტიურ ფორმას კუნთების მოძრაობაში, მაგრამ დროთა ვითარებაში, სოციალური კულტურის ევოლიუციაში არსებობის საჭიროებასთან, ადამიანთა შორის ურთერთობათა ვითარებასთან ვითარდება ფორმა კუნთურ-პლასტიური შემოქმედებისა. პრინციპი ესთეტიური განცდისა ყოველი ეპოქის და ყოველი ხალხის ცხოვრებაში აისახება ფსიქოლოგიურად სოციალურ საჭიროებაში: მონადირე ხალხის ცხოვრება აისახება ფსიქოლოგიურად ნადირობის საჭიროებაში: მონადირე ხალხის ცხოვრებაში, მაგალითად, ყოველთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ცეკვასა და პანტომიმას; ცეკვას თან ახლავს ყოველთვის სიმღერა ხან უბრალო ტონალური გაბგერების სახით, ხან სიტყვებით, ქესტიკულიაციით და მიმიკით; საერთოდ, ველური და უკულტურო ხალხის ცხოვრებაში სიტყვათა რიცხვი ძლიერ მცირეა და ყოველგვარ საჭიროების დროს ველური ადამიანი სურვილის გამოსახატავად ხმარობს კუნთების მოძრაობას: აზრი აქვს, მხოლოდ სიტყვები არა აქვს... დრამატიული ხელოვნება მუსიკით პირველყოფილი სულიერი ღირებულების გამოსახვაა და ყოველგვარი სულის ღირებულება მაჩვენებელია ერთგვარი სევდისა და სოციალობაში გაშლის წყურვილის. სულის მოძრაობაში ყოველთვის არის სურვილი ერთგვარი მეობის გარდგევისა, გაორებისა, მრავლობაში გასვლისა; მაგრამ ყოველი ხალხის ცხოვრებაში სულის ესთეტიურ-ფილოსოფიური განცდა სახიერდება ადგილობრივი პირობებზე ასოციაციებით და მეთოდი, რომლითაც შეიძლება სხვადასხვა დროისა და სხვადასხვა ხალხის ხელოვნების ფორმების შესწავლა, ვერ გასცილდება ვერასოდეს ორგანოტროპიზმის საზღვრებს: მდგომარეობასა და შემოქმედების შორის ურთერთობა ფორმულა კულტურულ-ცივილიზაციური მოძრაობის, ესთეტიურ-ფილოსოფიური გააზრებისა და ხელოვნების; წმინდა ხელოვნებისა და ხელოვნება-თამაშის თეორია ესთეტიური აბსოლიუტებისა ირღვევა ეთნოლოგიური და ისტორიულ-სოციალური ფაქტებით; ყოველი ხალხისა და ყოველი საუკუნის კულტურა, ხელოვნება, ესთეტიური იდეალები თხოვლობენ შინაგან გამართლებასა და ფსიქოლოგიურ ინტერპრეტაციას; იაპონელისათვის გაუგებარია რემბრანდის სურათები, განსაკუთრებით ზოგიერთი მისტიური შინაარსისა. რომელი ევროპელი მოაზროვნე იტყვის: რის თქმა უნდა ავსტრალიელს იმ მხატვრობით, რომელიც იპოვა გრემ ელენელგის გამოქვაბულში? საჭიროა დიდი და ღრმა

დაკვირვება პაპუასელების სოციალ-კულტურული და აგრესიული ცხოვრებისა, მისი თავისებური შინაგანი სტრუქტურისა და რელიგიურ-სტრატეგიული სიმბოლოების, რომ ახსნათ, თუ რატომ პაპუასელები თავიანთ საომარ ნავეს უკეთებენ წინა ნაწილზე ჩიტის თავს? რა ესთეტიური ღირებულება აქვს სიქსტინის მადონას რომელიმე ბუშმენისათვის და თუნდაც მონგოლისათვის? რა აზრი აქვს სულანელი ნეგრისათვის „აბესალომ და ეთერის“ მუსიკას, ან ვაგნერის მუსიკალურ ინსტრუმენტობას? განა ჩვენთვის გაუგებარი და სასაცილო არ არის ბუშმენებისა და პოლინეზიელების ხორალები?—ყოველ ყოფას ყოველ მიწა-წყალზე წუთისოფლად აქვს საკუთარი სული, სევდა, განცდა, სტილი და იდეა; სამყაროს დაუსრულებლობაში, ხალხთა გუგუნსა და მოძრაობებში, ეპოქათა და მოდგმათა ფერისცვალებაში ყოველი მომენტი არსებობისა, ყოველი სახე წარმოშობილი ბიოგენეტიურად, მართლდება თავის შინა-წყობაში პირობებით და მდგომარეობებით—სულისა და გარემყარობის ურთერთობით—ორგანოტროპიზმით; ყოფა ყოფას მოწყვეტილია სულიერად და ყოველი არსი უსაზღვროების არეზე მარტოა განცდაში; სული და მისი რეალიები კუთხებრივ-ტროპიული ფორმებია ორგანიულ-ბიოლოგიური შეგუებისა; შემოქმედების ყოველი ფორმა გამოსახავს კუთხებრივ ტივილებს და სიხარულს, კუთხებრივ განცდასა და სევდას; ღირებულება კუთხურ-კლასიური საჭიროების კვალიფიკაციით ისაზღვრება: იაპონელისათვის იაპონური ხელოვნება დიადი და მშვენიერია, ვინაიდან მასში გამოსახულია იაპონური ყოფის ორგანოტროპიული განცდა; ბუშმენისათვის ბუშმენური ხელოვნება სავსეა აზრით და შვენებით: ყოველი ხალხის და ყოველი საუკუნის სოციალ-ისტორიული პირობების კომპლექსი ათავისებურებს ხელოვნების პრინციპს, ესთეტიურ-ფილოსოფიურ იდეალებსა და ზრახვებს; ღირებულება ესთეტიური განიზომება ყოველთვის სოციალური ფსიქოლოგიის მიმართებით ადამიანთა ურთერთობის ინტერესისა და საჭიროების ფარგლებში; იდეა ფილოსოფიური-ესთეტიური იკვეთება კუთხებრივ-ტროპიული განცდის დაზგაზე და სული ადამიანის, როგორც ალკოგოლიკი, იხრება გალიზიანებისა და მდგომარეობისაკენ მთელი თავისი მემკვიდრეობით, მიღებული თვისებებით და ჩვეულებებით.

სოციალური ფსიქოლოგიის ვარჯიშობა და ჩვეულების განმტკიცება მართველობს ხელოვნების ფორმების შერჩევაში: საბერძნეთში სოციალური ფსიქოლოგიის მთავარი ყურადღება მიქცეულიყო ადამიანის ტანისკენ, კუნთურ-პლასტიურ ინტენსივობისაკენ და ამიტომ ელლინს ეგრე ემარჯვებოდა ხელოვნების იდეალების განსახიფ-

ერება ქანდაკებებში ტანადობისა და ორგანიულ-კუნთოვრი მიყვანილობის უმეშვეო ფორმებში: მეტყველებისა და ლიტერატურის ფორმები, სტილი ბერძნული გამომსახველია სულის მქანდაკური წყობისა; ჰომეროსის პოემების მეტყველებითი „ინსტრუმენტოვკა“ დამახასიათებელია ელლინური განცდისათვის, დამახასიათებელია როგორც ეპიფენომენი სოციალური ფსიქოლოგიისა. საშუალო საუკუნეებში არქიტექტურა სიმბოლიურად აერთებდა სულსა და ხორცს გიგანტიური კათედრალების გაშლილ გუმბათების რელიგიურ-ესთეტიურ წარმოსახვაში; რენესანსის სოციალურა ფსიქოლოგიის აფექციონალიზმი ადამიანის სულის ცივილიზაციურ ვიზიონერობას და სეედას სახავს მხატვრობითა და მისი ფერებით—ჩრდილისა და სინათლის ნიუანსებით.

ხელოვნება ამეტყველებს სხვადასხვა ფორმებში სოციალ-ისტორიულ გრძობებსა და იდეალებს: როგორც ბუშმენებსა და ავსტრალიელების ცეკვასა, საბერძნეთის ქანდაკებებში, ისე საშუალო საუკუნეთა არქიტექტურასა და რენესანსის მხატვრობაში ხელოვნება იძლევა საზოგადოებრივ გრძობათა დინამიური გაერთიანების სტატიურ ფორმებს. ხელოვნება ყოველთვის აერთიანებს ადამიანებს განსაკუთრებულ სოციალ-ისტორიულ პირობებში; საერთო გრძობა ასახული ლიტერატურაში, აფერადებული მხატვრობაში, გამოქანდაკებული მარმარილოსა და ბრინჯაოში, გაბგერებული მუსიკაში ამოძრავებს და ანიჭმედებს სოციალურ სულს, მიმართებას აძლევს სოციალურ ნებისყოფას, იწვევს აზროვნების კოროლარიებს, სავალდებულოს განსაკუთრებული ეპოქათვისა და საზოგადოებისათვის; ვერავითარი ადმინისტრატიული ზომები ვერ შექმნიან მთლიანობას ფსიქოლოგიურს ხალხის ცხოვრებაში ისე, როგორც ხელოვნების პლასტიური ან ლიტერატურულ-ესთეტიური ფორმა: გერმანიის გაერთიანებისათვის გოეთემ უფრო მეტი გააკეთა, ვიდრე ბისმარკმა; პოლიტიკურად დაწეწილი იტალიეთი, ფსიქოლოგიურად გრდაისახა ისტორიულ პროცესში მას შემდეგ, რაც დანტემ განსახიერა იტალიეთის საშუალო საუკუნეებრივი სული თავის კოშმარებით და ილიუზიებთ; საქართველოს კულტურის ძლიერებისა და ცენტრალიზაციისათვის შოთა რუსთაველმა და შავთელეებმა გაცილებით უფრო მეტი გააკეთეს, ვიდრე თამარ მეფემ და დავით აღმაშენებელმა; ხელოვნება სტატიური ფორმაა ისტორიული *idée force*-ის და ხელოვნების რომელიმე დარგი ხალხის უფლებებისა და წუთისოფლური კვალიფიკაციისათვის ხშირად უფრო საჭიროა, ვიდრე ფარ-ხმალი და ზარბაზანი თავიანთი ბარბა-

როსული იერიშებით. დიდი პოეტი, დიდი ფილოსოფოსი, დიდი მეცნიერი ისტორიაში არიან სოციალურ გრძნობათა და ნებისყოფათა შემკრებნი: ნიუტონი ისეთივე კონსტრუქტორია ცივილიზაციური რგოლების, როგორც მარქსი; შექსპირის ქარიშხლიან ტემპერამენტებში მოცემულია წუთისოფლურ წვალებათა და ლელვათა გალერეა თავის პათოსებით და ირაციონალებით ისე, როგორც რობესპიერის და ლენინის პაროლებში მოცემულია სოციალურ ზრახვათა და ნდომათა დიდი და ძლიერი შენაკადები; შემოქმედების სახე კოეფიციენტი ა სოციალური განცდისა და წვალების; ხელოვნება ფუნქციაა სოციალურ ცხოვრების.

მრავალრიცხოვანი და უზარმაზარი. კაცობრიობა, მიმოფანტული ქუჩიანი პლანეტის სხვადასხვა კუთხეში, ცხოვრობს ყოველ მიწა-წყალზე თავისებურად: ადამიანთა ურთერთობა დედა-მიწის ერთს კუთხეში სხვა სახისაა, მეორე კუთხეში სხვა სახის; გეოგრაფიული, კლიმატიური, ბიოლოგიური პირობები წუთისოფლად ყოველგან ათავისებურებენ ცხოვრებას; კუნძულებზე, ავსტრალიაში, ბრაზილიაში, ციმბირში, ევროპის დიდ ქალაქებში სოციალური ცხოვრება ერთნაირი არ არის; რაკი ერთ კუთხეში ერთნაირი სოციალურა ცხოვრებაა თავის პრინციპებით, წუთისოფლური. მორალით, კუთხურტროპიული ადათებით, სოციალური ფსიქოლოგიაც ამ კუთხეში ისეთია, რომელიც გამოსახავს იმ სურვილებსა და ტკივილებს, იმ ზრახვებსა და გრძნობებს, რომელთაც ადგილი ჰქონდათ განსაკუთრებულ პირობებში, განსაკუთრებულ მიწა-წყალზე. სხვადასხვა ხალხის ლიტერატურა, თეატრი, პანტომიმურ-პლასტიური ნიშნები, მხატვრობა, ქანდაკებანი, რელიგიურ-ფილოსოფიური სისტემები ბოლოს და ბოლოს ეთნოგრაფიული მასალებია; წუთისოფლის ყოველ კუთხეში სოციალურ ურთერთობას გამოუწახავს სიმბოლოები, ქარაგმები, ნიშნები თავის ადგილობრივი იდეალებისა და სურვილების გამოშახველად; მთელი ცივილიზაცია თავის ნანგრევებით და უდაბნოებში აწვევადებული პირამიდებით, თავის ბარელიეფებით და ციხე-კოშკებით, დიდი ქალაქების ასანსიონებით, ლაბორატორიებით და ინსტიტუტებით ადამიანისა და მდგომარეობის შორის ორგანოტროპიული ურთერთობის გამომსახველია; სული ყოველ ეპოქაში გადახრილია მდგომარეობის პათოსისაკენ: წარმართულ ეპოქებში ცივილიზაციის ისტორია აღმერთებდა ტანის კულტს და სული ილტვოდა ორგანიული სახიერებისაკენ; საშუალო საუკუნეებში მეცნიერება ემსახურებოდა თეოლოგიას; ევროპის ქალაქურ-ვაჭრულ ეპოქებმა

წარმოშვეს იდეა სოციალურ ცხოვრებისა: ნიციშეს ტრაგედიულ შემოქმედებაში გადატყდა ინდივიდუალიზმის ხმალი და ადამიანმა იგრძნო სოციალური ცხოვრების არეზე არსებობის ახალი სევდა: საშინელ ტკივილებში გაირღვა ფეოდალურ-არისტოკრატიული წყობა ცხოვრებისა, დაიცრია ინდივიდუალიზმის ფსიქოლოგია, საცოდავი ნაოქები ძველი ყოფის ცივილიზაციის ენორმულ ისტორიას ჩამოეკიდა; ადამიანი ტრაგედიულად გადაეშვა სტიქიურ-ირაციონალურ როიაში სასოწარკვეთილებით და კომშარებით. ნიციშეს არისტოკრატიულ-ინდივიდუალისტური პოზა, ოსკარ უაილდის ილიუზიური სამყარო, მეტერლინკის შიში და თრთოლვა, დოსტოევისკის და ანდრეევის კომშარული ჩვენებანი, ტოლსტოის ესთეტიურ-რელიგიური ნივანა კაცობრიობის სულიერი ტკივილების სოციალური კოროლარებია.

ეპოქა ამეტყველებს თავის განცდებს, სოციალ-ისტორიული წვა ასხივოსნებს იდეებსა და ზრახვებს; შემოქმედება იძლევა ფორმულას; არსებობის განსაკუთრებული არე თავის ცივილიზაციური და კულტურულ-ესთეტიური ინტერესებით, თავის ტემპერამენტებით და ნებისყოფათა პერიპეტივებით სახიერდება ტიპებში და მათ თქმაში: ფაუსტი და ჰამლეტი სახეებია ევროპის სულიერი ტკივილებისა, რომელთა გამწვავება და სიღრმავე წარმოუდგენელია ევროპის კულტურის სოციალური ევოლიუციის გარეშე, რომელთა ძირითადი თვისებები გადაკავშირებულია ორგანიულად სოციალ-მყარულ პირობებთან; ზოგადი და აბსოლიუტური რაც არის ფაუსტისა და ჰამლეტის ტემპერამენტებში, კაუზალურად უკავშირდება იმ ეპოქების იდეოლოგიას, რომლიდან გენეტიურად წარმოისახა ევროპიულ ინტელიგენტის ტრაგედია და რომელიც ბიოლოგიური ევოლიუციის ათვალეებით, წუთისოფლური უსაზღვროების მიხედვით, მხოლოდ ერთი ფორმულაა კუთხური ფსიქოლოგიისა და ორგანოტროპიზმის, რომლითაც შებოჭილია სამყაროს სული თავის არსებობის ყოველ მოქმეტში.

კულტურა და ცივილიზაცია აერთებენ ადამიანებს და ერებს: ჩინეთის კედელი ეგოიზმისა ირღვევა; სოციალურ საჭიროებათა ურთობაში სხვადასხვა კუთხიდან იკრიბებიან; დიდი ქალაქები იზიდავენ და ითრევენ თავიანთ კომერციულ განგაშში სხვადასხვა რასას და ნაციას; კუთხურ-ტროპიულ მყარობათა არეები ფართოდ დებიან. სული ერთი კუთხის მეორე კუთხის სულს ემსგავსება; განცდა იღებს ხასიათს პლანეტარულს და კოსმიურს: რკინის გზა, ტელეფონი, ტელეგრაფი, რადიო, გაზეთები აერთებენ სხვადასხვა

კუთხის სულებს, ტემპერამენტებს, გრძნობებს, იდეალებს და ზრახვებს; ეგოცენტრიზმი გაორებას გრძნობს, სული მძიმდება შორეულის ტრფიალებით, ლანდურ ჩვენებათა ნარევებით: შთაბეჭდილებები შთაბეჭდილებებს ცვლიან; სიჩქარე, რომლითაც მოძრაობენ დღეს მატარებლები, ტელეგრამები, გაზეთები, ჰაეროსტატები, გვაძლევს ყოველ წუთს ფაქტებს ისეთ სოციალურ ცხოვრებიდან, რომელიც მდებარეობს რამოდენიმე ათასი ვერსის სიშორეზე; წრეწირი ნორალურ-ესთეტიური ხასიათისა, რომელიც წინად აზრსა და შინაარსს აძლევდა ჩვენს ყოველდღიურ ყოფას ოჯახსა და საზოგადოებაში, გაირღვა ფსიქოლოგიურად პრაქტიკულ ცხოვრებაში, სოციალურ საქიროებაში; შორეულის გრძნობა, რომელიც წინად აწუხებდა რომელიმე ბაირონს ან ლეკონტ დე-ლილს; დღეს შეიქმნა ბუნებრივი თვისება თითქმის ყოველი მოქალაქისა, რომელიც თავის სოციალურ ყოფაში, ვაჭრობა-მრეწველობაში, ან მეცნიერებაში გადაკავშირებულია შორეულ ცხოვრებასთან: კაპიტალისტური წარმოების კონცეხიები და აინშტაინის მათემატიკური რელიატივიზმა ერთნაირ დარღვევენ ინდივიდუალისტურ სამყაროს—განკერძოებისა და განაპირების სამყაროს; კაცობრიობა თავის რასიულ-ნაციურ სხვადასხვაობებით ერთვის კულტურულ-ცივილიზაციურ დენათა კოსმიურ როლსა და სული თვრება შთაბეჭდილებათა მრავლობაში; დოცენტი ლექციისათვის ემზადება თავის კაბინეტში და მას უცბად წარმოესახება გონებაში ჩინელი ქალის პატარა ფეხი; ინტელიგენტი ზის რესტორანის მაგიდასთან და მის ნევროზით დათენთილ სულს აბორიალებს ვიტრინების ლივლივი მზის სხივებზე; ექიმი წამლობს სუსუნატიტ დაავადყოფებულ როსკიპს და ლამაზი ბარძაყების დანახვაზე თვითონ ინთება სექსუალური ეჩინით. კულტურა მიათრევს კაცობრიობას კოსმიზმისა და ქაოსისაკენ, ცივილიზაციურ ღელვათა ქარიშხალში იწვის სული ხალხთა და ეპოქათა: დიდი პათოსი ხელოვნებისა და აზროვნების დიდ ბიოლოგიურ ენერჯის განიაგებას ითხოვს: ლიტერატურისა და ხელოვნების აყვავება ხალხის ცხოვრებაში მაჩვენებელია კუნთურ-ნერვიული დათენთისა და დეგენერაციის; მართალია ხელოვნება ფუნქციაა სოციალური ცხოვრებისა, ხელოვნება გრძნობათა სოციალიზაციის ამეტყველებაა, მაგრამ ამავე დროს ხელოვნება ყოველთვის მაჩვენებელია ორგანიულ-ბიოლოგიური აღღვებისა და სისუსტის—პალპიტაციისა და დეგენერაციის, თუ კი ხელოვნებას დირიჟორობს ერთი რომელიმე კლასი, თუ კი ხელოვნებაში გამოისახებიან ჯგუფური სურვილები და იდეალები, გრძნობები და ზრახვები. ხელოვნების ძირითადი ფორმები—ლიტერატურა, მუ-

სიკა, მხატვრობა, მოქანდაკეობა, ხუროთ-მოძღვრება გამოსახავენ სოციალურ განცდებს, მხოლოდ კაცობრიობის წარსულში სოციალური განცდა ყოველთვის იხეთქებოდა ჯგუფურ განაპირებებში და რაოდენად ყოველგვარ ჯგუფურ განაპირებაში იყო თავისებური ინტერესი და ფსიქოლოგია, იმდენად ხელოვნება შორდებოდა ფართე სოციალურ არეს და იწყებდა მსვლელობას ვიწრო კლასობრივი მიმართებით: ჯგუფური ფსიქოლოგია, გაბატონებული სოციალ-ეკონომიური სტრუქტურით, იმორჩილებდა სოციალურ ოქმედებათა ფართობს და ჯგუფურ სურვილებს ხელოვნებასა და ლიტერატურაში ასაღებდა სოციალურ სურვილებად. ხელოვნების ბუნებრივობა მახინჯდებოდა: იდეალი შორეულისა და კოსმიზმისა ინდივიდუალიზმით ხშირად თავის თავს უარყოფდა: მ ა ნ ფ რ ე დ ი, ასული იუნგფრაუს მწვერვალზე და გატაცებული არწივის ლამაზი ფრენით, იძულებული გახდა ისევ დაბლა ჩამოსულიყო, რათა დაესვენებია რამოდენიმე წუთით მონადირის ფაცხაში; მუდამ მღელვარე და თავაწყვეტილი ენტუზიასტი, ფ ა უ ს ტ ი თავის ცხოვრების უკანასკნელ წლებში იწყებს პრაქტიკულ მოღვაწეობას; სასოწარკვეთილებაში ჩაძირული სული ბ ა რ ა თ ა შ ვ ი ლ ის, მიმოივლის რა კოსმიურ არეებს, ისევ უბრუნდება წუთისოფლურ ყოფას, ჩმახსა და უთავბოლოს, მაგრამ მაინც ტკბილსა და მისაღებს დრო-გამოშვებით. ინდივიდუალიზმის სოციალური პირობების რღვევას, რომლის შესახებ ჩვენ გვქონდა ლაპარაკი, მოყვა ინდივიდუალიზმის ფსიქოლოგიური სახეცვლილება: „მე გაორებას ვგრძნობ“ - ო ამბობდა ფრ. ნიციშე თავის ცხოვრების უკანასკნელ წლებში; ესთეტი და ინდივიდუალისტი უ ა ი ლ დ ი ციხიდან გამოვიდა ახალი თეორიებით სოციალური გრძნობისა და სოციალიზმის შესახებ, თითქო ციხეში ყოფნა დაიჩქარა მეტამორფოზა დიდი სულისა. ფეოდალურ არისტოკრატიული პრესიზობა შემოქმედებაში თავდება სოციალურ გრძნობათა ემანაციით: ინდივიდუალიზმის ნაქუჭში შეკუმშული, ტრაგედია არსებობისა დიდი ქალაქის მაშინების გრავანით და სოციალური თქრიალით კოსმიურ ძგერათა სიმფონიებად იზლება.

ბუნებისათვის თანატოლსა

გუნებისათვის თეატრისა.

ესთეტიური გრძნობა თავის ბუნებით სოციალური გრძნობაა: დამახასიათებელი თვისება ესთეტიურ გრძნობისა სოლიდარიზაცია და ამყოლებობა; ესთეტიური გრძნობის გამოწვევას სულში ყოველთვის თანასახეობითი მიმართება აქვს და თანასახეობითი მიმართება გრძნობისა თვით გრძნობას აძლევს აქტიურსა და დინამიურ ხასიათს; ხელოვნების სიდიადე მზიდობით ძალაშია, და ეს ძალა ყოველთვის იბადება მონათესავე გრძნობათა შორის: გრძნობები ერთმანეთს აყვებიან ყოველთვის, როდესაც გენეტიურად ერთმანეთს ენათესავენ და ნებისყოფა, როგორც ერთგვარი სისტემა გრძნობათა, მოქმედებაში მოდის იმის მიხედვით, თუ როგორია გრძნობათა მიმართება: ინტელექტი ხშირად სცდება შერჩევაში, მაგრამ გრძნობა დამყარებული რეფლექსებსა და ინსტიქტებზე არასოდეს არ სცდება—ყოველთვის მიზანს აღწევს, თუმცა მიზნის მიღწევა შეიძლება საბოლოოდ მავნებელი იყოს ტანისთვის, რომელშიაც მოქმედებს გრძნობა.

გრძნობა ბუნებრივად გადამდებია: სცენაზე და ლიტერატურაში ჩვენ არამცთუ ვხედავთ (როგორც ფიქრობენ ინტელექტუალისტები და კანტიანელები) სხვის ცხოვრებას, ტანჯვას, ბრძოლის სინარულს, არამედ ერთგვარად განვიცდით—განვიცდით ორგანიულად, მთელი არსებით, სულისა და ნერვიული ცხოვრების ამყოლებით: ჩვენ გვემინია, გვიყვარს, გვაღელვებს, გვიხარია, როდესაც ვკითხულობთ ისეთ ხასიათის აწერას, სადაც არის სიყვარული, სიძულვილი, შიში, ღალატი, გამირობა.

ლიტერატურულ-მხატვრული ნაწარმოები იმდენად ორიგინალური და ძვირფასია, რაოდენად მკითხველში, მსმენელში, მაყურებელში იწვევს თანასახეობით ემოციებს, მონათესავე გრძნობებს; თეატრი, როგორც ერთგვარი ფორმა ხელოვნებისა, იმდენად ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენს, რაოდენად სცენაზე არის განსახიერებული ტიპიურად, მხატვრულად რეფლექსები და ემოციები იმ ადამიანის, რომელიც მოსულა მაყურებლად, რომელიც ზის პარტერში, ან ლოჟაში და თვალყურს ადევნებს სცენის ამბებს თავის ინტერესებისა და სურვილების ფარგლებში, თავის სოციალური საჭიროების მიხედ-

ვით. ესთეტიურ მიმზიდველობასა და დინამიურ ნზიდაობას ხელოვნებაში მაშინ აქვთ ადგილი, როდესაც ხელოვნების შინაარსი დაახლოებით მაინც ისეთივე ღელვასა და სულის მოძრაობას იწვევს საზოგადოებასა და აუდიტორიაში, როგორც აწერილია წიგნში და წარმოდგენილია სცენაზე; დრამა კი არ უნდა იყოს საშუალება სცენისათვის, როგორც დილეტანტები ფიქრობენ, არამედ სცენა უნდა იყოს საშუალება დრამაში გაშლილი ტემპერამენტებისა და ემოციების გადასაცემად საზოგადოებაში, აუდიტორიაში; სცენის მოვალეობაა დრამის ინსტრუმენტალიზაცია, ტემპერამენტების ამეტყველება, პოზისა და დრეკციის ესთეტიური აკვეთა, თქმით და პათოსით სოციალური რეზონანსის გამოწვევა; სცენა უნდა ასხივოსნებდეს დრამაში აწერილ ემოციებს, გრძნობებსა და იდეალებს თეატრის დარბაზში; თეატრი თავის ბუნებით, ფსიქოლოგიური კონსტრუქციით სოციალური რეზონანსის საყვირია; აქტიორების თამაშში—კუნთურ-პანტომიმურ მოძრაობებში უნდა ისახებოდეს სოციალური გრძნობების სიმბოლო და სცენიდან ემოციები, როგორც ელექტრიული ჩქერები, მაყურებელთა სულებსა და სხეულებში უნდა შედიოდნენ; თეატრი იარსებებს როგორც ხელოვნების ფორმა მხოლოდ მაშინ, როდესაც თეატრის დარბაზი გახდება გრძნობათა სოციალიზაციის არენა, როდესაც სცენისა და აუდიტორიის შორის იქნება ამყოლეობა ემოციებისა, სოლიდარიზაცია ნერვიულ ფსიქიურ განცდათა; ამყოლეობის რეზონანსი შესაძლებელია თეატრის დარბაზში იმ პირობებში, თუ რეპერტუარი შინაარსით, იდეოლოგიით ესთეტიურ-ფილოსოფიური პრინციპებით იქნება შეფარდებული საზოგადოების ფსიქოლოგიასთან, ისტორიულად განმტკიცებულ ადათებთან—ადამიანთა სოციალურ ურთერთობის პრინციპებთან; თეატრის დარბაზიდან მაყურებელი იმდენად კმაყოფილი გამოვა, რაოდენად აქტიორებმა თამაშის დროს განასახიერეს არა მარტო გმირების ტემპერამენტები, არამედ მაყურებელის სული და ფსიქოლოგიაც; ცხადია აქტიორები მაყურებელის ფსიქოლოგიასა და ემოციებს განასახიარებენ მაშინ, როდესაც დრამა, რომელსაც თამაშობენ სცენაზე, შინაარსით გამოსახავს იმ სოციალურ ურთერთობას, რომელშიაც ატარებს თავის ყოველდღიურ ცხოვრებას მაყურებელი და რომლიდან თეატრში მას მოაქვს ნაწილი სოციალური ფსიქოლოგიისა თავის ინდივიდუალობასთან ერთად. ადამიანი, როდესაც ლიტერატურაში, ან სცენაზე დაინახავს, მოისმენს თავის ემოციებს, თავის განცდას, წვალებასა და სიხარულს, მაშინათვე აღტაცებაში მოვა, მაშინათვე სულით, გულით, ტემპერამენტით, ნერვიული ღელვით და თრთოლით

აყვება სცენაზე ან წიგნში განსახიერებულ მოქმედებებს:—ფსიქოლოგიურად თვითონ მიიღებს მონაწილეობას თამაშში და ადგილიდან თვითონ გახდება აქტიორი, მომქმედი; ხელოვნება თავის დანიშნულებისამებრ სინამდვილის ორეულად გადაიქცევა და გრძნობათა სოციალიზაცია დინამიურ მთვრალულობის მარკვლებში ადამიანებს შეართებს ესთეტიურ ექსტაზით.

სწორედ აქ ჰერეტიკის ესთეტიკა—ესთეტიკა კანტიანელებისა, შილლერისა და ინგლისელ ევოლიუციონისტების, ესთეტიკა ფეოდალურ-არისტოკრატიული ინდივიდუალიზმისა, სტატიზმისა და განყენების, რომელიც დღეს უარყოფს შინაარსს და ეტრფის ფორმას, ჰკარგავს ყოველგვარ ფსიქოლოგიურ საფუძველს: ცხოვრებამ გააღღვია ჰერეტიკისა, თამაშისა, უსაქმობისა და ინდივიდუალიზმის რკალი სოციალ-კულტურული ურთერთობის საჭიროებით; ცხოვრება ქალაქების განგაშით, მაშინების გრაგანით და ფერების ბორიალებით გაიშალა სოციალურ მრავლობის მოქმედებაში; ფეოდალურ-კუთხური ყოფიდან, განკეჭობისა და განაპირების დიდი ყორეებიდან ცხოვრება გადავიდა საზოგადოებაში, მასაში, მრავლობაში; თუ წინად, საშუალო საუკუნეებში რომელიმე ფეოდალი თავის სულის ესთეტიურ-ინტელექტუალურ მოთხოვნილებებს იკმაყოფილებდა ფართო ეზოსა და ყმების ღრეობის ჰერეტიკით; თუ დიდი ეზოს მოვლის დროს აღელვებული სულის დამამშვიდებლად მას ესაჭიროებოდა საკუთარი გულის დამა და საკუთარი პატარა ეკლესია ხატებით, დღევანდელ ადამიანს, პროფკავშირის წევრს ესაჭიროება არა თავისი ეზო და თავის გულის დამა, არამედ საერთო ეზო და საერთო გულის დამა, ესაჭიროება არა ინდივიდუალისტურ-ფეოდალური ყორეებით შემოზღუდული ფერდოები, არამედ სოციალური არე—არე გრძნობათა სოციალიზაციისა.

ყოველგვარი ფორმა ხელოვნებისა იარსებებს მაშინ, თუ იქნება შეთანხმებული ამ ახალი ფსიქოლოგიის პრინციპებთან—სოციალურ ურთერთობის იდეასთან—საზოგადოებრივ გრძნობებთან.

სამყარო ინდუსტრიულ-აგრარული საჭიროებს ინდუსტრიულ-აგრარულ თეატრს ისე, როგორც შესაფერ სკოლას და განათლებას; ყოფა სოციალური მიმართებას აძლევს სულს და მის ესთეტიკო-ფილოსოფიურ მოთხოვნილებებს: იმ ქვეყნებში, სადაც ხალხის სოციალური ცხოვრება გადაკავშირებულია მაშინებისა და ქარხნების მუშაობასთან, სადაც საზოგადოება მაშინურ კულტურაში იწრთვნება, სადაც ადამიანთა უმრავლესობა თავის ყოველდღიურ ცხოვრებაში იძულებულია ისმინოს ღვედების თქრიალი და ბორბლების შხუილი,

ცხადია ხელოვნების ფორმები, კულტურულ-ესთეტიური და ფილოსოფიურ-იდეოლოგიური შემოქმედება ჩამოყალიბდებიან მაშინურ სახეებში; იმ ქვეყნებში, სადაც ხალხის უმრავლესობა ყოველდღიურ ცხოვრებას ატარებს ბუნებასთან ახლო, სადაც სოციალურ საჭიროებას იკმაყოფილებენ მიწის დამუშავებათ, ბოსტნეულობით, მცენარეულობის კულტურით; სადაც აწარმოებენ ერთი სიტყვით სოფლურ ინდუსტრიას, ესთეტიურ-ფილოსოფიური სოფლებედაც გამოსახავს ყოფის ფსიქოლოგიას იმ მიმართებით, თუ რა მ მართებით მიდის საერთოდ სოციალურ საჭიროებათა დაკმაყოფილება. ლიტერატურული მიმართულებანი, ესთეტიკის იდეოლოგიური სისტემები ისე, როგორც ფილოსოფიურ-მეცნიერულ დებულებათა ძარიბადი პრინციპი იქმნებიან და სახიერდებიან სოციალ-ისტორიულ საჭიროებათა ხვეულებში: რეალიზმი, ნატურალიზმი, იმპრესიონიზმი, ექსპრესიონიზმი, სიმბოლიზმი, კონსტრუქციონიზმი—ერთი სიტყვით ყოველგვარი ლიტერატურული მიმართულება გამოსახავს ან რომელიმე ეპოქის დომინანტური სულიერ განცდას, ან რომელიმე სოციალური ჯგუფის სურვილებსა და ინტერესებს; რეალიზმი ყოველი ხალხის ცხოვრებაში ნორმალური სოციალური ყოფის ფსიქოლოგიის გამომხატველია; რომანტიზმი ყოველი ეპოქისა და ხალხის ცხოვრებაში დაკავშირებულია სოციალური ფსიქოლოგიის რღვევასთან, დიდი პათოსისა და იმედების გაცრუებასთან; სიმბოლიზმი და ექსპრესიონიზმი სოციალური კატასტროფით შეშინებული სულის მირაჟებია, განცდის ინტენსივობიდან გადატანილი განსახეობაში მოწინააღმდეგე მდგომარეობისა ან კლასის შესაშინებლად. იდეოლოგია, სტილი, თქმაპათოსი, მეტყველების ორკესტრიროვკა, ხშირად არტიკულიაცია და ინტონაცია სოციალური ყოფისა და განცდის შემოქმედებაა,—იმ ტკივილებისა და გრძობათა განსახეობაა, რომელთაც ადგილი ჰქონდათ სოციალურ ყოფაში.

დღევანდელ ხელოვნებაში გზა კათე-შანტანისა, ფერებისა და ლენტების ბორილების, გზა მისტიკოსებისა და ეროტომანების, რომელსაც ხალხი გამოყავს თეატრებიდან და მიყავს სინემატოგრაფებში, ხელოვნებას უკარგავს ყოველგვარ ღირებულებასა და აზრს: ბურჟუაზიულ სულს—ინდივიდუალიზმისა და მისტიციზმის აღუვსებელ საწყაულს გრძობათა სოციალიზაციის პრინციპი არ უყვარს და ამიტომ შანაარსის მაგიერ ეძიებს ახალ-ახალ ფორმებს და ფერებს, რათა კიდევ ერთხელ გააღიზიანოს სამოქმედოთ ალკოგოლით, ლუესით და სუსუნატით დაძნძილი ფიზიოლოგია; ბურჟუაზიულ ინდივიდუალიზმს ეშინია ემოციების, განცდების, ძლიერი ტემპერამენტების და

ამიტომ ბორჯუაზიული თეატრი გაურბის გარკვეული შინაარსის დრამის დადგმას; შექსპირი და მისი ძლიერი ტემპერამენტები ბურჯუაზიას არ უყვარს, ეშინია—დასუსტებული ნერვები ვერ აიტანენ სანახაობას; ევროპიული თეატრი და ლიტერატურა მეტერლინკიდან დაწყებული, სიჩუმისა, ლანდებისა, პაუზებისა და მისტიურ ჩვენებათა გაღვრება.

ჩვენი დროის ევროპა ხელოვნებასა და აზროვნებაში დეკადანსის უკანასკნელ წუთებში იმყოფება; ხელოვნებაში შემოიჭრა ამერიკანიზმი—დამახასიათებელი თვისება ულტრა-კაპიტალიზმისა და ინდუსტრიული პალპიტაციის გავლენისა: სცენიური ხელოვნების არქიტექტონიკა, დრამატიული სტრუქტურა, პერსონაჟები, რეკვიზიტი, ენა, აკრობატიზმი მოქმედებათა ვითარებაში, სცენიური განსახეობის მექანიკური ხასიათი ხელოვნების ამერიკანიზაციის მაჩვენებელია; სულისა და ტემპერამენტის გაშლა, ინტენსივობა განცდისა, იდეა, შემოქმედებითი ხასიათის სევდა, სახიერება ინდივიდუალურ-სოციალური ცხოვრებისა, წვა, წვალება, ფანტასტიური სამყაროს მაგიური ჩვენება, ვარდასახული ადამიანის სულში, შინაგანი ხილვა და იდეალებით ცხოვრების წყვდიადის განათება—ყველაფერი ეს უცნობია „ამერიკული ხელოვნებისათვის“, უცნობია სინემატოგრაფიული ცხოვრებისათვის; ნებისყოფა დაჰყლელი, გრძობა სუსტი, მიღებული, სული დაცრეცილი, გონება ნევროზით გადაღრუბლული, ფსიქიური დემილიზმი და ფარკალი ნევროპათოლოგიური, ცვლილებისა და სხვაობის ავადმყოფური ნდობა—ნდობა თითების მწველი და ორგანიულ-პათეტიური მოუსვენრობის ამსახველი მაშინური კულტურის დაკაპიტალიზაციის „შემოქმედებითი“ რეზონანსია. და ეს რეზონანსი ტრაგედიულ სიმფონიებად იშლება ხელოვნების სხვადასხვა დარგში, ფუტურისტულ-კუბისტური აკრობატიზმიდან დაწყებული, ფერებისა და ლენტების სინემატოგრაფიული თეატრამდი, იმ თეატრამდი, რომელიც ორგანოტროპიულად მიეჩქარება დაღუპვისა და დაშლისაკენისე, როგორც ეს სოციალ-სტრუქტურული წყობა არსებობისა, რომელმაც იგი წარმოშვა; ხელოვნება თავის სპეციალურ დარგებში გარდაიქმნება და გარდაისახება ცხოვრებასა და სოციალურ ურთერთობასთან ერთად; ხელოვნების კრიზისი ცხოვრებისა და სოციალური ურთერთობის კრიზისია: ახალ ხელოვნებას დიადი და მაგიური შინაარსით წარმოშობს ახალი ყოფა, ახალი სოციალური ურთერთობა, ახალი ინდუსტრიულ-ეკონომიური ინტერესი, რომელიც ჩაითრევს ადამიანის სულსა და მის წუთისოფლურ ზრახვებს ახალ სოციალურ როიაში, რომელსაც ფსიქოლოგიურ ნიადაგს უმზადებს ინდივიდუა-

ლიზმის დაშლა და ინდივიდუალისტური სულის დაღლილობა. ინდივიდუალისტურ განაპირებაში სული ვერ იტანს შიშს, რომელსაც გერის დაუსრულებლობის სიშორე და ნებისყოფა, აჩქარებული ალკოგოლით, დაეწყებას ეძიებს ხან სქესობრივ ლტოლვაში, ხან მისტიურ-რელიგიურ წარმოსახვაში, ხან ფერებისა და ფორმების სხვადასხვაობაში. გაშიშვლებული ბიოლოგიურ-ფიზიოლოგიურ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება, სიმთვრალე ხორციელი და სულიერი, ნერვიული სისტემის ზედმეტი ენერჯის დახარჯვა და უდროვოდ მოთენთილი სხეულის ხელ-ახლა ხელოვნური გაღიზიანება, კაფეშანტანი, ლუესი, როსკიპები, საღონური პრანჭიობა და სასაცილო პრესიზობა თავის *comme il faut*-თი დამახასიათებელი თვისებებია ჭვრეტისა და თამაშის ესთეტიკის, რომელსაც საფუძველი ჩაეყარა კანტისა და ინგლისელ ევოლიუციონისტების სოფლმხედველობაში და რომლის წინააღმდეგ თავის ნაზი სულიც და დიდი ფილოსოფიური ინტუიციით პირველად გაილაშქრა ჟან-მარი გიუიომი.*

ჭვრეტისა და თამაშის ესთეტიკა, რომელიც ეძიებს ფერებსა და ლანდებს, რომელიც ფსიქოლოგიურად აკმაყოფილებს ფეოდალურ-არისტოკრატიულ უსაკმობას, ბიოლოგიისა და სოციალური ყოფის — სოციოლოგიის ეპოქაში უნდა გადაისახოს ესთეტიკად, რომლის პერსპექტივებში იშლებიან კოსმიური არეები და რომელმაც უნდა გადააკავშიროს ახალი ადამიანის სული უსაზღვროებას, იმ უსაზღვროებას რომელიც ერთ და იმავე დროს ემუქრება და იმედებსაც აძლევს ადამიანს.

ინდივიდუალიზმს, მის ლირიულ გატაცებასა და დიონისურ აშლილობას ბოლო ედება: მეცნიერებამ და ისტორიამ გაარღვიეს რკალი კერძობისა, განსაზღვრულობისა და გარკვეულობის; კაცობრიობის სული დგას უფსკრულისა და ქაოსის წინაშე; ცხოვრების აზრი, გამოსახული რეგალიებსა და კათეგორიებში, გამაგრებული სილოგიზმით და „უნივერსალური რეალიებით“, ჩაიძირა უსაზღვროების ხახაში. შემოქმედების ყოველი ფორმა როგორც მეცნიერებაში, ისე ხელოვნებაში გამოსახავს უსაზღვროების იდეას და ეს იდეა ჩვენი დროის სულიერი ცხოვრების დამახასიათებელ თვისებად უნდა ჩაითვალოს.

* M. Guyau. Les problèmes de l'esthétique contemporaine.

გვერდებთან სტატიალიზაცია

გრძნობათა სოციალიზაცია.

სულიერობის პროცესში გრძნობის, ნების და ინტელექტის ელემენტები არეულია ერთმანეთთან, მაგრამ ჩვენი ყოველდღიური მოქმედებისა და მოძრაობის წუთებში ჩვენს სხეულს, ჩვენს ტანს ამოქმედებს ხან გრძნობა, ხან ნება, ხან გონება,—ჩვენს ინდივიდუალობას წინ მიუძღვის რომელიმე ფსიქიური ელემენტის ეგზიზტენსია.

ფსიქიური ეგზიზტენსიის დროს ჩვენი მე ყოველთვის აქტიურია და პათოსიური: დღევა, მოძრაობა, ხტუნვა, რიტმიული თქმა, ტემბრი, სურვილების ტორტჰანი ფსიქიური ეგზიზტენსების მაჩვენებელია,—და ის, რასაც ფრანგი ფსიქოლოგები ემოციას ეძახიან, არის ეგზიზტენსიის ესთეტიურად დამთავრებული ფორმა.

ესთეტიური ემოცია ბოლოს და ბოლოს სურვილების აჩქეფებაა და სახე, რომელიც ჩვენში ესთეტიურ ემოციას იწვევს, ყოველთვის პირდაპირ ან პირუკულმა შეეფარდება ჩვენს სურვილებსა და მიზნებს; მხოლოდ თვით სურვილები და მიზნები შეადგენენ ფსიქიურ ჩვეულებათა შედეგს და ჩვენს წარმოდგენაში აისახებიან, აეწყობიან იმ სისტემით, რომელიც განმტკიცებულა, შენახულა და გაყოვალდებულია ჩვენს პლანეტარულ-ტერიტორიული ყოფის პირობებში, რომელიც შეადგენს ერთგვარ შეთანაბრებას ტროპიულ ინდივიდუალობისა და სოციალ კოსმიური რეალობის შორის.

რეალობა და რეალობის ღირებულება ფაქტია ჩვენთვის იმდენათ, რამდენადაც ჩვენში ხდობა შემოქმედებითი გასახიერება ამ ფაქტის; ჩვენში რომ შემოქმედებით გასახიერებას ადგილი არ ჰქონდეს, რეალობის ყოველდღიურ მიჰდინარეობაში ჩვენ ვერ მოვნახავთ ვერც რიგს, ვერც ხარისხს; ღირებულების საკითხიც ჩვენთვის უცნობი იქნებოდა; საგანს როდესაც ჩვენ ვათვალიერებთ, დათვალიერების პროცესში ჩვენს მე ს შეაქვს თავისი ფსიქიური ჩვეულებანი, დაღეკილი პროფესიისა და მდგომარეობის გავლენით; ყოველგვარი ჩვეულება ყოველთვის წარმოადგენს ორგანოტროპიულ ძალას, პოტენციას დაგროვილს ინდივიდუალობისა და სოციალ-კოსმიურობის ხმაშეწყობილებაში.

შეგრძნობა, როგორც ფაქტი ფსიქოლოგიური, არ არის ღირებულების მიღება და საყოველთაო ცხადყოფა: ლექსის წაკითხვა, სუ-

რათის დათვალიერება, ლამაზი მეტყველების მოსმენა შეიძლება შევიგრძნოთ როგორც ფაქტები, მაგრამ თვით ამ ფაქტების ღირებულების გამოსარკვევად ეს არ კმარა: საჭიროა გრძნობითი ტონი.

სოციალ-კოსმიური მოცემულობა, ტერიტორიული და ისტორიული milieu მხოლოდ მასალაა გრძნობითი ტონისთვის; თვით გრძნობითი ტონი მეორე შემოქმედებაა: ტენის დიდი შეცდომა იმაშია, რომ ვერ ხედავს ცივილიზაციის ისტორიაში, განსაკუთრებით კი ხელოვნებაში, გრძნობითი ტონის მნიშვნელობას; ტენი ატყობს, რომ არის შემოქმედებით ასახვაში რალაც მაგიური, ჯადოსნური, რალაც პოტენციური, მაგრამ ამ მაგიურობისა და პოტენციალობის წყაროს ვერ ხედავს, ვერ ამჩნევს, რომ ამის მიზეზია გრძნობითი ტონი, რომელიც ყოველ პირობებში ჰქმნის ახალ რეალობას—ესთეტიურ რეალობას.

ჩვენ გვაქვს უფლება ვილაპარაკოთ ესთეტიურ რეალობაზე, რომელიც განსხვავდება ემპირიულ რეალობისაგან; ემპირიული რეალობა ყოველთვის გრძნობით ტონს არ მოითხოვს; ესთეტიური რეალობისათვის გრძნობითი ტონი აუცილებელია: მუსიკის მოსმენა ყველას შეუძლია, მაგრამ ზოგიერთისთვის მუსიკა იქნება მხოლოდ ემპირიული, ფიზიოლოგიური რეალობა, ზოგიერთებისთვის მართლამუსიკა; ვისაც მუსიკალური სმენა არა აქვს, ის ბეთჰოვენის სიმფონიაში მთვრალულ გაურკვეველობას შეიცნაურებს; ვისაც მუსიკალური სმენა აქვს, ის რიტმიულ გარკვეულობაში იქნება; ამის ილიუსტრაციას ფსიქოლოგიურად წარმოადგენს იგავ-არაკი—„ვირი და ბუღბუღი“.

რეალობის ესთეტიური სახე ორი ფაქტორით ისაზღვრება—ერთი არის ობიექტიური გრძნობათა მოცემულობა,—მეორე ჩვენი დამოკიდებულება ამ მოცემულობასთან, ჩვენი შემეცნების ემოციური მყარობა, რომელიც ჩვენში ორგანოტროპიული ჩვეულების გამომსახველ ღირებულებას მიათვისებს მოცემულობას.

მაგრამ ეს ხდება სტატისტიკურ-რაციონალისტურ ათვალეების დროს: დინამიურ-ინტუიტიურ ათვალეებაში ობიექტურ გრძნობითი მოცემულობა და ჩვენი დამოკიდებულება ამ მოცემულობასთან თავის გრძნობითი ტონით ერთს შთლიან სახეს იღებს. შეცნაურების პროცესში ჩვენ გვაქვს შანაგანი ხილვა და გარეგანი მოცემულობის გაერთიანება: ნოჟმენი და ფენომენი ბოლოს და ბოლოს სუბიექტივობისა და ფენომენალობის სფეროში იკვეთებიან; მე და არა-მე, ორივე მეობის შემოქმედება და კანტის ანთროპოლოგიზმს აკლია ანთროპომორფიზაცია: საგანი ღებულობს ობიექტის სახეს მხოლოდ იმ წუთი-

დან, რა წუთს საგანს უახლოვდება სუბიექტი. ობიექტი საგნის სუბიექტივაციის სტატიური ფორმაა; დინამიურად საგნის შეცნაურება ედულდება ანთროპომორფიზაციის პროცესს: სუბიექტის წინაშე ობიექტი ჰკარგავს საგნობრივობას, უძრაობას; იმ წუთს, რა წუთს საგანს დავარქვით სახელი, საგანი გადაიქცევა თვისებათა ესთეტიურ ინტეგრალად, სახელი კა ნორმალური ოდენობის კოეფიციენტად.

სუბიექტი როდესაც ობიექტს უახლოვდება, ობიექტს ისე ემართება, როგორც ნივთს, რომელსაც უკიდებენ ცეცხლს: რეფლექსი ატორავს ირგვლივ საგანს და საგანი აენტება ჩვენს შინაგან ხილვაში, როგორც ნივთი ცეცხლის ალში; საგნის თვისებათა შეცნობა სახეთა გაინტეგრალებაა ჩვენი შინაგანი ხილვის პოტენციალობაში.

ჩვენ როდესაც ვიწყებთ აზროვნებას, ჩვენს მეობას შეაქვს საგანში რყევა და საგანი იქცევა ჩვენი შემოქმედების ათვალბაში საგნობრივობის დროულ მოდუსად: საგნის მყარობა და სოლიდარობა განიწვალებიან ჩვენს შემოქმედებით შეცნაურებაში. სუბიექტი ქურდულად კი არ შედის თავის ინტუიციით საგანში, არამედ რევილიუციურ სპექტრში ითვისებს საგნის ობიექტივობას, ინტეგრალობას, რომელიც ბოლოს და ბოლოს ორგანოტროპიული, სუბიექტიური და ილიუზიურია იმიტომ, რომ შემეცნების პროცესი ერთგვარი პოემაა და ამ პოემის მთავარი გმირი, ვაჟური ელემენტი მხოლოდ სუბიექტია: სუბიექტისა და ობიექტის შორის ფილოსოფიური დიალოგი რომ გაიმართოს, ობიექტი ეტყოდა სუბიექტს ისე, როგორც ელაპარაკება იბსენის ერთ-ერთ დრამაში შეყვარებული ქალი თავის საყვარელ ვაჟს:—მე ის მინდა, რაც შენ გინდაო. სუბიექტიური სკეპსისი აღიარებს შემეცნების „ლოგიურობის“ შინაგან წინააღმდეგობას: სუბიექტივაცია გვარწმუნებს, რომ რეალობა სხვა არის, მოცემულობა სულ სხვა, რეალობა მოცემული არ არის, მოცემულობაში რეალობა არ შედის: მოცემულობა დროული, ჩვენებადი და ქცევადია; მოცემულ საგანთა სამყარო გაღერეა, აწყობილი ორგანოტროპიული აპერცეპციის ესთეტიზმით.

შეფარდებულებით პოტენცია ყოვლობისა იძლევა არსებობის საშუალებას და ამ საშუალებაში მიზნად არჩეულია არა ინდივიდუალობა ცხოვრების, არამედ ცხოვრება ინდივიდუალობის. ცხოვრება ინახება თვით არსებობაში და დენის პროცესი არ იკარებს არაფერს გარეულს, რაც არაა შეგუებული მასთან: რაც არის სამყაროში, ლეზულობს უმეშვეო მონაწილეობას ყოვლობის პულსაციაში, სიღრმეში; მარტოობას ადგილი არა აქვს, ყველაფერი ერთმანეთთან არის გადაკავშირებული და ვისაც წყურვილის დაკმაყოფილება უნდა, საჭი-

რო არ არის წყალში ჩავარდეს, საკმარისია პეშვით ან ჭურჭლით ამოიღოს...

წუთისოფლად ღირებულება იმდენად ღირებულოა, რამდენად ჩვენს სურვილებსა და ინტერესებს გამოსახავს: ღირებულება თავის თავად არ იცვლება არავითარ პირობებში, იცვლება მხოლოდ ჩვენი დამოკიდებულება ღირებულებისადმი: ჭეშმარიტი ღირებულება ყოველთვის სოციალ ფენომენურია და ღირებულების საკითხი ბოლოს და ბოლოს დამოკიდებულების საკითხია. ნიკშეს შეცდომა იმაშია, რომ ღირებულებას ხედავს ღირებულების ინდივიდუალურ განთვისებაში, მაგრამ რა არის ინდივიდუალური განთვისება, თუ არა ერთგვარი ფორმა სოციალობის, ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით: ურთერთობიდან გაქცევა ბოლოს და ბოლოს ურთერთობას ექსპანსივობაა: ამის ილუსტრაციაა ოსკარ უაილდის ტრაგედიული განცდა და მეტამორფოზა.

იდეოლოგია კაცობრიობის მისი პლანეტარული არსებობის სპირიტუალიზაციაა და ყოველი ეპოქა ამეტყველებს თავის ტკივილებს, ასხივოსნებს თავის განცდას საზოგადოებრივობისა და მდგომარეობის კალაპოტში. ხელოვნება, როგორც ნაწილი უნივერსალური სპირიტუალიზაციის, არის ესთეტიურ საშუალებათა მეთოდური დათანწყობება, რომელსაც მიზნად აქვს დასახული გამოიწვიოს ჩვენში გრძნობანი და ნდომანი, შენახული ორგანოტროპიული მებსიერებით...

ესთეტიური ემოციის საფუძველია შეგრძნობა ნათესაობისა იმასთან, რაც იწვევს ესთეტიურ ემოციას და რაც წააგავს პირდაპირ ან პირუტყლმა წარსულის, განვლილის, განცილის მებსიერებას: სახე, რომელიც ჩვენ გვაგონდება მსგავსებისა, ან წინააღმდეგობის ასოციაციებში; სიამოვნება, რომელსაც ჩვენ განვიცდით ესთეტიური ხილვის და განცდის დროს, დამოკიდებულია იმაზე, თუ რაოდენად მოხერხებულად, ვირტუოზულად იჭრება ჩვენს სულიერებაში ხელოვანი. შემომქმედი იმ სულიერ მოვლენების აქტიურ მოძრაობაში მოსაყვანად, რომელნიც შეუწახავს ჩვენს ინდივიდუალობას ორგანიულ წვისა და ნერვიულ ტანჯვის პროცესში, რომელნიც განსახიერებულან გენეტურად, მემკვიდრეობით, გვარეულად: შინაგანი ხილვა სულიერობის უფსკრულიდან მებსიერებით ამოყვანილი სახისა ჩვენს წარმოდგენაში ცოცხლდება, სხივოსნდება, როდესაც გარეგან გრძნობათა ორგანოების საშუალებით ჩვენ ვიღებთ თანაბარ სახეს; ყოველი ლიტერატურული, ხელოვანური ნაწარმოების წინაშე ჩვენ ხელახლა განვიცდით იმ წუთებს, რომელნიც ჩვენ განვიცადეთ, ან ჩვენმა წი-

ნაპრებმა განიცადეს სხვადასხვა პირობებში და რომელთა ასახვა ჰქმნის ნერვიულ რიტმს; ჩვენ ვხედავთ ნაწილებს ჩვენ შეგრძნობათა, გრძნობათა და სურვილთა, ჩვენ ვხედავთ ჩვენ შინაგან ყოფას იმ სახის მოყვანილობაში, რომელიც ხელოვანს შეუტანაურებია და განუცდია ჩვენი და ჩვენი წინაპრების სურვილების მსგავსად: ხელოვნება სულიერობის აქტუალობის გამოფენაა და როდესაც დავა ვირდებით, ჩვენ დავინახავთ ამ ესთეტიურ-ინტუიტიურ გამოფენაში ისეთ რამეს, რაც ჩვენთვის ძვირფასია და რაც ჩვენს ინდივიდუალობაში აღრჩობს ეგოიზმს, რაც უმეშვეოდ გვაერთებს სოციალ-კოსმიურ მიმდინარეობასთან... სული ჩვენი დაინახავს თუ არა სახეს, რომელიც მან განიცადა წარსულში, მაშინათვე ატორტმანდება და ამ ნერვიულ-ფსიქიურ ატორტმანების პროცესში შინაგანი ხილვის იდეა გვაკავშირებს, გვაერთებს არა მარტო იმასთან, რაც ხელოვნებაში აწერილია და რაც გასაიერებელია, არამედ იმასთანაც, რაც ამ დროს ჩვენს ფსიქოლოგიურ ასოციაციებში სწვრივად წარმოსახება და რაც გვაგონდება: სახე, რომელსაც ხელოვნება გვაძლევს, იმდენად მაღალია თავის ღირებულებით, რაოდენად მძლავრად იწვევს ჩვენში თანაბარ სახეს— თანაგანსახეობას, რაოდენად ამ თანაგანსახეობაში ჩვენი მე თავის განცდებით, სურვილებით და გრძნობებით სწყვეტს გავშირს ეგოცენტრისტულ, პირუტყულ-მეშინაურ დროულობასთან და გვაერთებს საზოგადოებრივობასთან, ხალხთან, ყოვლობასთან...

ლიტერატურა ყოველი ერის, ყოველი საუკუნის სოციალურ გრძნობის ევოლიუციას გამოსახავს და ლიტერატურული გმირი ესთეტიური კონკრეტიზაციაა სოციალური სიმპათიის: ტიპი სოციალური განვითარების თვისებათა ორგანიულ-სტატიური აყოვლადებაა და რაც ჩვენს ყურადღებას იწვევს ტიპის დახასიათებაში, არის ის, რაც ენათესავება ჩვენს სუბიექტიურ-ინტუიტიურ ათვალებას. მხატვრული ნაწარმოები თითქმის ყოველთვის ფსიქოლოგისტურია: ლიტერატურული გმირი, სურათი, ქანდაკება—ხელოვნების ყოველი ფრაგმენტი სულის აქტივობას—ქმნადობას გამოსახავს: ესთეტიური ქვრეტა არ არსებობს, არ არსებობს არავითარი წარმოდგენათა თამაში: უზოგადოეს განყენებას წინ მიუძღვის უღრმესი განცდა და თვით პოოცესი განყენების შეუძლებელია, თუ ორგანიული პოტენცია არ ათრთოლებს და არ ასხივოსნებს შინაგან ღელვას... ორგანიული ღელვა, ნერვიული წვა და ვნება, ფჯრედიული დრესვა—მთელი ფიზიოლოგიური ბუნების აქტიურ ინტენსიური მოძრაობა არის *condicio sine qua non* სულიერობის, ილიუზიებისა და იდეოლოგიის.

ინდივიდუალური ფორმა შემოქმედების სიმბოლოა იმ დიადი

ისტორიულ-საზოგადოებრივი მღელვარების, რომელიც ყოველთვის ამზადებს ერისა და კაცობრიობის ოქროს ხანას რასიულ ისტორიულ და ეპოქალურ აქტუალობით: გალიზიანებათა ინტენსივობა ერთნაირად მოქმედებს ინდივიდუალურ და სოციალურ ცხოვრებაში: ინდივიდუალური ფიზიოლოგია ისეთივე კონდენსატორია ინდივიდუალურ განცდისა და მეტყველების, როგორც სოციალური ფიზიოლოგია კონდენსატორია სოციალურ განცდათა და მეტყველებათა; ინდივიდუალობა ელემენტარული და კონკრეტული ფორმაა სოციალობის (sociabilité): ინდივიდუალობა სოციალური ერთეულია როგორც ფიზიოლოგიურად, ისე სულიერად: ჩვენი ტანი პატარა ტანებისაგან შედგება, ჩვენი სული სულიერ მოვლენებისაგან. ჩვენი ინდივიდუალობა სიმბოლიური განსხვავებაა სოც. კოსმიური ზეინდივიდუალობისა და ყოველ ჩვენს მოქმედებას, ყოველ ჩვენს აზრს აქვს კავშირი სოციალურ მრავლობასთან, ისე როგორც ყოველ ჩვენს ორგანიულ-ფიზიოლოგიურ მოთხოვნილებას აქვს კავშირი სოციალურ ცხოვრებასთან: იდეა, რომელიც ჩვენ გვებადება თავში, გარეგნულად განყენებული და ზემატერიულია, მაგრამ შიგსკენელურად, იმანენტურად სოციალ-ორგანიული ემანაციაა იმიტომ, რომ წარმოადგენს ჩვენი მეობის ბუნებასა და საზოგადოებასთან ფსიქოლოგიურ-ევოლიუციურ შეთანაბრებას. აზრი, რაც უნდა მარტივი იყოს, გამოსახავს შეცნაურებულ დამოკიდებულებათა და თვისებათა სინთეზს; ყოველი სინთეზი არის სოციალობის ერთგვარი სახე, ერთგვარი ფორმა, ცხოვრების და მოძრაობის ერთგვარი ჯამი. მოძრაობა არის მხოლოდ გარეგანი მხარე, შინაგანი მხარე მოქმედებაა; მოძრაობა რყევადი, და რეული ფორმაა, მოქმედება დინამიური; მოქმედება მოძრაობის სისავსეს გამოსახავს და ამიტომ მოქმედება (და არა კანტის ჰერეტიკა პრინციპია სოციალური ევოლიუციისა და არსად ეს პრინციპი ისე არ ირკვევა, როგორც ხელოვნებაში—ესთეტიურ იდეალში.

მუსიკა მოძრაობაა ტალღათა ვიბრაციის ერთი ხანიდან მეორე ხანამდე: რიტმი მოძრაობის მუსიკალური ფორმაა,—სიარული, სირბილი, ცეკვა, საკანთა რახუნნი კოსმიური რყევის რიტმიული ბაბანია; ქანდაკება დაჭიმულ კუნთებსა და ნაოჭებში, მხატვრობაში ფერების ბორიკლება, რიგი და წყობა ხუროთმოძღვრებაში შეგრძნობილ მოძრაობათა სტატიური სიმბოლოებია, განსახეობათა ლივლივში, ორკანიულ ესთეტიურ მღელვარების ორთქლში ამოვლებული.

სული ჩვენი შემოქმედების დროს ხელმძღვანელობს სოციალ-მორფიზმისა და ანთროპომორფიზმის პრინციპებით; სახლი, რომელსაც ჩვენ ვაშენებთ საცხოვრებლად, ანთროპომორფიული სიმბოლოა:

ფანჯრები იგივეა, რაც ჩვენი თვალები, კარები—საყნოსავ ორგანოებს წააგავს. თვით ჩვენი ოჯახი, როგორც ინსტიტუტი, სოციალურ პრინციპზეა აშენებული და ბოლოს და ბოლოს მარადობის თვალთახედვით იგივეა, რაც ჩიტის ბუდე რომელიმე ტყეში.

საზოგადოებრივობა პრინციპია ბელოვნების და გრძნობათა საშუალებით ეს პრინციპი ჩვენ გადაგვაქვს ბუნებაში, სამყაროში: ჩვენ თვითონ ჩვენს განცდებსა და ილიუზიებში მივყევებით სოციალ-კოსმიურ პრინციპს და რაც უფრო ვაზრგადებთ ჩვენი არსებობის კავშირს უნივერსალობასთან, მით უფრო წარმავალსა და საცოდავ სახეს იღებს ჩვენი ყოფა წუთი სოფლური-დაუსრულებლობის არეზე.

ბელოვნება სოციალობის შეკუმშვაა: რამოდენიმე საათის განმავლობაში ჩვენ სცენაზე ვხედავთ ან წიგნში ვკითხულობთ ისეთი ინტენსიური ხასიათის მოქმედებებს, რომელთაც სინამდვილე ამზადებდა რამოდენიმე თვის, ან შეიძლება რამოდენიმე ათეული წლის განმავლობაში. ბელოვნება სოციალურ განცდათა კონცენტრაციაა.

სწორედ ამიტომ, ყოველგვარ ქეშმარიტ ბელოვნებას აქვს ხასიათი შთაგონების: მიზანი ბელოვნების ინდივიდუალობის დაშლაა: გრძნობის სოციალიზაცია, სოციალური სიმპატიის ამყოლება, გაყოვლადება ინდივიდუალობისა, ტანჯვისა და დამუხვის გზით ესთეტიზაციის ატრიბუტებია. ბელოვნება იწვევს თანაგრძნობას* იმიტომ, რომ ტიპების დახასიათებაში ჩვენ ვამჩნევთ ჩვენი, საკუთარი ხასიათის თვისებებს: ლიტერატურაში ტიპი ყოველთვის სოციალური გმირია; ოჯახი, საზოგადოება, სახელმწიფო, ბუნება—აი ასპარეზი გმირის მოქმედების: ელენე, კლეოპატრა, ბეატრისე, ფაუსტი, ჰამლეტი, რასკოლნიკოვი, ტარაიელი, ოთარაანთ ქვრივი სიმბოლიური სახეებია სოციალ-ისტორიული რეალიების.

ყოველი ადამიანი ამ გმირებში ყოველთვის დაინახავს თავის ინდივიდუალობის ნაწილს.

ტრაგედიული დამუხვა ინდივიდუალობის განცდათა სოციალიზაციით, მღელვარე მასა, მოძრავი არე, ხალხი, საზოგადოებრივობა, იდეა ყოვლობის, იდეა სოც.-კოსმიური და მანქანურ-ცივილიზაციური ააქრიალების, ვიბრაცია ერთეულებისა მრავლობასთან და რიტმი პლანეტარული ნევრასტენიის ჩვენი საუკუნის ისტორიული ლოგოსის ელემენტებია.

სულით ვიწრო და მშრალია ის, ვინც მხოლოდ ყავახანებსა და ალკოგოლში ხედავს ცხოვრების აზრს, იმ დროს, როდესაც გარშემო

* იხ. ჩვენი წიგნი „სული და იდეა“, თავში „ესთეტიური იდეალი“.

ისმის ზანზარი პლანეტარული და არსებობს ულმობელი ტალღები ამსხვრევენ ინდივიდუალიზმის კუნძულებს, ცრეცენ მეშჩანურ-ბურჟუაზიულ სუბტრიელებს, გლეჯენ მარქველებს ყალბი ტრადიციის ყალბი პრინციპებისა და კათეგორიებისას.

სოციალ-კოსმიური სიდიადით სული ჩვენი იძენდება და გული, იქვეებით დათენთილი, თხოულობს ალერსს, თანაგრძნობას; არის წუთები, როდესაც წუთისოფლად ადამიანს თავისი თავი ეცოდება; არის წუთები, როდესაც განსაკუთრებით მწვავედ გრძნობს სული ჩვენი ყოფისა და სურვილების ეფემერობას, ქვეყნიურ ჩვეულებისა და პრინციპების უზრობას: მე ხანდახან ტირილის სურვილი მომივა უპიზეზოდ და მახრჩობსო, ამბობდა პეტრარკა; ნიციშეს ზარატოსტრაც ტირის უდაბნოში, როდესაც აუჩუყდება გული კოსმიური უსაზღვროებით.

სამყარო ფერადი და თვალგადაუწყვედელი იშლება როგორც დაუსრულებელი ბაგინი შეუცნობელ ღმერთებისა, როგორც უპატრონო საავადმყოფო მდუმარე სასაფლაოზე; მარტოობის გრძნობა სიყვარულის იდეას ასხეულებს ყოვლობის პანთეისტურ წარმოსახვაში და სასაოწარკვეთილება როგორც ფსიქოლოგიური განცდა—სოციალური სიმპატიის ესთეტიური იდეალი, უპირველესად ყოვლისა სოლიდარობის გრძნობა—ერთგვარი ჰარმონიაა მგრძნობი ინდივიდუალობისა და საგრძნობი სოციალობის შოჩის: მორალი და რელიგია ესთეტიური ემოციის სტატიურ-ობიექტიური ფორმებია, რომელთაც მიზნად აქვთ დასახული სოციალურისა და უნივერსალურ მიმდინარეობათა გარკვევა და განმტკიცება; მორალური გრძნობა თელეოლოგიურია—ამბობდა კანტი; ჩვენ ვამბობთ: მორალური გრძნობა ესთეტიური აქტუალობის გადავიწყებული და ჩვეულებებში შენახული ონტოლოგიური მიზეზობრივობაა; სოციალობის სიმპატია ჩვენი გულის თქმა იმდენად, რამდენად ჩვენი გულის თქმა სოციალური და კოსმიურია, რამდენიც ჩვენში არის თანახმიანობა კოლექტივობისა და უნივერსალობის. შეიძლება ითქვას: მშვენიერება განსახიერებული სიკეთეა და ყველაფერი ბიოლოგიურად მორალური—მშვენიერია; მორალი სოლიდარობის გამოსახულებაა—სრულყოფილი და რეალური სოლიდარობის, რომელიც თანდათანობით ორგანიულ-ტროპიულ გალიზიანებათა ჩვეულებებში იქცა სიტკბოებად და რომელსაც აქვს იმდენად მშვენიერი სახე, რამდენადაც პროცესუალურადაც აერთებს, აყოვლადებს ჩვენს განცდებში ყოვლობის სხეულებრივ ელემენტებს: ყველაფერი ერთეულში და ერთეულობა ყველაფერში—აი ჩვენი, ბიოფსიქიური თვალთახედვით ესთეტიური იდეალი.

სიამოვნება, რომელშიაც არაფერი ინდივიდუალური არ არის, მოკლებულია ღირებულებას, მზიდაობას; მაგრამ ინდივიდუალური სიამოვნება, რომელიც არ თავდება უნივერსალობისა და მარადობის შეგრძნობით, უბრალო მცონარეულობაა, მსგავსი ლუარსაბ თათქარიძის ბოზბაშიზმისა; მხოლოდ ეკოიზმის დაშლასა და გრძნობათა სოციალიზაციაში უნდა ვეძიოთ ესთეტიური იდეალის გარდაუალობა და მარადიულობა. თვით უდიდესი ინდივიდუალისტები ფაუსტი, მანფრედი, რასკო ლნიკოვი, ჰამლეტი სოციალური გრძნობებისა და იდეალების, სოციალური განცდების და სურვილების მატარებელნი არიან: ჰამლეტის ტრაგედია მთელი საზოგადოებისა და კაცობრიობის ტრაგედიაა; ჰამლეტის ტკივილები და სასოწარკვეთილება, მისი ექსპერიმენტები და იჭვები, მისი მელანქოლია და რყევა, მისი სულის განცდათა ქარიშხალი შემთხვევებსა და პლანეტარულ უმიზნობის ქაოსში გახვეული, კაცობრიობის სასოწარკვეთილება და სევდაა; ჰამლეტი სიმბოლოა კოლექტიური უბედურების, სოციალური განცდის: სტიუარტების ოჯახის დაშლა, ლორდი დერნლის დაღუპვა, ბოსველის ვერაგობა და მუხანათობა სოციალ-ისტორიული და ფსიქოლოგიურ-სიმბოლიური რეალება იმ დიადი და საკაცობრიო ტრაგედიის, რომელსაც აქვს „ჰამლეტის“ სახელი; ფაუსტის ეგოისტურ გრძნობებში, სულიერს მღელვარებასა და მოქმედებაში არიან ჩვენი განცდები და სურვილები, ჩვენი ნდომანი და იდეალები. მანფრედის სასოწარკვეთილებაში ისმის ჩვენი ტანჯვის უკმაყოფილების ხმა, მანფრედის დაღუპულ იმედებში ჩვენ ვხედავთ ჩვენი ცხოვრების მწარე წუთებს, ჩვენს მწვავე გრძნობებს. მანფრედის ტრაგედიული აღმაფრენა იუნგფრაუს მწვერვალებზე, მანფრედის ოცნება კოლიზეის ნანგრევებზე და არწივის სიმბოლიურ ფრენის ათვალებაში ჩვენი წუთისოფლური სევდის ფილოსოფიაა არსებობის კომპარულ სასაფლაოზე.

ინდივიდუალიზმი ყოველთვის სოციალური გრძნობებით და იდეალებით საზრდოობს და უაღრესი ინდივიდუალისტი კოლექტიურ განცდებსა და სურვილებს ატარებს: ულტრაინდივიდუალიზმი კოლექტივიზმით თავდება—უდიდესი ზიზღი ბოლოს და ბოლოს უკიდურესი ფორმაა სიყვარულისა და თანაგრძნობის.

თრგუნთბრთვიში, სტილი ჯა სტ-
ციალური გენცა

ორბანოტროპიზმი, სტილი და სოციალური განცდა.

სამყარო იყოფა ორ ჯგუფად: ერთ ჯგუფს შეადგენენ მოვლენები, რომელნიც ადამიანმა წარმოშვა; მეორეს კი — მოვლენები და საგნები, რომელნიც წარმოიშვენ ადამიანისაგან დამოუკიდებლად, თავის თავად; პირველ ჯგუფს საგნებისა და მოვლენებისას ჩვენ ვეძახით ხელოვნებას, ამ სიტყვის ფართე მნიშვნელობით, — და აქ სიტყვა „ხელოვნება“ იმავე მნიშვნელობით იხმარება, როგორც სიტყვა „კულტურა“; მეორე ჯგუფი საგნებისა და მოვლენების შეადგენს ბუნებას.

ბუნება არის ყველაფერი, რაც თავის თავად წარმოიშვა, რის გაჩენაში ადამიანს პირდაპირ მონაწილეობა არ მიუღია; კულტურა კი ნიშნავს ადამიანის ნებისყოფის შემოქმედებით გაშლასა და ჭკუაგონების მიხვიდრილობას; კულტურისა და ცივილიზაციის ფორმები წარმოუდგენელია გარეშე ადამიანისა, მისი ჭკუა-გონების მოხერხებისა და ნებისყოფის გაშლისა; დედამიწა და მისი სხვადასხვა კუთხე, სადაც კი ადამიანს მიმოუხედავს, ატარებენ ერთგვარ დაღს: არხები, კოშკები, ქალაქები, სადგურები გემებისა და რკინის გზის მოძრაობისათვის, სახლები და სასახლეები, საომარი იარაღები, ჭურჭლეულობა ოჯახური საჭიროებისათვის — ყველაფერი ეს არის ნაყოფი ადამიანის აზრისა და ნებისყოფის შემოქმედებითი ამოძრავებისა.

საერთოდ კულტურა სამი სხვადასხვა სახისაა: მატერიალური, სოციალური და სულიერი. მატერიალურ კულტურაში იგულისხმება: საქმელი, ტანისამოსი, ბინა, მორთულობა საყოფაცხოვრებო ხასიათისა, საომარი იარაღები; სოციალურ კულტურაში განილაგებიან: ოჯახი, წოდება, პროფესიული ორგანიზაცია, სახელმწიფო; სულიერ კულტურაში შედიან: ხელოვნება, მორალი, ფილოსოფია, სპეციალური მეცნიერებანი, — ერთი სიტყვით ყველაფერი, რაც განასახიერებს ადამიანის სულის იდეალურ ზრახვებს.

კულტურა ზედნაშენია ბუნებისა, ერთგვარი გაგრძელებაა მისი და სწორედ ამიტომ კულტურული შემოქმედებისათვის ადამიანი ყოველგან სარგებლობს იმ მასალებით, იმ ფერებით და ფორმებით, რო-

მელთა შეგრძნობა და ასახვა შეეძლო ადამიანს თავის გარშემო მიწა წყალზე და რომელიმე ახდენენ ადამიანზე ერთგვარ გავლენას.

ბუნება ცოცხალი ჰაერეთია კულტურის; ბუნების მოვლენები არტახებია კულტურული შემოქმედებისათვის: ზღვა და ხმელეთი, მთები და მდინარეები, მყრალი ჭაობები და ახრიოვებული უდაბნოები, ცხოველები და ფრინველები, მინერალები და მცენარეები—აი რა შეადგენს კულტურისა და ცივილიზაციის ნედლე მასალას, რომლის გადამუშავებისათვის კაცობრიობის მოუსვენარი, მუდამ მღელვარე სული ეძიებს გზას უსაზღვროების გაშლილ არეზე.

სხვადასხვა კუთხეში, სხვადასხვა მიწა-წყალზე სხვადასხვა ხალხი ათასგვარი ხერხით ცდილობს თავისი ყოფის დამკვიდრებას, გამაგრებასა და გალამაზებას: კაცობრიობის კულტურის შინაგანი ხილვა გვიჩვენებს, რომ სული ადამიანის, როგორც სული ყოველი არსის, ეძიებს საშუალებას იდეოლოგიურს, ესთეტიურ-ფილოსოფიურს გადააკავშიროს თავისი თავი მდგომარეობას და პირობებს, ვინაიდან ყოველგვარი არსებობა წუთისოფლად განსაზღვრულია თავის მოქმედებაში მდგომარეობით და პირობებით და რაოდენად იგი განსაზღვრულია, იმდენად იძულებულია ფსიქო-ფიზიური კავშირი იქონიროს იმ მდგომარეობასთან, რომელიც საზღვრავს მის არსებობის არეს.

ამ დაკავშირებაში იქმნება გავლენათა ურთერთობა: მდგომარეობა აღიზიანებს სხეულსა და მის ნერვულ-ფსიქიურ არსებობას, ხოლო გაღიზიანებული სხეული ჩვეულების მიხედვით გამაღიზიანებელ მდგომარეობისაკენ ილტვის; ასეთი ხასიათის შემოქმედებით ურთერთობას მდგომარეობასა და არსს შორის ჩვენ ვეძახით ორგანოტროპიზმს და ვფიქრობთ, რომ, როგორც ბიოლოგიისა და ბიოლოგიური ფსიქოლოგიის, ისე სოციოლოგიისა და სოციალური ფსიქოლოგიის თვალსაზრისით ეს ტერმინი მისაღებია; ფრანგი მოაზროვნე იპ. ტენი შემოქმედების შესაძლებლობას, ხელოვნების სხვადასხვა ფორმაში ჩამოყალიბებას უკავშირებდა მდგომარეობას არა მარტო სოციალურად, არამედ ბიოლოგიურადაც და კლიმატიურადაც; ყოველი ხალხის ცხოვრება და ისტორია, ყოველი ხალხის ხელოვნება და ფილოსოფია, რელიგია და იდეალები იშლებიან და იზრდებიან პიროვნებისა და მდგომარეობის მიხედვით. გაადვილებული არა მარტო ფიზიკური ყოფა, არამედ ყოფა სულიერაც; გაადვილებული არა მარტო სხეული და ტანი, არამედ სხეულისა და ტანის ლეღვა და ტანჯვაც. მდგომარეობა ერთგვარი ფერძია სულიერობისა და მისი ესთეტიურ-ფილოსოფიური ილიუზიების, რელიგიისა, მეცნიერებისა და ხელოვნების; იგი მოკარნახეა იდეალებისა და

ზრახვების, კანონმდებელია მორალისა და გემოვნების; მდგომარეობა რკინის მარჯვლებით ჰმოქაჟს. ადამიანის სულსა და გულს: იგი ამოძრავებს ჩვენს ნებისყოფას და მიმართებას აძლევს წუთისოფლად ჩვენს სურვილებს.

ლიტერატურული იდეალებისა და ტიპების სახეებს მდგომარეობა ამართლებს და ასაბუთებს ასოციაციებით და აპერცეპციებით; მაგრამ, ვინაიდან ქვეყნის ყოველ კლახეს, ისტორიის ყოველ ეპოქას თავის საკუთარი მდგომარეობა აქვს, ყოველი ხალხისა და ეპოქის ლიტერატურული იდეალები და სახეები განირჩევიან ერთმანეთისაგან. ესთეტიური იდეალების მეტამორფოზა უმეშვეოდ გადაკავშირებულია სოციალურ სტრუქტურათა ევოლიუციასთან და კულტურის ყოველგვარი ვითარება ათავისებურებს ლიტერატურისა და ხელოვნების მიმართებას.

ხალხის ცხოვრება, ხალხის განცდათ ქცეული, ერთად-ერთი და უდიდესი წყაროა ლიტერატურისა და ხელოვნების; თვით ისტორია თავის ეპოქებითა და პერიპეტეიებით სტრატეგიისა და სახელმწიფოებრივობის სფეროში უშინაარსოა გარეშე ლიტერატურისა და ესთეტიურ იდეალებისა; ხალხის ისტორია იმდენად შინაარსიანია, იმდენად მდიდარია და თავისებური, რაოდენად ხალხი ესთეტიურად ასახავს თავის ყოფას, რაოდენად ხელოვნება აპყვეთს ხალხის განცდათა მგზნებარე დაზგაზე სურვილებსა და მიზნებს, ცხოვრების იდეალებსა და ზრახვებს: საქართველოს წარსული საინტერესოა სწორედ იქ, იმ ეპოქებში, სადაც ქართული სული შლის იდეალების მარაიებს ქართული ლიტერატურის ფურცლებად, სადაც დიდი მწერლები და ფილოსოფოსები ქართულ აზროვნებას მეტყველების მშვენიერ ფორმებში ასახავენ. ომებსა, ცეცხლს, მახვილს, სოციალურ პერიპეტეებს, სხვადასხვა სახის მორალურ-იდეოლოგიურ ცვლილებებს ხალხის ცხოვრებაში აქვს იმდენი მნიშვნელობა, რაოდენად ხალხის და საზოგადოდ ადამიანის განცდა აისახავს მდგომარეობას: საჭიროა მდგომარეობის არა მარტო არსებობა, არაჰედ ასახვაც, განცდაც. მდგომარეობა იწვევს ნერვიულ-ფსიქიურ გაღიზიანებას. გაღიზიანება გადადის შეგრძნობაში, მაგრამ ამასთანავე ნერვიულ-ფსიქიური ბუნება ადამიანის ახვედრებს ყოველგვარ გაღიზიანებასა და შეგრძნობას გენეტიურად მიღებულ თავისებურობას, რომელიც მოქმედებს მდგომარეობაზე ისე, როგორც მდგომარეობა მოქმედებს ამ თავისებურობაზე. თავისებურობა ინდივიდუალური, ან რომელიმე ეპოქის ნევიულ-ფსიქოლოგიური თავისებურობა სინთეზია შემკვიდრეობით მიღებულ განცდათა, მაგრამ ყოველგვარ პირობებში ეს გენეტიური სინ-

თეზი ანგარიშ გავსწევია, ვინაიდან მასში არის ერთგვარი ენერგია, ერთგვარი *idée-force*, რომელიც გალიზიანებისა და შეგრძნობის ფსიქო-ენერვიულ ჩქვრებს აძლევს მიმართებას და ხშირად „ერთსა-და-იმავე“ პირობებში, ერთსა და იმავე ეპოქაში სხვადასხვა იდეალებსა და სულებს ამოდრავებს: სული ყოვლობისა და მისი ინტელექტუალურ-ესთეტიური სახეობა არ არის ზედროულად მოცემული და უცბად განსხეულებული, როგორც იუნონა იუპიტერის თავის ქალაში: ჩვენი სულის ყოველ ვლენაში არის ორი მხარე—წუთიერი ჩხვლეტა და გენეტიური წვა. რაციონალისტები—ინტელექტუალისტები ყველა კატეგორიისა და მიმართულების ვერ ამჩნევენ ისტორიაში, კულტურის ევოლუციაში ასეთი ხასიათის ურთერთობას მდგომარეობისა და სულიერობის ფორმებს შორის; კაცობრიობის წარსულში როგორც პოეტიკური, ისე ისტორიულ პირობებში ჩვენ ვხედავთ არა მარტო მდგომარეობის გავლენას, არამედ გავლენის პირუკულმა გავლენასაც მდგომარეობაზე; ჩვენს ძირითად დებულებას არ ეწინააღმდეგება არც ერთი სერიოზული მიმართულება თანამედროვე აზროვნებაში: პირიქით—სპეციალურ მეცნიერებათა უკანასკნელი მალწევანი, კოსმოლოგიური, ბიოლოგიური და სოციოლოგიური თეორიები ჩვენი დროისა სავსებით ადასტურებენ სულსა და მისი შემოქმედების გააღვივებას, აზროვნებისა და მდგომარეობის შორის გენეტიურ ფსიქო კოპლექსიზმს. ჩვენ გადავიტანეთ სულისა და გააზრების ყველა საკითხი გენეზისის აუეში და ამასთანავე ვძლივთ ფსიქოლოგისტური სოლიპსიზმი ორგანოტროპიზმის კორელატიური იდეით. ღმერთები და მითები, ლეგენდები და ისტორიული თქმულებები, ფილოსოფიური სისტემები და ესთეტიური იდეალები, მხატვრული სახეები ლიტერატურისა და პოეზიის ერთგვარი სახიცილილი უკუქცევია იმ ბიოლოგიური ენერგიის, რომელიც მოთავსებულია განსაზღვრულ კოლექტიურ, ან ინდივიდუალურ სხეულში და რომლის შემოქმედებითი ასტივონება შექმნა მდგომარეობის გალიზიანებამ და გალიზიანებისაგან. გამოწვეულმა წვამ: მდგომარეობისაგან მიღებულ გალიზიანებას სული ახვედრებს ყოველ ეპოქაში, ყოველგვარ პირობებში. იმ პოტენციას, რომელიც დაგროვილა სამყაროს კუთხურ განცდათა და ჩვეულებათა რეზერვუარში. ფილოსოფიურ ესთეტიური აპერცეპცია შესაძლებელია მხოლოდ იქ, სადაც ხდება ინტეგრალური შეხვედრა ბიოგენეტიური მეხსიერებისა და მდგომარეობის ახალი გალიზიანების, საიდანაც სული თავისი მწველი სურვილებათ და კუნთების მჩხვლერი შეგრძნობებით იწყებს ახალ მიმართებას შიზნებისა და სახეობით პერსპექტივებისაკენ:

ჩვენი დროის იმპრესიონიზმი და ექსპრესიონიზმი არის მხოლოდ სტილის საკითხი, მხოლოდ თქმის ტექნიკის საკითხი; ყოველი სტილი მდგომარეობისა და გენეტიური განცდის სულიერი მოთხოვნილებების ფორმაა: არც ერთ ადამიანს და არც ერთ ეპოქას არ შეუძლია იქონიოს სტილი, რომელიც არ შეეფარდება მისი სულისა და ნერვების მოთხოვნილებას; ლუდოვიკ მეთოთხმეტეს დროის სტილი სწორი ფსიქოლოგიური გამოსახულებაა ფეოდალურ-არისტოკრატიული „პრესიზობისა“; სიმბოლიზმის ქარაგმული გაურკვეველობა თქმაში თანამედროვე ქაოტიური განცდის ასახვაა; ექსპრესიონიზმისა და იმპრესიონიზმის „demi parole“ გაქალაქებული სულის ნერვიული ატორტმანებაა: ყველაფერს „ახალს“ ლიტერატურაში წინ მიუძღვის „ახალი“ ცხოვრებასა და ისტორიაში. კულტურის ფორმებისა და ხელოვნების შორის რომ არსებობს ურთერთობა, ეს იცოდნენ მანამ, სანამ ტენი გამოაქვეყნებდა თავის თეორიას და სანამ ჟან-მარტიუიო მოახდენდა ამ თეორიის რესტავრაციას: 1719 წ. დიუბომ გამოუშვა წიგნი *Réflexions critiques sur la poésie et la peinture*, რომელშიაც სხვადასხვა ხალხისა და დროის ხელოვნებას უკავშირებდა არა მარტო საერთო კულტურის განვითარებას, არამედ ჰაერისა და გეოგრაფიული მყარობის გავლენასაც. აქედან იპ. ტენისათვის ადვილი გადასადგამი იყო ნაბიჯი სოციოლოგიის სფეროში, სადაც ხელოვნებას დაეთმო ადგილი, როგორც სულიერი კულტურის ტემპერატურას. ტენი გადაჭრით ამბობს: *L'oeuvre d'art est déterminée par un ensemble de l'état général de l'esprit et de moeurs environantes.*

ეპოქისა და ხალხის საერთო სულიერ განწყობილებას ისეთივე მნიშვნელობა აქვს ხელოვნებისათვის, როგორც ფიზიკურ ტემპერატურას ფლორის განვითარებისათვის: ყოველ ეპოქაში იბადება არა ერთი მხატვრული მეტყველების ნიჭი, მაგრამ ეპოქის გამომხატველ სიტყვას ამბობს მხოლოდ ის, ვისი სულიერი განწყობილება შეეფარდება ეპოქის საერთო სულიერ განწყობილებას, განსაკუთრებით კი გაბატონებულ სულიერ გემოვნებას; დანარჩენი ნიჭი იღუპება უნიდაგობისა და უადგილობის გამო: ისტორიისა და ეპოქის „სულიერი ტემპერატურა“, ტენის აზრით, ბოლოს-და-ბოლოს არის შედეგი სამი ელემენტისა: რასიული თავისებურობისა, კლიმატიური მდგომარეობისა და კულტურული პირობებისა.

ასეთია იპ. ტენის აზრი თავიდან ბოლომდის და არც რასიულ თავისებურობის განმარტება, არც მდგომარეობისა და შემოქმედებითი სულის ურთერთობის გარკვევას ტენი არ იძლევა: განა

რასა გარკვეული ცნება არის? განა რასიულ თავისებურობაში არ შედის ეთნოლოგიური ელემენტი? განა რასა არ განიცდის სახეცვლილებას გენეტიურად და განა ამ გენეტიურ სახეცვლილებების პროცესში არ იქმნება ისტორიული ტონუსი—შემოქმედებითი სულის გრძნობითი ტონი?

მისაღებია სავსებით დებულება: მდგომარეობა აძლევს ფორმას ხელოვნებას, სულიერობასა და მთელს ინტელექტუალობას; მდგომარეობა ჰქმნის აზროვნების მიმართებას, მაგრამ ამ დებულებაში ხელოვნება არის მხოლოდ ნაწილობრივი გამოსახულება საერთო ინტელექტუალური კულტურის, რომელიც ყოველთვის განსაზღვრულია მდგომარეობით და პირობებით. მართალია, მდგომარეობა აძლევს ფორმას სულიერობას, მაგრამ მდგომარეობის შეცვლის დაჩქარება შეუძლია სულიერობის გავლენას: კანტი ყოველ დღე გამოდიოდა სასაერნოდ, მაგრამ სამი დღე ზედიზედ არ გამოუშვა, როდესაც ჟან-ჟაკ რუსსოს ნაწერებს კითხულობდა: გოეთეს „ვერტერი“ პირადი ცხოვრების მდგომარეობითაა ნაკარნახევი, მაგრამ ვინ იცის რაოდენი პირადი ცხოვრების მდგომარეობა შექმნა „ვერტერმა“ საზოგადოებაში? აქ სრული ორგანოტროპიზმია აყოვლადებული, ორგანოტროპიზმი, რომელიც ფსიქოლოგიურად გაცილებით უფრო მკვეთრი და დინამიურია, ვიდრე ტენის ხელოვნების ფილოსოფია და ჩვენი დროის სიმბოლისტ-იმპრესიონისტების ესთეტიური ბავარდაჟი, მოკლებული ყოველგვარ გარკვეულ გააზრებას, გარკვეულ პრინციპსა და სოფლგაგებას. ორგანოტროპიზმის ესთეტიურ ფილოსოფიაში მოცემულია ურთერთობის პრობლემა მდგომარეობისა და სულის შორის, სულისა და მდგომარეობის შორის; მხოლოდ ამ გზით და ამ მეთოდით გასაგებია ჩვენთვის ის, რასაც იპ. ტენს უსაყვედურებს ენეკენი თავის შესანიშნავ წიგნში: Critique Scientifique. დაახლოებით ერთ და იგივე მდგომარეობამ სოციალ-ისტორიულ ევოლუციის პროცესში ჩვენ მოგვცა შილლერი და გოეთე სხვადასხვა შემოქმედებითი სულებით; შატობრიანი და ფლობერი ერთ პროვინციიდან იყვნენ, მაგრამ სულიერად სხვადასხვაობდნენ; ბერნსი და კარლეილი შოტლანდიის მთიელებია ორივე, მაგრამ მათ შორის დიდი განსხვავებაა: ყოველ მათგანს აქვს საკუთარი გრძნობითი ტონი, საკუთარი ფსიქოლოგიური რეზონანსი, საკუთარი კავშირი ეპოქის სულიერობასთან.

გრიგოლ ორბელიანი, ვახტანგ ორბელიანი და ნიკოლოზ ბარათაშვილი დასტირიან ისტორიულ საქართველოს ნანგრევებს თითქო ერთნაირი მიდგომით, მაგრამ, რომ დააკვირ-

დებით, განსხვავება არსებობს არა მარტო მათ თქმათა შორის, არამედ მათ სოფლგაეგებასა და აზრთა შორისაც: გრიგოლ ორბელიანი საქართველოს წარსულის სივრცით წარმოსახვაში („ლხინი“) ეძიებს სულის ნავთსაყუდილს; ნანგრევების სახეები მიმოივლიან რა პოეტურ წარმოსახვაში კოსმიურ არეებს, უსახავენ ვახტანგ ორბელიანს ქალური სინაზის მზიდარულობას („იმედი“) და როგორც ინგლისელ მოსანს შელლის, ტკბილი სურვილების ეროტიული ნემსებით ჩხვლეტენ ოცნების სფეროში გადაწოლილ სულს; გადაფასებს რა წუთისოფლურ ღარებულეებებს, საზოგადოებისა და ქვეყნის უაზრო თქრიალს, საქართველოს არსებობის შესაძლოებას, ანთებული შინაგანი წვით და უსახღვროების სიყვარულით, ნიკოლოზ ბარათაშვილი დაისადგურებს ყოფას ოცნებით წარმოსახულ მარადობაში („მარანი“).

აქ არის სხვადასხვაობა არა მარტო სტილისა და თქმის, არამედ ტემპერამენტისა და სულის, აზროვნებისა და გრძნობითი ტონის: აქ არის სოციალური ფსიქოლოგიის პათოსის გაადვილება, გაკერძობა, ინდივიდუალიზაცია; ამ შემოქმედებითი ხასიათის გაადვილებასა და გაკერძობებაში კივის და თრთის სული ისტორიული განცდის, სული კუთხებრივი ტკივილების, რომელსაც ენატრება გაშლა უსახღვროებაში, გაშლა მარადობაში, რომელიც სწუხს, რომ შებოქილია რღვევადი და ხრწნადი ეგოიზმით—კუთხური მყარობითა და აზროვნებით. ყოველი სული წუთისოფლად მდგომარეობისაგან მიღებულ გაღიზიანებას უფარდებს თავის საჭიროებასა და ინტერესს: გაღიზიანებისაგან მიღებული შეგრძნობა ჩვენი არსებობის ყოველ წუთს ჩვენი სულის გენეტიურად შექმნილ ინტერესებს ეღუღება და ყოველ დიდ ხელოვანს, ყოველ დიდ მოაზროვნეს ქვეყნად შემოაქვს საკუთარი ასოციაციები, რომელნიც ერთგვარი დამატებაა სინამდვილისა, მაგრამ დამატება, მოტანილი არა მეორე სამყაროდან, არა ტრანსცენდენტურ სფეროდან, როგორც ფიქრობენ აპრიორისტები, არამედ წარმოშობილი და სახეცვლილი გენეტიურად სოციალ-ისტორიულ ტკივილებსა და წვაში.

მდგომარეობასა და ჩვენ სულს შორის ურთერთობა სოციალური ინტერესით და კონსონანსით ხელმძღვანელობს,—და არ არის ჩვენიში არც ერთი სურვილი, რომელიც ვინმესთან ან რამესთან არ იყოს შეფარდებული. შეფარდებულება (corrélation) ღირებულების პრინციპია; ყოველთვის დენაში—საგანთა და მოკლენათა სტიქიური ირაციონალურ როიაში ღირებულება შეფარდებითი ცნებაა; ყოველობის მრავლობა, ფსიქიურ პროცესში დაწეწილი და ჩვენს შეგრძნო-

ბებად სახიერებული, შეიცნობა ინტელექტუალობაში მხოლოდ შეფარდების მიხედვით: შეგრძნობის სახიერება დამოკიდებულია არა მარტო გალიზიანების ინტენსივობაზე, არამედ სხვა შეგრძნობათა კორელაციაზედაც: ბგერა სო! შეიძლება იყოს სასიამოვნო, ამ არა სასიამოვნო არა ცალკეულად, არამედ იმასთან შეფარდებით, თუ რა ადგილი უკავია მას მელოდოიურ ფრაზაში; წითელი ან მწვანე ფერი შეიძლება სასიამოვნო არ იყოს, მაგრამ სხვა ფერებთან ერთად შეიძლება ხშირად მეტად სასიამოვნო დარჩეს; თუ სიამოვნებას მოსდევს ტანჯვა, ტანჯვასაც და სიამოვნებასაც ღირებულება ეძლევა ფსიქიურ პროცესში. სიამოვნების შეწყვეტა ტანჯვას იწვევს, ტანჯვის შეწყვეტა სიამოვნებას: კბილის ტკივილისა ან კუჭის სპაზმის შეჩერება სიამოვნებით თავდება და რომ ტკივილები არ ყოფილიყო, სიამოვნების შეგრძნობას ადგილი არ ექნებოდა ჩვენში; თავის თავად, ცალკეულად ფსიქიური მოვლენა ჰკარგავს ღირებულებასა და სახიერებას; მხოლოდ შეფარდებაში ღირებულება და სახიერება ჩნდება გარკვეულად; შეფარდება ფაქტიურად შესაძლებელია კორელაციის სახით, მხოლოდ კორელაცია საჭიროებს მოვლენათა მრავლობას, ურთერთობას,—სოციალობას ამ სიტყვის ბიოგენეტიური მნიშვნელობით.

მეცნიერება იღებდა სისტემატიზაციას, ხელოვნება კი გრძნობათა; ყოველგვარი სისტემატიზაციისათვის საჭიროა ერთგვარი ხერხი, ერთგვარი მიდგომა: დალაგება შეიძლება მხოლოდ იქ, სადაც არის რიგი და რიგი ცხოვრებაში არის იქ, სადაც შეაქვს თავის სული, თავის ნებისყოფა, თავის ინტელექტი ადამიანს შეთანხმებით მდგომარეობასთან, პირობებთან; მდგომარეობაში ჩვენ ვგულისხმობთ არსებობის ყოველგვარ ანტურაჟს—მიწა-წყალს ჰაერეთის კლიმატიური თავისებურობით, გეოლოგიურ ფორმებს მდებარეობისას, მინერალებისა, მცენარეებისა და ცხოველების სამყაროს; მხოლოდ მდგომარეობაში ყველაზე უფრო აქტიური და შემომქმედი ელემენტია სოციალური არე—ადამიანთა ურთერთობა თავის ყოველდღიური ინტერესებით და საჭიროებათა ქსელით.

ყოველი ცოცხალი არსი ამ ქვეყნად იღებს არა ისეთ ფორმას, რომელიც მას სურს მიიღოს, არამედ ისეთს, რომლის მიღება შეიძლება განსაკუთრებულ პირობებში; მდგომარეობა თერძია ცივილიზაციის ფორმებისა: სმენის სიტლანქე რომელიმე ველურისა ისეთივე ფუნქციაა საზოგადოებრივი ვითარებისა, როგორც გემოვნების სიაზიზე ევროპის დიდი ქალაქის რომელიმე აბორიგენისა; სულის ესთეტიური სახე, რომლის მონუმენტალურ ფორმას წარმოადგენს ხელოვნების სტილი, ორგანიულად ისაზღვრება საზოგადოებრივი

ცხოვრების ვითარებით—სოციალური ფსიქოლოგიის დენით: არც ერთი ფორმა სტილისა დღევანდელი გაგებით არ არსებობს როგორც თვითარსი ესთეტიური ხასიათისა, როგორც სუპერ-ისტორიული კათეგორია; სტილი ისეთივე მოვლენაა ხელოვნებაში, როგორც რასა ისტორიასა და ანთროპოლოგიაში; შეიძლება ბევრს პარადოქსად მოეჩვენოს ჩვენი ნათქვამი, მაგრამ ჩვენ ვამტკიცებთ: რასა არ არსებობს როგორც მარადიული კათეგორია, რასიული თვისებები ხალხისა ნაყოფია პლანეტარული და სოციალ-ისტორიული წვალებისა: რასა ატარებს ორგანიულად იმ თვისებებს, რომელთა შემოქმედება შეადგენს პლანეტარული ყოფის გენეტიურ პროცესს; ბიოლოგიაში ჯიშების წარმოშობაც ეგრე შეიძლება აიხსნას; ევოლუციონურ ვითარებაში წვალებას გადაურჩენ მხოლოდ ისეთი ჯიშები, რომელთა ორგანიზაციები ეწყობოდნენ მდგომარეობასთან შეთანხმებით, პირობებთან შეფარდებით; სხვა ჯიშები და სხვა ორგანიული ფორმები გადაშენდნენ, გაჰქრნენ, რაკი ველარ აიტანეს არსებობის პირობები; არსებული ჯიშები პლანეტარულად გაბატონებული ფორმებია ორგანიული ევოლიუციისა; ბუნებაში ბოლოს და ბოლოს ხდება ის, რაც ად. მიანთა ურთერთობაში: არსებობის ცვლილებათა მეთოდი ყოველთვის იგივეა, ხოლო მასალების დალაგება სხვადასხვა დროს სხვადასხვა სახისაა; ად მიანები თავიანთ ურთერთობაში ემორჩილებიან გაბატონებულ მომენტებს: ცივილიზაციის ესა თუ ის ფორმა განსხეულებია გაბატონებული მომენტისა და მისი იდეოლოგიის. სტილი გამოხატულებია იმ გრძობათა, იდეათა, შთაბეჭდილებათა და რწმენათა, რომელთაც ცივილიზაციის ევოლიუცია დიალექტიური ნახტომებით ამხადებს *par l'existence des idées dans l'air et par les circonstances de la vie*. სტილი გარეგანი მხარეა სულიერი მოძრაობისა და ხშირად სტილით შინაარსიც გამოისახება, მაგრამ იმდენად, რაოდენად შინაარსი სტილს იძლევა: სტილების ცვლილება და სხვადასხვაობა ისტორიაში ერთგვარი საყოფა-ცხოვრებო სისტემათა ვითარებაა, ჩამოყალიბებული სახეებში. ხელოვნების სტილი საზოგადოებრივი განვითარების რეფლექცია და ყოველთვის, როდესაც ლაპარაკობენ სტილისა და ფორმის შესახებ, იკიწყებენ, რომ არასოდეს ისტორიაში არ ყოფილა შემთხვევა სტილის დამოუკიდებელი არსებობისა.* სტილს ხელოვნებაში ყოველთვის მდგომარეობა იძლეოდა და მდგომარეობის გარეშე სტილის არსებობა შეუძლებელია.

განსხვავება სხვადასხვა სტილის შორის გამომდინარეობს სხვა-

* Wilhelm Hausenstein: Die Kunst und gesellschaft. s. 32.

დასხვა სოციალური ხასიათის მიმდინარეობიდან: სტილი ყოველთვის გამოხატავს იმას, რაც აწუხებს ადამიანის სულს, ხოლო სული ადამიანისა სხვადასხვა საუკუნეში სხვადასხვა ნაირად სწუხს; აზრი ვერასოდეს იმას გამოხატავს ვერ მოახერხებს, რასაც ადამიანის საყოფა-ცხოვრებო ინტერესი გვერდს უვლის; წარსული კაცობრიობისა ეპოქებთან ერთად ხშირად იცვლის სოციალურ სტრუქტურასა და სტილს; წარმოების რეორგანიზაცია სტილის რეორგანიზაციით თავდება: მონადირე ხალხის სტილი, ყოველთვის ინდივიდუალისტური თავაწყვეტის გამომახველი, არ წააგავს იდეოპლასტიურ სტილს იმ ხალხისას, რომელიც ცხოვრობს მიწის დამუშავებით და აგრარული ინტერესებით საზოგადოთ.

სტილი სტატიური ფორმაა სულის დინამიური მოძრაობისა: ეგვიპტური ხელოვნება აწვერადებულ პირამდებით და სფინქსებით, თვალთსაჩინო სახეა ინდივიდუალიზმის ძლიერი განცდილსა; გიგანტიური პირამდები ეგვიპტისა საუცხოვო მონუმენტებია ეგვიპტის ისტორიის იმ პერიოდისა, როდესაც ხალხში პატივისცემა და გასავალი ჰქონდა ინდივიდუალისტურ კულტურას—ფეოდალურ წესწყობილებას; ეგვიპტური სტილი, მოცემული პირამდებსა და ბარილიეუბში, თავის შინაგან წყობაში ფეოდალისტური სტილია: სიმალლე და გრანდიოზობა ერთნაირად ახასიათებენ ეგვიპტის კულტურის ისტორიულ პერიოდს და ევროპის საშუალო საუკუნეებს. გოტიური სტილი ინდივიდუალიზმის იდეოპლასტიური რეფლექსია რელიგიურ-რომანტიული გადახრით.

ფეოდალური წესწყობილებისა და გოტიური სტილის შორის არსებობს ორგანოტროპიული ურთერთობა: ფეოდალიზმი ევროპაში კვლავ რომ მოზრუნდეს როგორც სოციალ-ეკონომიური სტრუქტურა, გოტიური სტილი და ესთეტიკა ინდივიდუალიზმისა მასთან ერთად მოზრუნდებიან ხელოვნებაში. სტილი სულის განვითარებაა დროულ-სივრცეული მასალებით, ფერებით და მიხერხებით, სტილი თარგია იდეოლოგიური ხვეულებისა: სტილის პრობლემა ხელოვნებაში ყოველთვის იდეოლოგიის მიმართების პრობლემაა და ვისაც უნდა სტილი შეისწავლოს რომელიმე ეპოქისა, სურვილი უნდა ჰქონდეს გამოარკვიოს კვშირი ამ ეპოქის იდეოლოგიისა სტილის განსაკუთრებულ ფორმებთან.

რევოლიუციის დაწყებამდე საფრანგეთის არისტოკრატია თავის გრძელი შეველიუოით და გაზვიადებული, გაპრანჭული ვერბალიზმით

ხელს უწყობდა ცხოვრების ფარისევლურ ფსიქოლოგიას; მაშინდელ-
მა კომერსანტებმა შეისწავლეს ეს ფსიქოლოგია და ყველა თავად-
აზნაურული, არისტოკრატიული საზოგადოებრივი ცხოვრების ფორ-
მები, რომლებითაც ადამიანთა ურთერთობას ეკარგებოდა ერთგვარი
ბუნებრივობა: ხელოვნურად გაგრძელებული შეველურა, კაბა „ხაბარ-
და“, გამოთქმაში ჰიპერბოლა დამახასიათებელია იმ სტილისა, რო-
მელსაც ისტორიაში ეძახიან ახირებული სიტყვით—როკოკოს* სა-
ზოგადოებრივი ცხოვრების ვითარება თანდათანობით სცვლის გემო-
ვნების ძველს ფორმებს: სალონური არისტოკრატის ტაპი ნაზი და
მსუბუქი პეველა ადგილს უთმობს პატისან ჟანრს (le genre honnête);
ფუგაროს ქორწილი დემონსტრაციაა საზოგადოების ახალი სულისა
და სტილის; მეშჩანური ყოფისა და კულტურის გამოთქმა, სიტ-
ყვების გაბგერება ყოველდღიური ბუნებრივობით, ჩაცმა-დახურვა
სადა, მორალი ასე თუ ისე დემოკრატიული, პარადოქსები, მაჩვენე-
ბელი სოციალური ყოფის დეფორმაციისა, ბომარშეს პერიოდის
ფსიქოლოგიური თვისებებია და ეს თვისებები, გენეტიურად ჩამო-
ყალიბებული სოციალური ცხოვრების ხეულებში, ნიადაგს უმზადე-
ბენ რუსოსა და მის ახალ ელოზს თავისებური ტეაპერამენტე-
ბით და ეგზიუბერანსიული მეტყველებით; სტილი, როგორც ტანი-
სამოსი, სხეულის ფორმას გამოსახავს.

კაპიტალისტური სამყაროს ნერვიულმა მოძრაობამ თავის ინ-
ტენსივობით და ფერების ბორიალებით წარმოშვა არიტმიული სტი-
ლები ქალაქური კულტურის; სოციალური ცხოვრების უთავბოლო
დენა და პატარა ინტერვალებში შთაბეჭდილებათა მღელვარე და-
მაში არსებობის ინტერესების ამყოლებით აწვალებენ სულსა და
მის გემოვნებას; ბურჟუაზიულ-ქალაქურ ტურბიონში გაბატონებული
კლასის ორგანო-ფსიქური ინტენსივობა, განსაკუთრებით ომისა და
რევოლიუციონურ ლეღვათა შემდეგ გერმანიაში, იხრება ექსპრესიო-
ნიზმისა და ნეომარქსიონიზმისაკენ; შთაბეჭდილებებით და განცდე-
ბით საესე სული ადამიანისა ვერ ეტევა თავის ნერვიულ-ფსიქიურ
წყობაში და „შპიგელმენშები“-ს ანარქო-ბუნტარული ხასიათი ამეტ-
ყველებს საუცხოვოდ არსებობის განსაკუთრებულ პირობათა შეგრძ-
ნობას: საზოგადოებრივ სტრუქტურათა დაწყვეტილ რგოლებში
ძრწიან ჯგუფურ-ეგოცენტრისტულად განაპირებული სულები თავიან-
თი ილიუზიებით, კუთხურ-ტროპიული იდეალებით და ეფემერული

ზრახვებით; სტილი სარკვე სულის სოციალურ წვალემისა: ექსპრესიონიზმი განცდის სტილია ისე, როგორც იმპრესიონიზმი ჭვრეტის სტილია; საყურადღებოა ის, რომ სიტყვა ექსპრესიონიზმი წარმოიშვა ფრანგულად. — expression, რაც ნიშნავს გამოთქმას, ხოლო სიტყვა იმპრესიონიზმი წარმოიშვა ისევე ფრანგულიდან — impression, რაც ნიშნავს შთაბეჭდილებას; ექსპრესიონიზმი იძლევა განცდისა და გამოთქმის ფსიქოლოგიას, იმპრესიონიზმი კი შთაბეჭდილებისა და გამოთქმის.

იმპრესიონიზმი არის ერთგვარი პროტესტი აკადემიზმისა და სტატიურ-ოფიციალური კლასიციზმის წინააღმდეგ; პროტესტი იწყება პარიზიდან: აპარტენანებისა და მუზეუმების ხელოვნება, რომელიც თავის მშვიდი და კლასიკური სახით ბატონობდა ევროპაში მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრამდე, საშუალებას არ აძლევს ევროპის ქალაქურ სულს იგრძნოს მშვენიერება ბუნებისა და გაშლილი ჰაერისა, რომელიც ეგრე ენატრება დიდი ქალაქის მცხოვრებს; დიდი ქალაქები თავიანთი მუზეუმებით და კლასიციზმით ხუთავენ ცოცხალ შთაბეჭდილებას ჰაერისა, ფერებისა და კოპწიაობის: სულს ენატრება ყოფნა და დანახვა ცხოვრების სურათებისა ქალაქის გარეთ, რომელიმე სოფელში, სადმე რუს პირად; სული, დაღლილი დიდი ქალაქის მტვერიან ქუჩებში, მიილტვის გაშლილ და სინათლიან ჰაერსაკენ და ყოველი სურათი ხელოვნებაში, რომელიც ადამიანს მოაგონებს სოფლურ იდილიას, სივრცეებისა და მინდვრების ალივლივებას, ჰაერს, მხეს, სინათლეს, სულს ჩვენება მშვენიერად, საუცხოვოდ: აქედან წარმოიშვა იმპრესიონიზმის ლოზუნგი — *plenairisme, plenair*, გაშლილი ჰაერით სუნთქვა და შთაბეჭდილება ფერებისა და ტონების ვიბრაციისა მზის სხვივებზე; ჩვენ უკვე ვთქვით, რომ სიტყვა *impression* ჩვენებურად ნიშნავს „შთაბეჭდილებას“; გასაგებია ამიტომ ის, რომ იმპრესიონისტური სტილი ხელოვნებაში პირველად შემოიტანეს ნახატვრებმა, განსაკუთრებით პეიზაჟისტებმა; მონე, პიკასო, სისლე, მინე ხელოვნებაში შემოიტანეს ფერებისა და ტონების შთაბეჭდილებებით.

რაც შეიძლება მწვავე შთაბეჭდილებების მიღება, რაც შეიძლება მეტი ფერადობა და ხმიანობა შემოქმედებით განსახიობაში, რაც შეიძლება მეტი პასივობა — ფოტოგრაფიულობა ნატურალიზმის მიღწევებში — აი იმპრესიონიზმის სტილის დამახასიათებელი თვისებები. დაირე ბულვარები, სკუერები, ქალაქის მოედნები, სოფლები, და, რაც ნაზო, რამოდენიმე სტრიქონში აწერე — აწერე ისე, რომ ყოველგან იყოს სინათლე, ძლიერი შთაბეჭდილება ფერებისა, აწერე

ისე, რომ რამოდენიმე ხაზი სრულ სახეს იძლეოდეს,—ეუბნება იმპრესიონიზმი მწერალს. იმპრესიონისტური სტილის იდეალურ ფორმას საფრანგეთში იძლევა გიუი დე-მოპასანი, რუსეთში ჩეხოვი, ინგლისში—ოსკარ უაილდი; იმპრესიონიზმი ებრძვის კლასიციზმისა და აკადემიზმის ფორმებს, ებრძვის აგრეთვე ინტელექტუალიზმს და ამ მხრივ ფსიქოლოგიურად ენათესავება ბერგსონის ფილოსოფიას. სულის წვალემა წუთისოფლური, პლანეტარული ასხივოსნებს იდეებში სოციალურ ინტერესებს, თარგავს და ჰკვეთს შემოქმედებით სახეებს ისე, როგორც ამას მოითხოვს გენეტიური გადახრა სოციალური ფსიქოლოგიისა: აიღეთ უბრალო, ანტიური დოქი—hydria, მას საბერძნეთში სდგამდენ ისე, თითქო მიწიდან ამოდიოდა; მას ჰქონდა ერთგვარ საპნის ბუშტის ფორმა—ზევით უფრო ფართე, ვიდრე ქვევით. შავიდის ფეხებს ეძლეოდა ფორმა მხეცის თათებისა ბრჭყალებით, თითქო გაბრაზებულნი იჭრებოდენ იატაკში: ბერძნულ სტილს აქ ეტყობა ორგანომორფიული პერიოდის გავლენა—სული ადამიანისა თითქო ენათესავება ბუნებას, ცდილობს თავის შემოქმედებას მისცეს სახე ულტრანატურალისტური და ამავე დროს რაღაც სპირიტუალისტური: ტყუილად კი არ ლაპარაკობს ერთი ფრანგი მწერალი—სპირიტუალიზმი ამავე დროს მატერიალიზმიც არისო.

ცხოვრების ხერხი ყოველგან იცვლება საერთო წყობასთან შეთანხმებით; საერთო წყობაში ყოველი არსი თავის ფორმას იღებს როგორც მდგომარეობასთან ურთერთობის შედეგს: ცალკეულ ყოფას ადგილი არა აქვს სამყაროში და არც ერთი მომენტი ჩვენი მოქმედებისა, ჩვენი გააზრებისა და ჩვენი გრძნობებისა არ არის თავისუფალი სოციალური მდგომარეობის გავლენისაგან. ქვეყნად ყოველგვარი ყოფა დამოკიდებული და შეფარდებულია—დამოკიდებულია ვინმესაგან ან რამესაგან, შეფარდებულია ვინმესთან ან რამესთან; წუთისოფელი თავისთავად დამოკიდებულებათა არეა—არე დიდი, ირაციონალური, სტიქიური, მუდამ მოუწყობელი და sub specie aeternitatis უთავბოლო. დამოკიდებულებაში აისახება ღირებულება დამოკიდებულთა; დამოკიდებულებაში ითარგებიან ცალკეულ ყოფათა სახეები თავიანთი ორგანიული და ფსიქიური თვისებებით. სოციალურ ყოფაში ყოველგვარ ურთერთობას ისეთი დიდი ადგილი უჭირავს, რომ ყოველი არსი ცდალობს ურთერთობის პროცესში დაიკავოს გარკვეული ადგილი და ამისათვის ისეთი სტილით და ფორმით შემოდის, რომელსაც მოითხოვს ურთერთობის ჩვეულებრივი მიმდინარეობა, მისი ასე ვთქვათ ბუნება, შექმნილი, წყობილი გენე-

ტიურად. სტილი—ფორმა ორგანოტროპიული ურთერთობის შედეგია და ვიმეორებთ სტილის პრობლემა ყოველთვის სოციალური განცდისა და იდეოლოგიის პრობლემაა; სული ეძიებს საშუალებას გამოსახოს სურვილები, იდეალები, ილიუზიები, ზრახვები და აფექტები იმ ფორმებში, რომელთაც შეუძლიათ დაკმაყოფილება ადამიანისა მისი ორგანიულ-ნერვიული წყურვილისა; ხოლო სურვილების დაკმაყოფილება შეუძლია ისეთ რამეს, რაც შეავსებს ხელოვნურად იმ ნაკლს, რომელიც რეალურ ცხოვრებას აქვს და რომლის შეგრძნობა ადამიანის ცხოვრებას უარყოფით ელფერს აძლევს. ცხოვრების კულტურულ-ცივილიზაციური ფორმები იკუმშებიან და იწვევიან სოციალურ საჭიროებათა და განცდათა მიხედვით: რა სახისაა განცდა სოციალური საჭიროებისა, იმ სახისაა სტილი შემოქმედებისა: შემოქმედების ყოველგვარ ფორმაში გამოისახება ის, რაც ასე თუ ისე აწუხებს ადამიანებს, აღელვებს მათ, რაც შეადგენს რომელიმე საზოგადოებისა ან კლასის ყურადღების საგანს; მაგრამ, ქვეყნად სხვადასხვა ადგილას სხვადასხვა პირობებია არსებობისა, სხვადასხვა მდგომარეობაა როგორც ეკონომიური, ისე საერთოდ კულტურულ-ცივილიზაციური: ამიტომ ადამიანებს წუთისოფლის სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვა ხერხი აქვთ, სხვადასხვა საშუალება თავიანთი გრძნობებისა და განცდების განსახიერებისათვის, თავიანთი სურვილებისა და იდეალების ფორმათა მისაცემად; ჯნივერსალური ფორმა იდეებისა და აზრების არ არსებობს: მუსიკა ძველი ინდოელის, რომელიც ვედას ჰიმნებშია მოცემული, აწყობილია ისეთი სტილით, რომელიც სრულებით არ წააგავს არავერში ევროპის დიდი ქალაქის კაფე-შინტანჯრ მუსიკას; ლუი მეთოთხმეტეს დროს მიტყვევლება და საზოგადოებრივი ცხოვრების სტილი ზვიადი, პათოსიანი, არისტოკრატიული, ცხადია, ისეთი არ არის, როგორც ბოდლერის დროის საზოგადოებრივი ცხოვრების სტილი და გემოვნება; საშუალო საუკუნის ფეოდალი სრულებით არ ლაპარაკობდა იმ ინტონაციით, რომლითაც დღეს ლაპარაკობს ევროპის ბურჟუა; დღევანდელი დიდი ქალაქის პროლეტარი, რაც უნდა კარგად ცხოვრობდეს იგი, მაინც თავის გემოვნებაში, ესთეტიური მოთხოვნილებას დაკმაყოფილებაში სრულებით იმას არ მოითხოვს, რასაც მოითხოვს რომელიმე დიდი ფაბრიკანტი: ყოველ სოციალურ დგომას, ყოველ პლანეტარულ ყოფას აქვს საკუთარი ფორმის სტილი, თავისებური გარეგანი მხარე; ყოველ კუთხეს სამყაროისას, ყოველ საზოგადოებრივ ჯგუფს და ხშირად ყოველ პროფესიას აქვს ფსიქოლოგიური გარემო, milieu, თავისებური განცდის ჰაერეთი: სოციალური საჭიროების ბიოგენეტიური ვითარება

აწესრიგებს და აწყობს თავისებურ ფორმაში სამყაროს და გარეშე სოციალური საჭიროების გავლენისა სული ვერ დაისახავს ვერც მარალურ პრინციპს, ვერც ესთეტიური განცდის თავისებურ ღირებულებას; ყოველთვის, როდესაც ჩვენ ვლაპარაკობთ ხელოვნებისა ან ბუნების რომელიმე მოვლენის შ სახეზე, როდესაც ჩვენ ვეძებთ ღირებულებას როგორც კულტურისა და ცივილიზაციის ფორმებში, ისე ბუნების პანორამაში, ჩვენი სული ხელმძღვანელობს იმ ინტერესით, რომელიც მიმდინარეობს სოციალური ცხოვრების ჩვეულებებიდან, რომლებთან ჩვენ დაკავშირებული ვართ ჩვენი ცხოვრების ყოველ წუთს; როგორც კი ჩვენში დაიბადება რომელიმე სურვილი, რომელიმე განცდა და ოცნება. ჩვენი სულა იკვირდება თავს იმ ფორმით, რომელიც ჩვენსა წუთიან ფულურ წვდობას გამოსახავს, რომელიც მთავარ ხაზებში წააგავს ჩვენს ყოველდღიურ ყოფას, სხვებთან ურთერთობას: იდეოპლასტიური სტილი საბერძნეთისა იგივე ევკლიდის გეომეტრიაა სწორპეტროვანი ფაგურებით და სივრცის გარკვეული სახეობით, გადატანილი როგორც ხუროთმოძღვრებასა და ქანდაკებაში, ისე ლიტერატურასა და ფილოსოფიაში; ჩვენი საუკუნეების ტყეხილი ხაზები, გადუღლებული წრეწირები, უთვალავი ფერები, ძლიერი ყერბალაზმი იგივე დივერსივობებია და ინტეგრალები, წყობილი მხატვრული სახეებით ლიტერატურასა და აზროვნებაში: მათემატიკოსები ფორმულებით გამოსახავენ იმას, რასაც მხატვრები და დიდი პოეტები სახეებით და სიტყვებით ამბობენ; როდესაც ჩვენი უტონი სელესტიური ძეგანის ფორმულებს იძლეოდა, ლიტერატურაში ინდივიდუალისტური აბსოლიუტები შემოდიოდნენ: ნიუტონის მათემატიკურ ფორმულებს და რომანტიზმს იდეოლოგიის ერთი და იგივე ფსიქოლოგიური პრინციპი აქვთ; ორივე შემთხვევაში მოქმედებს სურვილი აბსოლუტური ინდივიდუალიზმისა; მეცნიერება ბოლოს და ბოლოს იგივე ხელოვნებაა: სოციალური საჭიროების ძლიერი მარტკლები ისე წივვენ და კემშავენ მეცნიერების პრინციპებს, მეთოდოლოგიას, კონსტრუქციას, ლოგიურ დებულებებს, როგორც ხელოვნებას ფორმებს და სტილს; საშუალო საუკუნეთა მეცნიერება და ხელოვნება ერთი სტილისა იყო: თეოლოგიური აბსოლიუტიზმი ერთნაირად ხელმძღვანელობდა მეცნიერებას და ხელოვნებას საშუალო საუკუნეებისას, ერთნაირად იმორჩილებდა პოეტისა და მეცნიერებას სულს; მოქნდაკეს ან ხუროთმოძღვარს მათინდელი დროისას ისეთავე ფორმის და სტილის ხილვა ენატრებოდა. როგორც ალქიმოსს; „ფილოსოფიური ქვა“ იგივეა ფსიქოლოგიურად, რაც კათოლიკების *potestas clavium*, გოტიური სტილის სა-

ზღვარ აცილებული ტაძრები კელნისა და პარიზის იგივეა, რაც მხატვრული ტიპები ევროპის ლიტერატურისა; აინშტაინის მ.თემ. ტიკური რელიატივიზმი კოსმოლოგიური ფორმულაა ჩვენი დროის სოციალურ რყევათა და ფსიქოლოგიურ აბსოლიუტების დაშლისა; პედაგოგიკის ახალი პრინციპი—მხარეთმცენიერება შეფარდებათა კომპლექსებით ისეთი დიდი გადატებაა ინდივიდუალიზმისა და აბსოლიუტიზმის სოფლმხედველობისა, რომელიც გვიჩვენებს მარქსიზმის გავლენას მეცნიერებაზე და ამავე დროს გამოსახავს შემოქმედებისა და აზროვნების ისეთ ფორმას, რომელსაც ორგანიულად მოითხოვს ჩვენი დროის სოციალური ფსიქოლოგია; ან უფრო ახალი ენით რომ ვილაპარაკოთ, სოციალური საჭიროება აძლევს მიმართებასა და ფორმას როგორც მეცნიერებას, ისე ხელოვნებას; სოციალური საჭიროება აყალიბებს სტილისა და აზროვნების სახეებს; სტილი-რეფლექსია სოციალური საჭიროების განკდისა; ამიტომ, ისტორიაში არ არსებობს მეცნიერებისა და ხელოვნების უცვლელი ფორმები: სოციალური საჭიროების ცვლილება—კულტურის საერთო რეორგანიზაცია ყოველთვის მოითხოვს ხელოვნებისა და მეცნიერების რეფორმას.

მალაქის სული და უსაზღვრებლის
იღბა

ქალაქის სული და უსაზღვროების იდეა.

უსაზღვროების იდეა დაიბადა ადამიანის სულში მეოცე საუკუნის დასაწყისში,—იმ საუკუნის, რომელიც იწყებს ისტორიაში ახალ ეპოქას, ეპოქას დინამიური ცოფისა და განცდისას; ბუნების ძალების დამორჩილებამ და მაშინების კულტურამ ცხოვრებას მისცეს ზღაპრული სიჩქარის ხასიათი; მოძრაობის განცდა იპყრობს სულს: წყალქვეშა ნავების ლურჯული, ელექტრონის სხივების ბორიალი, რკინის ბორბლების გრაგანი, ლვედების თქრიალი, ლიანდაგზე ვაგონების სრიალი, ჰაეროპლანის ზუზუნი სივრცეში, ავტომობილების გმინვა, ხომალდებით ოკეანეთა ტალღებზე უშიშარი მოგზაურობა უსაზღვროების დაპყრობის გამომსახველი ფაქტებია; წინად, საშუალო საუკუნეებში ადამიანი ჩალანდრებით ძლივს გადადიოდა ერთი მაზრიდან მეორე მაზრაში: ქაობი, მთები, მდინარე ადამიანს ხელს უშლიდენ მოძრაობაში; ქაობები ადამიანმა ნაწილობრივ ამოაშრო, მთები გათხარა და გვირაბები გაიყვანა, მდინარეში ჩაუშვა ნაგები და ოკეანებში ხომალდები, სივრცეში აფრინდა ჰაეროპლანებით; ადამიანი შეიჭრა უსაზღვროებაში მაშინის საშუალებით: მაშინა მთავარი თანამგზავრია ადამიანის მოგზაურობაში და ამიტომ გასაკვირალიც არ არის, რომ მეოცე საუკუნის დასაწყისში ხელოვნების გმირად გამოდის მაშინა: ბლასკო იბანიესის რომანი „მამები—იეზუიტები“ მაშინიზმის ეპოპეა; კელლერმანის რომანი „გვირაბი“ საუცხოვო დახასიათებაა მაშინური კულტურისა: მაშინა თავის ელექტროთი, სინებით, მეათულებით, ორთქლით, ლოკომოტივებით, მაშინა თავის მარკვლებით, ბორბლებით, ლვედებით, ნახშირით, სუნით, ინჟინერებით, ტექნიკებით წარმოადგენს მთელს სამყაროს, რომელიც ჰქნის ახალს ფსიქოლოგიას საზოგადოებაში, ადამიანთა ურთერთობაში; ძველი ეპოსების მაგიერ იწყება ახალი ეპოსები: ძველი ეპოსის მთავარი გმირი იყო რომელიმე ოდისეი, ახალი ეპოსის გმირი არის ინჟინერი, ტექნიკი, რომელიმე ქარხნის მოსახლურე; ძველი ეპოსი იყო განსაკუთრებით ბუნების ფენომენი: ზღვა, ტყე, მინდორი, ხეობა, მდინარე, კლდეები—აი რა ესაჭიროებოდა ძველ ეპოსს; ახალი

ეპოსისათვის განსაკუთრებით საჭიროა მაშინა ელექტროთი, კინემატოგრაფებით, რკინის გზით, ხომალდებით; ჰომეროსმა პენელოპას რომანი და ცხოვრება დაუკავშირა ინდუსტრიულ სინამდვილეს—ქსოვას და ქმრის ხეტიალს, ჩვენი დროის მწერალმა რომანი უნდა დაუკავშიროს ავტომობილებს, რკინის გზას, ელექტროს სინათლეს, დიდი მაღაზიების ვიტრინებს, კოსმეტიკას; მარინეტი თავის წიგნში „ფუტურიზმი“ ამაყად აცხადებს: „ჩვენ ვქადაგებთ ცხოვრების ახალ სილამაზეს—სილამაზეს მექანიკურს“. ლ. ფოლგორე თავის „მოტორების სიმღერაში“ აღიღებს ბორბლებს, მაშინებს: „ყოველი აზრი მაშინის შესახებ სიმღერაა გრძელი, გიგანტური, რომელიც ჰქმნის პოეზიის ღვთაებრივ პოლიფონიას, რომელიც გაბედული რიტმით იჭრება საუკუნეებში, რომელიც მიცურავს უსაზღვროების ოკეანეში“. „ღიღება შენ, მაშინაჲ!“ ამბობს ბუცცი; „შენმა მუსკულეებმა მოსვენება არ იციან; ისინი სწრაფნი არიან; შენ აცხოვრებ ადამიანთა მილიონებს“. მაშინები ამბობენ: „ჩვენ ვქსოვთ ახალ სულს და ახალ ტანს მომავლისას“. მაშინის ატმოსფეროში იბადება იდეა ახალი ადამიანისა, რომელსაც ყველაფერი ეჩქარება, რომელიც ნერვიული და შოძრავია, რომელსაც სული მუდამ აღელვებული აქვს. ტელეფონმა, ტელეგრაფმა, ფოხოგრაფმა, ავტომობილმა, ბიციკლეტმა დააჩქარეს ჩვენი სულის ცხოვრება: თანამედროვე ცხოვრების პირობებმა შექმნეს თავისებური სილამაზე—სილამაზე ფოლადის, ცეცხლის, კვამლის და ორთქლის: ამ სილამაზის ტაძარია დიდი ქალაქი ქარხნების მაღალი მიწებით, ელექტრონის ვარსკვლავებით, ბორბლებით და ზმაურობით; დიდი ქალაქი ღრიალებს: ასფალტით შეხუთულია ქუჩები; ავტომობილები დასრიალებენ და ღმუიან; ტრაძვების ვაგონები ერთმანეთს მისდევენ ზარების რეკით, და, ქარხნების კვამლით დანისლულ სივრცეში, ისმის მოძრაობის გუგუნი და შორეული ბრგვინაობა; შადრევანები ბალებიდან ასხამენ ირგვლივ სისველეს; ქალები და ვაჟები ნერვიული სიჩქარით ერთმანეთს ათვალნიერებენ: ნებისყოფა სადღაც მიეჩქარება; ცხოვრებას მიეცა ისეთი ტემპი, თითქო ომი და მიწისძვრა იყოს, თითქო სული გრძნობს წუთისოფლური ყოფის წარმავალობას, თითქო პლაკატები, აფიშები რესტორანები, როსკიპების შეღებილი ლოყები, ღიპიანი ბანკირები და აჩქარებული კომერსანტები პორტფელებით ცხოვრების უზნეო ნადიმს ესწრაფიან და სასოწარკვეთილების ინსტინქტიური გრძნობით ცივილიზაციის sancta simplicitas მღერაიან: ყვირიან, ხმაურობენ და მიეჩქარებიან; არსებობის ტემპი ატორტმანდა და ადამიანს შეეზიზლა წვრილმანობა, ანალიზი, გრძელი, ფეოდალურ-არისტოკრა-

ტრული, გაპრანჭული თქმა; სულში დაიბადა მოთხოვნილება სიჩქარისა, მოძრაობისა, ცვლილებისა, დინამიზმისა, სინთეზისა: მდგომარეობა იძლევა სულის წყობას და გასაკვირალიც არ არის, რომ მაშინისა და კაპიტალის მდკომარეობამ მოგვცა ატორტმანებული სული, რომელიც ორგანოტროპიულად თავდება ხელოვნების სფეროში შინაგანი წვალვის მატერიალიზაციით, გრძნობათა და იდეათა არეგდარევით, მეტყველების დეფორმაციით, სახეების დატეხით—იმაჟინიზმით. ყველავერი მოძრაობს, ქრის; ყველავერი სხვაფერდება; პროფილი არასოდეს არ არია უძრავი: იგი დაუსრულებლივ ცხადდება და ქრება; საგნები მოძრაობაში მრავლდებიან და სახეები სხვაფერდებიან: ცხენა, რომელიც მირბის, ოთხი ფეხი კი არა აქვს, არამედ ოცი და მისი მოძრაობა სამკუთხედიან; მატარებლიდან რომ ვიყურებით, მინდვრები და ხეები ირგვლივ რბიან, თითქო უხარიათ ჯაგონების მოძრაობა; საქანელაზე რომ ვქანაობთ, გვეჩვენება თითქო პორიზონტებიც ქანაობენ, თითქო სამყაროც ირწევა. მოძრაობა სულს ეძახის უსაზღვროების არეში, ხოლო საქვე იმაშია,—ამ უსაზღვროებაში სული შეიჭრება კაფე-მანტანური ღრეობით, ალკოგოლით, თუ სიყვარულის სევდით და არსებობის ეფემერობის შეგრძნობით?

*
*
*

მეოვრამეტე საუკუნის დამლევამდი ცხოვრების კულტურული ფორმები სტატიურ რაციონალისტურ პრინციპებზე იყო დამყარებული: სული ადამიანისა ინტელექტუალურად და ესთეტიურად მიმაგრებული იყო ეკლესიას, სახელმწივოს, ოჯახს, წოდებრივ პრივილეგიებს; ტრადიცია ხელმძღვანელობდა ადამიანის ნებისყოფასა და მოქმედებებს; ხატები, ღვდლები, ჩინოენიკების იერარქია, ოჯახური ცხოვრების სტაბილიზმი ამართლებდენ ინდივიდუალურ ყოფას, იმედება და სურვილებს, ესთეტიურ მოთხოვნილებებსა და გემოვნებას; მეცნიერება და სკოლა ინდივიდუალიზმისა, ავტორიტეტისა და მორჩილების კულტს ავაოჯიშებდენ; ერები სოციალისტორიულ პერიპეტეებში არ შორდებოდენ პატრიოტიზმისა და ეგოცენტრიზმის კუთხეებს და ამ კუთხეებში იღვრებოდა სანტიმენტალურ-რომანტიული ცრემლები დიდებისა და რღვევის წესის ასაგებად; მწუხარება და სიამოვნება ფსიქოლოგიურად იდილიაში ერთდებოდენ, შიშისა და ქაოსის განცდას ცხოვრებაში ადგილი არ ჰქონდა.

საფრანგეთის რევოლიუციამ და ნაპოლეონის ვაგაბონდაჟმა კაცობრიობას გაახსენეს საშუალო საუკუნეები.

თითქო სამყარო ისევ აივსო კოშმარებით და უკუღმართობით. ბუნების მეტყველების განვითარებამ, განსაკუთრებით ბიოლოგიამ

და ბაქტერიოლოგიამ შეაღეს ბუნების საიუმლოების ახალი კარები: ადამიანმა, რომელსაც წინად თავის თავი სარყაროს ცენტრი ეგონა, დაინახა, რომ მისი გაპრანჭული ყოფა იმყოფება შემთხვევათა როიაში და ხშირად, პასკალის თქმისა არ იყოს, საკარისია ერთი წვეთი წყალი, ერთი ხიწვი ქუქყიანი, რომ ადამიანს ნოეწამლოს სისხლი: ინდივიდუალიზმი თავის ჩინოვნიკური რიგალიებში, ეპოლეტებით და პათოსით ჩადგა ბიოლოგიურ რიგში ბაქტერიებსა და შემთხვევებთან ერთად.

კაცობრიობა გაეცნო შორეულ ქვანებს, კონძულებს და მათ ველურ მცხოვრებლებს; გეოგრაფიული სიკრკით წარმოსახვა გაიშალა; ევკლიდის გეომეტრია ლაბაჩევსკისა და რიშანის სფეროებად გარდაიხა; ნეტეოროლოგიურ ფიზიკური კვლევა-ძიებანი და ასტრონომიური ტრფიალება შორეულობის რელიატიური კოსმოლოგიით დ მთავრდა; აინ შტაინმა დ ჩრდილანიუოტნის სახე და ადამიანი თითქო დაპტარავდა უახლვროების არეზე: წინად, სილოგიზმებსა და ევკლიდური სოფლგაგების დროს ყიელაფერი გარკვეული, სწორი და სტარირად ჩამოყალიბებული იყო; სისტემა და სქემა იმ რჩილებდენ ქოსის დენას; სამყარო მოთავსებული იყო ფორმულებში, და თუ ფორმულები მეცნიერებაში სუსტობდენ, მორალური შეგნებით ირსეოდა: „ვარსკლავიანი სივრცე მე დამეურებს, მორალური კანონი ჩემშია“-ო, ამბობდა კანტი.

ფრიდრიჰ ნიციუმე და თეოდორე დოსტოივსკიმ კაცობრიობას აგრძნობინეს მყუდროების საშროე; კანტი და მისი ფილოსოფიური კვიეტიზმი ჩაწა ისტორიულ-იდეოლოგიურ ხეულებში; ზარატუსტრამ არსებობის სევედა გაშალა მეტყველების სიმფონიად და ცხოვრების უდაბნოში ამართა პირამიდული სიმალლე მარადობისა; ადამიანმა იგრძნო უსაზღვრო სეყვარული, ვეფხი და ფრინველები მიუახლოვდენ მას და სულის სიღრმეში ატირდა იგი ტკბილ გრძობებში გაღესილი ტრემლებით ინდივიდუალიზმი გადავიდა უსაზღვროების ტრფიალებაში და სული ექპანსიური გაწია შინაგანი ხილვითა და განათებით არსებობას სევედის შეგრძნობამდი. ფანტასტიური სურათი სოფლიო მზედოძისა, განსახიერებული ნიუოტონის სივრცით წარმოსახვაში, კანტისა და ლაპლასის კოსმოლოგიური თეორიები, კონტრაქციული მოძღვრება მატერიკების წარმოშობის შესახებ, დე-ბომონის, დანის, ლეკოხტის და ზიუსისის გეოლოგიური ჰაპოტეზები, დეტონის იზოსტაზია, კინეტიური თეორია გაზებისა, პერიოდული სისტემა ქიმიური ელემენ-

ტებისა, სიმეტრიისა და კრისტალოგრაფიის კანონები, სოფიუსილი და ლობაჩევსკი თავიანთი მეტაგეომეტრიული სფეროებით, კეკულეს და ბუტლეროვის მიღწევანი ქიმიურ კვლევა-ძიებებში. კოვალევსკის და ჯენერის გეოლოგიურ-ანთროპოლოგიური ფანტაზია სტატისტიკური სოფლმხედველობისა და სულის სიმშვიდიდან ადამიანს ეძახიან უსაზღვროებისა და მარადობის არეში—sub specie aeternitatis. სულს იპყრობს ერთი მხრით შიში დაკარგვისა ამ უსაზღვროებაში, მეორე მხრით უსაზღვროების შეგრძნობით შობილი სიყვარული არსებობისადმი—სიყვარული, რომელიც ვერ ეტევა ბიოლოგიურსა და ფიზიოლოგიურ მთვრალულობაში და ადამიანს, მის გრძნობებს, ოცნებებს, იდეალებს არხევს როგორც ზღაპრულ მარაოს უდაბნოში; ყოფა ოჯახური, სოციალური, სახელმწიფოებრივი თავის ყოველდღიური ფსიქოლოგიით, ყალბი ჩვეულებებით, წუთისოფლური წვრილმანობით, ტექნიკურ ინდუსტრიული განგაშით ახალი განათებით მოსჩანს. ურთერთობა ადამიანთა შორის ახალ მორალს ეყრდნობა—მორალს არა ინდივიდუალისტურ-ფიზიოლოგიურ მთვრალობისა, არა ლოთობისა, არა დიონისიურ-ეგოცენტრისტულ გატაცებისა, მორალს არა გაშიშვლებულ მეობისა და პირუტყველ-მცონარეულ თავაწყვეტისა, არამედ უსაზღვროების სევდისა და კოსმიური გზების; ყოველი მომენტი წუთისოფლური არსებობისა იხედება sub specie aeternitatis, მეცნიერების ყოველი მიღწევა ადამიანის სულში სახავს იდეას დაუსრულებლობისა: ბიოლოგი ბაქტერიების სამყაროში ისე მორიდებით და განცვიფრებით იყურება, როგორც პოეტი ოკეანის პირად; მეცნიერება უახლოვდება ხელოვნებას და ხელოვნება იჭრება მეცნიერების სფეროში; დანტე ალიგიერი დიდი თეოლოგი იყო, გოეთე დიდი ბიოლოგი. იყო, მაგრამ მომავალში ხელოვანისათვის საჭიროა უფრო დიდი ერუდიცია და შინაგანი ხილვა სამყაროისა; წინააღმდეგ შემთხვევაში ხელოვნება კარგავს აზრსა და ღირებულებას: კოსმიური სევდა ახალი სულის ვერ დაინახავს თავის ალანდებას ხელოვნებაში და ვერავითარი აკრობატობა—ფერებისა და ხაზების ბორიალება, რომლითაც გატაცებულია დღეს დილექტანტური სული დაავადებული ქალაქისა, ვერ შეაჩერებს ხელოვნების კატასტროფას; ხელოვნება „ცხოველობაში“ იქნება მხოლოდ მაშინ, როცა განასახიერებს სოციალური ფსიქოლოგიის ძირითად თვისებებს; ხელოვნება ყოველთვის გაიმარჯვებს სოციალური განცდის ასახვაში—იმ იდეებისა და გრძნობების ჩამოყალიბებაში, რომელნიც აწუხებენ, აწვალენ ეგოცენტრისტულ ყოფას მოწყვეტილ ადამიანს, სოციალ-კოსმიურ უსაზღვროე-

ბაში გადასროლილ სულს; არა ვიწრო კუთხე, არამედ კოსმოსი, არა ეგოცენტრისტული თვითშეყვარება, არამედ გაორების გრძობა და მეობის მეობაში გადატანა—აი ახალი სულის უნივერსალია, ახალი სოციალური ყოფის შემოქმედებითი კორელიაცია.

ინდივიდუალისტური პერიოდი კაცობრიობის კულტურის, შეიარაღებული საკუთარი ფილოსოფიურ-ესთეტიური კათეგორიებით, სილოგიზმებით და პრინციპებით ირღვევა შინაგან წყობაში—ირღვევა ფილოსოფიურ დებულებებში, ირღვევა ხელოვნებაში, ირღვევა კულტურულ-ცივილიზაციურ ურთერთობაში და რღვევის წყვილიაღში ისმის ძახილი ახალი სულის, რომელიც გლეჯისა და ბრძოლის პლანეტარულ არენაზე აპირებს მოწყობას სიყვარულისა და შეგნების ყოფისას: ამ ყოფას არ დასჭირდება მარტვლები სახელმწიფოებრივი ძალდატანებისა და ინდივიდუალურ ინტერესთა შეფარდებისა—ამ ყოფას განამტკიცებს უსაზღვროების არეზე შეცნობილი ხვედრი ადამიანისა, ხვედრი ევემერული, მაგრამ წარმავლობის სევდით გამთბარი და კოსმიური სიყვარულით დამშვიდებული.

მომავალი ადამიანი რომ გადახედავს საუკუნეთა დენას, გაიფიქრებს: რისთვის იხარჯებოდა ენერგია კაცობრიობისა?—კლასები და ხალხები ებრძოდნენ ერთმანეთს; ადამიანები ცდილობდნენ ერთმანეთის წვასა და ხოცვას; ადამიანები ცხოვრობდნენ აფექტებით: ისტორიას არა აქვს შინაგანი სიმართლე; ადამიანები ყოველთვის იტანჯებოდნენ და წვალობდნენ; ქვეყანა ყოველთვის მოუწყობელი, უთავბოლო და უწყსრიგო იყო: გონება კი არ ამოძრავებს ისტორიას, არამედ გაჭირვება და ტკივილები; გონება წინ კი არ მიუძღვის, უკან მიყვება მოქმედებას, პრაქტიკას, სოციალურ საჭიროებას; გონება აგვიანებს: ჯერ გრძნობა დაიფერფლება, ჯერ ტანი დაიწვება, ჯერ წვალება დაცრეცს სხეულს და მხოლოდ შემდეგ განარიგებს გონება თავის სხეულის ყოფას. წუთისოფელი უსინიდისო და უწყესო წვალებაა; წესი და სინიდისი ადამიანების გამოგონილია და ისიც ყოველ საუკუნეში თავისებურად; წესისა და სინიდისის ცნება ბრძოლაში გამარჯვებულებს შეაქვთ სამყაროში; ყოველი სოციალურად გაბატონებული ჯგუფი ქვეყნად ხედავს მხოლოდ იმას, რასაც განასახიერებს მისი ყოფის რეფლექსი, მისი წვალება სოციალური, პლანეტარული.

წუთისოფელი წააგავს გაუმარგლავ ყანას, სადაც ხარობს დეარდლიანი ბალახი, სადაც სიმართლე და ჭეშმარიტება ყოველთვის დევნაშია, სადაც ღრმა სიყვარული ტკივილებით, წვალებით თავდება; ადამიანი ფართხალებს მარადობის საშოში დროული ფორმულებით;

ყოფას ემუქრება რღვევა ყოველ წუთს და ბედნიერების შეცნობას სიღრმე; შეცნობა ბადებს ზიზღის გრძნობას და ვინც შეიცნო ცნაურების ზღვარი, მას სიყვარული ეძნელება; ზიზღის გრძნობა სიღრმეში ისევ სიყვარულს ითხოვს, მაგრამ სიყვარულს სხვა სულისას, — სიყვარულს გადაწოლილს უსაზღვროების კალთაში და ღამის სიჩუმეში ცრემლებით ნარეცხს; „დროული“ ვინც უარყო, მას ენატრება „მარადიული“; ციცხლის ენერგია კვამლით ერთვის სამყაროს, სულის წვალეა კი — ოცნებით; სული იკვებება ტანის ღელვით; დიდი ორთქლი დიდი ღულილიდან მომდინარეობს და სული მწვერვალებზე ვერასოდეს ვერ ავა, თუ ტანი მისი ყოფის ტკივილები არ დაჩხვლეთილა. სული რომ შეიგრძნობს არსებობის სევდას, შეიყვარებს მარადობას.

შუა-ღამისას, როდესაც დიდი ქალაქის ქუჩებში ჩოჩქოლი დაწყნარდება და სიერცეში შორიდან აიშლება ძაღლების სევდიანი ყეფა, სული ჩვენი ატორტმანდება და გული ნერვიულად შეიკუმშება; საუკუნეთა კარები ლანდურ ჩვენებაში გაიღება: ერებსა და სახელმწიფოებს, სხვადასხვა დროის ღმერთებსა და ლეგენდებს, მეტყველების სისტემებსა და პიპოთეზებს რალაც მწუხრული ზეწარი გადაეფარება. ატირდებიან ხეები, ფოთლებში აშრიალება ენტელექციის რიტმი და მდინარეები ნელად აორთქლდებიან, თითქო ნერვები ყოვლობის გრანდიოზული სხეულის, რომელიც დაუსრულებლად იწვის და ღელავს, განიცდის და კვამლდება. დიდი ქალაქის ნოტიო დინჯად აიღრუბლება და ყოფა ადამიანის, ამ ბურუსით გარშემორტყმული, თითქო იძირება გაურკვეველსა და უთავბოლო ნირვანაში.

წუთისოფელი იშლება უსაზღვრო სივრცის დაუსრულებელ საიდუმლოების სანახაობათა შორეული ლანდებით. ძრწიან არეები; გალობენ უხმოდ ვარსკვლავნი და პლანეტები; არსნი თვალთშეუდგამად ხმობენ მარადობას, რათა განაქარგონ ყოფის ცეცხლი და ააკვამლონ შინაგანი წვა... ჯერ კიდევ შეუცნობელი პირველყოფილი ქაოსი, უცნაურის იგივეობით ძლევა მოსილი და თან ცივი, თითქო ნელნელი მსვლელობს ზღვით დაფენილ ღრუბელთა შორის. ჰაერში კვენისის საიდუმლო სუნთქვა სტიქიათა უთვალავ საუკუნეთა სიგიჟისა და ისმის შორეული ბრგვინაობით ტლანქი ძახილი ჭლიქით დაავადებულ სურვილებისა; ფერადი მორთულობით ბრწყინავენ ჩვენებანი იდელებისა და საუკუნეთა უხარმაზარ წიგნებს, ოქროთი მოვარაყებულ ყდებში, შლიან არსებობის ოკეანეზე სამარადეამო ძიებად. ხალხთა ეხოვრებანი და საუკუნეების მკვეთრი მახვილობანი თითქო ირწვივიან საიდუმლოების სამრეკლოში: ბრწყინვალე წარმოდგენათა ძაფებზე ამონაქსოვ ოცნებებში აზრი ძილის პირულს მღერის...

იყვნენ საუკუნეები და ხალხნი; მზე ამოდიოდა და ჩადიოდა როგორც ყოველთვის; მოდგმები არედაარევიტ იცვლებოდენ; ოჯახური და სოციალური ღირებულებანი იქმნებოდენ: ქალები ქსოვდენ, კაცები ნადირობდენ, ვაჭრობდენ, ოცნებობდენ, მუშაობდენ—აშენებდენ სახლებს, თხრიდენ არხებს; იყო სიყვარული და აღერსი, იყო სევდა და წუხილი.

უთვალავი კეთილშობილი ზრახვანი, დიადი განცდანი და ფიქრები, იდეალები და მოქმედებანი—ფაუსტებისა და ჰამლეტების ეპოქა—ჩვენი ცივილიზაციის ტრაგედია—ყალბი მორალის ლამაზი პათოსი იყო და ხსენება დარჩა კლექიტა და ლუესით დააყადებულ კაცობრიობაში.

მოდგმა მოდგმას მისდევს აჩქარებით; სხეულებრივი ფორმები არსებობისა მარადიული წყვილიდან გამოდიან: ტრიალებენ, ირყევიან, ქანაობენ, ეძებენ და ტირილით ისევ წყვილადში იკარგებიან. ლანდები მოძრაობენ პლანეტარულ გარსში გახვეულნი: თითქო გრანდიოზული, მძიმე არტილერია, ღელავს და ორთქლდება კაცობრიობა; გაივლის რა ჩქარსა და უაზრო ცვლილებებს, შეუცნობელ უფსკრულისაქენ მიექანება.

ყოფა უნივერსალური ირხევა უსაზღვროების არეზე; მარადობა ფანტავს არსებობის მაშხალებს და ცივილიზაციის მთელი განგაში მხოლოდ წვალებაა, მხოლოდ ღელვა და აორთქლებაა, მხოლოდ ენერჯის განიავება: ცივილიზაცია უსრულესი ფორმაა კულტურის და რაც უფრო ცივილიზაციურია ხალხის ცხოვრება, მით უფრო ახლოა ისტორიული გადაშენების უკანასკნელი წუთები; ცივილიზაცია თავის სოციალური მოღუსებით ეფემური გაალებს ყოვლობის ფტელექიისა—უნივერსალური élan vital-ისა; ცივილიზაცია ასუსტებს ნერვებს, ავრცელებს სნეულებას, ანადგურებს პრინციპებს; ცივილიზაციის უკანასკნელი ფორმაა კაფე-შანტანი და დადაიზმი; ცივილიზაცია მოკლებულია იდეალს და იდეას; ცივილიზაციის პროცესი იგივე დეგენერაციის პროცესია და რაც უფრო განვითარებულია ცივილიზაცია, მით უფრო სანტერესოა ლიტერატურა: უდიდესი მწერალი უკიდურესი დეგენერატია; ხელოვნება ორგანოტროპიული თვითკვრეტაა დეგენერაციისა; ხოლო დეგენერაცია უნაზესი ფორმაა სოციალური რეფლექსისა, ინდუსტრიალურ-კომერციული და ფსიქოლოგიური მოძრაობისა. ყოველი არსი მასალაა უთავბოლო თქრიალისა; ყოველი სული ორთქლია მატერიული რყვისა; ყოველი აზრი წვალების ცეცხლის აღია და წვალებასთან ერთად ქრება ალიც.

არსებობა ბოლოს და ბოლოს არქივის მასალას შეადგენს და

არც ერთი მოვლენა წუთისოფლად არ არის მიზანი: ერები და სახელმწიფოები, ცხოველები და მცენარეები მასალებია ყოვლობისა: მშვენიერი სახე, რომელიც ჩვენ დღეს გვიზიდავს, გვალეღვებს, სიამოვნებისა და ნეტარებისაკენ გვეძახის, ხვალ გაისრისება, გეოლოგიურ ფენებში გაიფანტება, ცხოველებსა და მცენარეებში განაწილდება, უნივერსალობაში განიავდება. ადამიანო, ვინც არ უნდა იყო, რა ადგილიც არ უნდა გეკავოს ამ ქვეყნად, რა ნეტარებასა და სიამოვნებაში არ თვრებოდეს სული შენი,—გახსოვდეს მუდამ, რომ შენ ხარ მხოლოდ მასალა პლანეტარული ყოფის კუჭკუიანი ფენებისა; ზვიადი პათოსი შენი დიდებისა შენაწილად შენი ხვედრის შეგნებით; ბოროტი ზრახვა შენა სულისა გალესე წარმავალობის სევდაში; ქვეყნის უსაზღვროებაში, ადამიანო, შეიცანი უსამართლობა შენი ეგოიზმისა და ყოველ არსში მონახე ნაწილი შენი მეობისა; გაარღვიე რკალი კუთხებრივი სულისა და შენი წარსულის ნაჭუჭებიდან გამოფერთხე ლოგიკის მტვერი—ხაგისი ჩვეულებისა; უდიდესი დანაშაული შენი ამ ქვეყნად არის ის, რომ შენ ძლიერ ცოტა გიყვარდა იმ დროს, როდესაც შენ შეგეძლო დიდი და ღრმა სიყვარული. შენ გიყვარდა ყოველთვის შენი სიამოვნებისათვის და არასოდეს არ გყვარებია სიყვარულისათვის; შენ გიყვარდა მხოლოდ მომენტისათვის და არასოდეს არ გყვარებია გრძეობისათვის: მომენტებში სულს ათბობს ტანის ღელვა, მხოლოდ მომენტთა შორის გრძეობაში ქრის ცივი ქარი წარმავალობისა და სევდის. ცხოვრებას ათბობს მომენტის დაჭერა, მაგრამ აცივებს გრძეობის ქარი: რაც უფრო ტკბილი და ლამაზია მომენტი, მით უფრო მწარე და ცივია გრძეობა. ცხოვრებას გაამართლებს არა გრძეობის შეკუმშვა მომენტში, არმედ მომენტის გაფართოება გრძეობამდღი. ღრმა და დიდი სიყვარული შეუძლია მხოლოდ იმ სულს, რომელიც გრძნობს ყოველ წუთს გრძეობის სიცივეს და არსებობის უსინდისო სხვაობას. რეალური ცხოვრება წააგავს საროსკიპოს, რომელიც გაუხსნიათ სასაფლაოზე; საროსკიპოში ვინც შედის საკუთარი პრინციპით, მას დარჩენია მხოლოდ შეებრძოლოს უზნეობას, მაგრამ რასაც ჩვენ უზნეობას ვეძახით, ვაი თუ უდიდესი და ჭეშმარიტი ზნეობა არის! სოკრატე და კანტი თავიანთი კათეგორიებით, კოჰენი და ჰუსსერილი თავიანთი გნოსეოლოგიით, ლიობოკი და ტოლსტოი თავიანთი მორალით ზომავენ ამ ქვეყანას და არასოდეს არ კითხულობენ: ვინ არის თავდები მათი საზომის სისწორისათვის?! ვინც იკვებსა და წვალებაში არ ჰყვით თავის აზრებს, ვინც კერძობიდან უსაზღვროებაში არ იხედება, გონება მისი მხოლოდ ჩვეულების რეგისტრაციაა და მისი უღრმესი ფილოსოფია ლოგიკის სახელმძღვანელოში გამოისახება.

მარქსიზმი ჯა აზრთვნებინ
თრგუნთბრთვიული რეზთრამ

მარქსიზმი და აზროვნების ორგანოტროპიული რეფორმა

სინამდვილე განუწყვეტელ ცვლილებებსა და ვითარებაში გამოისახება: წუთისისთვის შეადგენს ცვლილებათა მომენტების დენას—დენას შეუჩერებელს, მუდმივს, მაგრამ დროულ-სივრცეულს; ქვეყნად ყველაფერი ცვალებადია გარდა ცვლილებისა; მოძრაობა და ცვლილება, ცვლილება და მოძრაობა არსებობის ყოველ მომენტში ერთმანეთს ერთვის და კაცობრიობა თავის კულტურულ-ცივილიზაციური ტკივილებით, მოხერხებათა სხვადასხვაობით ამ ცვლილებათა მოუსვენარ ქარიშხალში მოძრაობს უთვალავ არსთა და მოვლენათა შორის; ყოველი პერიოდი კაცობრიობის მოძრაობისა დედა-მიწაზე შეადგენს ერთგვარ საზოგადოებრივ-ეკონომიურ ფორმაციას: ადამიანი შეიქმნა აქტიური არსებობისათვის ბრძოლაში მხოლოდ მის შემდეგ, რაც შეუერთდა მეორე ადამიანს, რაც საერთოდ ჩამოყალიბდა ერთგვარი ურთერთობა საზოგადოებრივი, ან როგორც ამბობენ სოციალური ხასიათისა.

თავისთავად ცხოვრება არის არსებობის საშუალება; ქვეყნად არსებობს მხოლოდ ის, ვისაც აქვს საშუალება არსებობის, დანარჩენები იღუპებიან; არა მარტო ადამიანები, არამედ მცენარეებისა, ცხოველებისა, და თუ გნებავთ მინერალების სხვადასხვა ჯიშები და ფორმები იმდენად არსებობენ ქვეყნად, რაოდენად მათ არსებობას ხელს უწყობენ პირობები და მდგომარეობანი.

არსის არსებობა ისაზღვრება მდგომარეობით;—მდგომარეობა გეოლოგიური, გეოგრაფიული, კლიმატიური, სოციალ-ეკონომიური ან სპობს, ან საშუალებას აძლევს ბუნების ფორმებს ვითარებისა და გაშლისათვის; ხოლო ადამიანების ურთერთობა—ორგანიზაცია საზოგადოებრივი ხასიათისა გეოლოგიურ-გეოგრაფიულ მდგომარეობას ხშირად სცვლის თავის შემოქმედებით და ეკონომიური ფაქტორებით.

სოციალური ურთერთობა, დამყარებული ეკონომიურ-ინდუსტრიულ საჭიროებაზე, გაცილებით უფრო აქტიურად მოქმედობს ადამიანებზე, მათ ფსიქიურ-იდეოლოგიურ ფორმებზე, ვიდრე გეოლოგიურ-გეოგრაფიული და მეტეოროლოგიური პირობები; მართალია

გეოლოგიურ-მეტეოროლოგიურ პირობებს შეუძლია უცხად მოსპოს რომელიმე ბიოლოგიური ჯიშის, რასა, ხალხის, მაგრამ თუ კი ერთხელ განსაკუთრებულ გეოლოგიურ-გეოგრაფიულ პირობებში წარმოიშვა ადამიანთა ურთერთობა, შემდეგ სწორედ ეს ურთერთობა თავის სოციალ-ეკონომიური ინტერესებით აძლევს მიმართულებას ამ საზოგადოების იდეოლოგიას, კულტურულ-ცივილიზაციურ ხერხსა და შემოქმედებას.

ლენონ მეჩნიკოვი მართალია, როდესაც გეოგრაფიულ მდგომარეობას მიაწერს რასიულ თვისებათა წარმოშობის მიზეზებს, მაგრამ იგიწყებს, რომ გეოგრაფიული პირობების შეცვლაც ერთგვარად ადამიანების სოციალური ორგანიზაციისაგან არის დამოკიდებული და ხშირად სოციალური ხასიათის საჭიროება ტყეებსა, მდინარეებსა და დედა-მიწის ზოგიერთ ფენებს გამოიყენებს თავისებურად, და ამით შესცვლის საერთო კლიმატიურ-მეტეოროლოგიურ პირობებს, ამასთან ერთად იმ ურთერთობასაც, რომელიც ადამიანებს ქონდათ წინედ განსაკუთრებულ მდგომარეობასთან: მესოპოტამიის ჭალები ერთ დროს ნოყიერი იყო ძალიან იმიტომ, რომ იქ ცხოვრობდა ხალხი, რომელიც სთხრიდა არხებს, ინახავდა ტყეებს, ხელოვნურად დიდ რეზერვუარებში მდინარეებიდან შემოიყვანდა წყალს, ხოლო შემდეგ, როდესაც არაბები შემოვიდნენ მესოპოტამიაში, ტყეები სულ ამოჭრეს, არხები, ძველად გაკეთებული, თანდათანობით გაფუჭდა, ახალს კაცი არ აკეთებდა და ყველაფერი ეს იმით დამთავრდა, რომ მესოპოტამიის ოდესღაც ნოყიერი ბინდვრები, გადაიქცა უდაბნოდ.

ასე რომ, სოციალური ორგანიზაცია—საზოგადოებრივი ხასიათის ურთერთობა ადამიანთა შორის გავლენას ახდენს გეოგრაფიულ-მეტეოროლოგიურ პირობებზე: ხშირად ამიტომ კარგი საცხოვრებელი ადგილი—სუფთა ჰაერი და მდიდარი მიწა-წყალი თანდათანობით, ვერანდება, უდაბნოდ იქცევა; ხშირად კი ცუდი, ჭაობიანი მიწა-წყალი სოციალური ორგანიზაციით ისე გარდაიქმნება, რომ მშვენიერ საცხოვრებელ პირობებს იძლევა.

ამნაირად ადამიანი არ არის პასიური პირობებთან დამოკიდებულიებაში: ადამიანი ჯერ ეგუება მდგომარეობას და მერე სცდილობს მდგომარეობის გადაკეთებას, გარდაქმნას და მთელი კულტურა ეკონომიკისა სწორედ ასეთი ხასიათის მდგომარეობისა და სოციალური ორგანიზაციის ურთერთობაში გამოისახება: ჩვენ ამ შემოქმედებითი ხასიათის ურთერთობას ვეძახით ორგანოტროპიზმს—ესე იგი მდგომარეობის გავლენას სხეულზე და სხეულის გადახრას მდგომარეობისაკენ. მთელი ცივილიზაცია თავის წარსულში ასეთი მიმართუ-

ლებით იქმნებოდა და მარქსიზმი ეყრდნობა ამას, როგორც ერთგვარ დინამიურ ფაქტორს ისტორიისას. რაოდენად მარქსიზმი ემყარება სოციალურ ორგანიზაციების ძლიერებას, იმდენად ისტორიზმი ხდება მარქსიზმის მთავარი დასაყრდენი: მარქსიზმის მთავარი წერტილი მიზნად ისახავს კაცობრიობის პლანეტარულ არსებობის ხერხის გათვალისწინებას—წარმოების განრიგებას; წარმოების სისტემა მარქსიზმის მიხედვით არის თავისებური სოციალური სხეული, რომელსაც ჰქმნის და ამოძრავებს შინაგანი ვითარების კანონი და რომელიც ფუნქციონალურად განიცდის ცვლილებებს არსებობის ყოველ წუთს: წარმოების ცვლილება იწვევს უმეზვეოდ იდეოლოგიის ცვლილებებს.

თეორია ერთგვარი გამოკრთომაა სოციალური პრაქტიკისა, ადამიანთა შეთანხმებისა და შრომის საზოგადოებრივი განრიგებისა. თეორია სოციალური პრაქტიკის ნაყოფია და ყოველი სოციალური პრაქტიკა გარდაიქმნება თეორიით: მარქსიზმი თხოულობს პრაქტიკის თეორიაში გარდაქმნას და თეორიის პრაქტიკაში; მარქსიზმი წინააღმდეგია თეორიისა და პრაქტიკის ერთმანეთისაგან დაშორებისა, წინააღმდეგია თეორიისა და საერთოდ იდეოლოგიის განაპირობებისა; თვალთახედვა ცხოვრების, პრაქტიკის არის პირველი და ძირითადი თვალთახედვა შემეცნებისა და ეს თვალთახედვა თავდება გენეტიური მატერიალიზმით; ყოველგვარი პროფესორული აბსოლიუტიზმი, ყოველგვარი ალეთოლოგიური პრინციპი შემეცნებისა და იდეოლოგიისა მარქსიზმისათვის ძირეულად მიუღებელია; პლენანოვი ყოველთვის ჩაზს უსვამდა იმ განსაკუთრებულ მდგომარეობას, რომ შემეცნების ბუნების ფორმაციისათვის საჭირო არის უსათუოდ გაყოვლადება ადამიანის ცხოვრების პრაქტიკისა; ყოველგვარი იდეალიზმი აყენებს და სწყვეტს საკრთხს ობიექტივობისა და სუბიექტივობის შესახებ, სინამდვილისა და იდეალის შესახებ მხოლოდ თეორიული თვალსაზრისით; იდეალისტური, ალეთოლოგიური ფილოსოფია ეძიებს ჭეშმარიტების კრიტერიუმს აზრის ბუნებაში იმ დროს, როდესაც აზრის ბუნებას, მის კონსტრუქციას აწყობს პრაქტიკა; ამიტომ ყოველგვარ ალეთოლოგიას, როგორც იდეალისტურ ფილოსოფიას, საქმე აქვს განყენებასთან, აბსტრაქციასთან; მატერიალიზმი და იდეალიზმი კლასობრივი თეორიებია: იდეალიზმი ალეთოლოგიური, განყენებული პრინციპებით, მორალური კათეგორიებით, ანტინომიებით იდეოლოგიაა იმ კლასისა, რომელიც ორგანიულად მოწყვეტილია, მოშორებულია წარმოების ვითარებას, წარმოებითი პრაქტიკას; მატერიალიზმი გამოსახავს სოფლშეგნებასა და სოფლგაგებას იმ კლასისას, რომელიც აწარმოებს, ჰქმნის, რომელიც თავის მდგომარეობით ჩაბმულია პრაქტიკულ ცხოვრებაში;

იდეალიზმისათვის ქეშმარიტ მოქმედებას წარმოადგენს მოქმედება თეორიული, „მოქმედება“ აზრისა, „წმინდა გონებისა“; იდეალიზმი პრაქტიკას არასოდეს ანგარიშს არ უწევს: თუ ფაქტები ჩემს თეორიას არ ეთანხმებიან, მით უარესი ფაქტებისათვის, — ხშირად იმეორებდა ჰეგელი და ამ სიტყვებში მარჯვედ, გარკვევით, მკვეთრად ლაპარაკობს გერმანული ბიურგერიზმი — პროუსიის არისტოკრატია.

ნეოკანტიანელების კოჰენის, შუპკენის, ჰუსსერლის, ვედენსკის და სხვათა გნოსეოლოგიზმი სოციალური ფსიქოლოგიის თვალთახედვით წარმოადგენს რეაქციონური იდეალიზმის რესტავრაციას და რაოდენად კლასი, რომლის წრიდან გამოდიან გნოსეოლოგისტები და ყოველგვარი ლოგისტები, აქტიური და ძლიერია, იმდენად დიდ პრეტენზიებს აცხადებს ამ კლასის იდეოლოგია წმინდა გონებისა და მისი პრინციპების დასამყარებლად. ქეშმარიტება იდეოლოგიური ფორმაა სოციალური განცდისა და სოციალურ განცდას იწვევს მდგომარეობა კლასობრივი, ეკონომიური: კლასი, რომელიც მეთაურობს ეპოქას, სოციოლოგიური განცდის იდეოლოგიურ ფორმას, უკეთებს ერთგვარ ობიექტივაციას, მატერიალიზაციას მეცნიერებისა, ხელოვნებისა, რელიგიისა და ფილოსოფიის სახით.

ინდივიდუალისტური ფილოსოფია აღმერთებს „წმინდა გონებას“ (reine Vernunft): არსებობა მისი სინამდვილით დამწყვედულია შემეცნების საზღვრებში: შემეცნების ეპიფენომენიური ბუნება ცხადდება პირვანდელ ფორმად მარადობისა, უნივერსალურ რელიგიად. სული ევლინება სამყაროს მყარული წვალების შედეგად და რასაც შუპკე ეძახის Denken überhaupt-ს, ის მხოლოდ რეფლექსია საერთო ყოფისა და წვალების, ის მხოლოდ ერთგვარ ფორმას წარმოადგენს იმისას, რასაც იგივე შუპკე ეძახის — vom Seinden überhaupt-ს*; სული ტანის წვალების ორთქლია და გონება მისი რეფლექსი; განცდა ყოფისა იძლევა რეფლექსებს; რა სახისაა ყოფა სოციალური, იმ სახისაა რეფლექსი: ხელოვნება და მეცნიერება, რელიგია და სოციალური იდეალები რეფლექსოლოგიური დათანწყობებაა იმ ტკივილებათა და წვალებათა, რომელთაც ადგილი აქვთ განსაზღვრულ პირობებში. გერმანელი გნოსეოლოგები ცალ-ცალკე იღებენ აზროვნების შინაარსს და აზროვნების ფსიქიურ პროცესს; აზროვნების შინაარსი და ფსიქიური პროცესი სხვადასხვა ბუნებისა ჰკონიათ გნოსეოლოგისტებს: ვერანენვენ, რომ აზრის შინაარსი ფსიქიური პროცესის სტატიური, უძრავი ფორმაა.

* Schuppe: Erkenntnisstheoretische, 26.

გნოსეოლოგიკების ფილოსოფია ხდება ცოდნის ცოდნად — ალეთოლოგიად. შემეცნება საგნად ისახავს თავის თავს, გონების ლოგიურ სტრუქტურას, მათემატიკურ-განყენებულ კოორდინატებს; ასეთი აზროვნების მიმდინარეობა გაქლენთილია რწმენით, რომ ყოველი პრობლემა წარმოადგენს დროისა და პირობების გარეშე ტრანსცენდენტურად არსებულ იდეას და მორალი, სახელმწიფო, ხელოვნება ეყრდნობიან ამ ზედროულ იდეის კათეგორიას; უსხეულო ლოგოსი მართავს სამყაროს; ადამიანი შეიცნობს სამყაროს „წმინდა“ ცნებით, „წმინდა“ აზრით; ყოველგვარი ცოდნა წარმოიშობა ლოგიკიდან; აპრიორული ლოგიკა ამართულია მოვლენათა ემპირიულ დენათა წინაშე; როგორც დიდი ფეოდალი და მორალური პრინციპები ერთგვარი მარადიული სვეტებია, რომლებზედაც მიმაგრებულია ცხოვრების აზრი.

შინაგან კონსტრუქციაში ასეთია მოკლედ იდეალისტური, რეაქციონურ-ალეთოლოგიკური ფილოსოფია გნოსეოლოგიზმისა, რომელსაც ქადაგებენ გერმანიში მარბურგიის, ბადენის, გეტინგენის და ლაიპციგის ფილოსოფიური წრეები და რომლის ვერბალური ანაორტილი დრო-გამოშვებით სუსტად უბერავს რუსეთისა და საქართველოს დოცენტურ ფსიხიკას. მდგომარეობა მთელი სიმძიმით აწევბა ადამიანის სულს და სული იღებს ისეთ მიმართულებას, რომელიც მდგომარეობას სურს: გნოსეოლოგიზმი გერმანული ფილოსოფიისა გერმანული ინდივიდუალიზმის გაზვიადებული ისტორიოსოფიაა ფსიქოლოგიურად აწყობილი სოციალური განცდის დაზგაზე და გაბატონებული ნებისყოფის პრეტენზიებში ჩამოყალიბებული; გნოსეოლოგიზმი სკდილობს განამტკიცოს ფილოსოფიაში აბსოლიუტი ლოგიური პრიმატის საშუალებით, რომ აწიოს მაღლა წმინდა გონების პრესტიჟი: ცხოვრება როგორც პროცესი, როგორც *durée éternelle*, რომელიც არ ისვენებს, რომელიც ყოველთვის სხვაობს, გაუგებარია გნოსეოლოგიზმისათვის; ერთხელ განმტკიცებული ფორმა, ფორმა გამომსახველი გაბატონებული ჯგუფის იდეოლოგიისა, გაუზრბის ისტორიზმს იმიტომ, რომ ისტორია ყოველ წუთს უარყოფს სტატიურ, უძრავ მდგომარეობას; ადამიანები ჰქმნიან რა მატერიალური და ინდუსტრიული ცხოვრების ვითარებას, თვითონ სულით, აზროვნებით, ლოგიკით, იდეალებით ამ ცხოვრების ვითარებასთან ერთად იცვლებიან. იდეოლოგია მორალური და ლოგიური პრინციპებით, გნოსეოლოგიური სქოლიებით და პრიმატებით ისტორიის პროდუქტია და ყოველ პერიოდს ისტორიისას იდეოლოგიურად ასახიერებს სოციალური საჭიროება და ადამიანთა ურთერთობა ბუნებასთან; ისტორია ცენტრალური პრობლემაა იდეოლოგიისა; ყოველი კულტურული ინსტიტუტი, ყოველი ფორმა.

მეცნიერებისა და ხელოვნების წარმოდგენს ისტორიულ-ეპოქალურ თავისებურობის შემოქმედებით პროდუქტს; ადამიანი აწარმოებს ისტორიულ ცხოვრებას არა მარტო პოლიტიკურად, ფაქტიურად, სოციალურად, არამედ იდეოლოგიურადაც, ფსიქოლოგიურადაც; ჩვენთვის ლოგიკა, მათემატიკა, ფსიქოლოგია, ბიოლოგია, კოსმოლოგია დროულ-სივრცეული ფორმულებია სოციალური განკდისა, ესე იგი ისტორიული პროცესის ნაყოფია; ისტორიული სინამდვილე სოციალური პერიპეტეიებით უფრო აქტიური და შემოქმედია, უფრო ძლიერია, ვიდრე ბუნება: კულტურა—ბუნების გარდაქმნა კოლექტიური შრომით იდეოლოგიის გარდაქმნა და რეორგანიზაცია; იდეალისტურ ალეთოლოგიური ფილოსოფია არ ფიქრობს, რომ ჩვენი დამოკიდებულება ქვეყანასთან ირკვევა ორგანოტროპიული ურთერთობით, პრაქტიკით, მოქმედებით, ნებისყოფის მოძრაობით; არსებობა სახიერდება არა მარტო აზროვნებაში, არამედ მოქმედებასა და შრომაშიაც; ვინც არ მოქმედებს, ის რჩება კულტურისა და ისტორიის გარეშე; აზროვნება მხოლოდ იარაღია მოქმედებისა და ნებისყოფისათვის; მთელ ისტორიას კაცობრიობისას თავის შინაარსად აქვს ადამიანთა მოქმედება, მოძრაობა, ბრძოლა, ნებისყოფის ვითარება სოციალურ საჭიროებისათვის; წარსული სხვადასხვა ხალხისა გამოსახავს ისტორიულ ფაქტებს იმდენად, რაოდენად ხალხი მოქმედებდა, იბრძოდა არსებობისათვის, რაოდენად ადამიანები კოლექტიურად აშრობდნენ ჭაობებს, აკეთებდნენ არხებს, ჭრიდნენ ტყეებს—ერთი სიტყვით, რაოდენად შემოქმედებთი ნებისყოფა აწესრიგებდა წუთისოფლურ უწესრიგობას, ქოტიურ დენას საგნებისა და მოვლენებისას. აზრი მარჯათაა ნებისყოფისა: ყოველ საუკუნეში ყოველი ხალხის საზოგადოებრივი აზრი წარმოდგენს ერთგვარ ფორმულას ნებისყოფის შემოქმედებით ხასიათის მოძრაობისას; ფეოდალური არისტოკრატია თავის საზოგადოებრივი აზრის ფორმებში გამოსახავს ინდივიდუალისტური ნებისყოფის თვისებებს; ლიტერატურაში ინდივიდუალიზმი აკეთებს იმას, რასაც პოლიტიკაში აკეთებს: ესთეტიური პრინციპი საშუალო საუკუნეებისა არის დამყარებული ისტორიულად და ფსიქოლოგიურად ბრძოლის კულტზე; სულ სხვანაირად ითარგება აზრის ფორმა ბურჟუაზიულ კაპიტალისტურ ეპოქაში; რაოდენად ინდივიდუალიზმი საშუალო საუკუნეების ისტორიულ ჰაერეთში დონკიხოტური სითამამით და თავხედობით იჭრებოდა ბრძოლის სფეროში, იმდენად ბურჟუაზიულ-კაპიტალისტურ ეპოქაში ინდივიდუალისტური სითამამე იცრიცება: შიშით, იქვეებით, მერყეობით ივსება: სული, თითქო, დაბნეული წარმოების მოუწესრიგებელ ვითარებაში, მისტიციზმით და ფუტურიზმით ათა-

ვებს, ვინაიდან ადამიანის ნებისყოფას არა აქვს გარკვეული, განრიგებული ფორმა ყოველდღიური ცხოვრებისა; ადამიანი მონაა ბირჟისა, კომერციულ-ინდუსტრიული შემთხვევებისა, ქალაქის ნერვიული მოძრაობისა, ვიტრინებისა და ქარხნების: ნებისყოფის უთავბოლო მოძრაობათა კონვულსიები იწვევენ სულისა და აზროვნების დატეხას, დაკრუნჩხვას, ანომალურ დეფორმაციებს: მდგომარეობა აძლევს მიმართებას სულსა და აზროვნებას; მდგომარეობის რეორგანიზაცია—წარმოებისა და ინდუსტრიის ინდივიდუალისტური პრინციპების თანდათანობით დაშლა ფსიქოლოგიურ ამყოლებობაში დაშლის ადამიანის ინდივიდუალისტურ-მისტიურ და რაციონალისტურ სოფლმხედველობას: მეთოდოლოგია, დამყარებული ავტორიტარულ საფუძვლებზე—მეთოდოლოგია „წმინდა გონებისა“ და „წმინდა ხელოვნებისა“, რომელიც გენეტიურად წარმოიშვა უსაქმობისა და ჭვრეტის პირობებში, არ უდგება კოოპერაციისა და სოლიდარობის განცდას; სოციალური, საზოგადოებრივი კულტურის სული ეწყობა თანდათანობით წარმოებისა და ინდუსტრიის ვითარების ხვეულებში იმ სახით, იმ ფორმით, რომელიც ეფარდება სოციალური საჭიროების პირობებს, სოციალური ტკივილებისა და სიხარულის სახეცვლილ მდგომარეობას; რეორგანიზაცია სოციალური კულტურისა სოფლმხედველობის რეორგანიზაციით თავდება და ბუჩუქთაზიულ-ქალაქური ცხოვრების კონვულსიები, გამოსახული ხელოვნების დეკადენტურ ფორმებში, გამოთქმული ფილოსოფიის აპრიორიზმსა და ალეთოლოგიზმში—პარალოგიზმებში, ადგილს უთმობს სოციოლოგისტურ-რელიატივისტური იდეებს.

თქმა არ უნდა, ოფიციალურ დაწესებულებებში—უნივერსიტეტებსა და აკადემიებში მეცნიერება და მისი მეთოდოლოგია ხელმძღვანელობენ ძველი პრინციპებით: ისტორიოსოფიული და კრიტიკული განხილვა ფაქტებისა ხდება ბაოკრაფიული და ინდივიდუალისტური თვალსაზრისით.

საზოგადოებათმეცნიერება ზოგიერთ შემთხვევაში წარმოადგენს უბრალო თხრობას კოროლებისა და დიდი ფეოდალების ავანტიურებისას, მათი ქორწინებისას, მათი კერძო ცხოვრების პერიპეტეიებისას, რომელთაც ორგანიული კავშირი არ აქვთ სოციალური საჭიროების ისტორიულ-გენეტიურ ფორმებთან—იმ ფორმებთან, რომელთა მორალური და ესთეტიური მხარეები ახდენდენ გავლენას ამ ფეოდალებისა და კოროლების ყოფა-ქცევაზე: ისტორიული ფაქტები გადაკავშირებულია იმმანენტურად ადამიანთა ურთერთობასთან და ყოველი იდეოლოგიური და ფსიქოლოგიური ხასიათის მოვლენა გასაგებია მხო-

ლოდ მაშინ, როდესაც მოვლენის მიზეზები გამოინახება თანამედროვე საზოგადოებაში ან მის ისტორიული ფორმაციის პროცესში. ჩვენ გარკვევით ვიმეორებთ: შემეცნების პრობლემა ყოველი სახისა და ფორმის გადატანილი უნდა იყოს გენეზისის არეში; მარქსიზმი არის სრული უარყოფა აპრიორიზმისა და ალეთოლოგიის: მარქსიზმი იდეოლოგიას უკავშირებს სოციალურ საჭიროებას, წარმოების ვითარებას, ინდუსტრიის ფორმებს; სოციალური საჭიროებისა და ინდუსტრიის ფორმების ცვლილებებთან მარქსიზმისთვის იცვლება იდეოლოგია; იდეალისტურ-აპრიორისტული აზროვნებისათვის, ალეთოლოგიისათვის აზროვნების კონსტრუქცია მარადიულად ერთსახიანი—არ იცვლება: ფორმა აზროვნებისა, ერთხელ ჩამოყალიბებული, იჭრება არსში სამუდამოდ და არსი იქცევა აზრის კორელიატად; ალეთოლოგია, ემყარება რა აპრიორიზმის დებულებას, წინააღმდეგია ჭეშმარიტებისა და იდეოლოგიის დაკავშირების საერთოდ მდგომარეობასთან; ამნაირად ალეთოლოგია არსებითად იგივე თეოლოგიაა გნოსეოლოგიური პრიმატებით და თავისებური გადახრით აბსოლიუტისაკენ.

მოვლენის გაგება შეუძლებელია გენეზისის გარეშე და მარქსიზმი დიალექტიური მეთოდით არსებობის გენეტიური ფილოსოფიაა: აზროვნების დიალექტიური მეთოდი საჭიროებს მიზეზებს, წყობას და შედეგს; მიზეზი კი თავისთავად აზროვნებას იწვევს გენეზისის არეში: ფორმა არსებობისა და მისი იდეოლოგიის შედეგია წინა ფორმის დიალექტიური სახეცვლილების; მაშასადამე არსებული ფორმის შემეცნებისათვის, მისი ბუნების გაგებისათვის საჭიროა წინა ფორმის შემეცნება და გაგება; მეცნიერება, ხელოვნება, რელიგია, ერთი სიტყვით ყოველი იდეოლოგიური სისტემა გენეტიურად გამომდინარეობს სოციალურ-ინდუსტრიული პროცესის დიალექტიური ნახტომებიდან; თვით დიალექტიურ ნახტომები წარმოადგენენ სტატიურ შედეგებს იმ მოუსვენარი და განუწყვეტელი მოძრაობისას, რომელსაც ადგილი აქვს ყოველი ნივთის, ყოველი არსის და ყოველი სხეულის შინაწყობაში: მოვლენა არსებულის დიალექტიური ნახტომის ფორმაა, ხოლო სანამ დიალექტიური ნახტომს ადგილი ექნება, არსში, წყობაში ხდება ჩვენთვის უხილავი მოძრაობა, რომელიც თანდათანობით ამზადებს ნიადაგს დიალექტიური ნახტომისათვის: ხე თანდათან ფულუროვდება, ჩვენ ამას ვერ ვაჩნევთ, მაგრამ ერთ მშვენიერ დღეს ხე წაიქცევა და მაშინ დავინახავთ, რომ მოვლენა ის აღარ არის, რაც იყო: მატერიის არსებობა ტანის დინამიური ცვლილებაა: ერთი ფორმა დასრულდა და იწყება მეორე. ცხოვრება დაუსრულებელი ცვლილებაა მატერიის ტანებში და ტანთა ურთერთობაში; იდეოლოგია ამ ცვლი-

ლებათა ფორმულა: მეცნიერება და ხელოვნება სხვადასხვა დროს სხვადასხვა პირობებში გენეტიურ წვალებათა გრძელი ხვეულებით და დიალექტიური ნახტომებით ეფარდებიან მატერიალურ-ორგანიულ ცვლილებებს; მეცნიერება ეძიებს ურთერთობის სტატიურ ფორმას, ხელოვნება გამოსახულებაა ამ ურთერთობათა სტატიური ფორმისა; ინდივიდუალიზმის ეპოქებში იდეოლოგია ინდივიდუალისტურ-აბსოლიუტური წყობისაა; სოციალური კულტურის ეპოქებში იდეოლოგია მეცნიერებასა და ხელოვნებაში გამოსახავს შემოქმედებითი სულის ისეთ სახეებსა და იდეებს, რომელთაც აქვთ სოციალური, კორელიატიური ხასიათი.

ხელოვნების და მეცნიერების ბუნება ყოველთვის იყო სოციალური, მაგრამ სოციალობა ისტორიულად ყოველთვის კლასობრივი ხასიათის იყო: ეკონომიური ინტერესი ზღუდავდა იდეოლოგიურ ფორმას კლასობრივი ინტერესის ფარგლებში; სული ადამიანისა იდეალებით და ილიუზიებით ატარებდა კლასობრივი ფსიქოლოგიის თვისებებს; კაცობრიობის წარსულში შემოქმედების ფორმები არისტოკრატიული კლასების იდეოლოგიათა გამოსახულებაა და ამ მხრივ ისტორიული ფორმა კულტურისა არის არისტოკრატიული.

ამიტომ არის, რომ ისტორიულ ფორმებს იდეოლოგიისა აზის ბეჭედი აპრიორიზმისა და ტრანსცენდენტიზმის: პლატონის ფილოსოფია საბერძნეთში ისეთივე თარგია ბერძნული არისტოკრატიული სულისა და მისი უნივერსალური აპრიორიზმის, როგორც გერმანული იდეალიზმი ბიურგერული ყბედობისა და თავაწყვეტის. გარღვევა კლასობრივი რგოლისა წარმოების ევოლიუციაში თანდათანობით არღვევს იდეოლოგიურ ზღუდეებს და ლიბერალური პრინციპი დროგამოშვებით გულაჩუყებული ჰუმანიზმით, ათამაშებული კლასობრივი შემოქმედების შინაგანი სისავსით, იწყებს თავის იდეების „პოპულიარიზაციას“. მეცნიერებისა და ხელოვნების „პოპულიარიზაცია“ ბურჟუაზიული უტილიტარიზმის „კეთილი საქმა“ და რაოდენად სასარგებლოა, იმდენად მავნებელია: მშრალი და უსულო თბრობა ზოგიერთი იდეისა, ზოგიერთი მეცნიერული ჰიპოთეზებისა უკარგავს შინაგან ლირებულებას იმ შემოქმედების ფორმას, რომლის „პოპულიარიზაცია“ უნდათ: შემოქმედება როგორც მეცნიერების, ისე ხელოვნების მიღწევებში აწყობილია სოციალური კონსტრუქციით და ამიტომ ბუნებრივია არა ლიბერალური „კეთილშობილების“ მაჩვენებელი „პოპულიარიზაცია“, არამედ სოციალიზაცია მეცნიერებისა და ხელოვნების, ფილოსოფიისა და საერთოდ იდეოლოგიის; იდეათა სოციალიზაცია მოითხოვს სოციოლოგიურ მეთოდს აზროვნე-

ბისა და შემოქმედებისას. შეიძლება „პოპულიარიზაციის“ დროს ზოგიერთი მეცნიერული დებულება, ხშირად ძალიან გასაგები ენით გადაცემული, სრულებით გაუგებარი იყოს იმისთვის, ვისაც ელაპარაკებიან, თუ-კი ვინც ლაპარაკობს, არ ხელმძღვანელობს სოციოლოგიური მეთოდით; ამ მხრივ სწორედ ჩვენ ვფაქრობთ, რომ მეცნიერი მხოლოდ მაშინ აღწევს მიზანს, როდესაც მას შემუშავებულ, აქვს სოფლგაგება არა აპრიორიზმსა და ტრანსცენდენტიზმზე დამყარებული, არამედ სოციოლოგიურ რელიატივიზმზე-მატერიალიზმზე ამ სიტყვის მეთოდოლოგიური გაგებით: ზოგიერთი მეცნიერის ნაწარმოები რომელიმე ისტორიისა და ლიტერატურის დარგში წარმოადგენს მხოლოდ ნედლ მასალას, რომელსაც დიდი გადამუშავება ესაჭიროება, რომ მასალა მეცნიერული შეიქნეს; რა არის ქართულ საზოგადოებათმეცნიერებაში ის, რასაც კორნელი კეკელიძე „ქართული ლიტერატურის ისტორიას“ ეძახის?—მხოლოდ curriculum vitae ქართული კულტურის არქივისა და ისიც ძალიან ცუდათ დალაგებული; რა არის საქართველოს საზოგადოებათმეცნიერებაში ის, რასაც ივ. ჯავახიშვილი „ქართველ ერის ისტორიას“ ეძახის?—მხოლოდ მასალები ქართველ ერის ისტორიისა, თუმცა სიმართლე უნდა ითქვას, ძალიან კეთილსინდისიერად დალაგებული; ისტორია არ არის ეპიზოდების კოლეიდოსკოპი; ისტორია არ არის ბიოგრაფიული აქიანა; ისტორია ბოლოს და ბოლოს გენეზისის ისტორიისოფიაა.

რა უნდა ითქვას საქართველოში უფრო პატარა ხალხის შესახებ—იმ ხალხის, რომელსაც სურვილი აქვს „რუსთაველიანა“ წეროს; ან რუსთაველის ვინაობაზე ილაპარაკოს?—სანამ მეცნიერი-მოაზროვნე ისტორიულ-ლიტერატურულ ფაქტს შეეხებოდეს, მან უნდა შეისწავლოს მახლობელი ეპოქების სოციალ-იდეოლოგიური სტრუქტურა დეტალურად; ისტორიულ-ლიტერატურული ფაქტის ინტერპრეტაციისათვის საჭიროა კულტურის მორფოლოგია, მეტყველების და სტილის ანალიზი, ფილოლოგიურ-სემანტიური დეტალების ცოდნა გადაკავშირებით აგრარულ და სოციალურ ინტერესებთან. ლიტერატურისა და საერთოდ იდეოლოგიის პრობლემა ყოფის პრობლემაა: ფილოსოფიური და ესთეტიური საკითხები ყოველი ხალხის ცხოვრებაში უმეშვეოდ გადაკავშირებულია სოციალ-ინდუსტრიული ცხოვრების ევოლიუციასთან—სამეურნეო-საოჯახო და საზოგადო ხასიათის კულტურულ ფორმებთან. ყოველ ადამიანს პროფესიისა და სულიერი წვრთნის ატრიბუტები შეაქვს საგნის შეცნობის პროცესში: ფანქარს მოწაფე და ვაჭარი სხვადასხვა სახით შეიცნობენ; ძროხის კუნთებს მხატვარი და ყასაბი სხვადასხვა თვალთახედვით უყურებენ; ხორცის

ნაჭერის დანახვაზე თხას და მგელს სხვადასხვა სურვილები ებადებათ: აპრიორული და ტრანსცენდენტური რაც არის შემეცნების პროცესში, ყველაფერი შემოტანილია ან გვარეული თვისებებით, ან პროფესიული წინდახრილობით; განსხვავება აზრის შინაარსისა და ფსიქიური პროცესის შორის, რომლიდან გერმანელ მეცნიერებს გამოყავთ ერთი მხრით ფსიქიური პროცესის ემპირიული ბუნება და მეორე მხრით აზრის შინაარსის იდეალური ბუნება, ბოლოს და ბოლოს გვიჩვენებს იმას, რომ აზრის შინაარსი მხოლოდ შედგება ფსიქიური ჩვეულების; იდეალური სამყარო თავის ნორმებით წარმოადგენს რეფლექს რეალური ცხოვრების ორგანოტროპიული განცდებისას. მეცნიერებებსა და ხელოვნების ორგანიზაციას სხვადასხვა საუკუნეში სოციალ-ისტორიულ საჭიროებათა რეფლექსები აწყობენ: ყოველ ეპოქას აქვს ისეთი ფორმა მეცნიერებისა და ხელოვნების, რომელიც გამოსახავს გამარჯვებულთა და შეგუებულთა სურვილებს; სამართალი და ჭეშმარიტება, სილამაზე და სიკეთე, მშვენიერება და კეთილმოქმედება ითარგმნიან სოციალურ საჭიროებათა ხვეულებში და არა პროფესორთა ვერბალიზმში.

მეცნიერების და ცოდნის რეორგანიზაცია უწინარეს ყოვლისა მოითხოვს გენეზისის პრინციპის მიღებას, ხოლო გენეზისის პრინციპი შეუძლებელია იმ შემოქმედებით ჟრთერობის გარეშე, რომელსაც ჩვენ ვეძახით ორგანოტროპიზმს: ჩვენი სოფლგაგება ახალია იმ მხრით, რომ ჩვენ ვიღებთ საფუძვლად მატერიალისტულ აზროვნებას და ამავე დროს ვამჩნევთ გარკვევით, რომ მატერიალისტური გაგება მოვლენებისა არ უარყოფს იდეის აქტივობას, იდეოლოგიის თვითარსებობით ხასიათს; იდეოლოგია ზედნაშენია ეკონომიური სტრუქტურის, მაგრამ ეს ზედნაშენი, როგორც კი მიიღებს გარკვეულ ფორმას, მოქმედებს აქტიურად იმ მდგომარეობაზე, რომელმაც ჩამოაყალიბა ეს იდეოლოგიური ზედნაშენი: მდგომარეობა მოქმედებს იდეოლოგიაზე, იდეოლოგია მოქმედებს მდგომარეობაზე: ლენინიზმი, როგორც იდეოლოგია, ჩამოყალიბებულია განსაკუთრებულ სოციალ-ისტორიულ სინამდვილეში, განსაკუთრებულ ეკონომიურ კლასობრივ პირობებში, მაგრამ მთელი ღირებულება ლენინიზმისა იმაშია, რომ იგი უარყოფს იდეოლოგიის პასივობას; და განა შესაძლებელი იქნებოდა ისტორიაში რომელიმე რევოლუციის, რომელიმე სოციალური და ეკონომიური გადატრიალების მოდენა, რომ იდეოლოგიას არ ჰქონდეს გავლენა მდგომარეობაზე—გავლენა აქტიური, გავლენა ისეთი, რომელსაც შეუძლია გარდაქმნა მდგომარეობისა, გადაკეთება არსებობის პირობებისა; ცხადია, გარ-

დაქმნისა და გადაკეთების შესაძლებლობა ისევ განსაკუთრებულ პირობებს მოითხოვს, მაგრამ პირობები ყოველთვის დარჩებოდნენ უფრომოდ, ქაოტიურად, უთავბოლოდ, რომ იდეოლოგია არ აწესრიგებდეს... რა ჟამს იდეოლოგია განსახიერდა მეტყველებასა და მეცნიერებაში, ხელოვნებასა და ლიტერატურაში, იგი არის თავისებური ენერჯია, თავისებური *idée-force*, რომელიც მოქმედებს, მოძრაობს, აწესრიგებს: კლასიციზმი, რომანტიზმი, რეალიზმი, სიმბოლიზმი, პესიმიზმი, ოპტიმიზმი ისტორიული ფორმებია ლიტერატურულ და ფილოსოფიურ იდეოლოგიათა; ყოველი მათგანი, წარმოშობილი სოციალური ფსიქოლოგიის განსაკუთრებულ პირობებში, მოქმედებდა აქტიურად ამ პირობების შეფარდებით; ყოველ მათგანს ჰქონდა უკუქცევითი ხასიათის გავლენა იმ მდგომარეობაზე, რომელშიც წარმოიშვა; ყოველი მათგანი წარმოადგენს ღირებულებას ისტორიულს იმდენად, რამდენად გამოსახავს საჭიროებას ეპოქისას—საჭიროებას სოციალურს; და რაოდენად იდეა ეპოქის საჭიროებას გამოსახავს, იმდენად იგი არა მარტო ფორმულაა, არაშედ თვით არსობითი ღირებულებაც არის; საინტერესოა ამ მხრივ აზრი ნ. ბუხარინის, რომელიც გამოთქმულია მშვენიერ წიგნში—«Теория исторического материализма»: «Между средой и системой существует постоянная связь; «среда» действует на «систему», «система» действует на «среду»,* სისტემას ნ. ბუხარინი ეძახის იდეოლოგიას და ჩვენი გამოთქმით ეს არის ორგანოტროპიული ურთერთობა: ორგანოტროპიზმი, როგორც იდეოლოგიის და აზროვნების სისტემა, პირველად ჩვენ შეიმოგვაქვს ლიტერატურაში; არც აღმოსავლეთში, არც დასავლეთ ევროპის ლიტერატურაში სიტყვა „ორგანოტროპიზმი“ ჯერ არავის უხმარია; ჩვენ საქართველოში ამ სიტყვით ვიძლევიტ მთელს სისტემას აზროვნებისას, რომელსაც არ ეწინააღმდეგება არც მატერიალიზმი სწორი გაგებით და ეს ჩანს ნ. ბუხარინის ზემო მოყვანილი სიტყვებიდანაც: ჩვენ ვამტკიცებთ შემოქმედებით ურთერთობას მდგომარეობისა და იდეოლოგიის შორის: ამ ურთიერთობას ჩვენ ვხედავთ მთელს ისტორიაში, კულტურისა, მეცნიერებისა და ხელოვნების ევოლიუციაში: ყველა ხალხის და ყველა საუკუნის იდეოლოგიაში გიმოსახულია ორგანოტროპიული კორელიაცია; ამ კორელიაციით ჩვენ უარვყოფთ უნივერსალიებს წმინდა გონებისა და წმინდა ხელოვნებისას; ჩვენ ვამბობთ ა. ბერგსონთან ერთად: *L'absolu se révèle tres près de nous et, dans une certaine mesure, en nous; il*

* Н. Бухарин. „Исторический мат.“. стр. 77.

est d'essence psychologique et non pas mathématique ou logique. * მთელი ჩვენ ორგანოტროპიზმი სწორედ ამბობს—! 'absolu est d'essence psychologique et non pas mathématique ou logique, და ამიტომაც ჩვენ კათეგორიულად უარყოფთ ლოგიკისა რგნოსეოლოგიის პრიმატობას, რომელსაც ქადაგებენ ბერნარდო ბოლცანო, ჰუსსერლი, კოპენი, შუპკე, ვედენსკი და სხვები: ჩვენ ვიღებთ უნივერსალაების მაგიერ გენეტიური ფსიქოლოგიის ორგანოტროპიულ კოროლარიებს და აზროვნების ფაქტში ვხედავთ ისეთ წყობას იდეებისას, რომელიც არის ორგანოტროპიული და კორელატიური, რომელსაც აქვს გამოყენებითი ხასიათი—რომელიც იარაღია სოციალური საჭიროების, როგორც მეტყველება.** ჩვენ კარგად ვიცით, რომ ამით ჩვენ ვილაშქრებთ აზროვნების მთელი ისტორიული კონსტრუქციის წინააღმდეგ. ორგანოტროპიზმი უარყოფს უნივერსალიზმთან ერთად ქეშმარიტების დასაბუთების ლოგიურ-გნოსეოლოგიურ პრეტენზიას და ამით ორგანოტროპიზმი მოითხოვს სილლოგისტურა მსჯელობის რეფორმასაც; სილლოგისტური ფორმულებისა და აქსიომების მაგიერ ჩვენ შემოგვაქვს სოციალურ საჭიროებათა კოროლარიები; *** ჩვენ სრული სიამაყით აღვნიშნავთ იმ დიდ ფაქტს, რომ ქართული აზროვნება, რომელიც წარსულში კომენტარიებსა და თარგმანებს ვერ გაშორებია, რომელიც დღესაც ქართულ უნივერსიტეტში ჩვეულებრივი იდეოლოგიური ტრადარეტებით იკვებება, ჩვენ მიერ აწყობილ ორგანოტროპიზმის ფილოსოფიურ სისტემაში იძლევა აზროვნების სრულებით ახალ ფორმას არა მარტო ქართული კულტურის გასაქანით, არამედ ევროპის მასშტაბითაც; ასეთი დიდი და სერიოზული საკითხის დამუშავებისათვის მოკლებული ელემენტარულ სოციალურ პირობებს, მორალურ თანაგრძნობასაც, გარშემორტყმული „უჩემოთ ვინ იმღერობის“ კულტით, ჭორებით და ძმა-ბიჭების ყავა-ხანური ღრეობით, ჩვენ ვმუშაობთ იმ იმედით, რომ საქართველო ოდესმე მორალურად განასახიერებს იმ შინაგან სიმართლეს, რომელიც მას წარსულში აკლდა და ურომლისოდ ისტორიული კულტურა ვერ მიიღებს საერთაშორისო ღირებულებას. ჩვენ ანგარიში გაუწიეთ მატერიალისტურ სოფლგაგებას, რომელიც აპირებს კულტურის სრულ რეორგანიზაციას და რომელზედაც ჩვენ ვაშენებთ საკუთარ სისტემას

* H. Bergson. L'évolution créatrice.

** M. Bréal. Essai sur la Sémantique.

*** სოციალურ საჭიროებათა კოროლარიებს ჩვენ დეტალურად ვაწყობთ წიგნში: „ცხოვრება როგორც ესთეტიური ფენომენი“, სადაც ვარდევთ სილლოგიზმის აქსიომებს.

აზროვნებისას: კულტურის რეორგანიზაცია მატერიალიზმისა და პროლეტარიატის ხელმძღვანელობით იღებს იდეოლოგიის აქტივობას და აზროვნების რეფორმა ამ რევოლუციონური აქტივობის შედეგი იქნება ბუნებრივად; სახალხო განათლების სფეროში რევოლუციონური მატერიალიზმი უკვე ახდენს გადატეხას მეთოდოლოგიის შეცვლით, სკოლების ახალი ტიპის ჩამოყალიბებით, აკადემიური და პედაგოგიური უნივერსალიების სრული უარყოფით; ცხადია, იდეოლოგიური გადატეხის პროცესი იდეოლოგიის რეორგანიზაციით დამთავრდება და პროლეტარული კულტურის არსებობის მეტაფიზიკურად დაყენებული საკითხი გადაიჭრება ორგანოტროპიული წესით: ახალი სოციალური ყოფა ახალ სულს წარმოშობს და ახალი სულის იდეოლოგიურ-ესთეტიური ზრახვები განსახიერდებიან სოციალურ საჭიროებათა მიხედვით; შემოქმედებითი ევოლიუცია შეარჩევს არსებობისათვის ბრძოლაში საჭირო ხერხებს და იდეოლოგიურ-ესთეტიურ სტილის სახეს ჩამოაყალიბებს არა რომელიმე ლიტერატურული, ან თეატრალური ჯგუფის აჩქარებულად დაწერილი „მანიფესტი“, არამედ სოციალ-ინდუსტრიული დენის ორგანოტროპიული ინტერესი: საჭიროება და ინტერესი შექმნიან ახალ ყოფაში მეცნიერებისა და ხელოვნების ახალ ფორმას, ხოლო ამ ახალ ფორმაში გენეტიური წვა წარსულისა შევა როგორც ორგანიული პოტენცია, როგორც მასალა საკვები; სულსა და აზრს თან წაიღებს ცხოვრება, მაგრამ ჩონჩხს გარდაქნის élan vital.

ცხოვრების მისწრაფება, წვა და ლტოლვა; გონება ამ წვისა და ლტოლვის ორგანიული რეფლექსია. მატერიის შინაგან წვალეზასა და რყევაში შეიქმნა ორთქლი, რომლის ასხივოსნება იძლევა გონებას; გონება რეფლექსიური მარჯვალა მატერიის წვალეზის; მატერია შეიცავს დაუსრულებელ ცვლილებებს; მატერია გარბის, ინტელექტი მხოლოდ ფორმულაა მატერიის პლანეტარული წვალეზისა და ხეტიალის; მატერია ყოვლობის დინამიური ფორმაა, ინტელექტი იჭერს ამ ფორმას; მატერიას აქვს სტატიური ყოფა, მაგრამ ფუნქციათა განაწილებით: სტატიურსა და უძრავ ყოფაში, როგორც რეზერვუარში, ინახება ენერჯია ან მოძრაობაში მოდის იგი; მცენარეულობა ინახავს ენერჯიას, პოტენციას ენტელექტისას; ცხოველური სამყარო მცენარეული ყოფის პოტენცილობას აძლევს კინეტიურ ხასიათს; მცენარეულობა უძრავია, ცხოველური სამყარო კი მოძრავი; ცხოვრება მცენარეებში ქვეშემცენებითი ხასიათისაა; ცხოველებში ინახება შეცნობის ფორმა; მაგრამ შეცნობის ფორმა ცხოველურ სამყაროში იძლევა ინსტიქტის ორგანიზაციას; ინსტიქტი ცხოველურ სამყაროში იარაღია არსებო-

ბისათვის ბრძოლაში ისეთივე, როგორც ადამიანისათვის გონება; ყოვლობა, მინერალებიდან დაწყებული, წააგავს დიდ რეზერვუარს, რომელიც ისვრის უსაზღვროებაში მაშხალქებს მინერალებისა, მცენარეებისა, ცხოველებისა და ადამიანთა სახეებით; ადამიანი თითქო *raison d'être*-ია ცხოვრების მთელი ორგანიზაციის და მატერიის ევოლიუცია წარმოუდგენელია ჩვენთვის გარეშე წვალებისა და მოძრაობის. წვალებასა და მოძრაობაში მატერია ითენთება და იონო-დინამიზმით ივსება; მატერიის მასა და სული მატერიის მოძრაობაში იქმნება; დრო-გამოშვებით მატერია ისვენებს და ჩვენი სამყარო თავის მინერალებით, მცენარეებით, ცხოველებით, ადამიანებით ყოვლობის მატერიული მოგზაურობის მხოლოდ ერთი მომენტია და ამ მომენტს მატერიულ-ორგანიული ყოფისას აქვს თავის შემოქმედებითი წვალების პლანეტარული რეფლექსი, რომელსაც ჩვენ ვეძახით იდეას, გონებას, ინტელექტს, სულს, ინტუიციას და რომლითაც ჩვენ ვიბრძვით ჩვენი ყოფის ინტერესებისათვის უსაზღვროების განსაზღვრულ კუთხეში, რომლითაც ჩვენ ვახდენთ გავლენას ამ კუთხეზე.

ინტელექტუალიზმი და ინფივი-
დუალიზმის ტრაგედია

ინტელექტუალიზმი და ინდივი- დუალიზმის ტრაგედია.

აზროვნების ისტორიაში ბევრნაირი ახსნა-განმარტება მოგვცა ცხოვრების მოვლინებისა ადამიანმა, მაგრამ არსებობის პირობების შეცვლა ფილოსოფიურ-მორალური სისტემებით მეტად ძნელი შეიქნა: აღმოსავლეთის დიდ კულტურათა სოციალური ცხოვრების პრინციპები, მიუხედავად იმისა რომ დიდი ხანია ეს პრინციპები ჩამოაყალიბა ისტორიამ, განუხორციელებელია დღემდე; მალე ორი ათასი წელი შესრულდება მას შემდეგ, რაც აღმოსავლეთმა მოგვცა ლეგენდარული ქრისტეს საყურადღებო სოციალური ყოფის ფილოსოფია, მაგრამ ამ ოცი საუკუნის განმავლობაში არამც თუ ერთი საუკუნით, არამედ ერთი წლითაც კაცობრიობას en masse ქრისტეს მოძღვრების მიხედვით არ უცხოვრია: ქრისტიანი ხალხები მუდამ ქადაგებენ პატიოსნებასა და კაცთმოყვარეობას და მუდამ ცხოვრობენ ცულ-ლუტობით, სიცრუით, ინტრიგებით, სახიფათო კომბინაციებით. ბუნება კაცობრიობისა თითქო წინააღმდეგია კაცობრიობის მორალის, თითქო გული, როგორც ცენტრი ფიზიოლოგიური და ორგანიული მოძრაობის, სხვას ამბობს და გონება, მოკლებული ვნებას, მშრალი, ხრიოკი სხვამს ამბობს: თითქო კაცობრიობის პლანეტარული ყოფა ტრაგედიადად გაორებულია და სამყარო ანტროპომორფიულ გაგებაში ორსახეობას როგორც იანუსი; მითითურ-კოსმითური ფილოსოფია რელიგიის სახით ამ ორსახეობას იძლევა სიმბოლოებში: ქრისტე და იჟდა, ეშმაკი და ანგელოზი, სიკეთე და ბოროტება; ორსახეობის ერთ მხარეს ყოველთვის ტანი წარმოადგენს თავის ფიზიოლოგიურ და ორგანიულ-ბიოლოგიური მოთხოვნილებებით, მეორე მხარეს კი სული თავის ზეემპირიული ბუნებით და იდეალებით, ილიუზიებით. ყველა რელიგია აღმოსავლეთისა ორსახეობას იღებს როგორც ერთგვარ აუცილებლობას, როგორც იმანენტურ დეტერმინიზმს პლანეტარულ ყოფისას; ბიბლია იმ თავითვე აუცილებლად ხდის სიკეთის დაკავშირებას ბოროტებასთან; სახარებაც ფსიქოლოგიური დოკუმენტია იმის, რომ აღმოსავლეთის ძველ ხალხებს ეგრე ესმოდათ წუთისოფლური ყოფა: ორსახეობა ყოველგან; მთავარი

ღმერთის ყოვლად შემძლეობა ბოლოს და ბოლოს შეზღუდულია მყარული დეტერმინიზმით და სიკეთეს ბოროტება მუდამ თან ახლავს, როგორც ერთგვარი აჩრდილი; ქრისტე და იუდა აღმოსავლეთურ გაგებაში ანეთივე პლანეტარული ტიპებია ორსა და ხეობისა, როგორც დონკიხოტი და სანჩო-პანჩო: ერთი მხრით ტიპები—სახეები რეალური ყოფისა, მეოთხე მხრით ტიპები-სახეები იდეალური ყოფისა; ხოლო დროისა და პირობების მიხედვით ტიპები იცვლებიან: ტემპერამენტები და ნებისყოფანი სხვადასხვაობენ სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა პირობებში. ლიუციფერი ისეთივე ორეულია ქრისტესი, როგორც მეფისტოველი ფაუსტის; ფაუსტმა, როდესაც მინდვრად გაისიერნა, ბუნების ნოყიერების ყნოსვით, ორგანიული შეკრძობის ვნებიანობით, ესთეტიურ-ეროტიული ექსტაზით იგრძნო იგივე, რასაც გრძნობდა ქრისტე, როდესაც ლიუციფერმა სახურავზე აიყვანა და აჩვენა ამწვანებული მიწის მინდვრები, მშვენიერი კორდები და ბალები, რათა ჩაეკლა ქრისტეს გულში ასკეტიური სურვილები და გაეღვიძებია სამაგიეროდ წარმართულ ვნებათა დამატრობელი სიგიჟე.

საშუალო საუკუნეებში განდგომილ ბერებისა და წმინდანების ცხოვრებაში ხშირად ჰქონდა ადგილი „შეცოდებებს“, სექსუალურ-ეროტიულსა და წარმართულ პასიონებს: სენტ-ანტუანი და ილია ჭავჭავაძის განდგომილი ორიგინალური ტიპებია საშუალო საუკუნეთა ორგანიულ-ფსიქიური ორსახეობისა; ისტორიამ იცის აუარებელი მაგალითები იმისა, რომ პრინციპი ინტელექტისა და ასკეტიზმის ირღვეოდა ყოველთვის: ვნების ტალღები ყოველთვის უფრო ძლიერია, ვიდრე ინტელექტის და მორალის იმპერატივები, რომელნიც ბოლოს და ბოლოს გამონაჟურია სოციალური ჩვეულებების და საჭიროებათა რეფლექსების; გონების ფილოსოფიაზე უფრო დამაჯერებელია გულის ფილოსოფია: განცდა გააზრებაზე უფრო მახვილია; კანტმა ეს თვითონ იგრძნო, როდესაც რუსოს ნაწერებს კითხულობდა და არჩევდა; გოეტემ გენიოსურად გადაგვიშალა საშინელი ბრძოლის პროცესი ადამიანის ბუნებაში ორი დასაწყისის შორის: რაციონალურისა და ირაციონალურის, ფაუსტი ატარებს რაციონალიზმის სრულ სახეობას მანამდე, სანამ ბუნება თავის ნოყიერობით, სილამაზით, გაშლილი ჭაერით, დამატრობელი ფერებით და სახეებით ეროტიულ-სექსუალურ ჩხვლეტას არ დაუწყებს მას, სანამ სული ჩაეშვება თავის ფორმულებით, „ატრიბუტებით“, სქოლიებათ, იმპერიტივებით ორგანიულ-ბიოლოგიური განცდების ქაოსში; სანამ გულს დაუწყებს წვას კოსმიური ეროსი, მარადიული ქალურობის გრძნეული სახე, რომელიც თვალწარმტაცი სიმშვენიერით ეჩვენებოდათ უსაზ-

ღვროების მისტიურად ალიველივებულ არეზე გოეტეს, პეტარაკას, იაკობ ბემეს, ვლ. სოლოვიევის, აკაკი წერეთელს, დანტე ალიგიერს, შოთა რუსთაველსა და ყველა მეოცნებეს.

ჩვენი საუკუნე ინტელექტის მაგიერ ნებისყოფას აქცევს ყურადღებას: ინტელექტის პერიოდი ისტორიაში ტრაგედიის და შეუთანხმობლობის პერიოდია; ყოველთვის, როდესაც ადამიანი ნებისყოფას უმორჩილებს გონებას, იწყება უბედურება ადამიანის ყოფისა; ჰამლეტი ათასჯერ უფრო ბედნიერი იქნებოდა, რომ გონებას არ უმორჩილებდეს ყოველ წუთს ნებისყოფას; ჰამლეტი იჭვებით არღვევს თავის სულის და ხასიათის მთლიანობას, თავის პიროვნების სიმტკიცეს, არსებობისათვის ბრძოლის ხერხებს, ბედნიერებას... ბოლოს და ბოლოს ბედნიერების საკითხი სურვილების განხორციელების საკითხია და სურვილების განხორციელებას ჰამლეტი უკავშირებს სამართლიანობისა და პატიოსნების პრინციპს. მაგრამ საზართლიანობა და პატიოსნება ისე, როგორც ყველა სხვა მორალური ცნება, კლასობრივად და დროულად გაბატონებული ჩვეულებების ნაყოფია; სამართლიანობა, პატიოსნება, სიკეთე, ბოროტება სხვადასხვა საუკუნეს სხვადასხვა ეკონომიურსა და სოციალურ პირობებში სხვადასხვანაირად გაეგებათ; მარადიული ხასიათი—მარადიული ღირებულება პატიოსნებასა და სამართლიანობას არა აქვს; თვითონ ჰამლეტი მარჯვედ ეუბნება ოფელიას: თოვლივით რომ სუფთა იყო, მაინც დაგვგრის ეს წუთისოფელი და მონასტერში წადიო. ჰამლეტი რომ დღეს ცოცხალი იყოს, მგონია, ვერ ეტყვის თავის ოფელიას მონასტერში წადიო, იმიტომ, რომ დღეს—ჩვენს დროში მონასტრის სისუფთავე და სიკეთე არავის სწამს; ჰამლეტს რომ ერთი საუკუნით ადრე ეკზოვრა, შეიძლება თავის ყოფნა-არყოფნის საკითხი სხვანაირად გადაეწყვიტა და გრძელი რიგი ჰამლეტის სილლოგიზმების სხვა ჭეშმარიტებას, სხვა პრინციპს მონახვდა და ნებისყოფის ასამოქმედებლად, ასამოძრავებლად. ფილოსოფებს—გნოსეოლოგებს სანწუხაროდ დღემდე ვერ შეუჯნიათ, რომ ჭეშმარიტება და სამართლიანობა, სიკეთე და ბოროტება სილლოგიზმებსა და შემეცნების თეორიის კოლოფებში კი არ აწყვიდა, არამედ იქნებიან ორგანოტროპიულად სოციალურ საჭიროებათა ჩვეულებებში. სხვადასხვა დროს სხვადასხვა კლასი სხვადასხვანაირად სარგებლობს მეცნიერების ფორმულებით, ლოგიკისა და ფილოსოფიის იმპერატივებით; ყოველ ყოფას აქვს საკუთარი კუთხებრივი ალეთოლოგია, კუთხებრივი შემეცნება, კუთხებრივი ესთეტიკა და ფილოსოფია:—*sub specie aeternitatis* მთელი წუთისოფ-

ლური შემოქმედებითი წვალება კაცობრიობისა კულტურულ-ცივილიზაციური განგაშით, რადიოსადგურებით, აკადემიებით, მეცნიერებათა ფორმულებით მხოლოდ კუთხებრივი, კორელიატიური, ნაწილობრივი შეცნობაა უსაზღვროებისა; როდესაც ჰეგელი ამბობდა: თუ ფაქტები ჩემს თეორიას არ ეთანხმებიან, მით უარესი ფაქტებისათვის, — გერმანული, პრუსიული ინდივიდუალიზმის თავაწყვეტის გენეტიურ ფსიქოლოგიას იძლეოდა ამით; ყოველი ყოფა ეგრე აზვიადებს, ეგრე ამახვილებს თავის განცდას და სოციალურ წვალებას; ტოლსტოის მუეიკის ფილოსოფიაში არის მოცემული რუსული სულის ბარინულ-სოციალურ წყობაში განსახიერებული შემოქმედებითი წვალება და აქიდან გამომდინარე სინიდიისის საკითხები: ბარინიზმის გარეშე ტოლსტოიზმი გაუტეხარი მოვლენაა; ბარინობა და მუეიკის ურთერთობა იძლევა ტოლსტოიზმს: ყოფა იძლევა იდეოლოგიას, ან როგორც მარქსი ამბობდა: მდგომარეობა ჰქმნის შეგნებას. მაშასადამე რაოდენი მდგომარეობაა, იმდენი შეგნებაა ქვეყანაზე; რაოდენი მდგომარეობაა, იმდენი სხვადასხვა გამოყენებითი პრინციპი არსებობს ლოგიკაში: ლოგიკა, მართალია, ერთია თავის სილლოგიზმებით, მაგრამ სხვადასხვა კლასის სხვადასხვა მდგომარეობაში სხვადასხვანაირად სარგებლობს ლოგიკის და სპეციალურ მეცნიერებათა დებულებებით. იდეებს წინ მიუძღვის სოციალურ წვალებათა ჩვეულებებში შექმნილი ვნება, რომელიც იძლევა დირექტივებს და რომელსაც ვერ ამჩნევენ გერმანული ფილოსოფიური სკოლები გნოსეოლოგებისა. სწორედ ეს ჰქმნის ტრაგედიას ადამიანის ცხოვრებაში: გნოსეოლოგები აწყობენ შემეცნების პრინციპებს ისტორიულად გაბატონებული ინტელექტუალური გემოვნების მიხედვით, რომელსაც აქვს უსათუოდ თავის საკუთარი სოციალური ყოფის სარჩული, და უნდათ თავიანთი დაწყობა, რომელიც დროულია და რელიატიური, გახადონ აბსოლიუტურად სავალდებულოდ. გერმანელი გნოსეოლოგები შუპკე, ჰუსსერილი, კოჰენი და ბევრი სხვა აქბოლოს და ბოლოს ისტორიულად ისეთივე ცუდ საქმეს აკეთებენ, როგორც საშუალო საუკუნეთა თეოლოგები: ყოველგვარი პრეტენზია აბსოლიუტური ქეშმარიტების გამოსახვისა უსათუოდ ჯარყოფითი მოვლენაა ისტორიაში, ვინაიდან ერთი წყობის აბსოლიუტური ფორმა მიუღლებელია მეორე წყობისათვის, მეორე ეპოქისათვის, სხვა პირობებისათვის; როგორც კი ინტელექტუალური ფორმა კულტურისა ჩამორჩება სოციალური ევოლიუციის გენეტიურ ფსიქოლოგიას, მაშინათვე ისტორიაში ჩნდებიან ჰამლეტები, ფაუსტები, მანფრედები, თამალები და მათი შპიგელმენ-

შები: იწყება ტრაგედიული გაორება მეობისა; გენეტიურად განმტკიცებული ჩვეულება მორალის სახით სხვას ამბობს და აწმყოს სოციალური ყოფის ფსიქოლოგია სხვა რამეს მოითხოვს. ჩვეულება, დაკანონებული და განმტკიცებული, ჩვეულება, აშენებული წარსული არსებობის საჭიროებათა ურთერთობაზე, ადამიანს უნერგავს გულში პატივისცემას არსებულისადმი იმდენად, რაოდენად არსებული არის იგივე, რაც წარსული; ხოლო რაოდენად არსებული განსხვავდება წარსულისაგან თავის ყოველდღიურ სოციალურ წყობაში, იმდენად მორალი და მისი პრინციპები უწინააღმდეგებიან არსებულს. ასეთ პირობებში იმყოფებიან დიდი ინდივიდუალისტები, რომელთაც ჩვენ ვხედავთ მსოფლიო ლიტერატურაში: პრომეთე, ანტიგონე, ჰამლეტი, ფაუსტი, რასკოლნიკოვი. მთელი მათი ტრაგედია მდგომარეობის სოციალურ ძალთა ურთერთობაში: წარსული დარჩენილა იდეოლოგიაში, ხოლო რეალურ ცხოვრებას მიუღია ახალი სახე; იდეოლოგია ამ შემთხვევაში, როგორც წარსულის შემნახველი, ებრძვის მორალური პრინციპებით აწმყოს: კონკრეტიულად, ვინც კარგად და მაგრად შეითვისა წარსული მთელი თავის იდეოლოგიით, თავის მორალით, შებოჭილი არის ამ შეთვისებით; კეთილშობილი, გულწრფელი ჰამლეტები და ფაუსტები ამას ამჩნევენ და ებრძვიან, მაგრამ ამ ბრძოლაში მარცხდებიან, ვინაიდან ცხოვრება თავის რეალური პირობით მათ მხარს არ უჭერს: ჰამლეტს აწუხებს, რომ ცხოვრება არ არის მიწყობილი ზნეობის პრინციპის მიხედვით; ჰამლეტი დარწმუნებულია, რომ მორალი, ისტორიულად განმტკიცებული, აბსოლიუტური ჭეშმარიტებაა; აქ ჰამლეტი ისე გულუბრყვილოდ მჯგელობს, როგორც კანტი, რომელმაც შემეცნების თეორიის უდიდესი საკითხები გადაიტანა მორალის სფეროში: რაც უწმინდა გონებაში ვერ გადაჭრა, ვერ გამოარკვია, ის კანტმა „გამოარკვეია“ „პრაქტიკულ გონებას“. კანტი ნაივურად ნდობას უცხადებს პრაქტიკულ გონებას—practischen Vernunft, ე. ი. მორალს, მოვალეობის იდეას და სრულებით ვერ აჩნევს, რომ ის, რაც მას წმინდათა და უცოდველად მიაჩნია, რაზედაც ის ეყრდნობა უდიდესი საკითხების გადაწყვეტის დროს, მხოლოდ გამონაქურია ემპირიული სოციალური ყოფისა, რომელიც იშლება ისტორიულად, ინდუსტრიულად, ეკონომიურად, შიგნით და რომელსაც ახალი წყობა სოციალურ და ბიოგენეტიურ წვალებათა ვერ ითმენს: ცხოვრება ტრაგედიულად გაორებულია; ერთი მხარე ცხოვრებისა ადამიანის სულს ეძახის ისევ წარსულისაკენ, მეორე აწმყოსა და მომავლისაკენ; ერთი მხარე აწყობილია გონებაში, მეორე განცდაში; გონება თავის კონსტრუქციით

უკუქცევადია, რეტროგრადულია, განცდა, თუმცა ხშირად წვალობს. ბიოგენეტიკურ გადანაშთებში, მაგრამ ბოლოს და ბოლოს ყოველთვის ეწყობა აწმყოში, რეალობაში. წმინდა გონების ფილოსოფია ისტორიულად რეაქციონურია, განცდის ფილოსოფია კი რევოლუციონური: „წმინდა გონება“ არსებობას აკრიტიკებს, არჩევს ბიოგენეტიკური გადანაშთების კალაპოტებით, „წმინდა გონება“ არსებულს ზომავს არაარსებულთ და ოდესღაც არსებულთ; განცდა იღებს არსებულში ოდესღაც არსებულსაც, მაგრამ ოდესღაც არსებულს განცდაში იღებს და ერთვის არსებულს მწველ სახეს—სინამდვილეს. „წმინდა გონების“ პრინციპი და პრეტენზიები, მორალური ნორმების სახით მოცემული, სპობს საშუალებას ბუნებრივი, ბიოლოგიური ვითარებისას: „წმინდა გონებას“ უნდა ცხოვრება მოაქციოს ფორმულებში, ხოლო ფორმულები დანაშაულებულია სხვა სოციალურ საჭიროებათათვის; ამიტომ „წმინდა გონება“ წინააღმდეგია ადამიანი იქცეოდეს ისე, როგორც სინამდვილე მოითხოვს. მოვალეობა უდიდესი პრინციპია „წმინდა გონებისათვის“, ხოლო მოვალეობა ყოველთვის არა არსებულისკენ ეძახის ადამიანს და ადამიანი მთელი თავისი სურვილებით, გრძნობებით, განცდებით—ყველაფრით, რითაც შეიძლება გადაკავშირება სოციალურ ცხოვრებასთან, შეზღუდულია: „წმინდა გონება“ ხელს უშლის ადამიანს იქონიოს საზოგადოებასთან, სოციალურ არესთან შეთანხმებითი კავშირი: მოვალეობის იდეა დონკიხოტურად ებრძვის სინამდვილეს იმის მაგიერ, რომ შეუთანხმდეს მას, გადაუკავშირდეს სოციალურ ურთერთობას; მოქმედებისა და შეთანხმების ნაცვლად ადამიანი იხრჩობა იქვეებში, თვითანალიზში; სული იტანჯება ლოგიურ-გნოსეოლოგიურ ხაფანგებში: დაშორებული სოციალურ სინამდვილეს, მოწყვეტილი შემოქმედებით პრაქტიკას, სული ორგანოტროპიულად ზურგს აქცევს პრაქტიკულ ცხოვრებას, გენეტიკურ სახეცვლილებას სინამდვილის და ორგანოტროპიულად ვე იწყებს ცქერას ჭვრეტისა, განყენებისა და „წმინდა“ შემეცნებისაკენ:—იწყება შემეცნების შემეცნება—შემეცნება იმ შემეცნების, რომლის კონსტრუქცია აწყობილია სხვადროს, სხვა პირობებში და რომელსაც ეხლა არა აქვს საფუძველი სოციალურ ყოფის შემოქმედებით რეფლექსებში.

ამრიგად შემეცნების თეორია გენეტიკური რეფლექსოლოგიის გარეშე, სოციალურ საჭიროებასთან დაუკავშირებლად ყალბია და ამავე დროს მიზეზია იმ ტრაგედიული განცდების, იმ უნაყოფო შინაგანი წვალების, იმ იქვეების, რომელთაც ადგილი აქვთ დღევანდელი ინტელიგენტის სულიერ ცხოვრებაში და რომელიც ხშირად თავ-

დება თვითმკვლელობით, განდევნილობით, მისტიციზმით, ყოფნა არ ყოფნის პრობლემით, ან—და კათე-რესტორანული ღრეობით, თავ-აწყვეტილი ბრიგანდიზმით, დამატობელი ექსტაზებით: ყველაფერი ეს სოციალური წარმოების ნაყოფიერობას, საერთო კულტურულ ცივილიზაციურ შემოქმედებას ხელს უშლის; ადამიანის ნებისყოფა იც-რიცება და სულს ეკარგება აქტივობა: ულტრა-ინტელექტუალიზმი ჯდიდესი მტერია ცივილიზაციის; ინტელექტუალიზმი მომქმედი, ინ-ტელექტუალიზმი ვოლიუნტარიზმთან შეზავებული და შეთანხმებული, ინტელექტუალიზმი გამოყენებითი, მოქმედებითი ესაჭი-როება კაცობრიობას და არა-ისეთი ინტელექტუალიზმი, რომელიც იცავს „სიწმინდეს“ და „აბსოლიუტის“ პრინციპს, რომელიც გაურ-ბის შემოქმედებით ნებისყოფას, აქტუალობას, რომელიც სცდილობს მის მიერ შექმნილი ტრაგედია დაფაროს ნირვანული მისტიციზმით, ან სექსუალური სიგიჟით, ან თეატრალობის ცირკული მანერებით, საღებავებით და გრიმებით. ისტორიული ინტელექტუალიზმი გნო-სეოლოგიური პრობლემებით, ალეთოლოგიური და თეოლოგიური პრე-ტენზიებით, მეცნიერებისა და ხელოვნების თავის თავად არსებობის ყალბი პრინციპით, მსჯელობს პროფესორულ-სქოლასტიური კონ-სტრუქციით, იწვევს ათასგვარ უბედურებას სოციალურ ცხოვრებაში იმით, რომ ზრდის მახინჯ ტიპებს, ნებისყოფას მოკლებულ ადამიან-ებს: ინტელექტუალიზმი თავის ყალბი უნივერსალიებით ჰქმნის ინ-დივიდუალიზმის ტრაგედიას: ისტორიული ორსახეობა სულისა იქვე-ბით და ტკვილებით ინტელექტუალიზმის პროდუქტია. კულტურისა და წარმოების რეორგანიზაცია. გარდაქმნის ინტელექტის არისტო-კრატიულ ბუნებას და ინტელექტი სოციალური ცხოვრების ახალ არეში გახდება ერთგული თანამგზავრი ნებისყოფის შემოქმედებითი მოძრაობისა.

ისტორიულად ადამიანები ებრძვიან ერთმანეთს და ამავე დროს ბუნებასაც: კაცობრიობის წარსულში აუარებელი შემოქმედებითი ენერგია იხარჯებოდა იმიტომ, რომ გაემარჯვა ადამიანს ადამიანთან ბრძოლაში: ადამიანი უფრო ადამიანს ებრძოდა, ვიდრე ბუნებას; დი-დი შეფეხები და კოროლები, დიდი სარდლები ამოძრავებდნენ ადამიან-თა აურაცხელ მასებს არა ბუნების მოვლენების დასამორჩილებლად, არა ჭაობებისა და ჭანჭრობების ამოსაშრობად, არა არხებისა და ხიდების გასაკეთებლად, ერთი სიტყვით არა წუთისოფლური ყოფის გასამშვენებლად, არამედ ისევ ადამიანთა მასების დასაჩაგრავ-ვად, ისევ ადამიანთა მასების დასამონავეებლად. მართალია, ხშირად ასეთ ხასიათის ბრძოლას მოყვებოდა ცხოვრების ზოგიერთი მხარის,

გაუმჯობესება, მაგრამ იშვიათ შემთხვევაში და თუ იქნებოდა, მხოლოდ გაბატონებული და გამარჯვებული ჯგუფისათვის: ერთი რომ ზემოდა, მეორე ზაშინ სისხლისაგან იცლებოდა.

ისტორია დემონსტრაციაა კოშმარული შემთხვევების, ამორალური გლეჯის გაძღომისა და განდიდებისათვის; ისტორიულ ეპოქებს ამოძრავებს აფექტები და მთელს წარსულს კაცობრიობის ყოფისას ახასიათებს ფაზიოლოგიზმი: დიდი ინტელექტი ისტორიაში ძალიან ხშირად იხმარება ბარბაროსული ფიზიოლოგიზმისათვის; ევროპის ქიმიკოსები და ინჟინერები თავიანთ ცოდნასა და ნიჭს ხშირად ანდომებენ ისეთ რამეს, რასაც მიზნად აქვს ცივილიზაციის განადგურება, ისტორიულ კულტურათა სახეების მოსპობა. ევროპიელის გონება შემოზღუდულია კუთხებრივი ეგოცენტრიზმით და აღარავინ ფიქრობს ევროპაში ადამიანის საცოდავი ხედრის შესახებ; დიდ ქალაქებში ცივილიზაციის კომივოიაჟორები დაფუსფუსობენ პორტფელლებით და ავტომობილებით, დაძრწიან კანტორებსა და ბიუროებში, ირჩევენ პარლამენტებს, აშენებენ აკადემიებს, აწყობენ მუზეუმებს, თხზავენ კოსმოლოგიურ ფორმულებს; სოციალური სტრუქტურები იცვლებიან, მოდგმები, ერთმანეთს ასაფლავებენ! მუზეუმებისა და სასაფლაოების რეგიტრატორები რიგორისტულად ასრულებენ თავიანთ მოვალეობებს; გერმანელი გნოსეოლოგება ლოგიკის სახელმძღვანელოებს სწერენ ბიურგერული სითამაძით, თითქო ცხოვრების აზრი ლოგიკაში იყოს, თითქო პრიფესორულ სილლოგიზმებში ქეშმარიტება გამოისახებოდეს. მიწის ძვრისა, კატასტროფებისა და შემთხვევების წინაშე ლოგიკა თავის სილლოგიზმით ისე საცოდავად გამოიყურება, როგორც სოველი ქათამი ქარიშხლის დროს ტიალ მინდორზე; ლოგიკა შეთხზული კლასობრივი ცხოვრების პირობებში, ლოგიკა, აშენებული გაბატონებულ სოციალურ რტერესებზე—ლოგიკა ისტორიის ფიზიოლოგიური პერიოდისა ვერ ამართლებს არსებობის კოსმიურ-ირაციონალურ დენას და ადამიანის ცხოვრების ყოველდიურ მოვლენებს; არსებობა ტრაგედიული და გაორებულია ისე, როგორც ძველად იყო, მაგრამ არასოდეს გაორების გრძნობა ისე მწვავე არ ყოფილა, როგორც ჩვენს დროშია; ლოგიკა და მორალი კაცობრიობისა არასოდეს ისე უშინაარსო და ღატაკი სახით არ გამოიყურებოდნენ, როგორც დღევანდელ პირობებში; სქელტანიანი წიგნები, დიდი ბიბლიოთეკები და მუზეუმები, კომენტარიები დაუსრულებელი ციტატებით თითქო დასცინიან ადამიანის საცოდავ ხედრს ამ ქვეყნად: კაცობრიობა თავის მორალით და ლოგიკით დაემსგავსა იმ ქირვეულ ძროხას, რომელიც მიაბნეს მშვენიერ საბალახო ადგილზე და რომელიც სწყყეტს რა თოქს, გარბის უდაბნოში.

ფილოსოფოსების მორალი, რომელიც ისტორიულად შემუშავდა კლასობრივი ცხოვრების პირობებში, შეიცავს ჩვენი საუკუნისა და ჩვენი ყოფისათვის უაზრობას: მორალი კუთხურ-ეგოცენტრისტული ყოფისა, მორალი ადამიანისა, რიჟლის სოფელგაგება დაწყყდელულია კუთხებრივი ფსიქოლოგიის ორანჯერეაში, მორალი პატრიციებისა, ფეოდალებისა, კაპიტალისტებისა რას ეტყვის ჩვენს სულს, გადაწოლილს უსაზღვროებაში, შეშინებულს კოსმიური საღრმით რ შემთხვევებით? ჩვენი სულის ისტორიული ნავთსაყუდელი თავის პრინციპებით ჩაინგრა უსაზღვროების ოკეანეში: ოჯახი, სახელმწიფო, რელიგია, სინიდიისი ღრებულების თვალთახედვით ოდესღაც მარადიულს უნივერსალიებს წარმოადგენდენ; ოჯახი, სახელმწიფო, რელიგია, სინიდიისი დღეს ჩვენი სულისა და სოფელგაგებისათვის ისეთივე პროდუქტებია დროულ-სივრცული არსებობისა, როგორც სხვა რამე ნივთიერება. კაცობრიობა თავის ცივილიზაციით იძირება ქაოსის ხახაში; სული იტანჯება ტანის კონფუსიებში; გრძობა ნერვიულ-უჯრედიული ივსება წარმავლობის სევდით და ადამიანი ეძიებს საშუალებას, რომ გაამართლოს თავის პლანეტარული წვალება, რომ გადაუკავშიროს წუთისოფლური ყოფა მარადობასა და მშვენიერებას.

ღმერთების გამოგონებას, ფილოსოფიურ სისტემებს, მორალურ პრინციპებს ბოლოს და ბოლოს ჰქონდა ერთად-ერთი მიზანი:—ცხოვრების აზრის გამოწახვა; ისტორიის ინდივიდუალისტური ეპოქები ცხოვრების აზრს ეძებდენ დიადსა და ძლიერ სახეებში—ღმერთებსა და გმირებში; კაცობრიობა ანთროპომორფისტული ეგოცენტრიზმის თვალთახედვით მსჯელობდა ყოველთვის; რაც ადამიანისათვის სასარგებლო და სასიამოვნო იყო, ის სიკეთედ ითვლებოდა; რაც ადამიანის სურვილებს ეწინააღმდეგებოდა, რაც ადამიანს ხელს უშლიდა ცხოვრების გალამაზებაში, ყველაფერი ბოროტება იყო. დიდი მორალისტები და ფილოსოფოსებიც ეგრე უყურებდენ ცხოვრებას: უდიდესი ფორმულა ინტელექტუალური კულტურისა—კანტის ფილოსოფია თავისი მორალით ანთროპომორფიზმის ფილოსოფიაა; ადამიანის ინტერესებით, ადამიანის სურვილებით, ადამიანის ბიოლოგიურ-ფიზიოლოგიური ბუნებით ისაზღვრება კრიტიციზმის გააზრების ჰორიზონტი; თუმცა კანტი ეს ხშირად ავიწყდებოდა, მაგრამ კანტის ფილოსოფია ამის საუკეთესო ილიუსტრაციაა. ადამიანი შემოქმედებითი ევოლიუციის ყველაზე უფრო სახიერი და ორიგინალური ფენომენია: მას აქვს ისეთი გამჭრიახობა, რომელიც არც ერთ სხვა ცხოველს არა აქვს; მას აქვს საშუალება მესხიერებაში განასახიეროს მთელი რიგი გასული მოვლენებისა; მას აქვს ყოფის ისტორია, კულ-

ტურა ნებისყოფისა, გრძნობის მატერიალიზაციის მოხერხება ხელოვნების სახით; ადამიანი შემოქმედებაში თითქო აგრძელებს ბუნების ევოლიუციას: ბუნების გრანდიოზულ ლაბორატორიაში ადამიანმა შექმნა საკუთარი კლთხე, სადაც ადამიანი წინად თავისთავს გრძნობდა მეფედ და საიდანაც დღეს იგი იხედება უსაზღვროების არეში, სავსე შიშით და ექსტაზით: შიში მეობის დაკარგვისა აწუხებს სულს, — შიში ინდივიდუალური ყოფის წაშლისა აწვალებს ადამიანს; შიში ეს დაკავშირებულია კულტურის განსაკუთრებულ ფორმასთან, წარმოების რეორგანიზაციასთან; სოციალური ყოფის რეორგანიზაცია — ახალი წყობა საყოფა-ცხოვრებო საშუალებათა სულს მისცემს თავისებურ გადახრას: კლთხებრივ ფსიქოლოგიაში გაწვრთნილი სული, ამჩნევს რა უსაზღვროების ფართე არეს, ივსება შიშით; როდესაც სული გაიწვრთნება სოციალური ყოფის პირობებში, შიში უსაზღვროების წინაშე ადამიანში გაჰქრება; გრძნობათა სოციალიზაცია აიყოლიებს სულს: მწუხარების გაზიარება სულს ტკივილებს გაუნახევრებს, სიხარულის გაზიარება სიხარულს გაუოროკცევს.

უსაზღვროების სევდა ჩაეშვება ადამიანის სულში კოსმიური სიყვარულის ნაზი ღიმილით: მეობა შეიცნობს თავის ხვედრს მარადიულს და შეცნობის წვაში დაიფერთლება.

იჭიანთა პენსიონი

ილიათა გენეზისი.

არსებობისათვის ბრძოლაში ადამიანი გადარჩა როგორც ჯიში იმიტომ, რომ თავის ორგანიული და ნერვიულ-უჯრედიული წყობით იყო სხვა ცხოველებზე უფრო ამტანი გაჭირვებისა; ვინ იცის რაოდენი ჯიში ცხოველებისა გადაშენდა, რადგან ვერ აიტანა არსებობის პირობები; ვინ იტყვის რაოდენი სხვადასხვა ფორმა ორგანიული ცხოვრებისა დაიღუპა არსებობისათვის ბრძოლაში მანამდე, სანამ, ასე თუ ისე, ჩამოყალიბდებოდა ბუნება იმ ფერებით და სახეებით, რომელთაც ჩვენ დღეს ვხედავთ; პრეისტორიული ეპოქები პლანეტარული ცხოვრებისა საერთოდ სტიქიურად მიმდინარეობდნენ: გარკვეული ფორმები არსებობას არ ჰქონდა; ცხოველები ერთმანეთს სპობდნენ; ადამიანი მოკლებული იყო სოციალურ ორგანიზაციებს და იმ მდიდარ ინტელექტს, რომლითაც იგი დღეს აწესრიგებს ბუნების მოკვლენებს და ეწევა წარმოებას ნედლი მასალების გარდაქმნით. პირვანდელი ფორმა კულტურის ორგანიზაციისა ხდებოდა შემთხვევათა კოორდინატებით: ერთი შემთხვევიდან მეორემდე, მეორიდან მესამემდე ადამიანი მდგომარეობის მიხედვით ეწყობოდა თანდათანობით; ამასთანავე ვითარდებოდა სულიერად და გონებით,--ადამიანი, რაც უფრო იბრძოდა არსებობისათვის, მით უფრო ეცნობოდა ბუნებას, ეცნობოდა იმ ძალებს, იმ მოვლენებს, რომელთაც ყოველდღიურად ხედავდა; პრეისტორიული ტიპი ადამიანისა იძულებული იყო შეგუებოდა იმ პირობებს არსებობისას, რომელსაც იგი უყურებდა თავის გარშემო: ბუნება მდიდარი მკენარეებით, ფრინველებით და სხვადასხვა ჯიშის ცხოველებით იშლებოდა პრეისტორიული ადამიანის წინაშე როგორც უზარმაზარი სამხეცე. ადამიანი, თუმცა ცუდად შეიარაღებული, მაინც იცავდა თავს გაჭირვებაში და დროგამოშვებით თვითონ გადადიოდა შეტევაზე იმდენად, რაოდენად ამას მოითხოვდა მის საყოფა-ცხოვრებო ინტერესები; დედა მიწის სხვადასხვა კუთხეში ადამიანი პირველად გაეცნო ცხოველებს მონადირეობის დროს: მონადირეობა პირვანდელი ფორმა იყო ადამიანის ხელობისა და სოციალური ურთერთობის ორგანიზაცია ადამიანთა შორის პირველად მონადირეობის პროფესიამ ჩამოაყალიბა; ადამიანი ეცნობოდა მეორე ადამიანს, ან

ებრძოდა მას, ან ემორჩილებოდა, და ასე თუ ისე გაჭირვებით, ტანჯვით იქმნებოდა პრიმიტიული ფორმა საზოგადოებრიობისა, სოციალური ორგანიზაციისა. ცხოველების გაცნობამ ადამიანი სულიერად გადახარა ცხოველური კულტურისაკენ. ადამიანი ცხოველთა ერთ ჯგუფს ეგუება, თანდათანობით ეჩვევა და შემდეგ სცდილობს მათ მოშინაურობას სოციალური საჭიროებისათვის; ხოლო ცხოველთა მეორე ჯგუფს თვითონ ემორჩილება, ისახავს ღმერთებად, სწირავს მსხვერპლს, თაყვანისცემით და ლოცვებით მიმართავს; ცხოველებისა და ფრინველების ხასიათი, გარეგნობა, მოყვანილობა, ჯიშური თვისებები სოციალური კულტების შინაარსად იქცევიან: მწუხარება და სიხარული, იმედები, გრძნობები და იდეალები ადამიანისა უკავშირდებიან ცხოველურ-მცენარეულ ბუნებას მჭიდროთ; ადამიანის ფსიქოლოგიის ჩამოყალიბებაში იწყება გადახრა პროფესიისაკენ; ცივილიზაციის ისტორიაში საერთოდ აღსანიშნავია სულის გადახრა პროფესიისა და მდგომარეობისაკენ: რელიგია და ხელოვნება ხალხისა იმ შინაარსისაა, რა შინაარსისაა ყოველდღიური პროფესია, არსებობის საშუალება ხალხის; მონადირე ხალხის ესთეტიური და რელიგიური ფილოსოფიური გრძნობები გადაკავშირებულია, როგორც შინაარსით ისე ფორმით მონადირეობის ყოფა-ცხოვრებასთან, მის ფსიქოლოგიასთან; მიწათმოქმედების კულტურა ჰქმნის ისეთი შინაარსისა და ფორმის ხასიათის ფსიქოლოგიას, ისეთი რელიგიურ-ესთეტიური იდეალების მიმართებას, რომელსაც ჩვენ სრულებით ვერ ვხედავთ მონადირე ხალხის (ცხოვრებაში: ავსტრალიელების კორობორი (Corroborys), ციმბირის დათვის კულტი და ელევზინის მისტერიები საბერძნეთისა დამამტკიცებელია ჩვენი ძირითადი დებულების იმის შესახებ, რომ სული საერთოდ იხრება მდგომარეობისაკენ; ყოველი ურთერთობა მდგომარეობისა და სულის შორის თავისებურ ფორმას იძლევა შემოქმედებისა და განცდის. შემოქმედება სოციალური განცდის ორგანიზაციაა.

შარლ ლეტურნ ოს* აწერით ავსტრალიელების კორობორი შემდეგი შინაარსისაა: საღამოს, როდესაც მთვარე გამოჩნდება, მთელი სოფელი შეიკრიბება ისეთ გაშლილ მინდორზე, რომელიც შემოზღუდულია ბუჩქნარით; შუაში დაანთებენ ცეცხლს, ირგვლივ ორ წყებად: ერთი მხრით ქალები, მეორე მხრით ვაჟები დასხდებიან; მახლობლად დადგება უფროსი ჯოხით ხელში; ქალები სხედან და ხელთ უკავიათ გაბერილი ტყავები, ჩვენებური დოლის მსგავსი, და პატარ პატარა

* La civilisation des barbares.

ჯოხები; ვაჟები, წელზე შემორტყმული ტყავებით და ფრინველთა ფერადი ფრთებით, წამოღებებიან და როგორც კი ღირიყორი (უფროსი) გააქნევს ჯოხს, იწყებენ ცეკვას; ქალები ახმაურებენ დოლებს; ცეკვა თანდათანობით ინტენსიური ხდება და როდესაც მოცეკვავენი დაიღლებიან, გარბიან ბუჩქების უკან, ისვენებენ, დასვენების დროს შემობრტყავენ ახალი ფერის ტყავებს კიდევ სხვადასხვა ახალი ფერის ფრთებით; როგორც ღირიყორი ნიშნებს მისცემს, გამორბიან ცეცხლის პირად და ისევ იწყებენ ცეკვას; ქალები ისევ ახმაურებენ დოლებით და ჯოხებით; ასეთი სცენები გრძელდება მანამდი, სანამ სავსებით არ დაიქანცებიან მოთამაშენი და მაყურებლები: მთვარიანი ღამე, გაშლილი არე, ველური ფსიქიკის თავაწყვეტილი ექსტაზი იძლევიან სულის რელიგიურ მისტიურ განცდას; ტყვავები, რომლებიც შემორტყმული აქვთ მოთამაშეებს გვერდებზე სხვადასხვა ფერის ფრთებით, რომლებითაც დამშვენებული აქვთ ზათ ტანები, მაჩვენებელია იმ ურთერთობისა, რომელიც უკავშირებს მონადირე ხალხს ცხოველებსა და ფრინველებს—საერთოდ ბუნებას ნადირობის დროს.

დათვის დღესასწაული ციმბირში დაახლოებით ასეთივე ფორმად მონადირე ხალხის ესთეტიური ცხოვრებისა და შემოქმედებითი განსახიობის: რომელიმე შეძლებული მონადირე სახლის ერთ კუთხეში დააფენს დათვის ტყავს, წინ დააგდებენ დათვის თავს, ცხვირზე ჩამოკიდებენ რგოლს, თვალებზე ვერცხლის ფულებს; შემდეგ იმართება ქეიფი, იშლება სუფრა და სახლის პატრონის შეძლების მიხედვით გრძელდება დროს ტარება რამოდენიმე დღე: თუ სახლის პატრონი შეძლებულია, მდიდარია, დროს ტარება თითქმის მთელი კვირის განმავლობაში გრძელდება, თუ არა და სამი—ოთხი დღე; საერთოდ ციმბირში დათვის დიდი პატივისცემა აქვთ, —ამბობენ, რომ დათვი წინაღ ცაში ცხოვრობდა და ადამიანისადმი სიყვარულმა ჩაწოიყვანა ქვეყნად. ციმპირის ცივი, მწარი ბუნება, უღრანი ტაიგები და თვალგადაუწვდენელი ტუნდრები საშუალებას არ აძლევენ ადამიანს აწარმოოს მიწის დამუშავება, ხელი მიყვეს ინდუსტრიას და ამიტომ ადამიანი არსებობისათვის ბრძოლაში ამართლებს თავის წუთისოფლურ ყოფას და იკმაყოფილებს ბიოლოგიურ-ფიზიოლოგიურ მოთხოვნილებებს ნადირობით: ნადირობა იძლევა ხორცს, ტყავს; ხორცით ადამიანი იკვებება, ტყავს იცვამს და ამით იგი სიცივისაგან თავს იცავს; ნადირობა არსებობის საშუალებაა და ამ საშუალებასთან ესთეტიური გემოვნების დამაკმაყოფილებელიც; ხალხი, რომელიც ნადირობით ცხოვრობს, თავის რელიგიურ-ფილოსოფიურსა და ესთეტიურ მოთხოვნილებებს იდეოლოგიურად განასახიერებს ისეთ ფორმაში, რო-

მელიც ფსიქოლოგიურად გამომსახველია სანადირო ყოფა-ცხოვრებისა; ცხოვრების აზრს მონადირე ხალხისათვის ისახება ნადირობის პროფესიაში და ამ პროფესიის წარმოებაში წარმოშობილ ფსიქო-გენეტიურ ატრიბუტებში; რელიგიურ-ესთეტიური სიმბოლიზმი აქ ზოომორფიზმით თავდება და სული შემოქმედებით ილიუზიებში ისეთ სახეებს ხედავს, რომელთაც კავშირი აქვთ ორგანიული და სოციალური ცხოვრების ინტერესებთან.

გადმოვიდეთ ისეთ ქვეყანაში, სადაც ხალხი არსებობისათვის ბრძოლაში ეყრდნობა არა ნადირობას, არამედ მიწათმოქმედებას, მიწის დამუშავებას: ასეთ ქვეყანაში ხალხის იდეოლოგია, ფალოსოფია, ესთეტიკა, რელიგია—საერთოდ ხალხის სული თავის ილიუზიებით, იდეალებით, გრძობებით იხრება მდგომარეობისაკენ, სოციალური ყოფისა და ბუნებრივი პირობებისაკენ—მიწის დამუშავებისა და მცენარეების კულტისაკენ; მთელი ცხოვრება ადამიანს მაშინ ესახება როგორც ერთგვარი ესთეტიური ფენომენი, გაშლილი ინდუსტრიულ არეებში და განათებული სოციალური ესთეტიზმის შინაგანი, ინტუიტიური ხილვით; თითქო ადამიანი, შეყვარებული და გატაცებული მიწის სიმშვენიერით, ნოყიერობით, მკისა და მუშაობის სილამაზით, სახავს ცხოვრების აზრს თავის პროფესიის ინტერესებით და გემოვნების ისეთი მიმართებით, რომელიც წარმოადგენს ერთგვარ ამყოლებას სოციალურ ყოფისას.

ჰომეროსი აგვიწერს თავის „ილიადაში“ აქილესის ფარს და ამ ფარზე გამოსახულ დღესასწაულს, რომელიც ყურადღებას აქცევს აგრარულ ინტერესებს; აწერაში მოცემულია სურათი: შორიდან მოსჩანს ყანა, სადაც მუშაობენ დაქირავებული მუშები პრიალა, ალესილი ნამგლებით; უკან აწყობენ პატარ-პატარა ძნებს მოჭრილი პურისას; ძნებსკულოებით კრავენ; ბავშვები ეხმარებიან დიდებს; შუაში დგას მებატონე დიდი ჯოხით ხელში და ჩუმად უყურებს გაფაციცებულ მუშაობას; ცოტა მოშორებით, მუხის ქვეშ ახთია ცეცხლი; ცეცხლის იქით ვენახია, საიდანაც ოქროს ფერი ყურძენი ლივლივით ისგრის სხივებს; ვენახი შემოზღუდულია დიდი თხრილით; ვენახისაკენ მიდის ბილიკი; ამ ბილიკით მიდიან და მოდიან ახალგაზრდები ყურძნით სავსე კარანჩხებით; ახალგაზრდათა შორის არის ერთი, რომელსაც ხელში უკავია ჩანგი და მღერის სათუთი ხმით; მის გარშემო მწყობრად სიმღერით და ყვირილით მოძრაობს ფერხული * „ილიადა“ გამომსახველია საომარი ფსიქოლოგიისა: მთავარი მომენ-

* ილიადა, სიმღერა XXVIII.

ტები „ილიადაში“ ეხება ბრძოლას, ომს, ქალაქის აღებას; მაგრამ სოციალური ინტერესის გადახზა აგარაიზმისაკენ—მიწის კულტისაკენ მაინც გარკვევით სჩანს: ყანა, ჯუნება, სიხარული, ნოყიერობით გამოწვეული, ბალი, ყურძენი, ახალგაზდები კარანჩებით—ყველაფერი ეს მაჩვენებელია იმისა, რომ ზოომორფიული პერიოდი კულტურის დამთავრებულა: ადამიანი ისე არ ანდომებს თავის ცხოვრებას ცხოველზე დაკვირვებას, როგორც წინად; აგრარული კულტურა თავისებური სოციალური ინტერესებით, მიწის სისტემატიკრი დამუშავებით, ნოყიერობით, მცენარეებით თანდათანობით ამზადებს ნიადაგს ანთროპომორფიზმისათვის; ზოომორფიული პერიოდი კულტურისა—პერიოდი მინოტავრებისა, კენტავრებისა, კალიდონიის გარეული ღორებისა ადამიანს არ აინტერესებს; იყო დრო, როდესაც მსხვერპლი მიქონდათ მინოტავრებისათვის; კრიტის მინოტავრისათვის ხშირად მიყავდათ მსხვერპლად ლამაზი ქალები; დიდ პატივისცემაში იყვნენ ვეფხები, ლომები, კალიდონიის გარეული ღორები, ძველ ეგვიპტეში ნიანგები; ამ ცხოველებს ემსახურებოდნენ საგანგებოდ დანიშნული მოძღვრები—მოგვები, საუკუნეთა განმავლობაში ამუშავებდნენ რელიგიურ რეგალიებს, ადათებს; ცხოველთა სამყარო ადამიანის სოფლგაგებაში ტრანსცენდენტურ სიდიადით იმოსებოდა; ძველ ევროპაში, მაგალითად, ფიქრობდნენ, რომ დათვი მეორე სამყაროდან იყო მოსული; დასავლეთ ევროპაში ტაძრების ბალიუსტრადებსა და სახურავებზე დღესაც დაინახავთ გამოყვანილს სახეებს ლომისა, ვეფხისა, ქიმერების; საკმარისია მოვიგონოთ პარიზის დიდი ტაძრის სახურავზე ამართული chimères, რომ დავრწმუნდეთ ზოომორფიზმის ატავისტური ნაშთები თუ როგორ დარჩენილან ახალი ევროპის ცივილიზაციის ნაკეცებში. ხოლო წარმოების ცვლილება—მონადირეობის ორგანიზაციის თანდათანობით დაშლა, მიწათმოქმედების კულტურის გაფართოება, შეცნობა ბუნების მოვლენების, სოციალური ინტერესის თვალსაზრისით ზოგიერთი ცხოველების დაახლოება და მათი საშუალებით ინდუსტრიის ინტენსიური განვითარება ადამიანის ფსიქიკას სცვლის: ადამიანს აინტერესებს ცხოველებზე უფრო მეტეოროლოგიური მოვლენები, გეოგრაფიული ცვლილებანი, დღე და ღამის ტრიალი, სიცხე, წვიმა, ხმელეთი, ზღვა, სქესთა ურთერთობა, სიკვდილი, სიცოცხლე, სიყვარული; საერთოდ სული ადამიანისა იღებს უფრო რელიგიურ-ესთეტიურ და ფილოსოფიურ ხასიათს; ცხოვრების აზრის ძიება, განცდა სიტკბოებისა და სიმწარის, დიონისოსა და აპოლოს კულტების განყენებითი ფორმები, დემეტრა და ელევზინის მისტერია კულტურის აგრარული გადახრის მაჩვენებელია: მიწა მცენა-

რეებით და ხილით, ზამთარ ზაფხულით, თესლის ორგანიული მობრუნებით განცვიფრებას იწვევდა ადამიანში და ადამიანი, სავსე ექსტაზით, მართავდა დღესასწაულებს მიწისა და მისი ნოყიერების საღიღებლად. მიწის კულტი ხელოვნებაში შედეგი იყო მიწის დამუშავებისა და რმ სოციალური საჭიროებისა, რომლითაც ადამიანი დაკავშირებული იყო მიწასთან; დიონისო და დემეტრა მარადიული სუბსტანციები კი არ არიან, არამედ განსაკუთრებული მდგომარეობის წარმომადგენლებია; არაფერი საერთო დიონისოს კულტთან არა აქვს იმას, რასაც მიაწერენ ნიციუმე და უაილდი საბერძნეთის რელიგიას: ნიციუმე მართალია მაოლოდ დიონისოს კულტის ანალიზში, მის დაფასებაში ნიციუმე სცდება; დიონისოს კულტი თანშობილი თვისებაა მხოლოდ მიწათმოქმედებისა და ამას სხვათა შორის ტრაგედიის წარმოშობაც მოწმობს, რომლის მშვენიერ ანალიზს იძლევა იგივე ნიციუმე; ადამიანის ცნოვრება იმ ქვეყნებში, სადაც მიწათ მოქმედებით არსებობენ, იძლევა იდეოლოგიას მიწათმოქმედების კულტურისას: მეცნიერება, ხელოვნება, ფილოსოფია რელიგია თავის სახეებსა და იდეებს იღებს საყოფა-ცხოვრებო პრაქტიკაში; არ არის მართალი ის აზრი, რომელიც შემოქმედების განსაკუთრებულ ფორმებს მიაწერს ადამიანის სულის მოთხოვნილებებს დამოუკიდებლად მდგომარეობისა და პირობების; საშუალო საუკუნეების სულის წყობა რაინდობის კულტით, გულის დამით, ტრუბადურებით, ტრუვერებით, მინეზენგერებით, მუზარადებით, გრძელი ლეკურებით, რელიგიურ-ესთეტიურ ჰიპერბოლებით ორგანოტროპიული გადახრაა მდგომარეობისაკენ—სოციალ-კულტურული თავისებურობისაკენ: ანტიური სული თავის შინაარსით, გამართლებული ყოფა-ცხოვრების ინტერესებით, განსხვავდება საშუალო საუკუნეების სულისაგან. განცდა საშუალო საუკუნეებში სხვა წყობისაა ანტიურ ქვეყნებში კი სხვა წყობის; საშუალო საუკუნის ადამიანი მოკლებულია იმ ნათელსა და გარკვეულ წარმოდგენას ქვეყნის შესახებ, რომელიც ჰქონდა ანტიური სახელმწიფოების ადამიანს; ანტიური სული იღებს ცხოვრებას როგორც ერთგვარ პლასტიურ არეს, სამყაროს შეყურებს როგორც კრისტალურ ორანჯერას, საშუალო საუკუნეთა სული განიცდის ტეხას, ტკივილებს, ერთგვარ *douleur vague* ს, რომელიც ახალს საუკუნეებში ფსიქოლოგიურად დამთავრდება უსაზღვროების შეგრძნობით. ინკვიზიციები, ფეოდალთა ომები, ჯვაროსნების ლაშქრობა, ნაოსნობა, ამერიკისა და კუნძულების აღმოჩენა დიდ ოკეანეზე კაცობრიობის სულს თანდათანობით აძლევს კოსმიურ ხასიათს; შემდეგ დიდი ქალაქების განვითარება, მანუფაქტურა, ვაჭრობა-მრეწველობის ვაგაბონ-

დაჟი, საზოგადოებრივ მოძრაობათა პერიპეტიები, ეკონომიური და ინდუსტრიული საჭიროებანი აერთებენ ადამიანებს, სპობენ კუთხურ-ინდივიდუალისტურ კარჩაქეტილობათა ზღუდეებს; დიდი ფეოდალების ეზოები თავიანთი დამეზით, ჟონგლიორებით და რაინდებით ცარიელდება, პათოსი ფეოდალური არისტოკრატისა თანდათანობით ნელდება და ის სილამაზე, რომელსაც უმღერდენ საშუალო საუკუნეთა დიდი პოეტები არნო დე-მარგეი, ბერტრან დე-ბორნ; ჯორჯ ფონ-ლიხტენშტაინ, ჰქრება უიმედოთ და სამარადჟამოდ; გულ-უბრყვილო და კეთილშობილი ღონკიხობები აქა-იქ კიდევ ამშვენებენ ჩმახსა და ჭუჭყიან ქვეყანას თავიანთი ილიუზიებით, მაგრამ ეს რაინდული იდეალიზმის უკანასკნელი ფორმაა, ეს უკანასკნელი გააღებაა ტანჯული სულის საშუალო საუკუნეთა ნანგრევებზე.

საშუალო საუკუნეების სახელოსნოებთან ერთად გაჰქარა სული ფეოდალური არისტოკრატისა და მანუფაქტურულმა წარმოებამ წარმოშვა ახალი სული bourgeois gentilhomme-ებისა; უდიდესი ფეოდალი დასავლეთი ევროპისა ლუი მე XIV ინახავდა ევროპის ფეოდალური წარსულის სტილს თავისებური ელევანტობით, სილამაზით და ყალბი პათოსით; ოტელ რამბუიე იყო ესთეტიური ქარხანა ფეოდალური არისტოკრატის ყოველდღიური ცხოვრების ფორმისა, მეტყველებისა და გემოვნების; ვოჟლა, მალჰერბ, რასინი, ბუალო თხზავდენ საფრანგეთის არისტოკრატის მეტყველებას, ამშვენებდენ გამოთქმას, ეძებდენ ლამაზ სიტყვებს; იდეოლოგია ცრუკლასიციზმის ისტორიული ფსიქოლოგიაა ვერსალის არისტოკრატისა, მისი ფილოსოფიისა და ესთეტიკის, მისი განცდისა და ილიუზიების. ცრუკლასიციზმი თავის ძირითად მომენტებში ემსახურებოდა ლუი მე-XIV სახელმწიფოებრივ სისტემას, გამოსახავდა ამ სისტემის იდეას და ყოველი ლიტერატურული ფაქტი დაკავშირებული იყო ვერსალის ცხოვრებასთან იმდენად, რომ დაეკმაყოფილებია გემოვნება ყოველდღიური ცხოვრებისა და ბრძოლა გამოეცხადებია ყველაფერის თვის, რაც ვერსალს არ მოეწონებოდა: ამ თვალსაზრისით მოღვაწეობდენ არა მარტო პოლიტიკის იდეოლოგები, არამედ დიდი ესთეტიები და ლიტერატორებიც—კორნელი, რასინი, ბუალო; იყო მხოლოდ ერთი ადამიანი, რომელიც იჭვებით და ირონიით უყურებდა ამ ფეოდალური ესთეტიკის ფორმას და რომელსაც საერთოდ ეძინებოდა ყოველდღიურობასთან შერიგება: ეს იყო მოლიერი, რომელმაც შემდეგ ფსიქოლოგიურად ნიადაგი მოუმზადა თავის რეალიზმით და ირონიით. ფრანგულ სცენაზე შექსპირს; საერთოდ ეაფრანგეთში შექსპირი დიდ ხანს იყო დევნილი, თვით ვოლ-

ტერსაც შექსპირი ეზიზღებოდა იმიტომ, რომ შექსპირის ირაციონალიზმი და ტრაგიკომედია გაუგებარი იყო საფრანგეთის არისტოკრატიისათვის, რომელიც ცხოვრებას უყურებდა თავის არისტოკრატიული რაციონალიზმის ინტერესით.

ისტორიული ეპოქები ცივილიზაციის ენორმულ გაქანებაში შემოდინ თავიანთი გარკვეული სტილებით, პრინციპებით, იდეალებით: ყოველ ეპოქას აქვს ინდივიდუალური სული, გამოსახული როგორც ფორმაში, ისე შინაარსში,—და გამომსახველი მთელი თავის წყობით სოციალური საჭიროებისა და განცდის, სოციალური ტკივილებისა და იდეალების; მეცნიერება და ხელოვნება თავიანთი კონსტრუქციებით და მეთოდებით, თავიანთი მასალებით და ფორმებით ემსახურებიან ეპოქის გაბატონებულ გემოვნებას, ეპოქის ესთეტიკას; აკადემიური და მეცნიერული პრობლემები განილაგებიან ყოველ საუკუნეში სოციალური საჭიროებით შექმნილ ესთეტიური პრინციპის მიხედვით; სული კაცობრაობისა წუთისოფლის ხეულებიდან მეცნიერებისა და ხელოვნების კონსტრუქციისათვის იღებს ისეთ მასალას, ისეთ ფერს, ისეთ ხერხს, რომელთა საშუალებით კმაყოფილდება საზოგადოებრივად გაბატონებული ესთეტიური პრინციპი; საშუალო საუკუნეებში არისტოტელის სილლოგიზმებით ამტკიცებდნენ აი რას: ადამიანი უკვდავია იმიტომ, რომ სიტყვა *mois*, რომელიც იწყება რომაული *m*-ით წარმოადგენს სამი ტეხილი ხაზის გაერთიანებას; ცხადია აქიდან, ამბობენ საშუალო საუკუნეთა ბერები, ადამიანის მე-ს (*mois*) საქმე აქვს სამებასთან, ღმერთთან; აზრი ადამიანისა ამ მიმართებით ეწყობოდა და ასეთ შემთხვევით რამეებზე აშენებდა სერიოზულ აზრებს საიქიოს შესახებ იმიტომ, რომ გაბატონებული იდეოლოგია საშუალო საუკუნეთა მოითხოვდა ამაზე ზრუნვას. ბურჟუაზიული წყობა სულისა თავის მისტიციზმით, რაციონალიზმით სუბიექტივიზმისა და განაპირების განსახიერებაა; ყოფა ბურჟუაზიული თავის კერძო საკუთრებით, უსაქმობით, ჭკრეტით, მეტერლინკისებური სიჩუმისა და მისტიციზმის ფილოსოფიით თავდება; ცხადია აზროვნებას აქვს უსათუოდ ერთგვარი გადახრა მდგომარეობისაკენ; ჩვენ სრულებით არ ვამბობთ იმას, რომ ამ გადახრას ჰქონდეს აბსოლიუტური მნიშვნელობა; ჩვენ საერთოდ არა გვწამს არავითარი აბსოლიუტი და ამ შემთხვევაშიაც ჩვენ ვლაპარაკობთ რელიატივისტური თვალთახედვით: აზრი ადამიანისა, რომელიც არის ბოლოს და ბოლოს საფუძველი ყოველგვარი კულტურისა და შემოქმედების, რომლის გარეშე არ შეუძლია არსებობა არც მეცნიერებას, არც ხელოვნებას, არც ფილოსოფიას, აზრი, რომლიდან ჩვენ ვიწყებთ შეცნობას და ვათავებთ მას,

ეწყო ანა თვითნებობით, არამედ კორელატიურად: შეუქლებელია აზრი უსაგნოთ, საგანს იძლევა მდგომარეობა; მაშასადამე, აზრი იხრება მდგომარეობისაკენ *volens nolens*; მყარეული პირობები არსებობისა ანტიურ ქვეყნებში აწყობდა ისეთ მდგომარეობას, რომელიც განსაკუთრებულ მიმართებას აძლევდა ანტიურ სულსა და შემოქმედებით ნებისყოფას; დიქტატორი შემოქმედებითი ნებისყოფისა — დირიჟორი სულიერ მოვლენათა ანტიურ ქვეყნებში იყო პანთეისტური ესთეტიზმი: ყოველი ფორმა ბუნებისა ესახებოდა ელლინს როგორც ვლენა ღვთაებრივობისა, მშვენიერი სრულყოფისა; ამ იდეას ანტიური სული ერთნაირად გამოსახავს როგორც ხელოვნებაში, ისე ფილოსოფიაში: იდეა სრულყოფისა — პანთეისტური, ესთეტიზმისა გამოსახულებაა ბერძნულ სულის მთავარი თვისებებისა.

ქრისტიანულმა ფილოსოფიამ ეს იდეა გადაიტანა მეორე ქვეყანაში — საიქიოში და მთელი რიგი საუკუნეთა ინკვიზიციებით და ინდულგენციებით აზროვნების წყობას აძლევდა თავისებურ ფორმას; ბერები სკდილობდნენ აზროვნების ძირითადი პრინციპის გადატანას თეოლოგიაში: საშუალო საუკუნეთა მეცნიერების დევიზი იყო ფრაზა: — „ფილოსოფია მოსამსახურეა თეოლოგიის“. ამით ამბობდნენ: აზროვნება ქვეშარიტი და სწორი მაშინ არის, როდესაც გონება აწყობილია საიქიოს იდეაზე, ისეთ მეცნიერებაზე, რომელიც ღმერთისა და საიქიოს წარმოდგენას არკვევს — ესე იგი თეოლოგიაზე.

წარმოების ვითარებამ თანდათანობით გაარღვია მარკველები საშუალო საუკუნეთა სოციალური სტრუქტურისა და ამასთანავე ინტელექტუალურ გრადაციათა მთელი რიგით, ბურჟუაზიული სულის დეფორმაციით აღამიანი მიიყვანა იმ ზომამდე, რომ ამტკიცებს: აზროვნება სწორია და ქვეშარიტი მხოლოდ მაშინ, როდესაც იგი ეთანხმება პროლეტარული იდეოლოგიის ძირითად პრინციპებს, მარქსისტული ფალოსოფიის დიალექტიურ მეთოდოლოგიას; თუ საშუალო საუკუნეთა მეცნიერები ამტკიცებდნენ — აზროვნება უნდა ეწყობოდეს თეოლოგიის პრინციპების მიხედვითო, ჩვენი საუკუნე გარკვევით და კათეგორიულად ამბობს: აზროვნება უნდა ეწყობოდეს მარქსიზმის მიხედვით; მეცნიერება, ხელოვნება, ფილოსოფია ძირითად ფორმებში უნდა გამოსახავდნენ მარქსიზმის იდეას. მთელი სოციალისტური კულტურა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ერთნაირად. ამტკიცებს, რომ სამყაროსა და არსებობის ქვეშარიტი და სწორი გაგება არის მარქსიზმი — მარქსისტული სოციოლოგია.

ამ რიგად სულიერობის ენტელექტიურ გაქანებაში ჩვენ ვხედავთ დროგამოშვებით გადახრას ხან ერთი სოციალ-კულტურული მდგომა-

რეობისაკენ, ხან მეორე მდგომარეობისაკენ, და ხან მესამე... ანტიურ-რი სული იხრებოდა პანთეისტური ესთეტიზმისაკენ, საშუალო საუკუნეთა სული რელიგიურ ტრანსცენდენტიზმისაკენ, ჩვენი დროის სული კი სოციალიზმისაკენ: ამ სამ მომენტს მსოფლიო სულიერობისას აქვთ ერთმანეთისაგან განსხვავებული კონსტრუქციები; ყოველ კონსტრუქციაში არის ისეთი თავისებურობა, რომელიც თავის ჭკუაზე, თავის გემოვნებაზე ატრიალებს არისტოტელის სილლოგიზმებს, კანტის იმპერატივებს და ნეოკანტიანელების გნოსეოლოგიურ ბავარდაჟს. იდეოლოგიისტიების ლოგიკა თავის სილლოგიზმებით და იმპერატივებით, თავის „მარადიული“ პრინციპებით და ალეთოლოგიით, როგორც როსკიპი, ხან ანტიურ ქვეყანას ეძლევა, ხან ქრისტიანულ თეოლოგიას, ხან პოზიტივისტებსა და სოციალისტებს. ამავე დროს იდეალისტები, განსაკუთრებით ახალი ტიპის გნოსეოლოგიისტიები ნაივურად და ბავშური სიამაყით ამბობენ—ჭეშმარიტება არსებობს მდგომარეობისა და პირობების გარეშე. ბოლცანოსა და ჰუსსერლის მოწაფეები სცდილობენ გნოსეოლოგიური ლოგიკის ჩამოყალიბებას იმ დროს, როდესაც თვით ლოგიკა თავის სილლოგიზმებით და იმპერატივებით ისტორიის არეზე საცოდავად და უაზროდ გამოიყურება. ჩვენ არ მიგვაჩნია არც ერთი დებულება გნოსეოლოგიზმისა და ალეთოლოგიის საყურადღებოდ იმიტომ, რომ თვით გნოსეოლოგიზმი ლოგიური პოიმატებით ინდივიდუალისტურ-იდეალისტური იდეოლოგიის ისტორიული ფორმულაა და ახალი ცხოვრების სოციალური საჭიროება ახალი ინტერესებით გადახრის კაცობრიობის სულს ისეთი მიმართულებით, რომელიც ვერ მიიღებს ინდივიდუალისტური ფილოსოფიისა და სოფლგაგების პრინციპებს ისე, როგორც ჩვენ ვერ მივიღებთ დღეს საშუალო საუკუნეთა ეპისკოპოსურ ფილოსოფიას.

რაც უნდა ბევრი ილაპარაკონ ნეოკანტიანელებისა და ალეთოლოგიის ატაშეებმა „კოდნათა კოდნის“ შესახებ, ჭეშმარიტების შესახებ, ცხოვრება წინააღმდეგია უნივერსალიზებისა.

მზომეწმება ჯა იწმეღმბია

კ. კ ა ბ ა ნ ე ლ ი. სოციალური ესთერკის საფუძვლები.

14

მდგომარეობა და იდეოლოგია

ქვეყნად ჩვენ ვხედავთ ტანების ურთერთობას და ამ ურთერთობით შექმნილ ჰაერეთს პლანეტარულ ყოფისას: არაფერი არ არის უცვლელი ცის ქვეშ და თვით ცა ცვლილებათა ორთქლია; ოდესღაც ჩვენი პლანეტა გავარჯერებულ დამდნარ მასას წარმოადგენდა, დღეს მაზე მოძრაობენ უთვალავი არსები და მათი მოქმედებანი; ასანსიონები და ვიტრინები გაშენებულა იქ, სადაც ოდესღაც ცეცხლის ფრქვევა იყო მოუსვენარა; მოძრაობს ყველაფერი ქვეყნად და უძრაობა მოძრაობის ერთგვარი ფორმაა; დედა-მიწა, როგორც დიდი ტივი, მოძრაობს უსაზღვროებაში; დედა-მიწაზე რაც ხდება, ისიც მუდამ იცვლება და ცვლილებათა ქარიშხალს წარმოადგენს ყოფის სული თავის ისტორიული ეპოქებით, რელიგიურ-ესთეტიური მღელვარებებით, რევოლუციებით. ქვეყანა ყოველ კუთხეში თავისებური ელემენტების კომბინაციებით და არანეუქანებით ეწყობა: ანთროპოლოგიაში რასები, ბიოლოგიაში ჯიშები, ისტორიაში ეპოქები და მათი სტილები პროდუქტებია მდგომარეობისა და პირობების; ბუნებისა და ცხოვრების კათეგორიები, ფილოსოფოსების ატრიბუტები ისტორიულ განცდათა გადანაშთებია მრავალ წელთა განმავლობაში თანდათანობით დაგროვილი და ჩვეულებებში კანონებად ქცეული; ქვეყნად არ არსებობს არც ერთი კათეგორია, რომელიც არ იყოს პროდუქტი ყოფისა, არსებობისა: ცნება რომელიმე ბუნებრივი და კოსმიური ფაქტისა ადამიანს ებადება მაშინ, როდესაც პლანეტარული ყოფა თავის სოციალ-ინდუსტრიული განვითარებით და არსებობის პერიპეტეციებით ადამიანის სულს გადახრის ამ ცნების გენეტიურ მიზეზებისაკენ; აზრი ადამიანისა ფორმულაა გენეტიურ ცვლილებათა განცდისა და სანამ რომელიმე იდეა საზოგადოებაში ჩაისახება, მანამ ისტორიული ფაქტები განილაგებიან გენეტიურ აუცილებლობაში როგორც თარგები იდეისა.

ყოველი მოვლენა ამ ქვეყნად გამოწვეულია საყოფა-ცხოვრებო ინტერესებით და რაც სოციალური საჭიროების გარეშე იმყოფება, მას სული ჩვენი ვერ ამჩნევს მანამდე, სანამ არსებობისათვის ბრძო-

ლის ხერხი არ გადახრის ჩვენს ყურადღებას თავის აპერცეპციებით განსაკუთრებული ჰორიზონტისკენ, საიდან გამოჩნდება შედეგი საჭაროებით წარმოსახული იდეებისა რომელიმე მოვლენის ან ფაქტის სახით; ყოველ ყოფას აქვს თავისებური წყობა ფაქტებისა და ყოველ თავისებურ წყობას ფაქტებისას აქვს საკუთარი ფსიქოლოგიური ჰაერეთი, როგორც დედა-მაწის მოძრაობასა და ორგანიულ ყოფას აქვს ჰაერეთი, რომელსაც მეტეოროლოგიაში ეძახიან ატმოსფერას; ჩვენი პლანეტის გარშემო ატმოსფერა ჩვენი პლანეტარული არსებობის ანაორთქლია და უსაზღვროების გაშლილ არეზე ჩვენი კულტურული ცივილიზაციური განგაში, ტორტმანი, ტაბახი და ლელვა ეფემერულია *sub specie aeternitatis*: ყოფანი და ეპოქები თავიანთი სტილებით ისტორიაში ისე დასტურავენ, როგორც მოძრავი კუნძულები და ზოგიერთი მატერიკები სამყაროში; ხოლო თითოეული ეპოქა რომ ავილოთ ცალკეულად, ჩვენ დავინახავთ ეპოქისა და მისი ფსიქოლოგიური ჰაერეთის შორის ურთერთობას; ეპოქას მყარეული სტრუქტურა მიმართებას აძლევს იდეოლოგიას, მაგრამ იდეოლოგია თავისებურად გავლენას ახდენს ეპოქის მყარეულ სტრუქტურაზე; იდეოლოგია არ არის პასიური, როგორც ისტორიული მოვლენა: იდეოლოგია ერთგვარი ფორმაა ბიოლოგიური ენერჯისა და თავის არსებობისათვის იდეა ისე იბრძვის არსებობის წყვედიდში, როგორც რომელიმე სხეული, როგორც არსი, შეიარაღებული კბილებით, ხორკლიანი კანით, ან რქებით. ცივილიზაციის ისტორიაში ჩვენ ვხედავთ გავლენის ურთერთობას მდგომარეობისა და იდეოლოგიის შორის: მდგომარეობა იძლევა იდეოლოგიის კონსტრუქციას, იდეოგიის განსაკუთრებული კონსტრუქცია გავლენას ახდენს მდგომარეობაზე; მდგომარეობა გადადის იდეოლოგიურ ფორმულაში, იდეოლოგიური ფორმულა არსებობისა მიილტვის მდგომარეობისაკენ; ასეთი ხასიათის ურთერთობას მდგომარეობისა და იდეოლოგიის შორის ჩვენ ვეძახით ორგანოტროპიზმს; ფილოსოფია ორგანოტროპიზმისა არის განსაკუთრებით გენეზისის ფილოსოფია: ორგანოტროპიზმი სტდილობს გამოარკვეოს, როგორ ისახება ერთი ფორმა იდეოლოგიისა და როგორ უკავშირდება იგი მეორეს? მეცნიერების მთავარი საკითხი—საკითხი ფაქტიური რაობისა მხოლოდ მაშინ არის განსაგები, როდესაც ფაქტიური რაობა ორგანიულად გადაუკავშირდება ჩვენს წარმოსახვაში თავის კონდინსიონობას; ათასი სხვადასხვა სახის გნოსეოლოგიური „პრიმატები“ „წმინდა გონებისა“ ყოველთვის საყოფა-ცხოვრებო საჭიროებათა გენეტიური ნაოჭებია, დაკეცილი ისე, როგორც ამას მოითხოვდა ურთერ-

თობა კლასობრივი, ჯგუფობრივი, პროფესიული და ბედნიერ შემთხვევაში ისტორიულ-ეპოქური; ყოველ კლასს, ყოველ ჯგუფს, ყოველ პროფესიას აქვს წუთისოფლად საკუთარი და თავისებური აპერცეპციები და ეს აპერცეპციები ყოველად შეუძლებელია გენეზისის გარეშე; ალეთოლოგიის პრობლემა—ცოდნათა ცოდნის პრობლემა სქოლასტიური განყენების ნაყოფია და ამ განყენებისათვის ჭეშმარიტება არსებობს არა როგორც რეალური ფაქტი, არამედ როგორც ზედროული უნივერსალია, რომლის არისტოკრატიულ ბუნებას ეშინია გადაკავშირებისა და გენეზისის; სული კი თავის ორგანიულ წყობაში ვერასოდეს ვერ მიაღწევს განყენების უნივერსუმს. თუ კი ორგანოტროპიულად არ მოღის რომელიმე კონკრეტული მდგომარეობიდან, რომელიმე პირობებიდან; ხოლო პირობების გენეტიური ვითარება თანდათანობით სულის თვისებებს ჰქმნის და სულის თვისებები დრო გამოშვებით ძალიან დიდ გავლენას ახდენენ პირობების გენეტიურ ვითარების მიმართებაზე და მიმართების გადახრაზე: მარქსიზმი როგორც იდეოლოგია ნაყოფია ისტორიული პირობების განსაკუთრებული მდგომარეობისა—მაგრამ ეს იდეოლოგიური ნაყოფი განსაკუთრებული მდგომარეობისა სცდილობს დააჩქაროს ამ მდგომარეობის ლიკვიდაცია სხვადასხვა სახის ორგანიზაციებით, რევოლიუციებით და სხვა... მდგომარეობამ შექმნა იდეოლოგია და იდეოლოგია ჰქმნის ახალ მდგომარეობას—აი ორგანოტროპიული ხასიათი კულტურის ევოლიუციისა, ცივილიზაციისა. ისტორიაში არ არის არც ერთი მომენტი, რომელიც არ ემორჩილებოდეს ორგანოტროპიული ფილოსოფიის ძირეულ დებულებას: ყოველი საუკუნისა და ყოველი ხალხის იდეოლოგია ყოველთვის თავისებურ გავლენას ახდენს ისტორიულსა და სოციალკულტურულ მდგომარეობაზე; ალეთოლოგიური სქოლასტიკა ჰკლავს იდეას, ახრჩობს იდეოლოგიას გნოსეოლოგიური ხაფანგებით; ორგანოტროპიული ფილოსოფია ამტკიცებს ცოცხალი მაგალითებით, ისტორიული ეპოქების უთვალავ ფაქტებით იდეის დინამიურ და შემოქმედებით ხასიათს; ალეთოლოგიაში იდეა მოცემულია, როგორც აბრამის ბატკანი, წყნარი, მშვიდი და პასიური, რომელიც ჩაწოლილა „წმინდა გონების“ ქალაში და დროგამოშვებით, გახვეული პროფესორული მეტყველების თბილ საბანში, უსინათლო სახით ამოყოფს თავს ლოგიკის მჭლე სახელმძღვანელოებიდან. ორგანოტროპიული ფილოსოფია სოციალური საჭიროებისა და პრაქტიკის ფილოსოფიაა: იდეა ორგანოტროპიული ფილოსოფიისა-

თვის გენეტიური მოდუსია სოციალური საჭიროებისა და ატრიბუტები იდეისა სოციალურ შეფარდებათა კოროლარიებია; ამიტომ ჩვენთვის არ არსებობს ცალკეულად, დამოუკიდებლად ლოგიური პრინციპი სოფლგაგებისა: ლოგიკა ვასალურ დამოკიდებულებაშია გენეტიურ რეფლექსოლოგიასთან და ლოგიური „ფაქტი“ ისეთივე პროდუქტია სულიერ მოვლენათა ორგანოტროპული ორგანიზაციისა, როგორც გრამატიკული ფორმა ლიტერატურის ვითარებისა და მეტყველების ევოლიუციის შეფარდებით სოციალურ საჭიროებასთან.

ისტორია არის ორგანიზაციული პროცესი და ყოველი ეპოქის სული თავის კულტურულ-ცივილიზაციური სტილით და ინდუსტრიით წარმოადგენს რეფლექსოლოგიურ ლაბორატორიას, რომელშიაც ცნებები ისე მზადდებიან შრომით, წვალბით, თანდათანობით, ჩვეულებათა კოორდინატებით, როგორც რომელიმე დიდ ქარხანაში ჩენი ყოფა ცხოვრების საჭიროებისათვის ნივთები; სული ინტეგრალური სახეა ჩენი სხეულის ანატომიურ-ფიზიოლოგიური შრომისა და წვალბების იმ დიდ ლაბორატორიაში, რომელსაც ეძახიან მდგომარეობას, არეს, ჰაერეთს, mileu-ს; სული ადამიანის წვალბათა და განცდათა კომპლექსია და ეს კომპლექსი ყოველ საუკუნეში და მდგომარეობაში აწყობილია იმ მეთოდით, იმ ხერხით, რომელთაც მოითხოვს დროულსიერციული პირობების შერჩეულ მოვლენათა დიქტატურა; ხოლო მოვლენათა შერჩევას იძლევა სოციალური ყოფის საჭიროება. რომელიმე მიწა-წყალზე რომელიმე ხალხი თავის ისტორიის განსაკუთრებულ პირობებში საჭიროებს სოციალური ურთერთობის ერთგვარ ფორმას: იდეოლოგია მორალით, ფილოსოფიით, ესთეტიური გემოვნებით, ხელოვნებით ორგანიზაციულად ეწყობა ამ სოციალური ურთერთობის ფსიქილოგიურ ჰაერეთში; სოციალური სულის თარგით იჭრება იდეოლოგიურ სახეობათა თითოეული კომპლექსი; ლოგიურ-ინტელექტუალური და მორალური ფორმები ცივილიზაციისა სოციალურ საჭიროებათა ორგანოტროპიული რეფლექსებია და არც ერთი მოვლენა, არც ერთი ფაქტი აზროვნებისა არ არის დამოუკიდებელი ორგანიულ ჩვეულებათა გადანაშთებასაგან; შემოქმედება ტექნიკური, სოციალ-ეკონომიური, მეცნიერული, მხატვრული მხოლოდ სხვადასხვა ფორმაა სოციალური სულის ორგანიზაციული განცდისა; მეცნიერება ბოლოს და ბოლოს სოციალურ ჩვეულებათა ფსიქიური ორგანიზაციაა; ძველ ეგვიპტეში მოგვები ხპარობდენ გეომეტრიას, როგორც იარაღს სოციალური საჭიროებისა; გეომეტრიით სწორად ანაწილებდენ საყანე მიწებს და საცხოვრებელ კუთხეებს; გეომეტრია ემსახურებოდა

სოციალურ მეურნეობის პრაქტიკას; ფილოსოფოსი კანტი, გამომსახველი ევროპის ბიურგერულ-ინდივიდუალისტური ფსიქოლოგიის, გეომეტრიას ეძახის „წმინდა მეცნიერებას“, გეომეტრიაში ბურჟუაზიული სოფლგაგება ხედავს „წმინდა“ (reine) იდეას, წარმოდგენას (Vernunft); როფელსაც არა აქვს კავშირი ყოველ-დღიურ ცხოვრებასთან, სოციალური ყოფის საჭიროებასთან; ფსიქოლოგია, დაშორებული წარმოების ფორმებს რეალური ცხოვრების მწვავე განცდას, ამოვრებს მეცნიერების და აზროვნების კონსტრუქციას სინამდვილეს; სული თავის ინტერესებით ორგანოტროპიულად იხრება მდგომარეობისაკენ და არ იქნება პარადოქსი, რომ ვთქვათ: ძველ ეგვიპტეში გეომეტრია თავის დანიშნულებათ იყო სოციალური, საშუალო საუკუნეებში ფეოდალური, ახალ ევროპაში—ბურჟუაზიული; თუ სოციალისტურმა კულტურამ გაიმარჯვა ბურჟუაზიულ-ინდივიდუალისტურზე, მას დასჭირდება მეცნიერებათა სხვადასხვა დარგის სრული სოციალიზაცია და არა წვრილ-ბურჟუაზიული პოპულიარიზაცია; ყოველი მეცნიერების პირვანდელი ფორმა სოციალურია: თვით ლოგიკა, რომელზედაც ზოგიერთებს ალეთოლოგიის და მარადიული ჭეშმარიტების აშენება უნდათ, წარმოდგენს იდეათა სოციალური შეთანხმების თეორიას და ლოგიკის მთავარი კანონები სოციალურ ჩვეულებათა ისტორიული კოროლარიებია: თუ ჩვენს პლანეტაზე დამყარდება სხვა სახის ყოფა, მაშინ მას ექნება არა მარტო სხვა სახის მორალი და ესთეტიკა, არამედ სხვა სახის ლოგიური პრინციპებიც; იდეა არსებობის ორგანოტროპიული ფორმაა და სქოლასტიური ალეთოლოგიის უნივერსალები სულის ინდივიდუალისტური პრეტენზიების მაჩვენებელია. ბერგსონის pure perception, კანტის reine Vernunft, ალეთოლოგიური universalia გნოსეოლოგიური პრიმატებით აზროვნების ინდივიდუალისტური კონსტრუქციის თვისებებია და ისტორიის იმ პერიოდში, როდესაც ეს იდეები წარმოიშვენ, აზროვნების სხვა ფორმები შეუძლებელი იყო, ვინაიდან არსებობის საშუალებანი, სოციალური ყოფის საჭიროებანი მოითხოვდნ ამ გვარსა და არა სხვა გვარ ფორმებს აზროვნებისას; ამიტომ ჩვენთვის აზროვნების გნოსეოლოგიური კონსტრუქცია სოციალური განცდის ორგანოტროპიული ეპიფენომენია და არა აპრიორული დასუპერისტორიული მოდუსი: „აპრიორული“ შესაძლებელია მხოლოდ გენეტიური გაგებით და რაც განსაკუთრებული მდგომარეობის ნალექი არ არის, ის მემკვიდრეობით მიღებულია, ის გენეტიური წვალების შემოქმედებაა, და როგორც ასეთი, ისევ განსაკუთრებული მდგომარეობის პროდუქტია მთე-

ლი თავის თვისებებით და ინდივიდუალური სახეობით. საშუალო სა-
 უკუნეთა დავა ნომინალისტებისა და რეალისტების განა შეძლება
 წარმოვიდგინოთ სოციალისტური კულტურის პირობებში? განა დღე-
 ვანდელი მისტიციზმი და იმანენტური იდეალიზმი მიეწერება ფსი-
 ქოლოგიურად ანტიურ, ელლინურ სულს? აზროვნების კონსტრუქცია
 ამყოლოება სოციალ-პლანეტარული წვალებისა და წყობას ლოგიურ-
 გნოსეოლოგიურს ადამიანს უკანარნახებს სოციალური ფსიქიკის
 პრაქტიკული, ყოველდღიური ორგანიზაცია: სოციალ ინდუსტრიული
 წარმოების ორგანიზაცია კონსექანტურად იძლევა ინტელექტუალურ-
 რი ფორმის ორგანიზაციას; ინტელექტა არ არის თავისუფალი: ბიო-
 ლოგიური, ფიზიოლოგიური, ორგანიული პირობები ტემპერამენტის
 გადახრებით ათავისებურებენ ინტელექტის სახეებსა და ინტუი-
 ციის გააღებას; ბიოლოგიურ-ორგანიული კონსტრუქცია არსობისა
 თავის თავად ნაყოფია სოციალური წარმოებისა, წოდებრივ-კლასო-
 ბრივი პრივილეგიებისა და ხშირად პროფესიულ ვალდებულებათა:
 ბიოლოგიურ-ორგანიული წყობა ტანისა სოციალური ყოფის შერჩეულ
 პირობებში სახიერდება და კარგად მოწყობილი სტრუქტურა არსე-
 ბობისა მაგარი და ლამაზი კონსტრუქციის ტანს ჰქმნის; ამნაირად,
 ჩვენთვის ჯიშისა და რასის პრობლემა ესთეტიურ-ფილოსოფიური
 პრინციპებით, ანთროპოლოგიური თვისებებით ორგანოტროპიულ
 სოციოლოგიის სფეროში გადადის: ყოველგვარი კათეგორია ორგა-
 ნიული არსებობისა — კათეგორია რასის, ჯიშის, ტემპერამენტის ჩვენ-
 თვის ეპიფენომენია პლანეტარული წვალვის სოციალური განც-
 დისა. იდეოლოგია ხელოვნებისა და მეცნიერების 'სხვადასხვა' ფორ-
 მაში რეფლექსია სოციალური განცდის ისტორიისა, პლანეტარული
 ყოფის ორგანოტროპიული ნალექებისა. ისტორიზმი ორგანოტროპიუ-
 ლი გაგებით არის სულისა და აზროვნების potestas clavium-ი: გა-
 რეშე სოციალური ატმოსფერისა — გარეშე ეკონომიურ-ინდუსტრიუ-
 ლი პერიპეტეებისა, რომელთა შორის ადამიანის ცხოვრებას ატრია-
 ლებს არსებობის საჭიროება, შეუძლებელია ფსიქიკის ორგანიზაცია,
 ინტელექტის წყობა, იდეალების განცდა, ინტუიციების გააღება.
 ბერგსონი, როდესაც pure percetion-ის შესახებ ლაპარაკობს, გარ-
 კვევით იხრება ფსიქოლოგიურად სოციალურ პრაქტიკას მოწყვეტილ
 იდეალიზმისაკენ და მისი durée éternelle ორგანიულად ისეთივე სახეა
 სულის შინაგანი ხილვისა, როგორც მეტერლინკის „le silence“, რო-
 მელიც ერთგვარი ამეტყველებაა ბურჟუაზიულ მისტიური ნიჟვანიზმი-
 სა. ამ რივად ლოგიკისა, გნოსეოლოგიისა, მორალისა და ესთეტიკის
 პრინციპების თავის თავად არსებობა არის კაცობრიობის ისტორიო-

სოფიული პარალოგიზში, რომელიც კოლტურის რეორგანიზაციისა და აზროვნების რეფორმის შექმნეკ დარჩება ძველი ყოფის ყალბი პათოსების დოკუმენტებად; სოციალური განცდის პაერეთი გადახალისებს ინტელექტუალურ საწყაროს, და, თუ კაცობრიობის ცხოვრება წარსულში იყო ფიზიოლოგიური გლეჯის მღელვარი არენა, მომავალში იგი გადაიქცევა სოციალურ ამყოლებობის ესთეტიურ ფენომენად უსაზღვროების არეზი.

უსაზღვროების გრძნობა ჩვენს სულში სიმპტომია ჩვენი კულტურული ტენდენციისა. ევროპის სულს აწვალებს სივრცის პრობლემა იმიტომ, რომ არსებობის საჭიროებამ—ინდუსტრიისა და მაშინის კულტურამ ყოფა გადაისროლა სივრცის წიაღში. ანტიური სული—სული ძველი ბერძნებისა არ იცნობდა სივრცეს, არც მის უსაზღვროებას: არც ელინურ, არც ლათინურ მეტყველებაში არ არსებობს სიტყვა, გამომსახველი ცნებისა: „სივრცე“. ბერძული *τοπος*, ლათინურა—*locus* ნიშნავს ადგილს, ადგილობას, აგრეთვე კლასს სოციალური მნიშვნელობით. არც ერთ მათგანს არა აქვს მნიშვნელობა „სივრცის“—*espace* *. ანტიური გაგება იღებს იღვას, როგორც ყოფის განცდის კონკრეტობას, როგორც ორგანიული წვალების ეპიფენომენს; მართალია ფრანგი პოეტი, როდესაც ამბობს:

Il me parait incontestable,
Après mûre réflexion,
Que de seuls plaisirs de la table
Vient la civilisation.

Ainsi, quand à nos ancêtres,
Le mystère fut révélé,
Du vin suave, aussi doublé,
Ils en firent des dieux champêtres.

Les adorés tant et plus
Sous les noms de Cérès, Bacchus,
Et voilà sans le moindre doute,
La première religion. **

სამყარო ანტიურ გაგებაში ისაზღვრებოდა: გონება იყურებოდა ბუნებაში, როგორც ორანეერეაში; სულს ყოველგან ეჩვენებოდა პლასტიური არე; ქანდაკებები, მინიატიურები, თქმულებები რელიგიური

* შპენგლერი. რუსული თარგმანი: „Причинность и судьба“ 176.

** La Revue Mondiale 1922. (Revue des Revues) 85—87. M. Pouchon.

და მითიური ხასიათისა საბერძნეთში სახეს აძლევენ გარკვეულობას, პლასტიურობას; ბერძნული მეტყველება, — ამბობს შპენგლერი, — ეს რხევაა მ.უბუჭი ფოთლებისა შუადღის მზეზე, ეს რიტმაა მატერიისა. საბერძნეთი იცნობს ტანისა და პლასტიკ-ს კულტს, ევროპა თავის ცივილიზაციურ ფორმებში სიერცის შიშით არის შეპყრობილი; ევროპა ხელოვნებისა და მეცნიერებაში იძლევა სიღრმის შეგრძნობას. დიფერენციალები და ინტეგრალები მათემატიკაში ისეთივე შეცნობაა სიღრმისა და ხეულობის, როგორც ფაუსტისა და ჰამლეტის სული; ანტიური ქვეყანა არ იცნობდა არც დიფერენციალებსა და ინტეგრალებს, არც ჰამლეტის პრობლემებს, ვინაიდან ყოფა და მისი განცდა არ იძლეოდა სიღრმის ხილვას.

სიბნელის პანტა

რიტმის განცდა

მატერიის ყოველი ნაწილი მოძრაობაში ირხევა სხვა ნაწილებთან შეფარდებით და ყოველი არსის მოძრაობა წუთისოფლად განსაზღვრულია სხვა არსთა და მოვლენათა მოძრაობით: ხიწვი იქნება, დაგდებული შარა-გზაზე, თუ ფილოსოფოსის საფეთქელში სისხლის ბურთული, სულ ერთია—მატერიას არ ასვენებს გარე-მკარობა, არ ასვენებს მდგომარეობა.

მატერია, რა მიზეზის გამო არ უნდა მოხდეს მასში რხევა, ინახავს რხევის ფორმას თავის ატომიურ-იონიურ წყობაში; მოძრაობის დროს მატერიაში ავტომატიურად იზრდება ერთგვარი ეროტიული თვითლტოლვა მდგომარეობით განსაზღვრულ ფორმის გამეორებისაკენ: ერთხელ დაკეცილი ქალაღი მეორედ უფრო მარჯვედ იკეცება იმ სახით, რა სახითაც პირველად დაკეცეთ,—თითქო დაკეცილი ნაწილები თვითონ მიილტვიან ერთმანეთისაკენ—პროცესის გამეორებისაკენ. ტანისამოსი ეჩევა ჩვენს ტანს და აკეთებს ნაოჭებს ჩვენი კუნთების ფორმებში; ხშირად კედელზე ჩამოკიდებული ტანისამოსი, თუ დიდხანს გვიტარებია, თარგივით წააგავს ჩვენი ტანის მოყვანილობას; ყოველი ტანი წუთისოფლად თითქო აგროვებს პოტენციას ავტომატიურ-რეფლექსიურ მოძრაობებში და თითქო განცდისა და რხევის ნალეკი რჩება იმისთვის, რომ შემდეგი მოძრაობა გააადვილოს; მოძრაობის გამეორება მოძრაობას აადვილებს: მატერიაში რომ არაფერი რჩებოდეს მის ატომიურ-იონიურ წყობათა რყევის შემდეგ, თვითლტოლვას რყევის გამეორებისაკენ ადგილი არ ექნებოდა და ათასჯერ რომ მოძრაობა მომხდარიყო მატერიაში, მატერიას მაინც არ ექნებოდა განსაკუთრებული ფორმა თავის მოძრაობაში: სამყარო დღესაც ისე ქაოტიური იქნებოდა, როგორც პირველყოფილი. სული მატერიაში არის მხოლოდ ავტომატიური რყევის ფორმა და სულიერი მოვლენა შეუძლებელია, თუ თანასწორ ინტერვალთა შორის ადგილი არა აქვს იგივეობასა და გამეორებას.

ზღვის ტალღათა მოძრაობაში, სინათლის ენერჯიის ასხივოსნებაში, ელვიური ჩქერების გააღებაში, ჩვენი პულსისა და საფეთქელის რხევაში ჩვენ ვხედავთ იგივეობასა და გამეორებას. გამტკიცებულ ჩვეულებათა გამეორება ესთეტიური პრინციპია რიტმისა.

ჩვიულება ჟამთა დენაში ერთგვარ სიტკბოებას აძლევს ყოველგვარ სიმწარეს: ამიტომ არ არსებობს რიტმი გარეშე კუთხურ-ისტორიულ წვალებისა, გარეშე ორგანაული დელვისა და შრომის. რიტმის დასაწყისი მომდინარეობს ორგანიული ცხოველების მოძრაობიდან: ცხოველური ტანის მოძრაობა შეუძლებელია რიტმის გარეშე; რიტმი დინამიური რეგულიატორია კუნთების ნძრევისა; ცხენი, მარჯვედ მორბენალი და დატვირთული აქლემი მოძრაობენ ისე რიტმიულად თავიანთ ორგანიულ ფორმებში, როგორც მკედელი და მეზღვაურა თავიანთ მოვალეობათა და საქმეთა ასრულებაში. რიტმის განცდა იწვევს ტანში ყოველთვის სიამოვნების გძნობას: კანტის ტერმინით რომ ვთქვათ, რიტმი სტენიური ფორმაა გძნობისა; პლატონის აზრით რიტმი საგნის თვისებას შეადგენს და ტანი ვერ იმოძრაავებს ამ ქვეყნად, თუ მასში არ არის რიტმი „იმ თავითვე“. სიამოვნების გძნობა ადამიანებს ეძლევათ რიტმის შეგრძნობასთან ერთად და რიტმის შეგრძნობა ბევრ რამეში უკავშირდება ორგანიული ცხოველების წუთისოფლურ ჩვეულებებს. სიმღერებით და ხორალური ცეკვებით ადამიანები ერთდებიან,—ამბობს პლატონი*. არისტოტელი ამჩნევს სამი სხვადასხვა სახის რიტმს**: რიტმი კუნთების, რომელიც შეიცნობა ცეკვის დროს, რიტმი ბგერათა, რომელიც სახიერდება სიმღერაში, რიტმი მეტყველების, რომლის განსაკუთრებულ ფორმას წარმოადგენს პოეზია—მეტრიული წყობა. ცეკვას ნუსიკით და სიმღერით საბერძნეთში სთვლიდენ რელიგიურ კულტად: აქედან წარმოიშვა სახელგანთქმული კორიბანტიზმი; ცეკვას, როგორც რიტმის ფორმას დიდი გავლენა ჰქონდა ელლადის მხატვრულ მეტყველებასა და ლიტერატურაზე; ცეკვა, როგორც რიტმი, თამაშობდა ერთგვარ სოციალურსა და პოლიტიკურ როლსაც: თესალიაში მოცეკვავეს თანამდებობა სახელმწიფო თანამდებობად ითვლებოდა, ბერძნული თეატრი ხორალური ცეკვიდან წარმოიშვა და განა დიონისოს კულტის ekstasis ცეკვით და ღრეობით დამთვრალი კუნთების ქივილი არ არის?

ხელოსნობასაც ბერძნები რიტმის იდეით ასულდგმულებდენ: რიტმიულად ითვლებოდა ყველაფერი სწორი, და პროპორციული: რიტმიული იმავე დროს ნორმალურიც იყო; ელლინური გავება რიტმისა ფსიქოლოგიურია; არისტოტელის მუსიკალური კათარსისი არის სულის ტკბილი ჩვეულებების განთავისუფლება ფიზიოლოგიურ ტყვეობისაგან. ბაქთური ძეგლები ლუერის სახელგანთქმულ მუზეუმში

* Thimée, trad, V, Cousin, V. 18.

** Aristot. Poet. 4, Polit. VIII, 5-7.

მაჩვენებელია იმისა, თუ რაოდენად ნერვიული დამძიმებისა და ტანჯვის გრძნობა დინამიურად და ესთეტიურად მიილტვის განიავებისა, გაშლისა და განთავისუფლებისაკენ; სექსუალობისა და სოციალობის რიტმიული ლტოლვანი ბიოდინამიურ მოძრაობაში ერთდებიან და ეროტიულ განცდას სული ჩვენი ყოველთვის ამთავრებს სოციალ-კოსმიურა უსაზღვროების შეგრძნობით. მხოლოდ სულის მამართება უსაზღვროებისაკენ ქვეყნად ყოველი ტანიდან და ყოველი კუთხიდან თავისებურად მომდინარეობს.

ყოველ ყოვას, ყოველ სოციალურ ვითარებას, ყოველ კუთხეს ქვეყნისას აქვს თავის მზიდობა, თავის რიტმი და მუსიკა: ჩვენი „ჭიანური“ და „ზურნა“ ესთეტიურად მიუღებელია ევროპიელებისათვის. მაგრამ ჩვენთვის ფსაქოლოგიურად მოგონებაა ჩვენი ატორტმანებული და შეხუთული წარსულის, ჩვენი ისტორიული ძრწოლისა და განგაშის, ჩვენი სოციალ-კულტურული ზშირი არითმისა.

მუსიკა წარსულის მოგონებაა და ამიტომ ეგრე ტკბილია როგორც ორგანიული განცდა: მუსიკაში ისმის მოძრაობა ისტორიული, საზოგადოებრივი; მუსიკაში მოცემულია სული ჯიშის, გვარის, რასის, ერის; მუსიკის განცდაში ტანი იღონებს ყველაფერს, რაც გახიციდა ორგანიულმა ევოლიუციამ წარსულში, როგორც ინდივიდუალურად, ისე მემკვიდრეობით; ყოველ ჯიშს და ყოველ ერს თავის საკუთარი გრძნობითი ტონი აქვს მუსიკასათვის: წვალება, რომელიც სხეულს გადაუტანია და რომლის რეფლექსები შენახულა ნერვიულ სისტემის ზვეულებში ხელაალა მოდის მოძრაობაში რიტმიული ვიბრაციით, — განახლებაში სიტკბოების გრძნობაა; რიტმიული ვიბრაცია ისეთ მოძრაობაში იქმნება, რომელიც ტანის რხევას და ღელვას მოგვაგონებს; მუსიკალური ბგერა აერთებს ადაშიანებს, თუ კი ერთნაირ პირობებში უტბოვრიათ ისტორიულად და კულტურულად; „ურმული“, — „ჭიანური“ ქართული სულის შეწუხებისა და სეგდის გამოსახულებაა და რაოდენად ეს გამოსახულება იძლევა ჩვენი წუთისოფლური ყოფის რეფლექსოლოგიურ განცდას, იმდენად ჩვენ ქართველები ერთგვარ ესთეტიურ ექსტაზში ერთმანეთს ვუახლოვდებით სულიერად; მუსიკალურ ბგერაში ჩვენა სული შეიგრძნობს წარსულს თავის ყოფისას, შეიგრძნობს ისტორიას: ქართული ხალხური სიმღერების სიმდიდრე და მაღალი ესთეტიური ღირებულება აიხსნება ქართული კულტურის დიცენტრალისტური ხასიათით; ქართული კულტურა პროვინციებსა და მთებში იხიზნებოდა გაჭირვების დროს და სისტემატურად, თანდათანობით სული გახიზმული კულტურისა ხალხის სოციალურ განცდათ იქცეოდა; ცხადია, მომავალში, თუკი საქართველოს კულტურას ცენ

ტრალიზაცია ელირსა, თუ ქართულმა სულმა იგრძნო ოდესმე ესთეტიური სისავსე, ეს იქნება ქართველი ხალხის მდიდარი მუსიკალური განცდა, შენახული საუკუნეთა განმავლობაში; ეროვნული ენერჯია პროვინციებიდან და მთებიდან მდიდარი რიტმით და მეტყველებით თანდათანობით წამოვა ცენტრისაკენ და ცენტრი იგრძნობს იმ ესთეტიურ ინტელექტურ სისავსეს, რომელიც წარსულში მან ვერ იგრძნო; მუსიკაში მოძრაობს სოციალური სული, ისტორიული განცდა, კუთხური საჭიროება: მუსიკისა და მეტყველების წყობაში სახიერდება კულტურის სტილი; ბგერა შევება ორგანიული მოძრაობის და ლეღვისა: ბგერათა ერთმანეთთან შეთანხმებაში იქნება რიტმი და შეთანხმება ბგერებისა იძლევა სულის ვერბალურ სიმდიდრეს; ხოლო იქ, სადაც ბგერას ადგილი არა აქვს, არის განცდა ტანისა, კუნთებისა, ნერვებისა; ამ განცდას იწვევს განსაკუთრებული ვიბრაცია ჰაერისა, რომელიც მოქმედებს კუნთებზე, რომელიც შედის ესთეტიური ენერჯიით ტანის შინაგან წყობაში და ტანი იწყებს ტორტმანს, მოძრაობას; ტანი განიცდის გამოუთქმელ სიტკბოებას, როდესაც წარსულის მოგონებაში არის და სანამ ამ სიტკბოების განცდას მოახერხებს ენა, ნერვიული სისტემა თვრება ექსტაზით წარსულის მოგონებაში; ექსტაზი მეობის გარღვევაა და მეობის გარღვევა გაერთიანებაა სოციალურ არესთან; უდიდესი ექსტაზი ეროტიული ფორმისაა და როდესაც ეროტიული განცდა სულს იტაცებს, მეობას ადამიანისას გააქვს ყველაფერი გარედ და იდეალებით, ილიუზიებით ადამიანი ერთვის გარემოს, ქვეყანას, სივრცეს; ეროტიული გრძნობა არის კოსმიური გრძნობა თავის ბუნებით: მე ადამიანისა არღვევს ინდივიდუალური ყოფის ზღუდეს და ერთვის სამყაროს, რომ გასცეს ის, რაც მას ოდესღაც მიიღია: ექსტაზი მომენტია გრძნობათა სოციალიზაციისა და როგორც ეს მომენტი დამთავრდება ორგანიულად, განცდით, ვერავითარი კეთილი ზრახვა ვერ შეაერთებს მეობას მეობასთან; სექსუალური მოთხენილება სანამ დაკმაყოფილდება, მიილტვის მეობის გარღვევისაკენ, უარყოფს მეობას, მის ტრადიციას, მორალს; დაიკმაყოფილებს თუ არა განცდა თავის თავს, სული გრძნობს სიცარიელეს და ზიზღს გამოუთქმელს, თითქო რაღაც დაკარგა, იზარალა: ადამიანმა გასცა მეობას ერთი ნაწილი და გრძნობს, რომ ის აღარ არის, რაც იყო; სქესი ეროტიულ ნდომაში ატარებს სოციალური გრძნობის ელემენტარულ ფორმას: სქესის ნდომა უკვე ნიშნავს თავის თავის უარყოფას; როდესაც ორი სქესი ერთმანეთის ნდომით ერთმანეთს უახლოვდება, ორივეს ეკარგება დაახლოებაში ის, რაც მათ აახლოებს; ტანები საჭიროებენ ერთმანეთს და, ერთი ტანის ღირებულება მეორე

ტანის ნდომით და საჭიროებით განიზომება, თუ ნდომა არ არის ტანში, მეორე ტანი მოკლებულია ღირებულებას, რაც უნდა კეთილი და მშვენიერი იყოს თავის თავად; საჭიროება და ინტერესი ქმნიან ღირებულებებს ამ ქვეყნად და არა იდეები და პრინციპები; ტანი, რომელიც საჭიროა მეორე ტანისთვის, გაცილებით უფრო ღირებუ-
ლია ვიდრე სული თავის იდეებით და პრინციპებით: ისტორიაში არ ყოფილა მაგალითი ვინმეს ქალი შეეყვარებოდეს იმიტომ, რომ ქალმა იცოდა მათემატიკა ან ქიმია.

ოსკარ უაილდისა და ნიცშეს შემდეგ როგორც ევროპაში, ისე ჩვენში ხშირად იმეორებენ აზრს, თითქო ჩვენს დროში შესაძლებელი იყოს დიონისური კულტის აღდგენა: საერთოდ ისტორიაში ყოველ ეპოქას აქვს საკუთარი ემოციები, საკუთარი შეგრძობანი, რომელთა განმეორება შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კი ისტორიულ-სოციალური კონიუნქტურა ეპოქის საცესებით იქნება განმეორებული; საჭიროა ამასთანავე, რომ ისტორიულ-სოციალური კონიუნქტურა განმეორდეს იმ გეოგრაფიულ-მეტეოროლოგიურ პირობებში, რომლებშიაც ხდებოდა ექსტაზი, როგორც ორგანიული პროცესა; დიონისური ექსტაზის განცდა ითხოვს არა მარტო ტამბურინებისა და კიმვალების ხმაურობას, არა მარტო მცენარეულ-ცხოველურ ათრთოლებას, არა მარტო ნერვიულ-ორგანიულ მთვრალულობას, არამედ შინაგანი ხილვის თავისებურობას, რომელსაც აქვს ადგილი მხოლოდ იქ, სადაც არის ისეთი სიერცე უღრუბლო, ისეთივე მიწაწყალი სათუთი და მსუბუქი ჰაერით, ისეთივე რასიულ-გენეტიური ტემპერამენტი, როგორც ელლადაში იყო: შეუძლებელია დიონისური კულტის განცდა პარიზის კაფერესტორანებში, შეუძლებელია აკრეთვე ციმბირის ტაიგაში და მონგოლეთის ახრიოკებულ მინდვრებზე. რიტმი და ექსტაზი სამყაროს ყოველ კუთხეში ორგანოტროპიული ფორმებია ბიოგენეტიურ მეხსიერებათა: დალაილამა და რომის პაპა რელიგიურ-მისტიურ ექსტაზში სხვადასხვა სახის ღირებულებებს ხედავენ; მათი სულები წუთისოფლად თავიანთ განცდებში სხვადასხვაობენ, ვინაიდან სხვადასხვაობენ მათი სოციალ-კულტურული მდგომარეობანი, მათი ცხოვრების ტრადიციები და მემკვიდრეობით მიღებული თვისებები ხასიათებისა და ტემპერამენტების.

მუსიკალურ ბგერებს ნერვიული სისტემის რიტმიულ რხევაში ცნობიერების ქვეშეთიდან ამოყავთ გრძობები, სურვილები, ნდომანი და ლტოლვანი ჩვენი წინაპრებისა, ბიოგენეტიურად გადმოლექილი ჩვენს ორგანიულ ყოფაში: მუსიკის ხმა წარსულის შინაგანი ხილვაა, დამოუკიდებელი ინტელექტისაგან და სწორედ ამიტომ ეგრე ტკბი-

ლი, როგორც ორგანიული განცდის ჩვეულება, როგორც მოგონება ჩვენი მეობის ელემენტების ხეტიალისა ბიოლოგიურ უსაზღვროებაში; ჩვენი სულიერი ცხოვრების ყოველი სახე წუთისოფლად ასხივოსნება ორგანიული წვის იმ ელემენტებისა, რომელნიც დახეტილობდენ გადაშენებულ ჯიშთა ტანებში და რომელთა ენტელექტიური პოტენციის ატალღება უთვალავი ეონების განმავლობაში იძლეოდა ახალს ჯიშებსა და ახალს ტანებს სამყაროს კუთხურ საჭიროებათა და შესაძლოებათა მიხედვით. ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში, ჩვენს ბიოლოგიურ-ფიზიოლოგიურ რყევასა და წვაში მუსიკის ხმა შემოდის წარსულის რემინისანსით და სული ჩვენი გადაწოლილი თავის შინაგანი ხილვის ანათებით მარადობის არეში, არღვევს დროისა და პირობების რკალს შორეულობის სიყვარულით.

მელოდიური რიტმი ახრჩობს ინტელექტის იქვნარევ ყოფას უჯრედიულ ნდომათა და სურვილთა ტორტმანში და ტანი, დათენთილი არსებობისათვის ბრძოლაში, თვრება მარადობის ექსტაზით, როგორც შეყვარებული დაღვიწყების შეგრძნობით და სქესის სუნით. არსი ერთვის სამყაროს ორგანიულად და ინტელექტის ყალბ უნივერსალიებს, ნებისყოფისა და სულის შემბოქველს, ექსტაზის (ek—stasis) მთვრალული ჟივილი იმორჩილებს; სული გრძნობს მატერიის ჩხვლეტას და შინაგან რყევას; მატერიას სულის ექსპანსივობით გადააქვს თავის ყოფა დაუსრულებლობის არეზე. სილოგიზმების სამყარო ირღვევა, იცრიცება ბიოლოგიური რემინისანსის გააღებაში და მე ადამიანისა, შექმნილი ბიოდინამიური ელემენტების ხეტიალით, მარადობას უბრუნდება, მთვრალი და კმაყოფილი თავის წარსულის შინაგანი ხილვით: თითქო ყოველი უჯრედი ტანის ხელახლა განიცდის შეკუმშულ ფორმაში ყველაფერს, რაც მას გაუგლია ევოლიუციონურ ფერისცვალებაში, თითქო მე ფართოვდება როგორც ყოვლობა, თითქო ცხოველები, მცენარეები და მინერალები ჩვენი სულის ხორალურ ამყოლებაში უნივერსალურ სიმფონიას მღერიან, თითქო სხეულს ჩხვლეტენ უკვდავების ნემსები.

პართული კულტურა

სოციალური ანთეპიზის თვალთახედვით

სოციალური დებარმინაცია

ორგანიზაცია ეროვნული კულტურისა ეწყობა ისტორიულად კლასობრივი სისტემით: ყოველი ხალხი, რომელსაც აქვს წარსული, აქვს ისტორია, ცივილიზაციური თავისებურობის სახეობა, იმორჩილებს ბუნებას, იმარჯვებს ყველგან და ყოველ ეპოქაში რომელიმე კლასის მეთაურობით; სხვადასხვა ხალხის ცხოვრება ევროპაში გარკვევით გვიჩვენებს კულტურის განვითარების კლასობრივ ხასიათს: შორეულ წარსულში ხალხებს მეთაურობდა პატრიარქალ-ფეოდალური არისტოკრატია; დღევანდელ ევროპის კულტურის ორგანიზაციას აწყობს თავის მეთოდით და სოციალ-კლასობრივი ინტერესებით უინანსიური ბურჟუაზია; ვერც ერთი ეპოქა ვერ იღებდა წარსულში კულტურულ-ცივილიზაციურ სახეობას გაბატონებული კლასის გარეშე და რაოდენად რომელიმე ეპოქაში გაბატონებული კლასი მარჯვედ მოახვევდა ხალხს, მისას თავის კლასობრივ ინტერესებსა და სურვილებს, იმდენად ეპოქის სტილი და სული სახიერი იყო; დასავლეთი ევროპა ამ შემთხვევაში წარმოადგენს ნორმალურ სახეს კულტურის ევოლიუციისას: დასავლეთში ორგანიზულად, თანდათანობით, სისტემატიურად ისტორია იძლევა სოციალურ სტრუქტურის დამთავრებულ ფორმებს, ფორმებს, რომელთაც არ აკლიათ შინაგანი სისავსე, შემოქმედების პოტენციური მძლეობა, სულ სხვა პარის აღმოსავლეთი: აქ ხშირად აღვილი ჰქონდა უკიდურესობას, მაგრამ სისტემატიური და ორგანიზული ხასიათი არ ჰქონებიათ არც ეკონომიური ინდუსტრიულ ვითარებას, არც კულტურულ-იდეოლოგიურ ფორმებს ცივილიზაციისას; ფეოდალური არისტოკრატია აღმოსავლეთში უფრო ტირანიული იყო, ვიდრე დასავლეთში; ამავე დროს აღმოსავლეთის კულტურულ სულს უფრო ვაგაბონდურ თავაწყვეტის სურვილები ამოძრავებენ, ვიდრე გარკვეული სოციალურ-ეკონომიური ინტერესები და კულტურული პოლიტიკის პერსპექტივები: აღმოსავლეთის თვალგადაუწვდენელი მინდვრები და ერთსახიანი სივრცეები უსაზღვრო ინდივიდუალიზმის სურვილებს იწვევენ სულში და ნებისყოფა რაინდულ-რომანტიულ თავაწყვეტაში იხარჯება უსისტემოდ და უნაყოფოდ; ყნოსვისა და ფაზიოლოგიური თრთოლვის ესთეტიკა, სოციალური პრაქტიციზმის უქონლობა, სახელმწიფოსა და ოჯახის

მექანიკური, სუსტი ორგანიზაცია, ეგზალტაცია, აფექტები, არამხანა-
ნებისყოფის უსწორ-მასწორობა—ხან ველური, ქარიშხლისებური მო-
ძრაობა, ხან ზანტი ზმორება და მთქნარება აღმოსავლეთური სულის-
დამახასიათებელი თვისებებია და ეს თვისებები შემუშავდა აღმოსავ-
ლეთის გეოლოგიურ-გეოგრაფიული და მეტეოროლოგიური პირო-
ბების გავლენით მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში.

რაოდენად ისტორიულ საქართველოს მიწა-წყალი განსხვავდება-
თავისებურობით საერთოდ აღმოსავლეთის ბუნებისაგან, რაოდენად
ჩვენი ისტორიული ტერიტორია არ წააგავს რუსეთისა და სპარსეთ-
არაბეთის ტერიტორიებს, იმდენად სული და ტემპერამენტი ჩვენი
ხალხისა განსხვავდება მეზობელ ხალხთა სულისა და ტემპერამენ-
ტისაგან, მაგრამ, მეორე მხრით, რაოდენად ჩვენი ცხოვრება და კულ-
ტურა განიცდიდა გავლენას ჩრდილოეთ აღმოსავლეთისა და სამხრეთ-
აღმოსავლეთის ხალხებისა, რაოდენად ჩვენი სოციალ-ინდუსტრიული
წარსული იგივე იყო, რაც მეზობელი ხალხების ისტორიული ცხოვ-
რება, იმდენად ჩვენი კულტურული შემოქმედება, ჩვენი სული და
ტემპერამენტი, ჩვენი ოჯახი და სოციალური ჩვეულებები, ჩვენი ლი-
ტერატურა და მეტყველება ატარებენ საერთო აღმოსავლეთის ცივი-
ლიზაციურ თვისებებს: სოციალ-ისტორიული გენეტიზმი ასახიერებს
შემოქმედების ფორმებს; აღმოსავლეთში საერთოდ ყოველთვის სუს-
ტი იყო კლასობრივი ორგანიზაცია: ვიმეორებთ უკიდურესობას ხში-
რად ჰქონებია ადგილი, მაგრამ სისტემა და წყობა დამთავრებული
შინაგანი სისავსის გამომსახველი, აღმოსავლეთის ხალხთა ისტო-
რიაში არ არსებობს; აღმოსავლეთის ხალხთა კულტურაში შეგ-
ხედებათ ფერადი ეპიზოდები, მაგრამ ეპიზოდთა შორის ბნელი ხარ-
ვეზები და დემონიური ნახტომებია: თანდათანობა და სისტემა ეპო-
ქებს არა აქვთ; შპენგლერის აზრი უფრო აღმოსავლეთის კულტურის
თვისებებს ახასიათებს ვიდრე დასავლეთისას; საქართველო ამ შემ-
თხვევაში ტიპურ ი ფორმაა აღმოსავლეთური კულტურისა.

საქართველოს წარსული ეპიზოდებისაგან შედგება: გრძელი
რიგი საუკუნეებისა ისტორიული კომპარების შავი ზეწარით არის
შემოსილი და მხოლოდ აქა-იქ კულტურული სახეობათა ეპიზოდე-
ბი ანათებენ, როგორც ზღვის ჩირალი გადანისლულ წყალთა მასის
პირად.

საქართველოს სული სუსტია ისტორიული მოცულობით, მაგრამ
მომენტების განცდაში იგი ძლიერია: კულტი ცალკეულობისა საქარ-
თველოს კულტურის ისტორიული ფორმაა და მთელი წარსული ქარ-
თველი ხალხისა ყოველ ეპოქაში ამ კულტს ეთვისება; ისტორიული

გამოცდების უდიდეს მომენტებში ქართველი ხალხის სული კი არ იკრიბება სოციალურ ენერჯიაში, არამედ ნაწილდება, იმუხვება და გაურბის თავის ორგანიულ-გენეტიური შენაკადების მოთხოვნილებებს, გაურბის საზოგადოებრივობას. სული, რომელსაც ვერ ღირსებია ისტორიულად სოციალურ ყოფის ექსტაზი, რომელსაც წარსულში არ ყოლებია ძლიერი კლასი, რომლის მეთაურობას კისრულობდა შემთხვევა და არა გენეტიური პროცესი, ვერ ეგუება საზოგადოებისა და სახელმწიფოს მოთხოვნილებებს: საქართველო ისტორიულად ანტისახელმწიფოებრივი ქვეყანაა და ამიტომაც როგორც კი ქართველ ხალხს ეღირსა დამოუკიდებელი სახელმწიფო, მაშინვე დაიწყეს ამ „დამოუკიდებელ სახელმწიფოს“ რღვევა: ყოველი დაწესებულება იწყებს ეგოცენტრისტულ განაპირებას და მენშევიკური ერობა იმეორებს ისტორიულად საშუალო საუკუნეთა ფეოდალების „უჩემოთ ვინ იმღერეთობის“. პოლიტიკას—პოლიტიკას განაპირებისა, გლეჯისა და დანაწილებისას; საქართველოს გასაბჭოებაში ყოველი სოციალისტური და დემოკრატიული პარტია საქართველოში იმ მეთოდით, იმ სისტემით მოღვაწეობდა, რა მეთოდით და რა სისტემით მოღვაწეობდნენ საშუალო საუკუნეთა ფეოდალები; ქართველი ინტელიგენციის დაჯგუფებაში მთავარ როლს თამაშობს არა სოციალ-კლასობრივი ინტერესი, არამედ სიმპატია—ანტიპატიის პრინციპი, პირადი კეთილდღეობისა და შეგუების მოწეტი; საქართველოს სახელმწიფოებრივი არსებობა, სრულებით დამოუკიდებელი, შეუძლებელი შეიქნა იმიტომ, რომ ქართველ ხალხში არ იყო არც ერთი ძლიერი კლასი, რომლის პრეტენზიები ისტორიულად მისაღები ყოფილიყო: ფეოდალური არისტოკრატია, ისტორიულად სუსტი, მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში ჰჭრება და მეოცე საუკუნის დასაწყისში სრულებით აღარ არსებობს; ბურჟუაზია ქართული სამიკიტნობის პატრონებისაგან შედგება და მას არა აქვს საკუთარი კულტურის ორგანიზაცია არც ლიტერატურის, არც მეცნიერების, არც მილიტარიზმისა და რელიგიის სახით; ნოე ჟორდანიამას ვერ ხედავს და ის პირდება ქართველ ხალხს ისეთ სახელმწიფოს აშენებას, რომლის მსგავსი ქვეყანაზე არ ყოფილა; ხოლო როდესაც საქართველოს მოუახლოვდება წითელი ჯარი, საქართველო მთავრობას არ აქვს არავითარი ორგანიზაცია თვითდაცვისა; ქართველი ხალხი წითელ ჯარს ახვედრებს თავის რომანტიულ წუხილს და რამოდენიმე მომენტს პერსონალური გმირობისა; ცხადია, საქართველოში რომ ძლიერი ორგანიზაცია ყოფილიყო რომელიმე კლასის კულტურისა, ეს კულტურა დახვდებოდა გამაგრებული საკუთარი ორგანიზაციებით

მეცნიერებისა, საზოგადოებრივობისა, რელიგიისა და ხელოვნებისა—საკუთარი სახელმწიფოებრივი ფორსით, სტრატეგიით და ინდუსტრიით. მაგრამ, საქართველოში არასოდეს არ ყოფილა კლასი სოციალურად ძლიერი და ამიტომ ქართულ კულტურას აქვია სახელმწიფოებრივობის თვისება: ქართველი ხალხი, თუმცა არ არის ბუნებრივად ბენტარული ტიპისა, მაგრამ არც სახელმწიფოებრივი სისტემის ხალხია; ხანგრძლივი ისტორიული ცხოვრება ქართველმა ხალხმა ისე გაატარა, რომ სისტემატიურად, განუწყვეტლივ თითქმის ორი საუკუნე არ ცხოვრობდა წესიერ სახელმწიფოებრივ პირობებში და ამიტომ ცხადია, რატომ ქართველის სულში არ არის არავითარი მოთხოვნილება სისტემისა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. იშვიათად შეგხედებათ კულტურულ ხალხებში ისეთი ადამიანი, რომელიც ეგრე აუტანელი იყოს საზოგადოებაში, როგორც ქართველი. ანტისახელმწიფოებრივი და ანტისაზოგადოებრივი სული ქართული კულტურისა ყოველგან, ყოველ საქმის წამოწყებაში ჩანს ნათლად: საზოგადოებრივ, სახელმწიფოებრივ ინტერესებს ქართველი უპირდაპირებს ჯგუფურ ან პერსონალურ ინტერესებს—ძმა ბიჭობის კულტს.

საქართველოს წარსულმა ქართული სული ისე აღზარდა, რომ ქართველს თავის ტემპერამენტით უურო ემარჯვება ოპოზიციამში ჩადგომა ვიდრე პოზიციაზე დადგომა.

კულტურის ცენტრალიზაცია

საქართველოს კულტურა მთელი თავის სიგრძეზე ეპიზოდურია: თანდათანობით, ორგანიული განვითარების ხასიათი ქართულ ცივილიზაციას არა აქვს; არა მარტო იმ მიწა-წყალზე, რომელიც ეხლა ქართველ ხალხს უჭირავს, არამედ სხვაგანაც—მაგალითად მცირე აზიასა და მესოპოტამიაში, შემდეგ ვანისა და არარატის მიდამოებში ქართულ სულს მოსვენება არ ჰქონებია: მისთვის ცხოვრება ბრძოლისა და მოუსვენარი ღელვის არენა იყო; ქართველი ტომები—ხეთები, ურარტუელები, კოლხები, ქასკები, ელამელები ჯერ კიმერიელებსა და სემიტებს ებრძოდნენ, შემდეგ იმ ხალხებს, რომელთა მიწა წყალი აღმოსავლეთიდან გამოქცევის გამო დაიკავეს და რომელსაც ქალღეს ან ქორთუს ქვეყანა უწოდეს, რომლის ჰაერით ვსუნთქავთ დღეს ჩვენ. ქართველი ტომები, მესოპოტამიდან და არარატიდან გამოქცეულები, ფსიქოლოგიურად არ იყვნენ ურთერთ შორის შეკავშირებულნი: ერთმანეთთან მათ არ ჰქონდათ ნათესაური შეგრძნობა და სიმპატია; არსებობისთვის ბრძოლაში ახრიოკებული და

ატრუსული აზიის მიდამოები ქართველ ტომებს აიძულებდა ერთმანეთს დაშორებოდნენ სოციალ-ბიოლოგიური საჭიროების ინტერესებით; ვანის მიდამოები, კაბადოკია, „შუა-მდინარე“ საკმაოდ დაშორებულნი არიან ერთმანეთს: სხვადასხვა მიწა-წყალი სხვადასხვა ფლორით და ფაუნით ათავისებურებდა ყოველი ტომის ფსიქოლოგიას, ყოველი ხალხის სულსა და ტემპერამენტს, ნებისყოფასა და აზროვნების მიმართებას.

დაიკავეს თუ არა ქართველებმა ის მიწა წყალი, რომელიც დღეს მტკვრისა და რიონ-ენგურის ხეობებს შეიცავს, განაგრძეს გვარეული განაპირება თავიანთ ცხოვრებაში: საქართველოს გეოგრაფიული პირობები ამას ხელს უწყობდენ; აღმოსავლეთი და დასავლეთი საქართველო ჰაერით და გეოგრაფიული ხაზებით ერთმანეთისაგან დიდაო განსხვავდებიან და იმ თავისებურობას, რომელიც ყოველმა ქართველმა ტომმა აზიიდან ჩამოიტანა, დაემატა მსგავსი, განაპირებითი და განკერძობითი ხასიათის თავისებურობა, რომლის ნიადაგს საუკუნეთა განმავლობაში უმზადებდა ყოველ ქართველ ტომს საქართველოს მიწა-წყალი.

გეოგრაფიული მდგომარეობა თერძია ხალხის სულისა და ტემპერამენტის: მართალია, ხალხი ფსიქოლოგიურად სოციალურ საჭიროებებში იწვრთნება და იდეოლოგია ყოველი ხალხისა შედგება სოციალ-ეკონომიურ სტრუქტურათა ვითარებისა, მაგრამ ისიც მართალია, რომ თვით სოციალ-ეკონომიური ურთერთობა ადამიანთა განსაკუთრებულ გეოგრაფიულ პირობებში განსაკუთრებულ ფორმებს იღებს, გეოგრაფიული პირობები წარმოებათა და ხელოსნობათა ერთგვარი მიზეზიც არიან ხშირად; ადამიანი იკონებს და ჰქმნის სხვა და სხვა იარაღებს, ჭურჭლეულობას, ტანისამოსს იმის მიხედვით, თუ რა სახისაა გეოგრაფიული პირობები: საქართველოში ამის მაგალითები აუარებელია—რატომ არის რომ რაჭველების უმრავლესობა დურგლობაში მარჯვეა და სხვა ხელოსნობაში ისე არა? რატომ არის, რომ ხონი განთქმულია როგორც ცენტრი კუსტარული წარმოებისა, განსაკუთრებით შალებისა? რატომ არის, რომ სამეგრელოს ზოგიერთ კუთხეებში, როგორიცაა მაგალითად მარტვილის უბანი, კერამიკისა და ჭურჭლეულობის კეთება ეადგილებათ?—გეოგრაფიულ-გეოლოგიური პირობებია სწორედ, რომ ხალხს სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვა საჭიროებასა, მოხერხებასა და ხელოსნობას ასწავლის. ნოყიერ ადგილებში ხალხი სიმინდისა და პურის თესვას ანდომებს დროს, მაგრამ სადაც მწირი და ზრიოკი ადგილებია, იქ ხალხი იძულებულია ხელოსნობა შეისწავლოს; გაჭირვება უდიდესი მასწავლებელია ადა-

მიანის წუთისოფლად: ვისაც გაჭირვებია, მან იცის გაჭირვების შემოქმედებითი ხასიათი.

მხოლოდ ყოველგვარი გაჭირვება ადგილობრივი პირობებითა იხსნება: მდგომარეობა აიძულებს ადამიანს მიმართოს ხელი მოხერხებას, კომბინაციას, ოინებს; ყოველი მდგომარეობა, როგორც გეოგრაფიული, ისე სოციალ-ისტორიული, თავის სულით და სტილით ხასიათდება, ვინაიდან თვითონ ჰქმნის ამ სულსა და სტილს; ჩვენ არ ვფიქრობთ მთლად ისე, როგორც შპენგლერი, მაგრამ არც იმას ვამბობთ, რომ მდგომარეობათა შორის იყოს კავშირი გარეშე ადამიანთა ურთერთობისა; სხვადასხვა მდგომარეობას—სოციალურს, ისტორიულს, გეოგრაფიულს სხვადასხვა სული და აზრი აქვს; მაგრამ მდგომარეობათა შორის შეიძლება სულიერი ნათესაობა იყოს, თუ კი სხვადასხვა კუთხიდან ადამიანები ურთერთობაში არიან, თუ კი ამ ურთერთობას მოითხოვენ ხალხის, ერის, ან სახელმწიფოს საერთო ინტერესები.

საქართველოს სხვადასხვა კუთხე საუკუნეთა განმავლობაში სხვადასხვა პირობებში იმყოფებოდა და მხოლოდ იმიტომ, რომ საქართველოში არ იყო თითქმის არც ერთ ისტორიული ეპოქის დროს ისეთი ძლიერი კლასი, რომელსაც ჰქონოდა ინტერესი არა კუთხურად არა განაპირებითი ხასიათისა: ფეოდალები საშუალო საუკუნეებში განაგრძობდნენ იმ განაპირების პოლიტიკას, რომელიც ქართველმა ტომებმა აზიიდან ჩამოიტანეს და რომლის ათარგვას ხელი შეუწყობდა უსწორ-მასწორო და ოღრო-ჩოღრო გეოგრაფიულმა პირობებმა მტკვრისა და რიონ-ენგურის ხეობებში.

ქართული სული ისტორიამ ტრაგიდიულად განაპირების სისტემაში გაატარა და ამით შეიქმნა ჩვენში კულტი გადაჭარბებულ ინდივიდუალიზმისა და პერსონალიზმისა—კულტი, რომელშიაც სოციალური გრძნობის ჩანასახიც არ არის.

ქართველი ენტუზიაზმისა და პათოსის დროს სოციალურ-ალტრუუსტულ გრძნობაში იხრჩობა, მაგრამ ნორმალურ სულიერ ცხოვრებაში იგი ეგოისტია მეტად არა სიმპატიური.

ჩვენ უკვე ვთქვით სხვაგან,* რომ საქართველოს განაპირების კულტმა სარგებლობა მოუტანა, მაგრამ ზარალიც დიდი მოუტანა; განაპირებამ, რომელსაც დავით აღმაშენებელის დროს ისტორიკოსიც აღნიშნავს ხოლმე, როგორც ერთგვარ ნაკლს ჩვენი კულტურისას, ჩვენში ხელი შეუშალა კულტურის ცენტრალიზაციას, შემოქმედებით

*) კ. კაპანელი „სული და იდეა“. თაური „ქართული ტიპი“.

სრულქმნას, შინაგან ხილვის სიღრმეს და მსოფლიო ხასიათის გაშლილობას; ამიტომ ქართულ თქმაში ტრადიციულად შეიგრძნობა უნივერსალიზმი ნახალური ელფერიით და შინაგანი პროვინციალიზმი დონკიხოტური გაპრანკვიით; ქართველს სითამამე არ აკლია, მაგრამ მის თამამ თქმაში გრძნობთ თქმის „გაკეთებას“, ხელოსნობას, არა ბუნებრივობას; საქართველოში ხშირად შეხედვებითი ტიპს, რომელიც ყოველ მომენტს თავის ცხოვრებისას „აკეთებს“; ეს დიდი საქმის პატარა ძეგლები თქვენ შეგხედვებით განსაკუთრებით იმერეთში, ქუთაისის ქუჩებში, იმ ქუთაისის, რომელიც ისტორიულ განაპირებაში შეიქმნა ფსიქოლოგიურად უღარდელი, პრანქია, ტრახა და უზრდელი.

სამაგიეროთ აღმოსავლეთი საქართველო, დათენთილი ისტორიულ ბრძოლებში, ისე მოქანცულა ორგანიზულად, რომ ერთი სიტყვის გამოთქმას რამოდენიმე წამს ანდომებს; აღმოსავლეთ საქართველოს ინტონაციაში ისმის მთელი სევდა საქართველოს ისტორიული ცხოვრებისა, ტანჯვისა და წვალებისა, ბრძოლისა და ღელვისა.

ყოველ კუთხეს საქართველოსას აქვს საკუთარი სული და შეიძლება ეს იყოს ჩვენი, წმინდა ქართული ოპტიმიზმის მიზეზიც: ხალხი, რომელსაც ოქროს ხანა რვა საუკუნით უკან აქვს, თითქო კიდევ აპირებს რაღაცის თქმას, კიდევ იმედებშია; ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ამის მიზეზია ჩვენი ისტორიული პოტენცია, რომელიც ოქროს ხანის ეპოქაში არ ამოწურულა, ვინაიდან ქართული კულტურის ცენტრალიზაციას სრულიად არც მაშინ ქონებია ადგილი: პოტენცია ორგანიულ-ისტორიული ხასიათისა ლაპარაკობს ჩვენს ოპტიმიზმში, რომელიც არ არის მაინც და მაინც უსაფუძვლო დროისა და პირობების საზღვრებში.

მარტო ის, რომ ყოველ ჩვენს პროვინციას აქვს საკუთარი თქმა ლიტერატურაში, მაჩვენებელია ჩვენი კულტურის ცენტრალიზაციის საჭიროებისა და ჩვენი ისტორიულ-ეროვნული შემოქმედების სახის ჩამოყალიბებისა მომავალში.

ჩვენი დიდი მწერლები ჯერ-ჯერობით ეთნოგრაფიულ მასალებს ვერ სცილდებიან: ილია ჭავჭავაძემ „კაცია ადამიანში“ აიღო ისეთი ზოგადი ხასიათის ფაბულა, როგორც არის კლასობრივი ფსიქოლოგია, მაგრამ მისი მთავარი გმირი ქართული ლიტერატურის ტიპი მაინც არ არის: იგი მხოლოდ კახელია; აბა წარმოიდგინეთ ერთი ლუარსაბ თათქარაძე იმერეთში, — ხომ ყოვლად შეუძლებელია ისე როგორც წარმოუდგენელია დ. კლდიაშვილის გმირები მათი ფართო-ფურთით აღმოსავლეთ საქართველოში.

ყაზბეგი მთელს თავის შემოქმედებაში მთას გვისახავს, მთას ძლიერს, ამაყს, თავისებურად ლამაზს, მორალურს, ქართულს, მაგრამ პროვინციულად ქართულს; ვაჟა-ფშაველა თავის ნიჭით ქართული პროვინციალიზმის ფანჯრებიდან ანათებს როგორც დიდი კანდელი ეროვნული ზღვისა, მაგრამ მისი სინათლე მსოფლიო შემოქმედების ოკეანეში ვერ შედის; თითქო ეშინია, თითქო გრძნობს, რომ პროვინციელია და ველური, თუმცა ველური-გენიოსი. ქართული სული საქართველოს პროვინციებიდან ელის იმ დიდი ენერჯიის შენაკადებს, რომელთაც ვერ ღირსებია საუკუნეთა განმავლობაში გაერთიანება ერთ მდინარეში, რომლის ტალღები შეუერთებენ ქართულ განცდას, ქართულ შემოქმედებას კაცობრიობის მაღალი ზრახვების ოკეანესებურ ღელვას.

ქართული პროვინციებიდან ქართული შემოქმედებითი ხასიათის ენერჯიის ამოწურვა და საკაცობრიო, მსოფლიო მასშტაბით გაშლა სრულიად საქართველოს კულტურის ცენტრალიზაციის საქმეა; წარსულში ამ ცენტრალიზაციას ხელი შეუშალეს ომებმა, ურდოების შემოსევამ, ფეოდალების ერთმანეთთან მტრობამ და კლასობრივი ბატონობის სისუსტემ; საქართველოში საშუალო საუკუნეთა განმავლობაში რომ ყოფილიყო რომელიმე ძლიერი კლასი, ან ახალ საუკუნეებში ბურჟუაზია მომაგრებულიყო მანამ, სანამ რევოლიუციები დაიწყებოდა, თქმა არ უნდა საქართველოს კულტურის ცენტრალიზაცია ნაწილობრივ მაინც მოხდებოდა და ჩვენი ეროვნულ-ისტორიული პათოსისათვის ამას საერთაშორისო მნიშვნელობა ექნებოდა. ქართული სული იგრძნობდა იმ სისავსეს, რომლის შეგრძნობა მას აკლია ისტორიული ცხოვრების მანძილზე; ბურჟუაზიული კულტურის სისუსტემ ჩვენში ლიტერატურასა და ხელოვნებას საერთოდ დააკლო მისტიური შინაარსი, პრობლემები ინდივიდუალიზმისა და სიკვდილის, სილამაზისა, ილიუზიებისა და ტრაგიზმის შეგრძნობის.

ეროტიკა და კოეტივიანი.

მართალია ქართული კულტურის ცენტრალიზაცია წარსულში არ მომხდარა და არც ახალ საუკუნეებში არ ყოფილა ისეთი, რომ კლასობრივ იდეოლოგიაში გამოესახა სიძლიერე ქართული სულისა და ტემპერამენტის, მაგრამ, მიუხედავად ამ წმინდა ისტორიული ხასიათის ნაკლისა, საქართველოს პროვინციებს აქვთ ერთი საერთო ფსიქოლოგიური თვისება, რომელიც ერთგვარად მთლიან ხასიათს აძლევს ქართულ სულს: ყოველ ხალხს, დაბინავებულს რომელიმე ტე-

რიტორიაზე და სახელმწიფოებრივად ჩამოყალიბებულს, აქვს ისტორიულ-ფსიქოლოგიური ატრიბუტი: გერმანელებს ისტორიულად ახასიათებს აგრესიული ინდივიდუალიზმი, ფრანგებს სოციალური ცხოვრების მოთხოვნილება, ინგლისელებს გეოგრაფიული ვაგაბონდაჟი და სხვა..., ქართველ ტომსაც აქვს ისტორიულ-ფსიქოლოგიური ატრიბუტი, ეს არის ბრძოლის კულტი; მართალია, დედა-მიწის ზურგზე ყველა ხალხი იბრძოდა არსებობისათვის, მაგრამ არც ერთი ხალხის ცხოვრება ქვეყანაზე არ ყოფილა ამ ბრძოლაში ისე მწარე, როგორც ქართველებს; არც ერთი ხალხი, ისტორიულად ისე შოუსვენრად არ იბრძოდა საუკუნეთა განმავლობაში, როგორც ქართველები: ქართველი გზაზე ქართველს რომ შეხვდებოდა, ულოცავდა მხოლოდ ნების თავისუფლებას და ბრძოლაში გამარჯვებას: „დილანებისა“, „სალამო ნებისა“, „გამარჯვება“ მისალმების საუცხოვო მაგალითებია და ამ მისალმებებში გამოისახება ქართული ცხოვრების ფილოსოფია და ქართული სულის სიბრძნე. მხოლოდ ქართული ტემპერამენტი ბრძოლის პროცესში თანდათანობით ხდებოდა ექსტაზიური; ისტორიული წვა და ორგანიული ღელვა ჰქმნიდა ქართული ტემპერამენტის ეროტიულობას; ბრძოლა და მხედრულ რაინდული ცხოვრება ამზადებდა ისეთ ფსიქოლოგიას, რომელიც ტრფიალებითა და სექსუალური გატაცებით ხასიათდებოდა. ცნობილია, რომ მემარ ხალხებს ეროტიული მისტიკა განვითარებული ქეთ; ომი ეროტიკას ბადებს: საშუალო საუკუნეები, *dame du coeur* და რაინდობა სწორედ ამის მაჩვენებელია.

ბრძოლის პროცესში სექსუალობა იღვიძებს ტანში განსაკუთრებით და ორგანიულ პალპიტაციასთან ერთად ვითარდება სულიერი მოთხოვნილება ეროტიული რომანტიკისა: საქართველოში ქალის პატივისცემისა და თამარ მეფის გაღმერთების მიზეზი ჩვენ ამაში უნდა ვეძიოთ;—ამ ფსიქოლოგიაში, რომელიც ბრძოლის პროცესში ვითარდება, ქართული სული დაინახავს ყოველთვის თავის ილიუზიების გამართლებას; ქართველი ქალი ისტორიულად ნახევრად ქალია და ნახევრად კაცის ოცნება, ვინაიდან ბრძოლის პროცესში დათენთილი ქართული სული, ეროტიულ ილიუზიებში ამზვენებს ქალის სახეს და თავის სივრცით წარმოსახვაში მას ქალი ეჩვენება როგორც განსახიერება იდეალისა, სურვილებისა: აქედან ა ფსიქოლოგიურად თამარ მეფის კულტი. ქალს იმიტომ კი არ ადიდებენ ჩვენში, რომ ისტორიულად მართლა ქართველი ქალები მშვენიერებას წარმოადგენდნენ თავისთავად, არამედ ქართველი ადამიანის (კაცის) მხედრული სული საჭიროებდა იდეალურ სახეს, გულის დამას, დულ-

ცინეას,—ბრძოლის ფსიქოლოგია ამას მოითხოვდა და ილიუზიები სახიერდებოდენ ეროტიულ რომანტიკაში: თამარ მეფის მოქმედებათა და მოღვაწეობათა შესახებ „ქართლის ცხოვრება“ იმდენს არ ლაპარაკობს, რამდენს თამარის მშვენიერებასა და გარეგნობაზე,—ქართველი მეცნიერი და ისტორიკოსი ისტორიულ ეროტიკას განიცდის და ყოველ მის თქმაში ლაპარაკობს უფრო გატაცებული და შეყვარებული, ვიდრე მეცნიერი და მოაზროვნე. ბრძოლის ფსიქოლოგია და ქალი-ოცნება ქართული ცივილიზაციის სახიერი თვისებებია და ამ თვისებებში ქართული სულის მთელი ისტორიულ-გეოგრაფიული მდგომარეობა ამოიკითხება სოციალ-ეროვნული რიტმით და პოეზიით. ქალი-ღმერთი და ოცნება იწვევს სულში რიტმის განცდას და პოეტურ თავაწყვეტის სურვილს: ბრძოლის კულტი და ისტორიულ-ორგანიული პალპიტაცია ამას ხელს უწყობენ ფსიქოლოგიურად; ამიტომ ყოველ ქართველში ზის ტრადიციულად შეყვარებული, „ბუღბუღი“, რომელიც ყოველთვის მზად არის იმღეროს, ილალობოს და ლექსები წეროს. საქმის გაკეთება, დაწესებულებაში მუშაობა ქართველს უფრო ეძნელება, ვიდრე ლექსების წერა, პოეტური თავაწყვეტა, და ყავახანური ღრეობა; ქართველი ისტორიულად ექსტაზში იმყოფება და რიტმის განცდაშია. ქართველის ტემპერამენტი არა სახელმწიფოებრივი და არასისტემატიურია: ატავისტური თვისებები ქართული სულისა წყობასა და სისტემას უარყოფენ; ქართული ინტელექტის განყენებულ გააზრებაში ყოველთვის არის შინაგანი ლირიზმი, სინაზე და სიაზიზე ისტორიულად წვრთნილი და ჭირსა და ვარამში ამოგანგლული ტემპერამენტისა; როგორც რასიული, ისე ორგანიულ-ტემპერამენტული თვისებები ისტორიულ-სოციალური ევოლიუციის შემოქმედებაა; გარეშე ისტორიისა და სოციალურ სტრუქტურათა ცვლილებისა სულს სურვილები არ ებადებიან; ყოველი ჩვენი სურვილი, ყოველი ჩვენი ნდომა და ორგანიულ-ფსიქიური მოთხოვნილება განსაზღვრულია ისტორიულ-გენეტიური დეტერმინიზმით; ნების თავისუფლების საკითხი, წამოყენებული აზროვნების ისტორიაში რაციონალისტების მიერ, უშინაარსო და უსაფუძვლოა ბიოლოგიურ-ორგანიული ევოლიუციის თვალთახედვით: სურვილი ჩვენი შედეგია ჩვენი ორგანიულ-ტემპერამენტული ბუნების და ჩვენი ორგანიულ-ტემპერამენტული ბუნება თავის თავად ეპიფენომენია იმისა, რასაც ენაშახელი ფილისოფოსი ბერგსონი ეძახის *évolution créatrice*; ინტელექტუალიზმი ფილოსოფიაში იგივეა, რაც ცრუკლასიციზმი ლიტერატურაში: ყოველგვარი ინტელექტუალისტური პრინციპი და კათეგორია, ყოველგვარი რაციონალისტური და ალეთოლოგიური ზე-

დროულობა იდეისა ბიოლოგიზმისა და სალი სულიერი კულტურის წინააღმდეგია; სული და მისი სურვილები წუთისოფლად მდგომარეობისა და პირობების გარეშე წარმოუდგენელია; იდეა როგორც ფუნქცია სულიერი ცხოვრებისა და წვალებისა უმეშვეო დამოკიდებულებაშია იმ ყოველდღიურ ცხოვრებასთან, რომელშიაც ადამიანები იმყოფებიან თავიანთი სოციალური ინტერესებით და საჭიროებათა მთელი რიგით; არსებობს სული ყოველი საუკუნისა და ყოველი ზალხის ცალკეულად; არსებობს იდეა ყოველი სოციალური მყარობისა და განცდის ადამიანთა ურთერთობაში სახიერებული; ადამიანთა ურთერთობა სოციალურ საჭიროებათა შედეგია და სოციალური საჭიროება per se ვითარდება ადამიანთა ურთერთობაში, განსაკუთრებით წარმოებაში; ყოველი ფსიქოლოგიურ-ფილოსოფიური კათეგორია ნაყოფია სოციალურ საჭიროებათა ევოლიუციისა; ქართული სული და მისი ფუნქცია-ინტელექტი გენეტიური ეპიფენომენია საქართველოს სოციალ-ისტორიზმისა და მისი კუთხურ-ტროპიულ განცდის; ხალხის ფსიქოლოგია და ინტელექტი ჩვენში საუცხოვო გამოსახულებაა ჩვენი ისტორიული სულისა, რომელიც იწვრთნებოდა და იჩარხებოდა ბრძოლაში, რყევაში, მოუსვენრობაში, განაპირობებაში.

ბრძოლისა და ორგანიულ-ფსიქიური რყევის განმეორებითი ფორმები ქართულ სხეულში რიტმის ბუნებას აწყობდნენ და ქართულ რიტმში უფრო დისონანსებია, ვიდრე წყობა ტაქტიური ინტერვალთა შორის; ქართული ხალხური მუსიკა, ქართული სიმღერები მეცნიერებმა და ევროპიელმა მუსიკოსებმა ვერ გადაიღეს და ვერ გააწესრიგეს ევროპიული მუსიკალური სისტემის მიხედვით: ჩვენს მუსიკასა და რიტმში ისმის ჩვენი ისტორიზმის გაბგერება, ისე უსისტემო, ანტიინტელექტუალური და ირაციონალური, როგორც ჩვენი წარსული მთელი თავისი კომპარული და ქაოტიური შინაარსით. ჩვენი სული თავის სურვილებით და იდეებით ჩვენი ისტორიული განცდის ეპიფენომენური გადანაშთია და არა მარტო ჩვენს სულში, არამედ ჩვენი ტანის რხევაშიაც, ჩვენი სიარულის დროს ჩვენი ხელებისა და სხეულის ლაყლაყში, მსხვერუელ მოძრაობაში ფსიქოლოგიურად სახიერდება წარსულის სოციალ-კულტურული ისტორიზმი და მისი განცდა, გენეტიურად გადმოღეკილი ჩვენს საუკუნეში და გამოსახული ჩვენს მორალსა და ესთეტიკაში დღიური სიცხადით: ყოველგვარი ფორმა ჩვენი ესთეტიურ-მორალური ცხოვრებისა ეგუება ჩვენი ისტორიულ-ფსიქოლოგიურ დეტერმინიზაციას: პოეტობა, ღრეობა, დაუსრულებელი რიტორიკა, პერსონალიზმი და მისი ლირწებრივობა

ანტიმორალური და ანტიესთეტიური ქართული სინამდვილის წარსულის ნაყოფია; ზოგი მათგანი, როგორც ისტორიულ-ფსიქოლოგიური ატრიბუტი არ არის ცუდი: პირიქით—შეადგენს ერთგვარ კულტურულ ღირებულებას, მაგრამ ზოგი კი უარყოფითი თვისებისაა უსათუოდ. ჩვენი მოდგმა იძულებულია შეებრძოლოს ქართული ცხოვრების ცუდ თვისებებს და თავი გაინთავისუფლოს როგორც მორალურად, ისე ესთეტიურ-კულტურულად: საჭიროა ისტორიული მეშხანიზმის უარყოფა, ეგოცენტრისტული ტრადიციონალიზმის გარღვევა და უსაზღვროების არეზე კულტურულ-ცივილიზაციური გაშლის ფსიქოლოგიური შეგრძნობა ახალი ცხოვრებისა და პრინციპისათვის, ლამაზი არსებობისა და შინაგანი მძლეობისათვის; ქართული სული თავის ტრადიციულ ვანცდებში, მესოპოტამიისა და არარატის მიდამოებიდან დაწყებული, შეჩვეულია წუთისოფლური ყოფის მარადიულ ცვალებადობას, შეჩვეულია არსებობის ქარიშხალში, მოძრაობათა დიქიბათა ტალღებში ტემპერამენტულ-ორგანიულ გატაცებასა და ილიუზიების ლამაზ რომანტიზმში ცხოვრების აზრის ხილვას. ქართული სული, დროგამოშვებით ქალური, ისტერიული და აზიზი, არსებითად მერყევი და რევოლიუციონურია; ირონია და ამპარტავნება თან ახლავს ქართული სულის იდეალებითა და ილუიუზიებით გატაცებას.

ისტორიული ტიპი.

ისტორიულად მიღებული ჩვეულებები კანონებად იქცევიან; ტრადიციას აქვს უდიდესი მნიშვნელობა: რაც სულსა და სხეულს ოდესმე წარსულში შეუთვისებია, ის გადადის საშვილის-შვილოდ;—და მომავალი ბიოლოგიურად და ისტორიულად მხოლოდ იმას გააკეთებს, რის ემბრიონი წარსულის შემოქმედებით მღელვარებაში ჩასახულა. შეიძლება ითქვას თამამად, რომ ტრადიცია ერთნაირად ამოძრავებს, აყალიბებს, ასხეულებს ნებისყოფას და სულის აქტივობას. როგორც ინდივიდუალურ, ისე სოციალურ ცხოვრებაში. შემომქმედებითა ევოლიუციამ წარმოშვა ცხოვრების ფერადი გვარები და ჯიშები მხოლოდ იმიტომ, რომ ევოლიუციის ყოველ საფეხურზე ტრადიციის ნაშთი რჩებოდა როგორც ბიოლოგიური ფაქტი ორგანიული მენსიერების.

მამა-პაპური მოძრაობა ტანისა, ყოველდღიური მიხვრა-მოხვრა, მიდრეკილება ამა თუ იმ საქმისადმი, თვისებურობა გარეგნული და სულიერი მოდგმას ყოველთვის დაეტყობა. არაფერი წუთისოფლად არ იკარგება არც ბუნებაში და არც ჩვენი სხეულის ევოლიუციაში:

ჩვენი უბრალო ხელის აწევის, ან ფეხის გადადგმის ფორმა განსაზღვრულია ჩვენი წინაპრების ორგანიულ ჩვეულებებში. დღევანდელი გერმანელების, ფრანგების, ინგლისელებისა და სხვა ევროპელების ნებისყოფა, ხასიათი, სულიერი მიდრეკილებანი, თავისებურობანი არ არის მათი დღევანდელი შემოქმედება:—წარსულით არის განსაზღვრული ყველაფერი და ისტორიკოსი ტაციტი რასაც ამბობდა გერმანელებისა და ფრანგების დასახასიათებლად, იგივე ითქმის დღესაც, რადგან ისტორიას შეუწინააღმდეგე ეროვნული ჩვეულებები და ტიპური თავისებურობანი. ყოველი ერი თავის კულტურას, თავის ცივილიზაციას აძლევს ელფერს. იმ მიწა-წყლისა და გეოგრაფიული მდგომარეობისა, რომელთა გავლენას განიცდის საუკუნეთა განმავლობაში: იქმნება თავის-თავად ერთგვარი შეფარდებულება ეროვნულ კულტურისა და გეოლოგიურ-გეოგრაფიულ მდგომარეობის შორის.

საერთოდ პლანეტარული მოძრაობა კაცობრიობის ტერიტორიულად მუხვადის: დიდ მნიშვნელოვანია პასკალის სიტყვები: „აღპების აქით რაც ჭეშმარიტებაა, აღპების იქით ის სიცრუეა“,—ესე იგი, ტერიტორიული ყოფა ჩვენი აძლევს ინდივიდუალურ თავისებურობას ჩვენს კულტურულ-ცივილიზაციურ შემოქმედებას. ჩვენ მომწყვდეთლი ვართ განსაკუთრებულ გეოლოგიურ-გეოგრაფიულ პირობებში და ყველა ჩვენს იდეალებს, ჩვენს ლმერებებს, გმირებსა და ოცნებებს, ყოველი ჩვენი ნებისყოფის გამოცხადებასა და მოძრაობას აქვს ბოლოს და ბოლოს ხასიათი გეოტროპიული და ტერიტორიული. საქართველო გეოგრაფიულად უსწორ-მასწორო ქვეყანაა: საქართველოს ყოველ კუთხეს აქვს თავისებური გეოლოგიური ინდივიდუალობა. იმერეთის ფიზიოგრაფია სულ სხვა არის, ქართლ-კახეთის ფიზიოგრაფია კი სულ სხვაა: გურიის ბუნება სამეგრელოს ბუნებას არ წააგავს; რაჭა-ლეჩხუმი ტაო-კლარჯეთისაგან დიდათ განსხვავდება თავის გეოგრაფიულ-გეოლოგიური მოკვეთილობით. კუთხური სხვაობა და თავისებურობა საქართველოში ჰქმნიდა მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში კუთხურ ფსიქოლოგიას, პროვინციულობის კულტს, განკერძოებისა და განაპირების ჩვეულებებს.

მართალია, საშუალო საუკუნეებში ეს კუთხური ფსიქოლოგია და პროვინციულობაში ფეოდალური სახელმწიფოებრივი სისტემის ნაყოფი იყო არა მარტო ჩვენში, არამედ დასავლეთ ევროპაშიაც, საერთო მოვლენა იყო კაცობრიობის ისტორიაში; მაგრამ ევროპაში ფეოდალური სისტემის რღვევას მაშინათვე თან დაჰყვა სახელმწიფოებრივი ცენტრალიზაცია კულტურისა; ჩვენში კულტურის ცენტრალი-

ზაციას ხელს უშლიდა, გარდა ჩვენი მიწა-წყლის დახეტილობისა, ჩვენი ისტორიული ბედიც. ჩვენი ეროვნული კულტურის საუკეთესო წუთებზე კპიზოდიური ხასიათისაა: სისტემატიური ხასიათი ჩვენს ცივილიზაციას არა აქვს. აღმოსავლეთის ურდოები მოსვენებას არ გვაძლევდენ, საუკუნეთა განმავლობაში ჩვენს ოჯახსა და სახელმწიფო დაწესებულებებს აოხრებდენ; ვერც დავით აღმაშენებელის გამჭრიახობამ, ვერც თამარ მეფის ელვარებამ ვერ შექმნეს სისტემა ხანგრძლივი და შეუწყვეტელი ეროვნული კულტურისა. ერი იბრძოდა, სისხლს ანთხევდა, მაგრამ უთანასწორო ბრძოლაში ხშირად მარცხდებოდა; აღმოსავლეთიდან შემოდრიოდენ ჯელალ-ედინები და შაჰ-აბაზები, ანგრევდენ ჩვენს ქალაქებსა და სოფლებს, იტაცებდენ საგანძურებს. მხოლოდ, რაკი საქართველო არ წაზომადგენდა კულტურულ-ცივილიზაციურ ერთეულს, რაკი საქართველოში არ არსებობდა ერთი ცენტრი ეროვნული კულტურისა, ჩვენი მტრები ჩვენს სამშობლოში შემოსვლით ბოლოს და ბოლოს ბევრს ვერას გვავენებდენ: მართალია, ერთს კუთხეს აოხრებდენ, დაგლეჯდენ, მაგრამ მეორე კუთხეში თითქმის ნორმალურად მიმდინარეობდა კულტურულ-ისტორიული მუშაობა: სკოლა, ლიტერატურა, დიპლომატია, ხუროთმოძღვრება განაგრძობდენ არსებობას და ერი მუშაობდა, ერი ჰქმნიდა ცივილიზაციურ ღირებულებებს.

სწორედ ამან გადაარჩინა საქართველო განადგურებას, დაღუპვას: წარსულში რომ მომხდარიყო სრული ცენტრალიზაცია ჩვენი კულტურისა, ჩვენს რასიულ-ეროვნულ არსებობას ბოლო მოეღებოდა ისე, როგორც მოელო ბოლო ასურელებისა და ელლინების არსებობას. ამგვარად, ჩვენს ცივილიზაციურ პროვინციალიზმს, ჩვენს კულტურულ კუთხურობას ჰქონდა დადებითი ხასიათი, ჰქონდა ერთგვარი მნიშვნელობა ჩვენი ეროვნული არსებობისათვის და დღეგრძელობისათვის. მაგრამ, ამასვე ჰქონდა უარყოფითი ხასიათი:—ეს იყო მიზეზი ჩვენი ისტორიული სისუსტისა და გაუზრკვევლობისა; ეს იყო უპირველესი მიზეზი იმისა, რომ მიუხედავად ჩვენი კულტურის ორიგინალობისა, მსოფლიო ისტორიაში, კაცობრიობის საერთაშორისო ცივილიზაციურ შემოქმედებაში ჩვენ ვერ დავიკავეთ ისეთი ადგილი, როგორც ეკადრებოდა ჩვენს წარსულს. სახელოვანი წარსული გვაქვს, ლიტერატურა ჩვენი მდიდარია, მეტყველება ფერადი, მაგრამ საერთაშორისო თვალსაზრისით მაინც პროვინციელები ვართ: ჩვენი რუსთაველი დიდია შინაგანი განცდით, მხატვრული გრძნეულობით, მაგრამ ალიგიერის გრანდიოზობა მაინც ჩრდილავს მას კაცობრიობის ისტორიაში.

ვაჟა-ფშაველას აქვს გოეთესა და შელლის პანსოფიური თვისებები; მას აქვს საკაცობრიო იდეალების მშვენიერი, ორიგინალური სახეები, მაგრამ ვაჟა-ფშაველა მინც „პატარა“, მინც პროვინციელია ამ სიტყვის ტრაგედიული მნიშვნელობით იმიტომ, რომ წუთისოფლად ისტორიული უკუღმართობის წყალობით „პატარა“, პროვინციელია მთელი საქართველო. შინაგანი მიმდინარეობის პროვინციულობამ ჩვენს კულტურას მისცა გარედანაც პროვინციული ელფერი. მხოლოდ შიგნით, ერის ცხოვრებაში პროვინციულობის კულტი გადაიქცა ერის ტრაგედიით: მეგრელის გამოთქმაში სიტყვა „ქოროთუ“ ნიშნავს არა მარტო ქართველს და იმერელს, არამედ ერთგვარ საზიზღარსა და სასაცილო ადამიანს. შორეული წარსულიდან საქართველოში განმტკიცდა ჩვეულება დაუსრულებელი შურისძიებისა, ურთერთ შორისმტრობისა, დაუნდობლობისა, ღალატისა; საზოგადო მუშაობას ქართველი ყოველთვის პირადი სარგებლობის თვალსაზრისით უყურებდა და როგორც კი პირადი ინტერესები პერსპექტივებში დაესახებოდა, მაშინათვე საზოგადოებას და ერს უსინდისოდ ღალატობდა.

დავით აღმაშენებელი გრძნობდა, მწვევედ გრძნობდა ჩვენს ეროვნულ სენს და სწორედ ამიტომ მან შემოიყვანა საქართველოში ყივჩაყები; საქართველოში ეროვნული ჯარის შედგენა მაშინ ძნელი იყო იმიტომ, რომ ქართველი დიდებულები ერთმანეთს მტრობდნენ და მათ შორის დისციპლინის დამყარება შეუძლებელი იყო; ყივჩაყების ჯარის შემოყვანით დავით აღმაშენებელს უნდოდა ეჩვენებია ქართველი თავადებისა და აზნაურებისათვის სახელმწიფოებრივი მუშაობის სისტემისა და მხედრული დისციპლინის საჭარობა. ქართველი არისტოკრატია, რომელიც მაშინ ბატონ-პატრონი იყო ქართველი ერის და რომელსაც სახელმწიფოებრივობის საჭე ხელში მრუდათ ეკავა, დავით აღმაშენებელის აზრით, შეეჩვეოდა საქმიანობასა და საზოგადოებრივობის პატივისცემას მაშინ, როდესაც დაინახავდა დისციპლინისა და სისტემის მაგალითებს. თუ რაოდენად გრძნობდნენ ძველად მოწინავე ელემენტები ქართველ საზოგადოებაში არსებულ განაპირების კულტს და ერთმანეთის ღალატის საშინელებას, დავით აღმაშენებელის დროის მემატთანე გვიჩვენებს: „ნათესავი ქართველთა ორგულ ბუნება,—ამბობს მეთათე საუკუნის ისტორიკოსი,—არს პირველითგანვე თვისთა უფალთა, რამეთუ რა ეჟამს განდიდნენ, განსუტუნენ და დიდება ჰპოონ და განსვენება; იწყებენ განზრახვასა ბოროტისასა, ვითარცა მოგვითხრობს ძველი მატთანე ქართლისა*.

* ქართლის ცხოვრება, 260.

ყოფილი ქართველთა შორის ერთმანეთის მტრობა და ლალვა ძველი-
ამბავი ყოფილა და თვით მეთე საჯკუნის ისტორიკოსი ქართველ-
ერის უბედურებას მიაწერს „ქართველთა ორგულ ბუნებას“.

მე-XVI საუკუნეში ქართველი მემატრიანე ქართლელი აზნაურების
ინტრიგების შესახებ ლაპარაკობს; „დასრულდა მეფობა ქართლისა-
აზნაურთა ბოროტთა საქმეთა მათგან“*. ფრანგი მწერალი დელლა-
ვალლე სწერს 1627 წელს რომის პაპს სხვათაშორის შემდეგს: „მის-
მაგიერ, რომ ერთად ებრძოლონ მტერს, ქართველები ხშირად ერთ-
მანეთს ებრძვიან“**.

მეტად დაკვირვებული, ბევრს ჭირსა და ვარამში ამოგანგ-
ლული, საქართველოს წარსულის კარგი მცოდნე, პოეტი დავით გუ-
რამიშვილი ჩვენი ერთმანეთის კვალში ჩადგომისა და ლალატის შე-
სახებ ამბობს:

კახელების აღმა ხნული
ქართლებმა დაღმა ფარცხეს.

ქართული კულტურის დიდი ფსიქოლოგი და სოციოლოგი ილია
ქავჭავაძე „აჩრდილში“ ქართულ სულს ეგრე აგვიწერს:

აგერ ორს-სამს კაცს რაღაც უგრძენიათ,
ქვეყნისა სახსრად ერთად მოდიან,
ერთის საქმისთვის გაულვიძნიათ,
და ერთმანეთს კი არ ენდობიან.

ერთმანეთისა მათ სიკეთე ჰშურთ,
თუმც ერთისათვის თითქო იღწვიან,
თვით ამზობენ მას, რის აღდგენა ჰსურთ,
თვით შველიან მას, რასაც ებრძვიან.

პოეტი არჩილ მეფე ქართველ ერს ეგრე ახასიათებს:

ასე სჭირს საქართველოსას
დიდებულთ გინა მკირეთა;
აზვავდებიან, იტყვიან:
უჩემოთ ვინ იმღეოეთა?!

„უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“—აი ჩვენი ისტორიული ტრაგედიის
გამოსახულება; „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“—აი ჩვენი საზოგადოებ-
რივიზების მიმდინარეობის საშინელი სენი: საქართველოს ყოველ კულ-
ტურულ დაწესებულებაში, ყოველ საზოგადოებრივ საქმეში, რომ და-

* ქართლ. ცხოვრება 135.

** ივერია, 1879, № 3.

აკვირდებით, თქვენ აღმოაჩინეთ „უჩემოთ ვინ იმღერეთობას“. ქართულ კულტურას ახრჩობს, ორიგინალობას უმცირებს და ნების ყოფას უსუსტებს „უჩემოთ ვინ-იმღერეთობა“. საშუალო საუკუნეებში ქართველი ფეოდალები აპოძრავებულნი და ამოქმედებულნი „უჩემოთ ვინ იმღერეთობის“ კულტით, ერთმანეთს ღალატობდნენ, ერთმანეთის შურსა და მტრობაში იყვნენ.

მეთვრამეტე საუკუნეში ქართველ მეფეთა ოჯახი შეიქმნა ინტრიგებისა და ჭორების ბუდეთ მხოლოდ იმიტომ, რომ ოჯახის ყოველ წევრს „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“ აწუხებდა და მოსვენებას არ აძლევდა. მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში და მეოცე საუკუნის დასაწყისში ქართველმა ინტელიგენციამ წარსულიდან მემკვიდრეობით მიიღო „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“.

საზოგადოებრივ ძალთა შორის კვლავ ქველი ქართული ჩვეულება იჩენს თავს: იწყება ჯგუფური გამოსვლები ერთმანეთის საწინააღმდეგოდ მხოლოდ ჯგუფებს ათამაშებს პერსონალური ინტერესები; მართალია ჯგუფური გამოსვლების მიზეზი იყო სოც.-ისტორიული ხასიათის, მაგრამ არც ერთს ჯგუფს შიგნით არ ეტყობა მთლიანობა: ყოველ ჯგუფის წევრს აწუხებს „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“ და ამისათვის ჰქმნის თავის წრეს; სოციალური ხასიათის საკითხს უყურებს პერსონალიზმის თვალსაზრისით და ყოველთვის იდეალად ისახავს არა საერთო საქმის გაკეთებას, არამედ განაპირებას, ჯიბრს, თანამშრომლის დამცირებას და საერთო საქმის დაშლას.

შედეგი ამისა იყო ყოველ დაწესებულებაში ინტრიგების მოწყობა ერთმანეთის საწინააღმდეგოდ, დაუსრულებელი ჭორები, ანტისახელმწიფოებრივი კომბინაციები, ავლარული ლაყლაყი და კრივი. ილია ჭავჭავაძისა და ივ. მაჩაბელის შორის უთანხმოება იყო ერთგვარი სამწუხარო დემონსტრაცია ჩვენი „უჩემოთ ვინ იმღერეთობის“: ორი დიდი ქართველი ერთს იღვას, ერთს საქმეს აკეთებდა, მაგრამ მამა პაპური „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“ აწუხებდა მათ, — და იმიტომ ერთად მუშაობა საერთო საქმისათვის ეძნელებოდათ...

„უჩემოთ ვინ იმღერეთობამ“ საქართველო კაჩუხაშვილებისა და ჩხიკვიშვილების საჯირითო მოედნად გახადა და მთელი რიგი საზოგადო მოღვაწეთა, მცოდნე პირთა *ex d'état* დარჩა იმ დროს, როდესაც სმერდიაკოვები საქართველოს აქცევდნენ. ნოე ჟორდანიას მეტა-მორტოზა და განაპირება მენშევიკური ფორმაა ჩვენი „უჩემოთ ვინ იმღერეთობის“; ერობები საქართველოში იგავე საშუალო საუკუნეების კარჩაკეტილი, ერთმანეთის მოქიშვე ფეოდალური სახელმწიფოები იყვნენ. საყურადღებოა ეროვნული ფსიქოლოგიის თვალსაზრისით

მენშევიკების ბატონობის დროის ქართლ-კახელების ჩივილი: „იმერ-ლები მოგვაშორეთ თავიდანო“. სამეგრელოს „მაფალუც“ თანაბარი ხასიათის აღსანიშნავი მოვლენაა. ისტორიული ტრადიცია, ეს ცივილიზაციური *idée-force* დრო გამოშვებით თავისას ლაპარაკობს, თავისას ჰქმნის, თითქო უკუღმართი, სოციალური მიმდინარეობის ჩვეულება ისტორიულ კანონად გადაქცეულა. ბოლო დროს ლიტერატურაც ჩვენში „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“-მ დაიპყრო, მხოლოდ „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“ აქ კი კარიკატურულ სახესღებულობს: ყოველი მელექსე თამამად და უსირცხვილოდ სწერს:—მე კაცობრიობის უდიდესი პოეტი ვარო.

ჩვენი კულტურული პროვინციალიზმი დამთავრდა ლოგიურად პერსონალიზმით: ერთი ჩვენი მოღვაწე, რომელსაც ისტორიამ დიდკაცობა არგუნა და ისევ წაართვა, ხშირად ბრძანებდა ხოლმე:—მე ისეთი სახელმწიფო მინდა ავაშენო, რომლის მსგავსი ჩვენს პლანეტაზე არ ყოფილაო. ეგრე თავხედურად გამოთქმული ფრაზა ჩვენი „უჩემოთ ვინ იმღერეთობის“ ისეთივე ფსიქოლოგიური გამომსახველია, როგორც ზოგიერთი ქართველი მელექსეს სასაცილო ტრაბახი: მე კაცობრიობის უდიდესი პოეტი ვარო. ჩვენს ხასიათში არის რაღაც ისტორიულად შეძენილი თავხედობა, ერთგვარი პრანჭიაობა—„ნახალობა“; ქართველი ხშირად თავის თავს ძალას ატანს; ქართველს ყველაფერი ეჩქარება და ვერაფრის დამთავრებას იგი ვერ ახერხებს; ქართველი ყოველთვის პათოსში არის. წამბაძველობა ნახალური და აჩქარებული ჩვენს ეროვნულ სულს უფრო ეგუება, ვიდრე სისტემა და ანალიზი საკუთარი, ორიგინალური. ქართული ტემპერამენტი ქალური და ისტერიულია: ტრაგედიას ქართული სული არ იცნობს; რაც უნდა გაკირვება იყოს, რაც უნდა ცუდათ მიმდინარეობდეს ცხოვრება ჩვენს გარშემო, ჩვენ მაინც ოცნებებესა და იმედებში ვართ: „ცუდათ ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირული სულის კვეთება და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დაჩრება“-ო, ლაპარაკობს ადამიანი, რომელმაც უარყო საზოგადოება და ყოველგვარი ღირებულებანი წუთისოფლისა. ჩვენს ერს უფრო აფექტები ამოძრავებს, ვიდრე მოვალეობა: ჩვენი ნებისყოფა მუდამ მერყეობს, ჩვენ ორგანიულად შეგრძნობილი არა გვაქვს ჩვენი კულტურული ტროპიზმი და ისტორიოლოგიური მიმდინარეობა.

ჩვენს სულში არის მრუში და როსკიპული ლირწებრივობის სურვილი: ჩვენი ისტორიული აფექციონალი, ჩვენი რყევადი წარსული, შელესილი ჩვენს სხეულში, ალაყლაყებს ჩვენს ნებისყოფას და ჩვენი ფიზიოლოგიური ბუნების ხვეულებში დაძრწის ავადმყოფური

სადისტური წადილი ვიყოთ ვინმეს მიერ ძალდატანებული, დაქცულ-ტილი. თითქო ჯვალალ-ედინებმა და შაჰ-აბაზებმა შეგვაჩვიეს პრუშაობასა და ძალდატანებას: ერთმანეთს ვჭამთ, ერთმანეთის დაბეზლებაში ვართ, ერთმანეთი გვძულს; სოციალური, კოლექტიური არსებობისა და თვითშენახვის ინსტინქტი ჩვენში არ მოქმედობს; ქართველი პირადი ინტერესების თვალსაზრისით უყურებს ყოველგვარ საზოგადო საქმეს, ყოველგვარ ისტორიულ მოძრაობას.

არც ერთი ერის ისტორიაში იმდენი ღალატისა და ერთმანეთის მტრობის მაგალითები არ შეგხვდებათ, რამდენსაც ჩვენს წარსულში ჰქონებია ადგილი: ზეინაბები, ოთარ-ბეგები, სააკაძეები, ფალავანდიშვილები, კაჩუხაშვილები ჩვენი ისტორიული უკულმართობის და მრუშობის ცოცხალი გალერეაა; საქარაველოს მიწა-წყალი დაშლის, ბრძოლის, განგაშის არენაა; ქართული საზოგადოებრივობის ფსიქოლოგია, ჩვენი კულტურულ-ცივილიზაციური მიმდინარეობის შინაგანი სახე ისტორიულად შეღრეკილი და დაცრეკილია; ჩვენს ჯგუფურსა ან პერსონალურ განაპირებაში, ერთმანეთის ღალატში წარსულიდან მემკვიდრეობით მიღებული ჩვეულებები მოძრაობენ და უხეირო პირობებში დამუშავებული ისტორიული კულტი დრო გამოშვებით იმეორებს თავის ცოდვებს.

ქართველი საზოგადო მოღვაწე ფლიდი, ცუღლუტი და მანკი-ერია; ქართველი მწერალი ცრუ, კუდაბზიკა და ტრაბახაა; ქართული საზოგადო დაწესებულება ინტრიგებისა და ჭორების საზიზლარი ბუდეა; ქართველი დილიდან საღამომდი სულ იმაზე ფიქრობს, თუ როგორ დაამციროს მეორე ქართველი: წახდება თუ არა ამით საერთო საქმე, ეს ქართველს არ აწუხებს. ქართველი მუხანათი და ვერაგია თავისიანებში; უცხო ტომში გარეული, იგი კეთილშობილი და მორჩილი მოსამსახურეა. ქართველი საქმის სათავეში საზიზლარია: დაიკავებს თუ საპატიო ადგილს, მაშინათვე თავხედურად გაიპრანჭება და ორღეანის ქალწულის პოზაში ჩადგება; ყოველგვარი გამბედაობა ქართველის ყოველთვის ნახალობით თავდება. ჭორი, ინტრიგები, აფექტებისა და მგრძნობელობის მსუბუქი აყოლა, უმიზეზო ისტერიული პათოსი, ერთმანეთის კუნთებისა და ბარძაყების შეყურება ჩვენი ეროვნულ-ისტორიული თვისებებია. თეატრი, ბანკი, რკინის გზა, სასწავლებელი, რედაქცია—ყოველი საზოგადო და სახელმწიფო დაწესებულება საქართველოში ჭორებითაა სავსე და ინტრიგებში იბრჩობა; შედეგი ამ ჭორებისა და ინტრიგების ის არის, რომ თავმოყვარე, პატიოსანი და ნიჭიერი მუშაკი დაწესებულებიდან გადის, რადგან ვერ ითმენს უზნეობასა და უსინდისობას; დაწესებულებაში რჩება

უნიჭო, უსინიდისო, ფლიდი, მოლალატე, რომელსაც მხოლოდ თავის პირადობა აინტერესებს და რომლის იდეალია ყველაფერი დაშალოს,— ოღონდ კი თავის თავს ასიაშოვნოს.

წინად, კახეთში ცხოვრობდა ერთი მეფე, რომელიც ხშირად ლაპარაკობდა: რა მეშველება, კახეთი მჭიდროდ არის დასახლებული და სანადირო ადგილები არა მაქვსო; დაიქცეს კახეთი, ოღონდ სანადირო ადგილები მქონდესო. მეფე გიორგი III დროს, როდესაც დიდხანს ომი აღარ იყო, დიდებულებმა და ჯარმა მეფეს მოახსენეს: „არა არის ღონე დარჩომისა ჩვენისა, თვინიერ ლაშქრობისა და რბევისა“-ო. წმინდა ავლაბრული თავქარიანობაა გამოსახული ამ სიტყვებში: უნდა ავაწიოკოთ, ავაშუოთოდ ქვეყანა; მოთმენა, ღონე აღარ გვეყოფნისო, —ამბობს ქართველი და მართლაც თავს ველარ იკავებს—სურს ქვეყნის დარბევა. პროფ. ივ. ჯავახიშვილი მკვეთრ განმარტებას აძლევს ამ სიტყვებს: „ადამიანი თავის თავის მტერი უნდა იყოს, რომ ყველა თავისი მეზობელი ტყუილ-უბრალოდ გადიდოს და თავისადმი სიძულვილი ჩაუწეროსო“*. სწორედ, რომ ქართველი თავის თავის მტერია; ქართველს იუ სხვისი აწიოკება არ შეუძლია, თავის თავს აწიოკებს და აობრებს—ქართველის საღისტური ბუნება თხოულობს ავლაბრულ გაქანებას, ფიზიოლოგიურ ალაყლაყებას: ბოლოს და ბოლოს ქართველისთვის სულ ერთია სხვას ურტყამს თუ თავის თავს, ოღონდ დაიქანცოს, კუნთები დაცალოს... ქართველი ფსიქოლოგიურად აკრობატი და ჟონგლიორია.

ჩვენში დღესაც არიან მექორე და ფლიდი ოჯახები, ფარისეველი და ცულღუტი, შურიანი და მოკრივე ტიპები: ყოველ საზოგადო დაწესებულებაში ისინი შედიან განსაკუთრებული მიზნით—პირუტყვეული სურვილებით: მათი იდეალია წაგლეჯა, წართმევა, სკანდალი, უწესობა, ყავახანური ღრიალი, ყველაფერი სერიოზულის და პატიოსანის გამახარავება. საშინელია ფსიქოლოგიური სინამდვილე ჩვენი არსებობისა და მეობის, მაგრამ შეიძლება ეს საშინელება მხოლოდ ინტელიგენციის დეგენერაციით ამოიწურება, შეიძლება მხოლოდ ქართველი ინტელიგენციაა ეგრე დაცემული და ქართველი ხალხი შეიძლება დღესაც ატარებს მაღალსა და კეთილშობილ მორალურ-ინტელექტუალურ ღირებულებებს? ჩვენი ხალხის ლეგენდებსა და სიმბოლიურ-ფილოსოფიურ თქმულებებში შეიძლება სხვა მორალი და სხვა სულია, სხვა განცდა და სხვა იდეაა?

მაგრამ, განა ხალხი ისტორიაში არსებობს როგორც ცალკე

* ივ. ჯავახიშვილი, საქ. ეკონომიური ისტორია 70.

კათეგორია? განა ხალხის, ერის ისტორია ბოლოს და ბოლოს ინტელიგენციის ისტორია არ არის? განა საბერძნეთის, რომის, საფრანგეთის და სხვა ქვეყნების ისტორია იგივე ამ ქვეყნების ინტელიგენციის თავგადასავალი არ არის? განა ძველი პატრიარქები, ტირანები და ცეზარები, განა საშუალო საუკუნეების ფეოდალები და ვასალები დროისა და პირობების გამომსახველი ინტელიგენტები არ იყვნენ? ინტელიგენცია (les intellectuelles) ამ სიტყვის ნამდვილი ნიშნულობით ღრმად ისტორიული ცნებაა და არ არსებობს ერის ისტორია, გარეშე ერის ინტელიგენციისა. ერი მოკლებული ინტელიგენციას, მხოლოდ ხალხია, მხოლოდ ანთროპოლოგიურ-ფიზიოლოგიური ოდენობაა: ერის განცდებსა და იდეალებს, გრძნობებსა და ზრახვებს ამეტყველებს ინტელაგენცია და არ არსებობს კულტურა და ისტორია გარეშე ინტელიგენციისა.

ინტელიგენცია გამოსახულებაა ერის სულის და მორალის; ინტელიგენცია ორგანიული ამოძახილია ერის შემოქმედებითი განცდისა; ინტელიგენციის სული იგივე ერის სულია და თუ ერი დეგენერაციის გზაზე დგას, ინტელიგენცია საუკეთესო გამომხატველია ერის დეგენერატიული სულისა და მორალის. ჩვენი ისტორიული ფსიქოლოგია საშუალო საუკუნეებში როგორც იყო, ისეთივეა დაახლოებით შექმდე საუკუნეებშიაც: ჩანს ტრადიციის ნაშთი ისტორიულ სოციალური ევოლიუციის საფუძვლებზე რჩება როგორც ბიოლოგიური ფაქტი ორგანიული მეზიერების და რაც განმტკიცებულა, დამკვიდრებულა ისტორიულ ხვეულებში, რაც სულსა და სხეულს ოდესმე წარსულში შეუთვისებია, ის სამწუხაროდ ამ შემთხვევაში, გადმოსულა მემკვიდრეობით, საშვილიშვილოდ ჩვენზე.

ქართველთა ერის რასიული ვინაობა საბოლოოდ გამორკვეული არ არის, მაგრამ ჩვენს ანთროპოლოგიურ-ფიზიოლოგიურ მეობაში ერთი რამ უდაოა:—ქართულ სხეულში არის ელემენტები უცხოელების; ქართულ ძარღვებში მოძრაობს სისხლი ჩქარი, რყევადი თითქმის ყველა ალბოსავლითური რასის და ტომის: გადმოდიოდენ რა ალბოსავლეთიდან საქართველოს მიწა-წყალზე, აზიელები ტოვებდენ როგორც თავიანთ ზნე-ჩვეულებებს და სტილს, აგრევე ფიზიოლოგიურ ელემენტებს, უჯრედებს და სისხლს; ქართველთა ქალი ირთავდა ხან მონგოლს, ხან იოანელს, ხან თათარს, ხან იპრაელს და ქართული ტიპი საუკუნეთა განმავლობაში იცვლებოდა.

სისხლი შემდგარი სხვადასხვა ელემენტებადან ქიმიური დაშლისა და ფაქიუთი ასხივონების დროს იძლეოდა ქაოტიურ სახეს და ნებისყოფა ირყეოდა: გარკვეულობა, სისტემა ჩვენს კულტურულ

განცდასა და შემოქმედებას არ ეტყობა; ქართველს დღესაც არ უყვარს სისტემატიური და გარკვეული გზა არც ლიტერატურაში, არც მეცნიერებაში: ქართველი თავის ფსიქიკას ახრჩობს ფიზიოლოგიაში და ქართველის პათოსი ყოველთვის უფრო ფიზიოლოგიურ სფეროში ხდება, ვიდრე ფსიქიურში, ქართველი თავის ბუნებთმერყევი და უპრინციპოა. ძიება, განყენებისადმი ტრფიალება, ფილოსოფიური ჭვრეტა და პრინციპისათვის ბრძოლა ქართველს არ უყვარს. ქართული სული ისტერიული და პათეთიურია, არა სისტემატიური.

რასკოლნიკოვი დოსტოვესკის რომანში ლაპარაკობს: მე კაცი არ მომიკლავს, მე პრინციპი მოვკალიო, და განიცდის ღრმა ჰამლეტურ პრობლემის ტრაგედიას,—იწვის, იტანჯება, რადგან ვერ შეათანხმა თავის ლოგიურ განზოგადებაში პრინციპი და თვითარსებობის ფიზიოლოგიურ-ნერვიული მოთხოვნილება ასეთ ტრაგედიას ქართველი ინტელიგენტი არ იცნობს, არ განიცდის. გრიგოლ ორბელიანი დიდი პოეტი იყო, თანაც მორალისტი და საზოგადო მოღვაწე; პატრიოტიზმსა და დემოკრატიზმს ხშირად ეტრფოდა, მხოლოდ ყოველთვის ამ ტრფიალებაში, ხშირად უაღრესად რომანტიულში, მცონარეულ ფიზიოლოგიას დაუმატებდა ხოლმე: სამშობლოს სიყვარულთან, წმინდა ორგანიულ-ეროტიულ ნოსტალგიასთან მას აგონდება აზარტეშა, სავსე მობუტბუყე ღვინით და ჯეირანის მწვადის შიშინი. მეუშას ელაპარაკება: წადი, მე და შენ საიქაოში გავთანასწორდებითო, აქ კი ეგრე ვიყოთ, როგორც ვართო ე. ი. შენ მშვიერი და მე მძაღარიო. გრიგოლ ორბელიანს ასი ძალლი ყავდა თავის ეზოში და რამოდენიმე ბაზიერი; ძაღლებს აჭყევდა, ინახავდა, ამავე დროს თითო მეძაღლეს ოცდა ათ მანეთს აძლევდა თვეში ჯამაგირს. ნიკოლოზ ბარათაშვილი—დისწული გრიგოლ ორბელიანის შიმშილით კვდებოდა, საშინელ სიღარიბეში იყო; ხშირად სწერდა ხოლმე თავის „ძიას“, გრიგოლს თავის უფულობასა და გაჭირვებაზე, მაგრამ არასოდეს გრიგოლ ორბელიანი არ შეწუხებულა, სულიერად არ დატანჯულა; ასობით ძაღლებსა და ბაზიერებს ინახავდა თავისი პირადი სიამოვნებისათვის: პრინციპი, მოვალეობის იდეა თუნდაც იმისთანა დიდებულებოვანი ადამიანის წინაშე, როგორც ნ. ბარათაშვილი იყო, გრ. ორბელიანს არ აწუხებდა: თქმა არ უნდა, აქ პერსონალიზმი ჩანს—ალტრუიზმი, მოვალეობის იდეა, ადამიანობა აქ არ არის: აქ არის მხოლოდ ფიზიოლოგია და არა მორალი.

შიშველი თვითშეყვარება, მხოლოდ და მხოლოდ თავის თავზე ზრუნვა, წუთისოფლისა და სამყაროს ყველა ღირებულებათა პერსონა-

ლიზაცია ქართველ ინტელიგენტს ახასიათებს: დრო გამოშვებით ჩვენს ლიტერატურაში, ჩვენს ისტორიაში პერსონალიზმის კულტი ორიგინალურ ფორმას იღებს: ავთანდილ სწერს მეფე როსტევანს სრტყევებს, რომლებშიც გამოთქმულია საბერძნეთის ფილოსოფიური აზრები, ღრმა ქართული პერსონალიზმით შეზავებული; ავთანდილ სთხოვს მეფე როსტევანს, სხვათა შორის, მონების განთავისუფლებას და ღარიბებში თავის სიმდიდრის დანაწილებას არა იმიტომ, რომ ავთანდილს მართლა მონებისა და ღარიბებისადმი სიყვარული აწუხებდეს, არამედ იმიტომ, რომ სახელი მისი მოაგონდეს სხვებს, თუნდაც ღარიბებს. ავთანდილს სიკვდილის ეშინია: ვერ დაიჭირავს სიკვდილსაგზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანო, ბატონი და ყმა ბოლოს მაინც ერთად შეიყრებიან, ამიტომ მიეცი გლახაკთა საქურჭლე, ათავისუფლე მონები:—მიღვწიან, მომიგონებენ, დამლოცვენ, მოვეგონებო. ავთანდილმა იცის, რომ ეს ცხოვრება წარმავალი და ხრწნადია, იცის რომ ყველაფერი წუთისოფლად გაივლის და კვალი არსებობისა არსად დარჩება, იცის, რომ ყოფა ადამიანისა თავის მწველი განკლებით და ილტუზიებით იკარგება დაუსრულებლობაში; სწორედ ამიტომ მასუნდა რომ მთელი მისი ქონება ღარიბთა შორის დარიგდეს: ამის შემდეგ სხვები იტყვიან, ავთანდილს მოიგონებენ, ავთანდილის ხსენება იქნება ქვეყანაზე: პატარა ნუგეში მაინც არის, სახელი დაკარგული ინდივიდუალობისა მაინც დარჩება ამ უთავბოლო წუთისოფელში. ასეთი აზრი არის გამოხატული რუსთაველის მეორე ფრაზაში: რასაცა გასცემ შენია, რაც არა დაკარგულია.

ადამიანთან ერთად იხრწნება ქონება, ნივთი, ყოველგვარი მატერიალური ღირებულება; საგანთა და მოვლენათა დაუსრულებელი სტიქიური დენა სახეს წაუშლის ინდივიდუალობას; ამიტომ საჭიროა გაცემა ქონების, რომ სახელი მაინც დარჩეს სამყაროს ყრუ სიჩუმეში, სახელი მაჩვენებელი იმისა, რომ ამ ტანჯვისა და უზნეობის პლანეტაზე ინდივიდუალურ კეთილშობილებას ქონებია ადგილი. რუსთაველმა მისცა ჩვენს, ქართულ პერსონალიზმს მეტად კეთილშობილი, სიმპატიური ხასიათი, მხოლოდ შემდეგ საუკუნეებში ეს კეთილშობილება ინდივიდუალიზმისა ისევ შორდება ქართულ სულს და ქართველის ნებისყოფა ისევ ძველებურად იმ განაპირებისაკენ მიდის, რომელიც აღნიშნა დავით აღმაშენებელის დროის ისტორიკოსმა, რომელსაც საფუძვლად აქვს მრღში ისტორიულ ფიზიოლოგიური და პერსონალური *carpe diem* და რომლის თვალსაჩინო ტრაგედიულ განსახიერებას წარმოადგენს გიორგი სააკაძე.

ამრიგად, ჩვენი ერის კულტურა და მისი ცივილიზაციური ფორმები, დაწყებული შორეული წარსულიდან და დამთავრებული დღევანდელი იდეოლოგიურ ფილოსოფიური და ლიტერატურული ტენდენციებით, შედეგია ტერიტორიულ-ისტორიული ორგანო-ტროპიზმის: ყოველი საუკუნე თავისებური ცხადყოფაა კულტურულ-ისტორიულ შესაძლებლობისა და ბიოლოგიურ-ორგანიული ზეხსიერების — მესხიერების, რომლის პოტენცია გროვდებოდა საუკუნეთა განმავლობაში ირაციონალურად, ალოგიურად და რომელსაც აქვს მხოლოდ ისტორიულ-ფსიქოლოგიური ჩვეულებებით განმტკიცებული რაციონალური და ლოგიური ხასიათი. ყოველი ნაბიჯი წინასწარ განსაზღვრულია ყოველობის მოირით და რაც არის, არ შეიქცეობდა სხვა სახის ყოფილიყო. არაფერი არ იკარგება მრავლობაში, გარდა ინდივიდუალობისა და მრავლობის ტერიტორიულ-კუთხური შესაძლებლობის ორგანო-ტროპიზმით განისაზღვრება როგორც ინდივიდუალურ-ეროვნული, ისე ზოგადი, კაცობრიული ნებისყოფა, სული და იდეა — განცდა და მოძრაობა.

ისტორიული ტენდენცია

საქართველომ ისტორიულად უარყო აზია; საკმაოდ დაღლილი არსებობისათვის ბრძოლაში, დიდი ხნის იქვებისა და გააზრების შემდეგ საქართველო იხრება ევროპასაკენ რუსეთის გზით; სხვა გზა საქართველოს არ ჰქონდა: შავი ზღვა ბოსფორთან დაკეტეს თათრებმა მეთუთხმეტე საუკუნიდან და საქართველო რუსეთს რომ არ შეერთებოდა თავის დროზე, ქართველი ხალხი დღეს შეიძლება ისეთ კულტურულსა და სიაციალურ პირობებში ყოფილიყო, როგორშიაც სპარსეთი იმყოფება; შეიძლება ფეოდალური წესწყობილება დღესაც არ ყოფილიყო საქართველოში მოსპობილი; რუსეთის საშუალებით საქართველო დაუკავშირდა ევროპას და როგორც ინდუსტრიულად, ისე იდეოლოგიურად საქართველომ განიცადა მაშინათვე ერთგვარი გადახალისება: გრიგოლ ორბელიანის ლექსი „პასუხი შვილებსა“ დიდი ფსიქოლოგიური დოკუმენტია; ამ დოკუმენტში იხედება ქართული სული აზიური თავისებურობისა და განცდისა, რომელსაც ეწილება ახალი ჰაერებით სუნთქვა, რომელიც ებრძვის სიტყვებისა და იდეების ახალ წყობას არა იმიტომ, რომ იგი უნიჭო და შეუგნებელი ადამიანი იყოს, არამედ მხოლოდ იმიტომ, რომ მის ინდივიდუალობაში

მაგონად აქვს ფესვები გადგმული ტრადიციას, აზიურ სტილის ფეოდალურ-არისტოკრატიულ კულტურასა და თქმას; გრიგოლ ორბელიანმა ქართული კულტურის ევროპეიზაციას დაახვედრა ისტორიული განცდის ტრადიცია, აზიური ესთეტიური ხილვა იდეალებისა და სახეების. ქართულმა სულმა ევროპა მიიღო პირველად ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებაში; მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში ილია ჭავჭავაძე უდიდესი იდეოლოგია ქართული კულტურის—იდეოლოგი, რომელიც ებრძვის თავის დიდი ნებისყოფით, დიდი სულით ტრადიციას, მაგრამ ებრძვის მეტად ფრთხილად—ებრძვის იმდენად, რაოდენადაც ტრადიცია ზუთავს, ბოჭავს ეროვნული ნებისყოფის სიძლიერეს, რაოდენად ტრადიცია მოკლებულია ისტორიულად შინაგან სიმართლეს. სწორედ ამ ნიადაგზე ილია ჭავჭავაძემ უარყო საქართველოში ფეოდალური არისტოკრატია, უარყო თვით საქართველოვიწრო გაგებით: გარშემორტყმული გაუგებრობით და პრიმიტიული საზოგადოებრივი ფსიქოლოგიით, ილია ჭავჭავაძე იბრძვის გიგანტიური ნებისყოფით ქართული კულტურის რეორგანიზაციისათვის: „აჩრდილში“ იძლევა რევოლიუციისა და შრომის იდეას; „კაკო ბლაქიაშვილში“ ქართული საზოგადოებრივობის ტრაგედიას; „გლახის ნაფამბობში“ და მის გაგრძელებაში—„ოთარაანთ ქვრივში“ ქართული ოჯახის დაშლას; „კაცია ადამიანში?“ ფეოდალური არისტოკრატის დეგენერაციას; „განდგილში“ ქართული კულტურის ტრაგედიას საშუალო საუკუნეებში; ამრიგად ილია ჭავჭავაძე დგას ჩვენს წინაშე როგორც დიდი სოციოლოგი სინთეტიური საზოგადოებრივი ფილოსოფიით. ილია ჭავჭავაძემ პირველად დააფიქრა ქართველი ხალხის თავის ანალიზით და სინთეტიური ისტორიოსოფიით, მაგრამ ეს დაფიქრება იყო მწარე: ქართული კულტურის ტრაგედია გაიშალა არამარტო ისტორიზმის არეში, როგორც იყო მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარში,—გრიგოლ ორბელიანის იდეოლოგიაში, არამედ ქართული საზოგადოებრივობის შინაგან წყობაშიაც; გრიგოლ ორბელიანს აწუხებდა ის, რომ ქართველმა ერმა სტილი ისტორიული და სუვერენობა დაკარგა, ილია ჭავჭავაძეს აწუხებდა ის, რომ ქართველი ხალხი თავის სოციალური ცხოვრების სინამდვილეში არ იყო მთლიანი და ეროვნული; მთლიანობისათვის ჰეგემონია უნდა ჰქონოდა არა ფეოდალურ არისტოკრატიას, არამედ გლეხობას, არა თათქარიძეს და დათიკოს „გლახის ნამბობიდან“, არამედ გიორგის „ოთარაანთ ქვრივში“. ილია ჭავჭავაძემ ისტორიულად უარყო ფეოდალურ-არისტოკრატიული საქართველო და მიიღო გლეხურ-მუშური საქართველო. ამით ქართული კულტურა რადიკალურად იხრება ევროპის რევოლიუ-

ციონურ-დემოკრატიული ჰაერეთისაკენ; ამით საქართველომ ზღვრი შეაბრუნა აზიას, — ფეოდალური კულტურისა, პერსონალიზმისა და ბატონ-ყმობის აზიას — აზიას, რომლის საზიზღარი ნალექი ილია ჭავჭავაძემ სარკაზმის მასალად გახადა საუცხოვო სატირაში: „ჩვენისთანა ბედნიერი განა არის სადმე ერი“?

ფსიქოლოგიურად და ისტორიულად საქართველოს უარყოფა საქარო იყო ქართული კულტურის რეორგანიზაციისათვის, ქართველი ხალხის გაჯანსაღებისათვის.

1893 წლის შემდეგ ილია ჭავჭავაძის მდგომარეობა გაცილებით უკეთესი იყო, ვიდრე მანამდე; მართალია გაუგებრობას ხშირად ჰქონდა ადგილი მესამე დასელებსა და ილია ჭავჭავაძის შორის, მაგრამ ეს გაუგებრობა ყოველთვის ბრძოლის ტაქტიკური საკითხებით იყო გამოწვეული; პრინციპიალურად ილია ჭავჭავაძემ მესამე დასელებზე უფრო ადრე მიიღო ქართული კულტურის ევროპეიზაცია რევოლუციით და შრომის პრინციპით:

შრომა აწ ქვეყნად ტყვე და პურობილი
მძარცველობის ქვეშ ჩაგრულ ვენებულა
ხოლო რღვეულა მისი ბორკილი
და დასამსხვრევად გამზადებულა.
შრომისა ახსნა — ეგ არის ტვირთი
ძღვეამოსილის ამ საუკუნის,
კაცთა ღელვისა დიადი ზვირთი
მაგ ახსნისათვის მედგრადა იბრძვის.
ველარ განუძლებს ქვეყანა ძველი
განახლებისა გრიგალის ქროლას,
ველარ განუძლებს ქვეყნის მძარცველი
ქეშმარიტებით აღძრულსა ბრძოლას, —
და დაიმსხვრევა იგი ბორკილი
შემფერხებელი კაცთა ცხოვრების,
და ახალ ნერგზედ ახლად შობილი
ესე ქვეყანა კვლავ აღყვავდების*.

ეს სიტყვები დაწერილია 1859 წელს, მესამე დასი კი გამოვიდა ჩვენში 1893 წ.

ქართული კულტურის გადახრა ევროპისაკენ საქართველოსათვის ისტორიულად აუცილებელი იყო: ერთი მხრით აზია ქოტიური, ტირანული, აზია ძმა-ბიჭური ღრეობისა, ზანტი ზმორებისა, მოქნარების; მეორე მხრით ევროპა ვაჭრობა-მრეწველობისა, ევროპა მეცნიე-

* ილია ჭავჭავაძე „აჩრდილი“, თაური XIII.

რებისა, გააზრებისა, დიდი ფილოსოფიური სისტემებისა, ევროპა ტექნიკისა და ინდუსტრიისა.

ევროპისაკენ ქართული კულტურის გადახრა სიცოცხლის წყარო იყო ქართველი ხალხისათვის; პირველი ორგანიზაციები ჩვენი საზოგადოებრივობისა, რომელიც ეწყობოდა 1893 წლიდან, კულტურის რეორგანიზაციის ისტორიული აზრმაცემებია: ქართველი ხალხი, რომელიც ისტორიულად შემთხვევებისა და კუროსზღვის ქაოსში იხიზბოდა, რომელსაც დროგამოშვებით ბარათაშვილისებური სასოწარკვეთილება აწუხებდა და ქვეყანა ბოროტებად ეჩვენებოდა, ეჩვევა სისტემატიურ ბრძოლას არსებობისათვის, სისტემატიურ განრიგებას სოციალურ მოთხოვნილებათა და საჭიროებათა.

სისტემატიზაცია ქართული კულტურისა იგივე ევროპეიზაცია არის, ხოლო ფაქტურად ქართული კულტურის ევროპეიზაცია ძნელი საქმეა; ამისათვის დიდი დრო და ენერჯია ესაჭიროება ისტორიას: ნალექი ცუდი წარსულისა როგორც ისტორიული *idée-force* დარჩა და ეხლა უკუღმართად ატრიალებს ქართული კულტურის შინაგან წყობაში, ქართულ საზოგადოებრივობაში მთელ რიგ საქმეებს; საზოგადოებრივი და კულტურული დაწესებულებები, ქართული მწერლობა და მეცნიერება, ქართული ინდუსტრია და ტექნიკა ერთნაირად საჭიროებენ ქართული ფსიქიკის სრულ რეორგანიზაციას: ფსიქიკა აზიური, „ქართული“ ისტორიული გაგებით უნდა გარდაიქმნას, ვინაიდან ამას მოითხოვს ქართული კულტურის ევროპეიზაცია; ქართული მეცნიერება და ხელოვნება, ქართული თეატრი და უნივერსიტეტი გარეგნულად, ოფიციალურად თითქმის ილტვიან სინათლისა და ცოდნისაკენ, საქმისა და სისტემისაკენ: ბევრ რამეში დიდი მიღწევებიც არის, მაგრამ ძველი სენი ქართული კულტურისა—ისტორიული კულტი ძვა-ბიჭობისა და პერსონალიზმის ამცირებს ქართული სულის სიღიადეს და იქ, სადაც უნდა იყოს სისტემა, ვხედავთ მხოლოდ ისტორიულ ფართხალს; ასეთ ფაქტს წარმოადგენს ქართული თეატრი მარჯანიშვილის მეთაურობით და „დურუჯის“ ჩიქორთული მანიფესტებით: სამწუხაროა, რომ მარჯანიშვილის ნიჭი ქართული კულტურის რეორგანიზაციაში მეტს ვერ აკეთებს; ქართული თეატრის ესთეტიკა წმინდა კაფე-რესტორანული ფსიქოლოგიის ესთეტიკაა და იმდენად, რაოდენად ქართული კულტურა, მდიდარი ისტორიული სტილით და სულით, მდიდარი შესაძლებლობით და შინაგანი ხილვით, ვერ ეტევა პატარა ქართული ბურჟუაზიის კაფე-რესტორანული ღრეობის განცდაში. საჭიროა სერიოზული მუშაობა, ცოდნა; ესთეტიური აპერცეპცია მოითხოვს შემოქმედებით ხილვათა შეხვედრას;

ქართული სული დაწმენდილი, სისტემატიური უ და შეხვდეს იმ ახალ იდეებსა და განცდებს, რომელნიც შემოიქვს საქართველოში ისტორიული რევინერაციას, სოციალურ საჭიროებას— ევროპიულ ინდუსტრიას, მეცნიერებას, ტექნიკას; დასავლეთის კულტურა დიდი მეცნიერული მიღწევებით და ინდუსტრიულ-კომერციული პერიპეტეებით უფრო მეტ ენერგიას მოითხოვს ჩვენ ან, ვიდრე ზოგიერთი დილექტანტი ფიქრობს; კულტურა სოციალური, კარტონაჟით და ლენტებით არ იქმნება, არც ტრაბახით და მეტიჩრული ლისანსებით, არც „მნიფესტებით“ და მოუფაქრებელი ვერბალიზმით; თავისებური მდგომარეობა ქართული კულტურისა აზიისა და ევროპის წახნაგზე ქართველ მოღვაწეს ავალებს უწინარეს ყოვლისა აზიური სულისა და ქართული ისტორიული სენის უარყოფას; ჩვენ ხშირად გვითქვამს და ვიმეორებთ: მთელი უბედურება ქართველი ხალხისა ის არის, რომ ქართველს უფრო ოპოზიციისაში ემარჯვება ყოფნა, ვიდრე პოზიციისაზე დადგომა; ქართველ პოეტი იქნება, თუ მეცნიერი, მხატვარი იქნება, თუ რეჟისორი, თუ მას სურს ემსახუროს ხალხსა და ისტორიას, უნდა სძლიოს ქართული პერსონალიზმი, რომელიც ყველაფერს დიადს და მშვენიერს სდევნის და რომელიც წარმოადგენს ქართული კულტურისათვის ისტორიულ ხივათს.

ისტორიული სენი ქართველი ერისა ქართველ მეცნიერებსაც უკუღმართად ამოძრავებს: ქართული უნივერსიტეტი თავის კასტიორ-ჯგუფობრივი განაპირებით და ნიკო მარის საქცილით უკანასკნელ წლების განმავლობაში დემონსტრაციას იტორიული კოდებისა და ქართული ტემპერამენტის ანტისოციალური ხასიათის; მეცნიერები და მწერლები ევროპაშიაც ებრძვიან ერთმანეთს და ხშირად ძალიან მკვეთრად, მაგრამ არსად კულტურულ ქვეყანაში ბოძოლა და დავა სხვადასხვა საკითხის გამო ისე ვერაგულად არ წარმოებს, როგორც ჩვენში, არსად ისეთი დიდი დოზა წვირილ ნობისა, შურისა და მტრობის არ შედის ზოგადი საკითხების გარჩევაში. როგორც ჩვენს სინამდვილეში; სხვადასხვა მოსაზრებით ჩვენ დიდი ხანია ამაზე ლაპარაკს ვერიდებოდით, მაგრამ მორიდებასაცა და მოთმინებასაც საზღვარი აქვს, როდესაც ლაპარაკია ისტორიისა და ხალხის ინტერესებზე; საქართველო ისეთი ქვეყანაა, სადა; საზოგადოებრივი აზრი არ არსებობს და, თუ არსებობს, ძალზე სუსტია; ამიტომ დიდ კულტურულ დაწესებულებათა მუშაობა საქართველოში თავისებურად მიმდინარეობს: ვინც პირველად ჩადგება ს.თავ.ში დაწინებულებას და მოეკალათება შიგ, ის თავის გაშემოძმა ბიჭური პრინციპის მიხედვით აგროვებს თავის წრეს და ამრიგად იქმნება კასტა, რომე-

ლიც დაწესებულებას უყურებს თავის პირადი კეთილდღეობის ინტერესით: მას ეშინია დაწესებულებაში არ შემოეპაროს ისეთი ვინმე, რომელიც მასზე უფრო ღირსია პატივისცემისა, რომელსაც მეტის გაკეთება შეუძლია; საქართველოში ასეთ ფსიქოლოგიას დიდი და გრძელი წარსული აქვს, მაგრამ ამის მიღება შეუძლებელია: ჩვენ ვერ შეურიგდებით ასეთ ფაქტს, რადგან ქართული კულტურის ინტერესი მოითხოვს ასეთ ფაქტთან ბრძოლას; ქართული უნივერსიტეტი დიდი ორგანიზაციაა არა მარტო ქართული გაგებით, არამედ მთელი აღმოსავლეთის ინტერესის მიხედვით: ქართული უნივერსიტეტის და ქართული კულტურის მისია კავკასიაში და შეიძლება მთელს აღმოსავლეთში უფრო დიდი იყოს, ვიდრე ზოგიერთი ფიქრობს; ისტორიული *idée-force*. საქართველოს კულტურისა მართალია ტრადიციულად გამრუდებულია, როგორც ჩვენ ვთქვით, მაგრამ სოციალური კულტურის რაციონალიზაცია, ისტორიულ უსამართლობათა თანდათანობით გასწორება ქართულ სულს მისცემს გასაქანს: რევოლიუციამ საქართველოში შემოიტანა სოციალური კულტურის სისტემა და მორალი, რომელიც საქართველოს ფსიქოლოგიურად აკლდა და რაოდენად ქართული პერსონალიზმი სხვადასხვა დაწესებულებაში თავის ძმა-ბიჭური მეთოდით მუშაობს, იმდენად იგი ქართული კულტურის მომავალს ღუპავს; ქართული კულტურის რეორგანიზაციის შინაგანი სიმართლე მოითხოვს რევოლიუციის პრინციპის გატარებას.

რევოლიუცია და ქართული კულტურის სოციალური ინტერესები ერთმანეთს ეთანხმებიან: რაოდენად რევოლიუცია ებრძვის საქართველოში განმტკიცებულ ულტრა-ინდივიდუალიზმს და პერსონალიზმს, იმდენად მტკიცდება საქართველოს კულტურის შინაგანი სიმართლე, იმდენად ქართველი მოღვაწე ითვისებს სოციალური ესთეტიკის პრინციპს და ეჩვევა ნელნელა საქმიან პოზიციასზე დგომას.

ამიტომ თუ საქართველოში არსებობს ისეთი დაწესებულება, რომელსაც ღრუბლებით არ მიკარებია რევოლიუციის ქარიშხალი, ცხადია საქართველოს კულტურის ინტერესები იმ დაწესებულებაში მოკლებული იქნება შინაგან სიმართლეს; განაპირება და კასტიური ფსიქოლოგია მართავენ ასეთ დაწესებულებას; ქართული უნივერსიტეტის დიდი კულტურული მნიშვნელობა უდავოა ქართველისათვის და ივანე ჯავახიშვილი, — ქართული უნივერსიტეტის კეთილშობილი ორგანიზატორი, — სამარადჯამო პატივისცემის ღირსია; მაგრამ, იგივე ქართული კულტურის ინტერესი მოითხოვს, რომ ქართული მეცნიერების დამსახურებული მოძღვარი ებრძოდეს მის-მიერ მოწყობილ დაწესებულებაში ქართული ტრადიციის ისტორიულ ცოდვებს — ებრძოდეს ჯგუ-

ფურ განაპირებას და კასტიურ ფსიქოლოგიის გამტკიცებას; რატომ არის, რომ ქართული უნივერსიტეტი ფაქტიურად ეგრე მოწყვეტილია ქართულ საზოგადოებრივობას? რატომ არის, რომ ქართული უნივერსიტეტი ქართული არქივის ინსტიტუტად გადაიქცა? მართალია. სპეციალური ფაკულტეტები ქართული უნივერსიტეტისა დიდ საქმეებს აკეთებენ, ყველაფერს ახალს მეცნიერებაში თვალყურს ადევნებენ, მაგრამ ზოგად განათლებათა ფაკულტეტები ხომ საშუალო საუკუნეებს ვერ შორდებიან? ჩვენ კარგად ვიცნობთ საქართველოს წარსულს, შეიძლება სხვაზე ნაკლებ ღრმად არ განვიცდიდეთ მის სიდიადეს, მაგრამ ჩვენ ჭეფქრობთ, რომ ბევრი რამ არის ახალ საუკუნეებში გაცილებით უფრო საინტერესო, ვიდრე შორეულ წარსულში; ამასთანავე, რატომ ჩვენი უნივერსიტეტი ეგრე არ იქცევა, როგორც ევროპიული უნივერსიტეტები იქცევიან? მთელი რიგი კულტურული და იდეოლოგიური პრინციპებისა რჩება ყურადღებისა და კვალიფიკაციის გარეშე: უნივერსიტეტი კი საშუალო საუკუნეების ბერებისა და მონაზონების curriculum vitae-ებს აგანწილებს; ევროპის უნივერსიტეტები ნამდვილი ტრიბუნებია კულტურული და იდეოლოგიური პრობლემებისა, ლიტერატურისა და ფილოსოფიისა; ყოვლად შეუძლებელია დასავლეთ ევროპაში დიდ ლიტერატურულ ფაქტებს უნივერსიტეტი არ გამოეხმაუროს; ჩვენი პროფესორები კი ჩამწყვდეულან საშუალო საუკუნეებში და ბერებისა და მონასტრების გარდა ვერაფერს ხედავენ: დამახასიათებელ მოვლენას წარმოადგენს პროფ. კორნელი კეკელიძე თავის „ლიტერატურის ისტორიით“;* ის რასაც კ. კეკელიძე ლიტერატურის ისტორიას ეძახის, არის მხოლოდ curriculum vitae ქართველი ბერებისა და მონასტრების; ნუთუ ლიტერატურის ისტორია ბერებისა და მონაზონების ვაგაბონდაჟია? პროფ. კორნელი კეკელიძეს წიგნი მშვენიერია მხოლოდ როგორც მასალა ქართული ეკლესიის ისტორიისათვის; ლიტერატურა ქართული, ქართული სული, განცდა, იდეალები; ესთეტიური სახეები, შინაგანი წვა ქართული ნებისყოფისა, შემოქმედებით აპერცეპციათა თავისებურობა, პოეტურ და მხატვრულ განსახეობათა კვალიფიკაცია კორნელი კეკელიძის წიგნებში არ არის; გაშალეთ მეორე ტომი „ქართული ლიტერატურის ისტორია“, მონახეთ თაური რუსთაველის შესახებ; ნუთუ ქართული ლიტერატურის მეკლევარს შოთა რუსთაველის და მის „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ მეტი არაფერი აქვს სათქმელი? პროფ. კეკელიძე დიდი ხალისით ყვება თხრობას ს. კაკაბაძისა და პ.

* დეტალური გარჩევა იხილეთ ჩვენს „ლიტერატურის ისტორიაში“.

ინგოროყვას ფანტაზიებისას და უფრო მეტ ადგილს უთმობს ამ ფანტაზიებს, ვიდრე „ვეფხისტყაოსანს“ და მის ესთეტიურ-ფილოსოფიურ კვალიფიკაციას; რუსთაველის შემოქმედების ანალიზი, ვერბალური სიმღიდრე, ესთეტიური და ფილოსოფიური ადგილები პოემისა, მაჩვენებელი ქართული კულტურისა და სულის ორიგინალობისა კეკელიძეს არ აინტერესებს. თქმა არ უნდა, ეს წიგნი ქართული კულტურისათვის დიდ ღირებულებას წარმოადგენს, მაგრამ ლიტერატურის ისტორია იგი არ არის.

ქართული უნივერსიტეტისა და პროფ. კორნელი კეკელიძის წიგნების შესახებ ჩვენ ვლაპარაკობთ მხოლოდ ქართული კულტურის რეორგანიზაციის თვალთახედვით: ჩვენ საილიუსტრაციო მაგალითებს ვხედავთ ზემოხსენებულ მოვლენებში იმის დასამტკიცებლად, რომ ქართულ კულტურას აკლია შინაგანი სიმართლე და ეს ისტორიული დეფექტი ჩვენი ტრადიციისა ვითარებაშია იმის მაგიერ, რომ შეჩერდეს და განიდევნოს. ჩვენ არასოდეს არ დაგვაფიწყებდა ის ფაქტი, რომ უნივერსიტეტის პრორექტორმა მოქ. ნუკუბიძემ მიმდინარე წლის განმავლობაში ერთ-ერთ ქართულ გაზეთში კ. კეკელიძის წიგნის შესახებ რეცენზია მოათავსა და მიუხედავად იმისა, რომ რეცენზენტი ლიტერატურაში დიდი „სპეცია“ არ არის, რიხით აქებდა „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ ავტორს. რეცენზია დამახასიათებელი იყო თავის „ქართული კონსტრუქციით“: ჩვენი კულტურის მცოდნე რეცენზიაში მაშინათვე ამოიკითხავდა ქართული ტრადიციის ისტორიულ ცოდვებს—კასტიურობას. უნივერსიტეტი კი უნდა სდევნიდეს ჯგუფურ განაპირებას, პერსონალიზმს და ულტრაინდივიდუალიზმს; უნივერსიტეტმა უნდა სძლიოს ქართული კულტურის ისტორიული დეფექტი და გამრუდებული ნებისყოფა, აზიურ ჩვეულებებით აღზდილი, უნდა გადახაროს სოციალ-ისტორიული მიზანწეწონილობისა და საქმიანობისაკენ.

ჩვენ საკმაოდ გარკვეულათ ჩამოვყალიბეთ ამ წიგნში ის აზრი, რომ სოციალ-ისტორიული პირობები აწყობენ სულისა და ნებისყოფის თავისებურობას; ცუდი სოციალ-ისტორიული პირობები, ცხადია, ცუდათ აწყობენ სულისა და ნებისყოფის თავისებურობას, და რაც დღეს ქართულ საზოგადოებრივობის სხვადასხვა ფენებში ხდება—რასაც ჩვენ ვხედავთ თეატრისა, მწერლობისა და უნივერსიტეტის სფეროში, ის ორგანოტროპიული ფაქტია ქართული კულტურის ევოლიუციაში.

ყველაფერი ეს ამტკიცებს სოციალური ესთეტიკის ძირითად პრინციპებს: სული რეფლექსია სოციალ-ისტორიული წვალებისა და რეფლექსი იმ ფორმით და მეთოდით ახდენს გავლენას მდგომარეობაზე, რა ფორმით და მეთოდით დამზადებულა თვითონ გენეტიურად.

ქართული ლიტერატურა წარმოადგენს დღეს ისეთ მელანქს, რომელშიაც ქართველი საზოგადოება ვერ არჩევს ქეშმარიტ ღირებულებას არარაობისაგან. ჩვენს საზოგადოებაში გემოვნება იდეოლოგიურ კრიტიკისათვის არ არსებობს, ტრადიცია დაფასებისა და გულწრფელი პატივისცემისა ქართველ მწერალს და მოღვაწეს არა აქვს; საოცარია ქართული სინამდვილე, ყოველდღე ქართულ ლიტერატურაში ადგილი აქვს სიურპრიზებს; გამოვარდება ვინმე უცბად, მოულოდნელად, უკულტუროდ, — დასწერს ჩიქორთულით რაღაცას და გამოაცხადებს „მანიფესტად“, „ჩიწყებს ეპოქას“; ცოდნა, აზრი, კულტურა თითქო საჭირო აღარ იყოს, თითქო ხელოვნება და ლიტერატურა არ იყოს სერიოზული ფორმები კულტურისა და ცივილიზაციის, თითქო დიდი ხელოვანი მხოლოდ აკრობატი და ცირკაჩი იყოს; არსად ისეთი გასავალი არ აქვს თავხედობას, როგორც ქართულ ლიტერატურაში: საკვირველია, რომ ჩვენი დიდი კლასიკების გამოცემებს რედაქციას უკეთებენ უკულტურო, უცოდინარი მელექსეები; საკვირველია, რომ ქართველი მწერლების სახელით ზშირად უცხოელებს ელაპარაკება ისეთი ხალხი, რომლესაც არაფერი არ დაუშახურებია წარმომადგენლობა, რომელსაც ფაქტიურად არაფერი არ გაუკეთებია, რომელიც ბრიგანდობით ატარებს ცხოვრებას. მთელი რიგი ნიჭიერი მწერლებისა საქართველოში უფერულად, უნიადაგოთ თანაუგრძნობლად იღუპება; მდიდარი კულტურა ლიტერატურული და ესთეტიური უშედეგოთ ეკარგება ქართველ ერს; თქმა სახიერი, ლამაზი, სული მდიდარი, მომზადება და კულტურა დიდი ქართულ საზოგადოებაში რჩება უყურადღებოთ; კოტე მარჯანიშვილი ქართულ სცენაზე სდგამს უაზრო გროტესკებს, საექვო ღირებულების პიესებს; ამისათვის იხარჯება აუარებელი ფულები და ენერჯია; დადგმის პრინციპია არა ლიტერატურული და ესთეტიური ღირებულება არამედ პერსონალური სიმპატია-ანტიპატია. მწერალთა კავშირის ზოგიერთი თავაწყვეტილი ჯგუფები განაპირების კულტურას ავარჯიშებენ და აზიური მუხანათობის მეთოდით, ნიჭიერისა და მცოდნეს მაგიერ ქართული კულტურის სახელით უნიჭოსა და უფიცს ალაპარაკებენ; საშუალო საუკუნეთა ცოდვებს ქართველი ინტელიგენციის *chevaliers d'industrie* და ქართული ნების ყოფა, ისტორიულად ღრეკილი და გამრუდებული, ტრადიციული დეფექტებით ვითარდება. სიმართლის თქმა ქართულ საზოგადოებაში შეუძლებელი შეიქნა: ქართული კულტურის შინაგან წყობაში ჩვენ ვერ ვხედავთ სიმართლეს ვერც წარსულში და ვერც ეხლა: ხოლო ერი, რომლის კულტურის შინაგან წყობაში სიმართლე არ არის, უსათუოდ დაიღუპება; საჭიროა ბრძოლა მოური-

დებელი ქართული კულტურის ისტორიულ ცოდვებთან, ქართველი საზოგადოების ბაქტერიებთან, ჩინგისხანებისა და ჯვალალ-ედინებისაგან მემკვიდრეობით მიღებულ სპიროხებთან.

ქართული თქმა და ესთეტიური კულტურა

ქართული მეტყველება არქაიზმის ნაშთებს ატარებს; მდიდარი ფორმები ქართული მეტყველებისა რუსთაველისა და შავთელისა შემდეგ თითქმის უცვლელია ჩვენ დრომდე; ქართული კულტურის ევროპეიზაციამ ქართულ მეტყველებაში შემოიტანა მთელი რიგი ახალი სიტყვებისა სოციალური საჭიროებისათვის: წარსულში, როდესაც ჩვენი ისტორიული სული აღმოსავლ თის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა, ქართულ ლიტერატურაში შემოდოდა აუარებელი სიტყვები არაბულიდან, სპარსულიდან, ინდურიდან; ქართული კულტურის ევოლიუცია მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისიდან იხრება ევროპისაკენ და ქართული მეტყველება, როგორც იარაღი სოციალური საჭიროებისა, გამოსახავს ქართული სულის ამყოლეობას, ქართული განცდის რეზონანსს. ევროპიული, განსაკუთრებით რომაული მორფოლოგიის სიტყვები მრავლად იჭრებიან ქართულ მეტყველებაში; თქმა არ უნდა ბრძოლა ამასთან რეტროგრადიზმად: რაოდენად სოციალური კულტურის ევოლიუცია საჭიროებს ახალ სიტყვებს, იმდენად ახალი სიტყვების შემოღება ბუნებრივია; მაგრამ ქართულ მეტყველებას აქვს თავის საკუთარი მორფოლოგიური და ფონეტიური ბუნება, შექმნილი ქართული კულტურის ევოლიუციით, ქართული სულის გენეტიური ფსიქოლოგიით; ახალი სიტყვების შემოტანა უსათუოდ უნდა იყოს შეფარდებული ამ ბუნებასთან, ქართული თქმის ისტორიულ კონსტრუქციასთან; დღევანდელ სინამდვილეში კი სულ სხვას ვხედავთ: ქართულ პერიოდულ სამეცნიერო სალიტერატურო გამოცემებში ისეთ მაგალითებს აქვთ ადგილი, რომ ქართულ თქმასა და მეტყველებას უსათუოდ ამახინჯებს. ქართულ ლიტერატურაში ნხატვრულ ასოციაციებს აქვთ ასე თუ ისე დამუშავებული ფორმები, თუმცა აქაც დიდ დეფექტებს ვხედავთ; რაც შეეხება მეცნიერებასა და ფილოსოფიას, მდგომარეობა უფრო სამწუხაროა: დ. უზნაძემ გამოსცა წიგნი ამას წინად, რომლის სათაურია— „ექსპერიმენტული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“; წიგნის სათაური დამახასიათებელია ჩვენი მეტყველებისათვის; ქართულ ლიტერატურაში სრულებით გამოკვეთილი არ არის სიტყვისა და ცნების შორის შეფარდება; ქართველი მწერალი ხშირად სიტყვას ხმარობს მოდის მიხედვით: ზედსართავი „ექსპერიმენტული“, „ექსპე-

რიმენტალური“, „საექსპერიმენტო“ ჩვენში იხმარება ერთ და იმავე მნიშვნელობით; ასეთივე მდგომარეობაშია სიტყვები: „პროფესიული“ „პროფესიონალური“, „საპროფესიო“, „პრინციპიული“, „პრინციპიალური“, „საპრინციპო“ და სხვა...

ჩვენს ლიტერატურაში შემოვიდა აგრეთვე რომაული დაბოლოება ზედსართავის—აღ—„პროფესიონალ“, „ექსპერიმენტალ“, და სხვა... უწინარეს ყოვლისა ცნებანი, გამოსახულ სიტყვებში „პროფესიული“ და „პროფესიონალური“ სხვადასხვა შინაარსისაა: „პროფესიული“ ნიშნავს ყველაფერს, რაც პროფესიიდან გამომდინარეობს; „პროფესიონალური“ ნიშნავს, რაც პროფესიისთვისებას ატარებს. ცნება, გამოსახული სიტყვაში—„საპროფესიო“, ნიშნავს ისეთ რამეს, რაც პროფესიისათვის არის დანიშნული, დაწესებული; ქართული გაგების ბუნება მოითხოვს ასეთ ხმარებასა და განრიგებას სიტყვებისას,—და ის, რაც დღეს ზოგიერთ სქელტანიან ჟურნალში იწერება ქართულად, ქართული არ არის, და ქართული სულის განცდას ვერ გამოსახავს; ჩვენ ვხმარობთ სიტყვებს—„ინტელექტიური“, „ინტელექტუალური“, „პრინციპიული“, „პრინციპიალური“, „ექსპერიმენტალური“ ზემოხსენებული გაგებით და არა ისე, როგორც ზოგიერთი ხმარობს; გარდა ამისა ჩვენ შემოვიტანეთ ქართულ ლიტერატურაში შემდეგი ახალი სიტყვები: „გაადგილება“—ადგილის მიჩნევა—локализация, „გაალეება“—ალის გაჩენა—воспламенение, შეცნაურება—восприятие, „ატალეება“—ტალღად ქცევა, განსახეობა—воображение, გაახრება—размышление, დრესვახეხვა—тренинг, დაგანწილება—დაწყობა და სხვა... ყოველი სიტყვა, შემოღებული ჩვენ მიერ ქართულ ლიტერატურაში, ეყრდნობა ქართულ განცდის ბუნებას, სემანტიურ ფსიქოლოგიას; სიტყვის შექმნაში ჩვენ ანგარიშს უწევდით ქართული მეტყველების მორფოლოგიურსა და ფონეტიურ თავისებურობას, ქართული კულტურის გენეტიურ ფსიქოლოგიას. ფილოლოგიურ-სემანტიურ ლიტერატურაში ჩვენ შემოგვაქვს პირველად მეტყველებისა და სოციალური კულტურის ორგანოტროპიული დაკავშირების თეორია; სიტყვა როგორც კორელიატი სოციალური საჭიროების—სიტყვა როგორც იარაღი არსებობისათვის ბრძოლაში, სიტყვა არა როგორც მისტიური რეალია, არამედ როგორც გამოყენებითი მაშველი პრაქტიკული ცხოვრებისა—აი ჩვენი ფილოლოგიურ-სემანტიური კვლევა-ძიების ახალი პრინციპი; ქართულ ლიტერატურასა და მიტყველებაში არსებული ქაოსი დეკანდენტურ დილეტანტური ხრანტალით დამახინჯება მდიდარი ქართული განცდისა, რომელსაც უნდა დამუშავება, დაწმენ-

და, დალაგება და რომლის დათანწყობება საჭიროებს გარკვეულ აზრსა და თქმას. ბრძოლა დეკადენტურ ბავარდაეთან ქართულ მწერლობაში ნიშნავს ქართული კულტურის რეგენერაციისა და ცენტრალიზაციის ხელისშეწყობას, ქართული საზოგადოებრივი ფსიქოლოგიის დაწყობას თავისებური ესთეტიური და კულტურული მიღწევებით: ამ მხრივ საყურადღებოა საქართველოში მოღვაწეობა ქართული კულტურის ორგანიზატორის აკაკი ფაღავასი, რომელმაც დრამატიულ სტუდიების დაარსებით, დიქციისა და პლასტიკის კლასებით, კონსერვატორიის რეორგანიზაციით ქართულ საზოგადოებაში, ქართულ ოჯახებში შეიტანა ერთგვარი კულტი-ესთეტიური ვარჯიშობისა, ერთგვარი სიყვარული და ხალისი სოციალური განცდისა და რიტმის შეთვისების. ასეთ კულტურულ-საზოგადოებრივ მოღვაწეობას თანდათანობით შეაქვეს ხალხში, მასაში სტილი და გემოვნება; შეიძლება ასეთი შრომით გაკეთდეს ბოლოსა და ბოლოს ის, რაც საფრანგეთში მოყვა ოტელ რამბუიეს დაარსებას — l'Academie française; ქართული აკადემია ქართული კულტურის ნაციონალიზაციისა და ცენტრალიზაციის პროცესში ჩამოყალიბდება, ქართული მეტყველების დაწმენდისათვის, ქართული სულის სოციალური განცდის ორგანიზაციისათვის აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენს ქართული აკადემია, რომელიც გაარღვევს განაპირებათა რკალებს ჩვენს სამეცნიერო დაწესებულებებში; ქართულ აკადემიაში ქართული სული, ისტორიულად დაჩაგრული, აენთება გრძობათა სოციალიზაციით და შემოქმედებითი პათოსით. ქართული აკადემია იქნება მანათობელი ჩირალი აღმოსავლეთის ქაოსში და ამ ჩირალს შექმნის ქართული ლიტერატურა; ქართულ ლიტერატურას ესაჭიროება ერთგვარი ესთეტიზაცია, ერთგვარი დახვეწა; სტილისა და თქმის დაწმენდისათვის, ლიტერატურულ-ესთეტიური კულტურისათვის ჩვენ უარყვავით მსჯელობის გერმანული ენორმიზმი; სტილისა და ფორმის ძიების ეპოქაში ჩვენ ვსცდილობთ ლიტერატურაში კონდენსაციისა და ეკონომიის პრინციპის გატარებას; პროფესორულ-სქოლასტიური კონსტრუქციის მაგიერ ქართულ მეტყველებაში ჩვენ შემოგვაქვს ფრანგული ესთეტიურ-ლიტერატურული ტექნიკის მიღწევები: ყოველ გამოთქმაში ჩვენ ვეცადეთ შემოგვეტანა ახალი აზრი, და არც ერთ სიტყვას ჩვენ არ ვხმარობთ, რომელსაც არ მოითხოვდეს ან უმეშვეო განცდა, ან აზრი; რაოდენად ჩვენ მიიანს ვალწევთ სხვა საკითხია, მაგრამ ეს წიგნი, ვფიქრობთ, დაკვირვებულ მკითხველს აჩვენებს, რომ ჩვენ ამაზე ხანგრძლივად გვიფიქრია და გვიმუშავებია; ლიტერატურაში დღეს ან ისინი ჩიქორ-

თული, ან მეჩვიდმეტე საუკუნის ენა, რომლითაც წერენ უნივერსიტეტის მასწავლებლები; ჩვენ წინააღმდეგი ვართ ქართული ლიტერატურის ამგვარ დამძიმებისა: ჩვენ შემოგვაქვს სტილი განცდისა და შინაგანი ხილვის, სტილი ფსიქიური პალპიტაციის, მოძრაობის, დინამიკისა; ჩვენ ვებრძვით არქივისა და მუზეუმების სტილს: რა სახის არ უნდა იყოს ქართული მსჯელობა, ქართული სულის დღევანდელი განცდა და პალპიტაცია უნდა სახიერდებოდეს ლიტერატურაში; მაგრამ, დღევანდელ ლიტერატურაში ზოგიერთს შემოაქვს დეკადენტურად „დატეხილი“ თქმა—თქმა ხშირად გაურკვეველი, ქარაგმული, მშრალი, უაზრო, ვერბალური აკუმულიაციით; ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ქართულ სულს, მის ისტორიულ-გენეტიურ ბუნებას „კეთება“ არ ესაქაროება; ისტორიას და ისტორიულ განცდას აქვს თავის სული, — და ყველაფერს ახალს შეუძლია იხეიროს ქვეყნად იმდენად, რამდენად ორგანიულად შეეგუება ისტორიული სულის ორგანოტროპიულ მემკვიდრეობას.

In fine

კულტურის იდეალად ჩვენ მიგვაჩნია ესთეტიური სისავსე, ხოლო ესთეტიურ სისავსეს ჩვენ ვიღებთ არა ინდივიდუალურ ხასიათისას; არამედ სოციალურს; სული ინდივიდუალობისა მხოლოდ შეკუმშული ფორმაა იმ სულისა, რომელიც ამოძრავებს სოციალურ არეს, კუთხეს, კლასს, ჯგუფს.

ყოველ ინდივიდუალობაში სული და გონება წარმოადგენენ სოციალურ წვალებათა რეკლექსებს; მეცნიერებასა და ხელოვნებას ჩვენ ვიღებთ არა როგორც აბსოლიუტურ, დამთავრებულ რეალიებს დროისა და პირობების გარეშე, არამედ როგორც ფორმულებს შემოქმედებითი სულის დროულ-სივრცულ წვალებისას: არც მეცნიერებისა და არც ხელოვნებისაგან არც ერთ ეპოქაში ჩვენ არ მოველით ისეთ რამეს, რაც იყოს უნივერსალური და მარადიული; მაგრამ, მიუხედავად ამისა მეცნიერებასა და ხელოვნებაში, როგორც იდეოლოგიის ორგანიზაციულ ფორმებში, ჩვენ ვხედავთ შემოქმედებითი ძალას, ენერჯიას, რომელსაც დიდი თვითარსებობითი გავლენა აქვს ცხოვრებაში: მდგომარეობა იძლევა მეცნიერებისა და ხელოვნების ორგანიზაციის ფორმებს ყოველ საუკუნეში თავისებურს, მაგრამ თვით მდგომარეობა ყოველ საუკუნეში თავისებურად იცვლება მეცნიერებისა და ხელოვნების გავლენით; იდეოლოგია მდგომარეობაზე უფრო გამძლეა: ანტიურ ქვეყანათა სოციალ-ეკონომიური მდგომარეობა გაქრა, დაიშალა, დაიქცა, მაგრამ იდეოლოგია, რომელიც ამ მდგომარეობამ წარმოშვა, დარჩა და კიდევ დიდხანს იქნება: საბერძნეთის და რომის სოციალური სტრუქტურა მტვრად იქცა, მაგრამ პლატონისა და არისტოტელის ფილოსოფია, სოფოკლესა და ოვიდიუსის ნაწერები საუკუნეებს ელაპარაკებიან; უნივერსალური და მარადიული არა რა არის ამ ქვეყნად, მაგრამ მდგომარეობაზე მეტი გრძობა მაინც აქვს იდეოლოგიას: მდგომარეობის ნანგრევებზე იდეოლოგია ანაბავებს არსებობის სევდას და სურვილი სიმძლავრით ეწინააღმდეგება რღვევის კანონს წუთისოფლისას. სასოწარკვეთილებისა და მწუხარების წუთებში, წარმოვიდგენთ რა სხვადასხვა მიწა-წყალზე ხალხთა მოძრაობებს, მათ თავგანწირულ და რაინდულ ბრძოლებს, მათ ფილოსოფიურ-მეცნიერულ და ესთეტიურ მიღწევებს, ჩვენ ვამბომთ: ესთეტიუ-

რი სისავესე კულტურისათვის აზრის მიმცემია; ჩამოაშორეთ დღევანდელ მეცნიერებასა და ხელოვნებას ჩვენი დროის სოციალ-პლანეტარული საჭიროებით ნაქსოვი ესთეტიური იდეალი და მათ ექნებათ მხოლოდ ისეთივე ღირებულება, როგორც ეკვიპტის მოგვების შელოცვებს; იდეოლოგიაში ჩვენ ვხედავთ არა აბსოლიუტურ ჭეშმარიტებას, არამედ სოციალურ წვალქების დროულ ფორმულებს: იდეოლოგია მეცნიერებისა, ფილოსოფიისა, რელიგიისა და ხელოვნების სახით ბარომეტრია, რომელიც გვიჩვენებს შემოქმედებით ღელვას მდგომარეობით დაავადებულ სულისას. რაოდენად ღრმაა შინაგანი წვალქება სულისა, იმდენად დიდია გრძობა იდეოლოგიისა; უსაზღვროებაში ქრება ყოველგვარი ღირებულება და სიდიადეს ფარავს სხვაობის საჭიროება, მაგრამ ძლიერი სულის შემოქმედებითი გაალება არსებობის ოკეანის პირად ხშირად დიდხანს ასრულებს გზის მაჩვენებელი ჩირაღდის როლს. საჭიროა მხოლოდ ჩირაღდანის სანათი შევიწინახოთ რიგიანად, რომ გზა ვაჩვენოთ იმ ხომალდებს, რომლებიც ოკეანეზე მიმოდინან, სავსე მგზავრებით; ის, რაც ჩირაღდანში ანათებს, თუ ჩვენ წვრილმანი საჭიროებისათვის დავხარჯეთ, ხომალდები ვერ მონახავენ ნავთსადგურს, დიდი ოკეანე შთანთქავს ღირებულებას წუთისოფლისას და სოციალურ საჭიროებისას.

შინაარსი

1. წინასიტყვაობა	33
2. რეფლექსი და აზრი	16
3. გაადგილება და შეფარდება	29
4. შემოქმედების ორგანოტროპიული პრინციპი	41
5. სამყარო როგორც სხეული და ენტელექტია	57
6. ამეტყველების გენეზისი	69
7. სიტყვა და სოციალური საჭიროება	77
8. ინდივიდუალისტური მომენტი	95
9. ხელოვნება და სოციალური სული	103
10. ბუნებისათვის თეატრისა	117
11. გრძობათა სოციალიზაცია	125
12. ორგანოტროპიზმი, სტილი და სოციალური განცდა	137
13. ქალაქის სული და უსაზღვროების იდეა	155
14. მარქსიზმი და აზროვნების ორგანოტროპიული რეფორმა	167
15. ინტელექტუალიზმი და ინდივიდუალიზმის ტრაგედია	185
16. იდეათა გენეზისი	197
17. მდგომარეობა და იდეოლოგია	209
18. რიტმის განცდა	219

ქართული კულტურა

სოციალური ესთეტიკის თვალთახედვით.

19. სოციალური დეტერმინაცია	229
20. კულტურის ცენტრალიზაცია	232
21. ეროტიკა და პოეტომანია	236
22. ისტორიული ტიპი	240
23. ისტორიული ტენდენცია	252
24. ქართული თქმა და ესთეტიური კულტურა	261
25. In fine	265

წიგნის თარგმნა და ცალკეული თეზისების რეკონსტრუქცია ავტორის ნებადაურთველად აკრძალულია.

შეცდომების გასწორება

გვერდი	სტრიქონი:		დაბეჭდილია:	უნდა იყოს:
	ზევიდან	ქვევიდან		
10	19	—	ჩოჩქოლისა	ჩოჩქოლსა
13	—	7	პლანეტალური	პლანეტარული
21	—	4	ტანისამოსი ის	ტანისამოსის
90	—	11	უკუღქართობაში	უკუღმართობაში
90	—	9	მართული	ქართული
131	19	—	გავშირს	კავშირს
131	—	3	sino	sine
150	—	3	დაირე	დაიარე
217	—	9	dublé	du blé

კონსტანტინე კაკანელის

ნაწერებიდან გამოცემულია:

1. Страдание и Творчество. 200 სტრ. Издание М—а. 1917 г. (გაიყიდა).
2. სული და იდეა (ბიოფსიქიზმი და კოსმიზმი). 172 გვ. გამოცემა 1923 წ. (გაიყიდა).
3. სოციალური ესთეტიკის საფუძვლები (ორგანოტროპიზმი) 266 გვ. 1925 წ. თომა ჩიქვანაიას და ი. არსენიშვილის გამოცემა.

ი ბ ე ზ დ ე ბ ა :

4. История грузинской литературы в связи с общественным развитием. 2 тома. Издание Ф. Чикванаия и И. Арсенишвили.

გზადღება დასაბუჯდათ:

5. ქართული ლიტერატურის ისტორია.
6. ქართული სული ესთეტიურ სახეებში.
7. ცხოვრება როგორც ესთეტიური ფენომენი.
8. L'âme et l'évolution littéraire.

გამომცემლობისაგან.

„სული და იდეა“-ს გარემომ.

ქართული პრესა ორგანოტროპიზმის შესახებ.

ორგანოტროპიზმის პრობლემა, რომელიც შეადგენს ჩვენ მიერ გამოცემულ წიგნის „სოციალური ესთეტიკის საფუძვლები“-ს მთავარ დებულებას კონსტანტინე კაპანელმა პირველად წამოაყენა წიგნში „სული და იდეა“, რომელსაც გამოეხმაურა ქართული პრესა. ჩვენ მოგვყავს რამოდენიმე მაგალითი იმ დიდი ინტერესისა, რომელიც გამოიწვია კონსტანტინე კაპანელის წიგნმა ქართულ პრესაში.

1 თურნალი „ილიონი“ № 6, 1923 წ. კ. კაპანელის წიგნის შესახებ სწერს:

ეს წიგნი ეხება ფილოსოფიურ და ესთეტიურ საკითხებს. ორი მხრითაა ამ წიგნის გამოსვლა ფრიად საყურადღებო: დღეს წიგნის გამოცემა საერთოდ დიდს სიძნელესთანაა დაკავშირებული. პატარა ბროშიურებმა, უდღეურმა ესკიზებმა და მინიატიურებმა აგერ ათ წელზე მეტია რაც სერიოზული წიგნის ადგილი დაიკავეს. საქართველოში მოღაში შემოვიდა ამ უკანასკნელ ხანებში „შტებირ ჰალეების“ სტილი მწერლობაში. დილეტანტ მკითხველსა და დილეტანტ მწერალსაც აკმაყოფილებს ეს საშინელი ალტენბერგიზმი ლიტერატურაში. კაპანელის წიგნი იშვიათი გამონაკლისია ამ მხრით. მეორეს მხრით კაპანელის წიგნი უფრო საყურადღებოა. უპირველესი შთაბეჭდილება, რომელსაც „სული და იდეა“-ს წაკითხვიდან იღებს ადამიანი, ეს არის მისი პრობლემატიურობა, ცხადია ავტორს ეტყობა, რომ იგი კულტურულ პრობლემების ორბიტშია მოქცეული. ღრმა პრობლემებზე ფიქრი არ უყვარს არც ქართველ მკითხველს და არც ქართველ მწერალს. კ. კაპანელის წიგნში ფრიად ორიგინალური და თავისებური იდეებია გაბნეული.

საინტერესოა კაპანელის პოზიცია ქართველი ქალის მიმართ.

ბევრი მწარე სიმართლეა კაპანელის სტრიქონებში, რომ ქართველი ქალი ჯერაც უმწეო და უსახო პროტოპლაზმაა. ამას ის გარემოებაც ამტკიცებს, რომ ქართულ ლიტერატურაში ქართველი ქალის სახე ჯერაც არ გამოჩენილა. ერთად ერთი ტიპი ქართველი ქალისა,

რომელიც ლიტერატურაში დღემდის განსახიერებულა, ეს არის დაეკლდიაშვილის „კაროენა“. კაროენა უკვდავი ტიპია ქართველი ქალისა. ჩვენში რომ რომანი ჯერაც არ დაწერილა, ამის მიზეზიც ქართველი ქალის საოცარი ნახევრად ამაზონური, ნახევრად კაროენული სახეა. ჩვენ გვინდოდა ამ წიგნიდან საინტერესო ადგილები გადმოგვებეჭდა, მაგრამ უადგილობის გამო სხვა ბიბლიოგრაფიულ მასალებთან ერთად მისი გადადებაც მოგვიხდა. ჩვენ მივესალმებით ამ წიგნის გამოსვლას. მის ავტორს ცოდნაცა და გემოვნებაც საკმაოდ ხელს უწყობს.

სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირის ჟურნალი „კავკასიონი“ № 2—3 1923 წ. ეგრე ახასიათებს კ. კაპანელის აზრს.

კ. კაპანელის სოფლ-მხედველობა ბევრ ხაზებში მატერიალიზმს უახლოვდება. სულისა და იდეის პრობლემა, რომელიც აღძრულია მისი წიგნით, ასეთ გაშუქებას ღებულობს:

კ. კაპანელის აზრით, სული ისეთივე თვისებაა მატერიისა— როგორც რადი, ელექტრონი და მაგნიტი: ზედროული და ტრანსცენდენტური არსობა სულს არა აქვს. სამყაროს ყოველ კუთხეებში მატერია განიცდის ერთგვარ წვას ობიექტიური პირობების მიხედვით; ყოველგან მყარდება ერთგვარი ურთერთობა სხეულისა და მდგომარეობის შორის: მდგომარეობა ახდენს გავლენას სხეულზე, სხეული კი ავტომატიურად ინახავს მდგომარეობის გავლენას თავის ატომიურიონურ წყობაში, როგორც „ბიოლოგიურ მეხსიერებას“.

კ. კაპანელი ამ ურთერთობას მატერიისა და მოჩვენებითი „სულისას“ ნათლავს „ორგანოტროპიზმის“ სახელით. შემოქმედების ყოველი ფორმა—მეცნიერება, ხელოვნება, რელიგია ორგანოტროპიზმის ნაყოფია; არსებობისათვის ბრძოლაში ყოველი ტანი ეგუება პირობებს. და სული არის ამ ტანის რეფლექსი კუთხური. საპირობებისათვის; მდგომარეობა აღიზიანებს და აწვალებს მატერიას, შედეგი ამისა არის რეფლექსიური მოვლენა, რომელსაც ჩვენ ვეძახით სულს. მატერია თავისთავად არსებობს იმდენად, რამდენად მატერიაში აისახება რეფლექსი წვალებისა და განცდის.

მატერიას აქვს მარადობა მინიჭებული, მხოლოდ დაჯგუფება მატერიულ ელემენტებისა დროულია ყოველ მიწა-წყალზე. ისტორიაში არ არსებობს ჰეგელისებური სწორხაზობრივი გაქანება იდეისა, პროგრესის საკითხი კუთხური ყოფის საკითხია: ყოველ მიწა წყალზე ყოველ ხალხს აქვს თავის კულტურული და ცივილიზაციური ინდივიდუალობა სრულებით დამთავრებული; ყოველ ეპოქას აქვს თავის სული და სტილი და არავითარი აბსოლიუტური მიზნები ისტორი-

სა არ ასებობენ. ამ კონცეპციის ილიუსტრაცია კ. კაპანელი ცდილობს მოგვცეს ქართული კულტურის მაგალითებზე.

კ. კაპანელი თავის წიგნის ბოლოში ქართველის ისტორიული ტიპის დახასიათებას წარმოგვიდგენს. იგი ამტკიცებს, რომ ქართველი ფსიქოლოგიურად პერსონალისტია, რომ ქართველს უყვარს ყოველთვის განაპირება.

ჩვენი გეოგრაფიული მდგომარეობის თავისებურობამ და ისტორიულმა პირობებმა ჩვენში ჩამოაყალიბეს ფსიქოლოგია პერსონალიზმისა და ულტრაინდივიდუალისტური განაპირებისა; ამიტომ,—ამბობს კ. კაპანელი,—საქართველოში შინაგან სიმართლეს არასოდეს ადგილი არ ჰქონებია: ყოველთვის იყო კულტი კუთხური დაჯგუფებისა. პირობებმა შექმნეს ფსიქოლოგია, ხასიათი, ტემპერამენტი, სული ხალხისა. ისტორიამ შეინახა ეს ტიპი ატავისტურად მიღებულ ატრიბუტებით.

C.

გაზ. „კოლექტარული ბრძოლა“ 1923 წ. 20 იანვრის №-ში სწერს:

ქართულ ფილოსოფიურ აზროვნების აღორძინების საქმეში კ. კაპანელის „სული და იდეა“ უეჭველად მნიშვნელოვან მოვლენად უნდა ჩაითვალოს.

ფილოსოფიური ლიტერატურით ისეთი ღარიბი კულტურისათვის, როგორც არის საქართველოს კულტურა, კ. კაპანელის „სული და იდეა“, შეიძლება ითქვას a priori,—დაუფასებელ ღირებულებას წარმოადგენს, მიუხედავად იმისა ვეთანხმებით თუ არა, პირადათ ჩვენ, მასში აღიარებულ ფილოსოფიურ საფუძვლებს.

თვითეული ინტელექტუალი პიროვნება, რომელსაც გათვალისწინებული აქვს ქართული ფილოსოფიური აზროვნების აღორძინების მნიშვნელობა ეროვნული კულტურისათვის, სიხარულით შეხვდება ამ წიგნის გამოქვეყნებას.

გაზ. „ტრიბუნა“ № 560 1923 წ. ორგანოტროპიზმის შესახებ სწერს:

„მთელი რიგი საკითხებისა კ. კაპანელს შპენგლერისებურად აქვს განხილული სრულიად მისგან დამოუკიდებლად. „ყოველივე იდეა per se ორგანოტროპიული, ჯგუფური და ტემპერამენტულია, სამყაროს ერთ კუთხეში რაც ჭეშმარიტებაა, მეორე კუთხეში ის სიყალბეა; რაც პოტენტოტიკისათვის წმინდა და ღვთაებრივია, ის ჩვენთვის საზიზღარი და სასაცილოა; რაც დღეს რომელიმე ერისათვის იდეალია, ის შეიძლება ხვალ სათრეველი და სალალობო გახდეს“-ო, სწერს კ. კაპანელი.

შპენგლერისათვის არ არსებობს კულტურა ზოგადი, კაცობრიული. ის გვეუბნება: ჩვენ განსაზღვრული ეპოქის შვილები ვართ. „გამონაკლისი ვართ და არა წესი“. რაც არ არსებობდა ინდოელისა და ელლინისათვის არსებობს ჩვენთვის; რაც არის, ისიც განსაზღვრულია და „არასოდეს არ განმეორდება მგზავსი კულტურა და მგზავსი ადამიანის ტიპი, რომლისათვისაც „მსოფლიო ისტორია“ არის შინაარსი კოსმიური ჭკრეტისა“. (Закат Европы გვ. 13).

არ არსებობს მარადიული ჭეშმარიტება (შპენგლერი გვ. 42).

„შერთხვევათა დაუსრულებელი დენა არის ის, რასაც ჩვენ უწოდებთ წუთი-სოფელს, სამყაროს, ყოვლობას“. სწერს კ. კაპანელი. (გვერდი 10).

„მსოფლიო ისტორიაში მე ვხედავ ორგანიული ფორმების დაუსრულებელ აღმოცენებას და ცვალებადობას, სასწაულებრივი მყარობადობის და სიკვდილის სურათს“ (შპენგლერი. გვ. 20).

„ირაციონალობა ახასიათებს არსებობის ყოველ წუთს და მოძრაობას“... სწერს კაპანელი.

შპენგლერსაც ბედი შეაქვს ისტორიის პროცესში. მისი „ბედისწერა“ ირაციონალური ფენომენია.

კ. კაპანელისათვის „არსებობენ ეპოქები არ არსებობს ისტორია“, შპენგლერისათვის არსებობენ ეპოქები, არ არსებობს ისტორია, როგორც ორგანიული მთლიანობა.

პროგრესის იდეა განხილული ბედნიერების თვალსაზრისით უარყოფითად წყდება კ. კაპანელის მიერ. ასეთივეა შპენგლერის დებულებაც. ადამიანთა ბედნიერება მისთვის სულელური ფრაზაა.

პროგრესი განხილული ბედნიერების თვალსაზრისით სხვა დასკვნას ვერ მიიღებს. ობიექტიური აზრის ძიება არსებობის გამართლებისთვის ამო ხეტილია, ოპტიმისტური ილიუზიაა, ქიმერათა შენებაა.

კანტის აზრით „ბედნიერება ყველა მოთხოვნათა დაკმაყოფილებაა“. ეს დებულება მართალი რომ იყოს საჭიროა მოთხოვნილება განსაზღვრული იყოს რაოდენობაში. შესაძლებელი უნდა იყოს ჩვენი სურვათა მთელი კომპლექსის გამოკვეთა, მისაღწევი უნდა იყოს ყველა მიზნები, ყველა მოთხოვნანი. დღეს და ხვალაც არც პირველი, არც მეორე და არც მესამე პირობა არ არსებობს და ვერც იარსებებს. ან და განა სურვილი იგივე ტანჯვის ფორმა არ არის აღმოცენებული „საჭიროებისაგან, მაშასადამე უკმაყოფილებისაგან და ტანჯვისაგან“. (შპენგლერი. Мир, как воля и представление“ გვ. 372).

ამრიგად თუ ობიექტიურად სიციცხლეს აზრი ან აქვს, ბედნიერების თვალსაზრისით პროგრესი არ არსებობს. კრიტიკის აზროვნებას ვერ ეუფლება ვერც პოზიტივის-ობიექტივისტების კონცეპცია

ამ ქვეყნიური კეთილმდგომარეობისა, ვერც მისტიკოს-ობიექტივისტების კონცეპცია ღვთაებისა. სანუგეშო გამოსავალს ვერც იმანენტური სუბიექტივისტები იძლევიან, რადგან ეს კონცეპცია გამოუალი უნუგეშობის შედეგია, რომელიც ობიექტიური უაზრობის ნანგრევებიდან დაშვებული სუბიექტიურ აზრს ეძებს და „მე“-ს გაღმერთებით სურს საკითხის გადაჭრა.

კ. კაპანელის „წარმავლობის სევდა“ ღრმად განცდილი კოშმარია სიკვდილის პრობლემისა. წარმავლობაში ინთქება ჩვენი პიროვნება. საუკუნეთა დაფსრულებელი ხეტიალი და კულტურათა ბოდვა ავსებს უსაზღვრო სივრცეს. ქეშმარიტად, მოაზროვნე ადამიანის არსებობისათვის უპირველესი პრობლემაა მისი არ არსებობის პრობლემა. „ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი... ისევ ქეშმარიტებაა. შეიძლება მართალი იყოს ავგუსტ ვაისმანი და თანამედროვე ბუნებისმეტყველნიც, რომ სიკვდილი არ არის ბუნებრივი მოვლენა, რომ უკვდავობა ახასიათებს პლაზმებს და სხ. მაგრამ, კიდევ მიღწეული რომ იქნეს უკვდავობა ბედნიერების საკითხი ამით არ წყდება. უკვდავი რომ ვიყოთ და ყველა სურვათა კონპლექსის დაკმაყოფილებაც რომ შესაძლო იყოს, კაცობრიობას ესტუმრებოდა საშინელი სენი,—მოწყენა და იგი მთქნარებაში გაატარებდა უკვდავ არსებობას. გოეთეს, რომელსაც ყველა ბედნიერად სთვლიდა, 75 წლის განმავლობაში ოთხი კვირაც სიამოვნებით არ გაატარებია, როგორც თვითონ აღნიშნავს.

მართალია მაინლენდერი, რომელიც კანტს სთვლის უდიდეს ფილოსოფოსად „თავის“ შესახებ, ხოლო შოპენჰაუერს უდიდეს ფილოსოფოსად „გულის“ შესახებ. არავის ისეთი სიმკაცრით არ გაუნადგურებია ადამიანთა იდეალი, როგორც შოპენჰაუერს, მაგრამ „ბიო-ფსიქიურ“ კანონს ვერც იგი გადასცდა. ხოლერიანი ქალაქიდან გაიქცა სიცოცხლის დამგმობი. მამა გახდა ასკეტიზმის აპოლოგეტი, მხოლოდ ფორმალურად დაიცო ასკეტიზმი და ქორწინებაში არ შესულა.

მართლაც რომ „წუთისოველი ჩვენი ტანჯვის დემონსტრაციაა და ცივილიზაცია ჩვენი ღელვის აორთქლება“.

კ. კაპანელის ცდა ნაციონალური ფსიქოლოგიის სფეროში საინტერესოა. ჩვენი ერის ფსიქოლოგია ვერ თითქმის ხელუხლებელი სფეროა ქართული აზროვნებისათვის მართალია კოლექტიური ფსიქოლოგია ვერ კიდევ არ არის მკაცრად პოზიტიურ სიმალღებედ მდგარი. სახელწოდებაშიაც შეუთანხმებლობაა (ზოგი უწოდებს „ინტერფსიქოლოგიას“, როგორც მაგ. ტარდი, ზოგი „ხალხთა ფსიქოლოგიას“, როგორც შტაინტალი და ლაზარიუსი, ზოგი „კოლექტიურ ფსიქოლოგიას“, როგორც მ. კოვალევსკი), მაგრამ ერთგვარი ცდები ნაციო-

ნალური ფსიქოლოგიისა მაინც არსებობს. (მაგ. ალფრედ ფულიე, ოტტო ბაუერი და სხვ.) ამდენათვე აქ საკვირველი არ არის გადაჭარბება, შეცდომა.

ქ. კაპანელი იკვლევს „ქართული კულტურის სულს“ ორგანო-ტროპიულ თვალსაზრისით. მისი უპირველესი დებულებაა ბრძოლის კულტი. „ბრძოლა და უთანხმოება ჩვენი რელიგია“ (141 გვ.) „ქართველი ბუნებით წარმტაცია, გუნებიანი, პანთეისტი, ორგანიულად პოეტია და მგოსანი“ (142 გვ.).

„ჩვენ ვართ მომწყვდეული განსაკუთრებული გეოლოგიურ-გეოგრაფიულ პირობებში და ჩვენს იდეალებს, ჩვენ ღმერთებს, გმირებსა და ოცნებებს, ყოველი ჩვენი ნებისყოფის გამოცხადებასა და მოძრაობას აქვს ბოლოსა და ბოლოს ხასიათი გეოტროპიული და ტერიტორიალური“ (155 გვ.).

აქაც ჩანს შპენგლერისებული კონცეპცია კუთხური, ნაციონალური კულტურისა, ტიპისა, შემოქმედების რიტმისა.

ორივე მოაზროვნემ შაბლონიურ კოსმოპოლიტიური ჯოხი მეორე მხრით გადახარეს და უკიდურეს რელიტივიზმამდე მივიდნენ. მართალია ის დებულება, რომ კულტურა ნაციონალურია, მაგრამ ეს კიდევ არ ნიშნავს, რომ ჭეშმარიტება კუთხური, ნაციონალური იყოს. არ შეიძლება არსებობდეს საქართველოს პოლ. ეკონომია, სოციოლოგია, ფიზიოლოგია და სხ.

ქ. კაპანელი მართალია, როდესაც გვეუბნება „კუთხური სხვაობა და თავისებურობა ქართველში ჭეშნიდა მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში კუთხურ ფსიქოლოგიას, პროვინციალობის კულტს, განკერძოებისა და განაპირების ჩვეულებებს“ (155 გვ.).

დღესაც არ არსებობს ჭეშმარიტი ქართული ტიპი მოკლებული პროვინცილობას. ლიტერატურამ ვერ მოგვცა დრამა, რომანი, სადაც ქართული ტიპი იყოს გადაშლილი, დაშორებული კუთხურ ეთნოგრაფიულ ფერადებს. სინამდვილეშიაც ვარსებობთ კახელნი, იმერელნი, რაჭველნი და სხ.. არ არსებობს სინთეტურ მთლიანობით მოცემული ქართული ტიპი.

• კულტი „უჩემოდ ვინ იმღერეთობისა“ უეჭველად სწორი ანალიზის შედეგია. პერსონალიზმი, გადაჭარბებული კინკლაობა, გაუტანლობა და სხ. დამახასიათებელია ჩვენი საზოგადოებისათვის.

„ჩვენ ერს უფრო აფექტები ამოძრავებს, ვიდრე მოვალეობა“ (162 გვ.). ეს ნაციონალური ტემპერამენტის ილიუსტრაციაა. ინგლისელი ინტერესით მოქმედებს, გერმანელი მოვალეობის გრძნობით, ქართველი კი აფექტით. (მართალია შპენგლერი, რომლის აზრით

ბენტამის მორალი—ინგლისურია, კანტის კი გერმანული). „ქართული სული ისტერიული და პათეტიურია, არა სისტემატიური“ (167 გვ.).

„ქართველი ქალი თავის სულიერი წყობით და სოფლმხედველობით „მეშხანკაა“: ქართველი ქალის იდეალი გათხოვებაა“ (იქვე) „ისტორიამ დაღუპა ქართველი ქალი, ქართველმა ქალმა დაღუპა საქართველო: ამორძალობამ დაახჩო დედობა, ოჯახი“.. (148 გვ.).

ამორძალობის საკითხი ჯერ კიდევ სადაოა. ავტორი მეტად გაბედულ ჰიპოტეზს აყენებს და მასზე მეტად დიდ ბრალდებას აშენებს. ვინ არის ქართველი ქალი? ამისათვის საჭიროა ვიცოდეთ, ვინ არის საზოგადოთ ქალი. შემდეგ ნაციონალური ფსიქიოლოგიის საზომი უნდა განვიხილოთ ქართველი ქალი. ავტორი საკითხს ამ წესით არ უდგება.

ავტორის ღებულებანი მართალია ქართველი ქალის განსაზღვრულ ნაწილზედ. ეს ნაწილია გადაგვარების პროცესში მოყოლილი—ქართველი ქალის განსაზღვრული კათეგორია—„განათლებული ქართველი ქალი“. გადაგვარებამ, რასაც ქალი უფრო ადვილად ემორჩილება, მასში ჩაჰკლა მაღალი იდეალები, იგი „მეშხანკად“ აქცია, მის იდეალად გათხოვება დაისახა. მისთვის სიყვარულს სოციალური ხასიათი უფრო აქვს, ვიდრე ფსიქოლოგიური. სიყვარულ გარეშე გათხოვებისა მას არ ესმის. ეს ნაწილი საბედნიეროდ უმცირესობაა. სადაც „ცივილიზაცია“ არ შეჭრილა, იქ ქართველ ქალს აქვს ვნებაც, ოჯახიც, სიყვარულიც. ამ ღებულების დასაბუთება შეიძლება ისტორიულად ქართ. ქალის სოციალ-პოლიტიკური ყოფის ანალიზით და საერთოდ ქალის ფსიქოლოგიური ბუნების გარკვევით. ეს გარჩევა ამ ზოგად შენიშვნების ფარგლებში ვერ მოთავსდება.

საერთოდ საინტერესო, ორიგინალური ნააზრევია კ. კაპანელის შრომა. აქვს გადაჭარბება, უკიდურესობა, რაც გასაგებიც არის, სტილი განსაკუთრებული და მოხდენილია. გამოთქმა ლაკონიური და მხატვრული.

საკითხების ხასიათი და სფერო ფართო ასპარეზს შლის დისკუსიისათვის. სამწუხაროა, რომ ასეთი შრომა ვერ პოულობს სათანადო გამოხმაურებას. ავტორი გვიპირდება ახალ გამოკვლევას „ცხოვრება, როგორც ესთეტიური ფენომენი“. აღსანიშნავია, რომ ამ ახლო ხანში რამდენიმე სერიოზული შრომა მოგვცა ჩვენმა ფილოსოფიურმა აზროვნებამ.

ავტორს შემოაქვს ახალი წესი პრობლემის დაყენებისა. არის საკითხების ორიგინალური გადაჭრანი. საკვირველი შეხვედრაა შპენგლერის კონცეპციებთან.

როგორც აღვნიშნეთ ასეთი შრომანი უეჭველად კრიტიკული ეპოქის ანარეკლია, შპენგლერის და კაპანელის შრომათა კონცეპციების შეხვედრაც აქ აიხსნება; კრიზისები აზროვნების სფეროში, კრიზისები სოციალ-პოლიტიკურ სფეროში ნიადაგს აპოხაერებს რელატივისტური და პესიმისტური თეორიებისათვის.

ასეთი დი ინტერესი საქართველოში ჯერ არც ერთს წიგნს არ გამოუწვევია.

ფასი 2 მ. 80 კ.

გამომცემლობისაგან

გამომცემლობის მთავარ საფუძვლზე (რუსთაველის პრ. 12) შეი-
ქმნა შემადგ. გამომცემათა შეკრება:

1. პრ. კ. კეკელიძე. ქართული ლიტერატურის ისტორია. ტომი II,
საერო მწერლობა XI—XVIII საუკ. გვ. 525. ფასი 10 მ.
2. პროფ. ი. თიქანაძე. მუცლის მოწყვეტა სამკურნალო და საზოგა
დობრივ თვალსაზრისით. ფასი 40 კ.
3. ს. დანელია. ატომისტური ფილოსოფია ძველ საბერძნეთში. ფა-
სი 60 კ.

ი ბ ე ზ დ ე ბ ა :

1. К. Г. Капанели. История грузинской литературы в связи с об-
щественным развитием в 2 т. ч. 7 р. 50 к.
2. კ. კაპანელი. ქართული ლიტერატურის ისტორია 2 ტომად.
3. თ. ბეგიაშვილი. ქართული სიტყვიერების ისტორია.
4. ლ. მელიქსეთბეგი. საქართველოში არსებული უძველესი მეგალი-
თური ხუროთმოძღვრების ნაშთები (ალბომი) I.
5. ვ. ბარნოვი. ბედის ვარსკვლავი (რომანი).